

CİLT / VOLUME 14 • SAYI / ISSUE 1 • NİSAN / APRIL 2023

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ**

*JOURNAL OF
INSTITUTE OF
SOCIAL
SCIENCE*

141

ISSN 1309-3738

e-ISSN 2791-9374

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ JOURNAL OF INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

ISSN : 1309-3738

Nisan 2023

Cilt: 14 Sayı: 1

E-ISSN : 2791-9374

April 2023

Volume: 14 Issue: 1

“Türkçe ve İngilizce Dillerinde Yayın Yapan Uluslararası Hakemli Bir Dergidir”

Yılda İki Sayı (Nisan-Kasım) Yayınlanır

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi TR DİZİN, EBSCOhost, Index Copernicus International, DRJI, ASOS Index, Arastirmax, Türk Eğitim Endeksi, OAJI, Scientific Indexing Services (SIS) ve Academic Resource Index (ResearchBib) gibi ulusal ve uluslararası dizinlerde taranan, uluslararası hakemli bir dergidir. Bu dergide öne sürülen fikirler makale yazar(lar)ına aittir.

İmtiyaz Sahibi / Owner

Çankırı Karatekin Üniversitesi Rektörü /
Rector of Çankırı Karatekin University

Prof. Dr. Harun ÇİFTÇİ

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Sayı Editörü / Issue Editor

Doç. Dr. Barış ÖZTUNA

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZTOPRAK

Doç. Dr. Selim CENGİZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdulselam ARVAS

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Prof. Dr. Edina SOLAK

Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN

Prof. Dr. Ertan BEŞE

Prof. Dr. Hasan COŞKUN

Prof. Dr. İlhan YILDIZ

Prof. Dr. Yeşim YASAK

Prof. Dr. Zuhale Yonca ODABAŞ

Doç. Dr. Barış ÖZTUNA

Doç. Dr. Burhan ÇONKOR

Doç. Dr. Hatice YAZGAN

Doç. Dr. Masoumeh DAEI

Dr. Öğr. Üyesi Munther YAQOOB

Dr. Öğr. Üyesi Fawwaz ALMSHHDANY

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Barış TAŞ

Doç. Dr. Burcu Umut ZAN

Doç. Dr. Emine ÇELİKSOY

Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR

Doç. Dr. Erol KARCI

Doç. Dr. Fatih GÜZEL

Doç. Dr. Fatih SONA

Doç. Dr. Hatice YAZGAN

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş ÇAPKIN

Dr. Öğr. Üyesi Ebru DOĞRUÖZ

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KALAYCI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR

Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KARAKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi Özgür POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÖZTÜRK

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Ebru DOĞRUÖZ

Dr. Öğr. Üyesi Şuayip TURAN

Sekreteryaya / Secretariat

Ünal KARAARSLAN

***Yazışma Adresi / Address for
Correspondence***

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
18100 Çankırı-TÜRKİYE

E-posta: sbdergi@karatekin.edu.tr

DANIŐMA KURULU / *ADVISORY BOARD*

Prof. Dr. Harun ÇİFTÇİ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın BAŐBUĐ	İst. Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun POLAT	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Cemil LİV	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Erol KARCI	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. UĞur ALTUĞ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Kasım BİNİCİ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Serap ASLAN COBUTOĞLU	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. ÖĞr. Üyesi Abdullah METİN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. ÖĞr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. ÖĞr. Üyesi Murat NER	Bartın Üniversitesi
Dr. ÖĞr. Üyesi Mustafa YILDIRIM	Çankırı Karatekin Üniversitesi
ArŐ. Gör. Nurdan GENÇ	Çankırı Karatekin niversitesi
nal KARAARSLAN	Çankırı Karatekin Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS	
Araştırma Makaleleri / Research Articles	
1-21	Ergenlerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Düzeylerinin İncelenmesi (Kayseri İli Örneği)
	<i>An Investigating The Adolescents' Narcissistic Admiration and Rivalry Levels (Example of Kayseri Province)</i>
	Venhar KAPLAN
23-38	Sermaye Yapısı Kararlarında Hisse Başına Kâr Analizi ve Faiz Değişimlerinin Analiz Üzerine Etkisi
	<i>Analysis of Earnings Per Share in Capital Structure Decisions and Effects of Interest Rate Changes on Analysis</i>
	Erol YENER
39-60	Eğitim Kurumlarına Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanında Analizine Bir Örnek: Altıeylül (Balıkesir)
	<i>An Example of the Analysis of Accessibility to Educational Institutions on the Basis of Geographic Information Systems (GIS): Altıeylül (Balıkesir)</i>
	Mustafa Recep İRCAN, Erhan ASLANER, Neşe DUMAN
61-88	Başarılı Bisiklet Turlarının Temel Özelliklerinin Değerlendirilmesi
	<i>Analysis of Key Attributes of Successful Bike Tours</i>
	Şule DEMİRBAŞ, Murat BAYRAM
89-112	Tüketicilerin Bilgi Arama ve Satın Alma Davranışlarında Farklı Kanal Tercihlerinin İncelenmesi
	<i>Consumers' Examining Different Channel Preferences in Information Search and Buying Behavior</i>
	Emine KARAKUŞ BAŞLAR, Zehra BOZBAY
113-141	Sürdürülebilirlik ve Kütüphane Yakınsamasına Bilgi Üzerinden Farklı Bir Bakış: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ve Kütüphaneler
	<i>A Different View on Sustainability and Library Convergence Through Knowledge: Sustainable Development Goals (SDGs) and Libraries</i>
	Mehmet Ali AKKAYA
143-162	Şehir Hastanelerinin Misyon ve Vizyon Beyanlarının İçerik Analizi
	<i>Content Analysis of Mission and Vision Statements in City Hospitals</i>
	Fatma YILDIRIM
163-184	COVID-19 Sürecinde Uzaktan Çalışmada İş Stresi, İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti
	<i>Work Stress, Job Satisfaction, and Intent to Leave in Remote Work during Covid-19 Pandemic</i>
	Ulviye TÜFEKÇİ YAMAN, Selver YILDIZ BAĞDOĞAN, Aşkın KESER
185-210	Üniversite Öğrencilerinde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık İlişkisi: Çankırı Örneği
	<i>The Relationship between Belief in a Just World and Religiosity among University Students: The Case of Çankırı</i>
	Nurdan YAĞLI SOYKAN

Editörden / Editorial

Coşkun Polat¹ 0000-0003-2508-7459

Akademi camiasının değerli araştırmacıları ve kıymetli okurlar,

Dergimizin 14. cilt 1. sayısında, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarından araştırma sonuçlarının yer aldığı dokuz makale akademik topluluğun bilgi ve görüşlerine sunulmaktadır.

Sayının ilk makalesi, ergenlerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerini sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlayan *“Ergenlerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Düzeylerinin İncelenmesi (Kayseri İli Örneği)”* konulu çalışmadır.

Reel hayatta değişken olan faiz oranlarının HBK analizi üzerine etkisini ortaya koyabilmeyi amaçlayan *“Sermaye Yapısı Kararlarında Hisse Başına Kâr Analizi ve Faiz Değişimlerinin Analiz Üzerine Etkisi”* başlıklı çalışma işletme alanındandır.

“Eğitim Kurumlarına Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanında Analizine Bir Örnek: Altıyül (Balıkesir)” başlıklı çalışmada, eğitim kurumlarının yapıları olan erişilebilirliği ve derslik/öğretmen başına düşen öğrenci sayıları ele alınarak eğitim kademesindeki her öğrencinin okullara erişilebilirlik noktasında fırsat eşitliğinden faydalanmasının önerilmesi amaçlanmıştır.

Dördüncü makale, başarılı bisiklet turlarının içeriklerini inceleyen *“Başarılı Bisiklet Turlarının Temel Özelliklerinin Değerlendirilmesi”* başlıklı çalışmadır.

Sonraki makale, internetten bilgi arama ancak mağazadan satın almaya (webrooming) yönelik niyeti etkileyen faktörleri belirlenmesini konu alan *“Tüketicilerin Bilgi Arama ve Satın Alma Davranışlarında Farklı Kanal Tercihlerinin İncelenmesi”* başlıklı çalışmadır.

“Sürdürülebilirlik ve Kütüphane Yakınsamasına Bilgi Üzerinden Farklı Bir Bakış: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ve Kütüphaneler” başlıklı çalışmada, Birleşmiş

¹ Prof. Dr., ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Baş Editörü. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, polatcoskun@karatekin.edu.tr
Prof., Editor-in-Chief of ÇAKÜ Journal of Institute of Social Sciences. Çankırı Karatekin University, Department of Information Management, polatcoskun@karatekin.edu.tr

Milletler tarafından 17 ana başlık altında gruplandırılan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) bağlamında, Avrupa Birliği'nin 2022 Sürdürülebilir Kalkınma İzleme Raporu ve bu raporda sürdürülebilirlik adına elde edilmek istenen bilgi kullanımının önemi ile doğru bilgiyi, doğru zamanda, gereksinim sahibine ulaştırma misyonu ile hizmet veren kütüphanelerin ilişkisi incelenmiştir.

“Şehir Hastanelerinin Misyon ve Vizyon Beyanlarının İçerik Analizi” başlıklı çalışmada, şehir hastanelerinin, misyon ve vizyon bildirimleri çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Pandemi süreci içinde uzaktan çalışanların iş streslerinin, iş tatminlerinin ve işten ayrılma niyetlerinin nasıl etkilendiği ve aralarında nasıl bir ilişkinin ortaya çıktığını inceleyen, *“COVID-19 Sürecinde Uzaktan Çalışmada İş Stresi, İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti”* başlıklı çalışmadır.

Adil dünya inancı düzeyi ve dindarlık düzeyi arasında nasıl bir ilişki vardır?” ifadesine yanıt arayan, *“Üniversite Öğrencilerinde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık İlişkisi: Çankırı Örneği”* başlıklı çalışma sayının son makalesidir.

Dergimizin bu sayısında emeği geçen yazar ve hakemlere, alan editörleri ile editör yardımcılara, mizanpajın yapılmasında yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Kasım Binici'ye gönülden şükranlarımı sunarım.

Ergenlerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Düzeylerinin İncelenmesi (Kayseri İli Örneği)

Venhar Kaplan* 0000-0002-1987-8951

Öz

Amaç: Bu makalede, ergenlerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerini sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma tarama modelindedir. Araştırma, Kayseri İli merkez ilçelerinde öğrenim 21 ortaöğretim okullarındaki 1058 lise öğrencisinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Öğrencilerin kişisel bilgilerini öğrenmek için kişisel bilgi formu, narsistik hayranlık ve rekabet özelliklerini değerlendirmek için "Narsistik Hayranlık ve Rekabet Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeğe ilişkin geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmış olup; elde edilen verilerin analizinde, "yüzde", "frekans", "bağımsız örneklem için t testi", "tek yönlü varyans analizi (Anova)" ve "Tukey testi (HSD)" analizlerinden yararlanılmıştır.

Bulgular: Makalede, erkek öğrencilerin hayranlık, büyülenme, cazibe, değersizleştirme algıları kız öğrencilere göre daha yüksektir. 9.sınıf öğrencilerinin rekabet, saldırganlık ve üstünlük algıları ise 12.sınıf öğrencilerine göre daha olumsuzdur. Anne ve babanın öğrenim durumu değişkenleri öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algıları üzerinde anlamlı farklılığa neden olmamıştır. Sosyoekonomik durumu çok iyi olan öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet, değersizleştirme, saldırganlık, rekabet, cazibe, büyülenme ve hayranlık algıları sosyoekonomik düzeyi çok kötü olan öğrencilere göre daha yüksek düzeydedir.

Sonuç: Çalışmada, erkek öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algı düzeyleri, kız öğrencilere göre daha yüksektir. 9.sınıf öğrencilerinin rekabet durumları, 12.sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeydedir. Sosyoekonomik durumu çok iyi olan öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri, sosyoekonomik durumu çok kötü olan öğrencilere göre daha yüksektir. Anne ve babanın öğrenim durumu değişkenleri öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algıları üzerinde anlamlı farklılığa neden olmamıştır.

Özgünlük: Araştırma, Kayseri İli merkez ilçelerinde ilk kez uygulanması açısından özgün niteliktedir.

Anahtar Sözcükler: Hayranlık, rekabet, cazibe, büyülenme, değersizleştirme

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, temeltasvenhar@gmail.com

An Investigating The Adolescents' Narcissistic Admiration and Rivalry Levels (Example of Kayseri Province)

Venhar Kaplan* 0000-0002-1987-8951

Abstract

Purpose: In this article, it is aimed to examine the adolescents' narcissistic admiration and rivalry levels according to sociodemographic variables.

Method: This study used a descriptive survey model. The research was carried out with the participation of 1058 high school students from 21 secondary schools in the central districts of Kayseri. A personal information form was used to collect the personal information of the students, the "The Narcissistic Admiration and Rivalry Scale" was used to assess narcissistic admiration and rivalry traits. Validity and reliability analysis related to the scale used in this study have been conducted, and "percentage", "frequency", "independent samples t-test", "one-way (Anova) analysis" and Tukey (HSD) test" analysis were used to analyze the data obtained in this research.

Findings: In this article, male students' admiration, grandiosity, charmingness, devaluation, perceptions of narcissistic admiration and rivalry had higher than female students. 13 years old students' perception of rivalry and supremacy had higher than those of 18 years old students. 9th grade students' perception of rivalry, aggressiveness and supremacy were more negative than 12th grade students. The variables of mother and father's educational status didn't cause a significant difference on the students' perceptions of narcissistic admiration and rivalry. Students with very good socioeconomic status perception of narcissistic admiration and rivalry, devaluation, aggressiveness, rivalry, charmingness, grandiosity and admiration had higher than students with very poor socioeconomic levels.

Implications: In this study, male students' narcissistic admiration and rivalry perception levels are higher than female students. 9th grade students' supremacy situations is higher than 12th grade students. The students' narcissistic admiration and rivalry levels with very good socioeconomic status are higher than students with very poor socioeconomic status. The variables of educational status of the mother and father did not cause a significant difference on the students' perceptions of narcissistic admiration and rivalry.

Originality: The research is unique in that it was implemented for the first time in the central districts of Kayseri.

Keywords: Admiration, rivalry, supremacy, grandiosity, devaluation.

* Dr., Republic of Türkiye Ministry of National Education, temeltasvenhar@gmail.com

Received : May 9, 2022
Type : Research

Accepted: January 2, 2023

Giriş

Günümüzde insanların davranışlarını, duygu ve olaylar karşısındaki tutumlarını şekillendiren birden çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin içerisinde belki de en önemli yapı taşlarından birisi kişilik kavramıdır. Kişilik bireyi içerisinde yaşadığı toplumdan ayıran ve süreklilik gösteren davranış özelliklerinin toplamıdır (Aslan, 2008, s. 37). Ayrıca kişilik bireyin doğuştan getirdiği biyolojik özellikler ile sonradan öğrenilen ve davranış şekillerinin ilişkisinden meydana gelen ahenkli bir bütün olmanın dışında, bireyin nesnelere, olaylara atfettiği anlamla şekillenen, hayat boyu süregelen gelişme ve olgunlaşmayla kendini gösteren bir süreçtir (Cihangiroğlu, 2012, s. 120).

Tarih boyunca kişilik üzerine farklı tanımlar yapılmış olsa da kişiliğin inşası üzerinde iki unsur hâkimdir. Bu unsurlar, bireysel farklılıklar ve insanın doğasıdır. İnsanın doğası, amaçlar, ortak güdüler, evrensel veya nispeten evrensel düzeyde olan psikolojik mekanizmalar gibi bireylerin ortak özelliklerini içermektedir. Ayrıca insan doğası, bireylerin karar verme tarzlarını, çevresel tetikleyici unsurlara karşı verdiği tepki ve çevrelerini etkileme yollarını da kapsamaktadır (Buss, 2008, s. 29).

Kişilik insanın en değerli bileşenidir. Kişilerin gelecekle ilgili beklentileri, seçimleri, başarıları, kişilik kavramından ve çevredeki bireylerin kişilik özelliklerinden etkilenmektedir. Kişilik özellikleri hayattaki tercihler ve seçenekleri sınırlayıp genişletebilmektedir. Bu sebeple bazı bireyler hayata karşı daha kısıtlı davranabilirken, bazı bireyler ise daha deneyime açık olabilmektedir (Schultz ve Schultz, 2017, s. 2).

Kişilik özellikleri içerisinde belki de en çok ilgi oluşturanı narsisizm kişilik özelliğidir. Narsisizm kavramı köken olarak Yunan mitolojisinden aktarılan, Narcissos ismindeki gencin bir gün suyun yüzeyinde kendi yansımalarını görerek kendisine âşık olmasını anlatan bir efsaneye dayanmaktadır. Alan yazında ise Narsisizm ilk kez 1898 yılında Ellis tarafından kullanılmıştır (Rosenthal ve Pittinsky, 2006, s. 618). Kişinin “kendisine yönelik duyduğu hayranlığı çok fazla özümseyerek oluşan cinsel dürtülerin kaybolma eğilimi” anlamına gelen “Narcissuslike” kavramını ilk kez Ellis (1898) de açıklamıştır. Ardından psikiyatrist Nacke 1899 yılında, kendi bedenini cinsel bir nesne olarak görme halini ise “Narcismus” olarak ele almıştır (Campbell, Hoffman, Campbell ve Marchisio, 2010, s. 272). Bu açıdan narsisizm farklı açılardan tanımlanmaktadır. Kişinin kendine duymuş olduğu hayranlık, âşık, kendini diğer insanlara göre daha büyük görme, kendini beğenmişlik hali olduğundan daha iyi görünmeye çalışma, başkalarından kendini ayrıcalıklı görme ve kendisi dışındaki herkesi kendisinin adeta bir uzantısı olarak görme eğilimi içinde olma, eleştirilere karşı tahammülsüzlük, başkaları üzerinde kontrol geliştirme tarzındaki

tutumlarıdır (Jonason ve Webster, 2010, s. 428). Narsisizm kavramının hem kültürel ve hem de psikolojik yönü bulunmaktadır. Kültürel boyutta kâr ve güç uğruna kendi yaşam kalitelerini yükseltmek için doğal çevreyi kurban eden toplumların oluşturduğu, maddeciliğin ön plana çıktığı, refahın bilgelikten daha önemli olduğu, başarının özsaygıdan değerli sayıldığı ve şöhretin haysiyetten daha çok önemsendiği bir yöndür. Psikolojik boyut ise kişinin ne hissettiğinden çok fiziksel olarak nasıl görüldüğünün ön planda olduğu, egoist bir birey olarak daha çok kendi çıkarına odaklandığı, güç ve kontrol için çabaladığı, dürüstlük, kendine hâkim olma ve haysiyet değerlerinin zayıflamasıdır (Lowen, 2013, s. 28).

Narsist bireyler öncelikle “ben” tavrı içerisinde olan, çoğunda ise “yalnızca ben” şeklinde davranan kişiler olarak bilinmektedir. Kendi benliklerine karşı duyarsız kalırken, başkalarına karşı ise ilgi yoksunluğu duymaktadır. Kendilerine yönelik geliştirmiş oldukları abartılı sevgileri benliklerine yönelik olmayıp, yaratmış oldukları hayali imgelerine yöneliktir (Lowen, 2013, s. 40). Şişirilmiş yönde sahte bir benlik anlayışına sahip olmaları sebebiyle başkalarına karşı sevgi dolu, duygusal açıdan sıcak ve ilgili ilişkiler kurabilme yeteneğinden yoksun bireylerdir (Twenge ve Campbell, 2010, s. 43). Ayrıca narsist kişiler amaç odaklıdır. Yani davranışlarının temelinde kişisel menfaatlerinin önceliği gelir. Amaçlarına ulaşabilmek, diğerlerini etkilemek, kendilerini olduklarından daha üstün gösterebilmek için çıkarları doğrultusunda kolaylıkla yalan söyleyebilmektedirler (Jones ve Paulhus, 2014, s. 30). Bu kişiler kendilerini diğer insanlardan daha önemli ve üstün görmektedirler. Benliklerine hayranlık duyarak, kendilerini olduklarından daha başarılı, güzel ve zeki olarak tanımlama eğilimindedirler. Sürekli onaylanma beklentisi içerisinde, kırılğan ve alınganlıklarını ise başkalarının kendi değerini tam olarak anlayamamasına bağlamaktadırlar (Kırpınar, 2009, s. 28).

Narsisizm kişilerin doğal gelişimlerinde meydana gelen, çalışması, hayatta kalması ve öz benliğini koruyabilmesi açısından önemlidir. Belirli düzeydeki narsisizm normal olarak değerlendirilirken, şişirilmiş düzeyde öz benlik sevgisini aşırı derecede besleyen narsisizm ise patolojik olarak değerlendirilmektedir (Kartopu, 2013, s. 626). Normal narsisizmde kişi, dışarıdan gelen eleştirilere karşı özgüveni eksilmeyen, aksine özgüvenini kendine yönelik düşüncelere odaklanarak doyurmaktadır (Karaaziz ve Atak, 2013, s. 47). Kişinin hayattan keyif alması, toplumsal düzeyde kendinden beklenenleri karşılaması, başarılarından gurur duyarak hata ve eksiliklerinden dolayı öfke ve utanç duymasını normal narsisizm sağlamaktadır (Rozenblatt, 2002). Belirli düzeydeki narsisizmde kişinin yaşamdaki hayal kırıklıkları ve stresi, beklenen hedeflere ulaşma başarısızlığı tarzındaki durumların bireyin özgüvenine zarar vermesine engel olması dolayısıyla sağlıklı olduğu belirtilmektedir. Normal narsisizm, arkadaşlık ilişkileri oluşturmak, empati yapabilmek ve sağlıklı ilişkiler

kurmak adına gereklidir (Pincus, Ansell, Pimentel, Cain, Wright ve Levy, 2009, ss. 364). Patolojik narsisizmde ise hem hassasiyet hem de mükemmel olmayı içeren karmaşık bir yapı mevcuttur. Kişiler patolojik narsisizmde, aşırı düzeyde olumlu kişisel imaj oluşturma kaygısı taşımakta, kendi çıkarları için diğer kişileri kullanma, yüksek düzeyde benmerkezci davranma, empati kuramama, kendi çıkarları için sürekli diğer insanlardan onay ve takdir bekleme buna karşın kendilerinin diğer kişilere yönelik ilgisiz davranma, kendi sahip olmadığı şeylere sahip olan ve yaşamdan zevk alan insanlara karşı yoğun kıskançlık hissetme ve duygusal derinlikten yoksun olma özelliği sergilemektedirler (Besser ve Zeigler-Hill, 2011, s. 199).

Patolojik düzeydeki narsisizm, kırılabilirlik, büyülenmecilik, örtük ve açık narsisizm olarak üç düzeyde incelenmektedir. Kırılabilir narsisizm düzeyi yüksek olan kişilerde kaygı, stres, olumsuz duygular, depresyon, ilişkilerde güvensiz ve benmerkezci yaklaşım sergileme ve eleştiriye karşı aşırı düzeyde hassasiyet görülmektedir. Ayrıca utangaç, anksiyeteli, içe dönük, yetersizlik hissiyle çekingen davranan, düşük benlik saygısına sahip olan özellikler sergilemektedir (Tackett, Lahey, Hulle, Waldman, Krueger ve Rathouz, 2013, ss. 1148). Açık narsisizmde kişilerin özsaygıları yüksek olup daha mutlu olurlarken, örtük narsisizm de kişilerin özgüven ve özsaygı düzeyleri oldukça düşüktür (Rose, 2002, s. 381). Büyülenmeci narsisizmde kişilerde duyarsızlık, sürekli kendisiyle ilgilenme, kişilerarası ilişkilerde baskınlık, kibirlilik, teşhircilik, kişilerarası ilişkilerde sömürücülük, utanmama, aşırı talepkâr olma, anti sosyal davranışlar sergileme, sürekli diğerlerinden beğeni alma ihtiyacı ve benliklerine dair kaygılı durum sezdiklerinde yoğun öfke ve saldırganlık davranışları tespit edilmiştir (Pincus ve Lukowitsky, 2010, s. 426). Hayranlık, büyülenme fantezisi, benzersizlik çabası ve cazibe ile açıklanan ve övülme, çekici olma, sosyal statü, başarı, liderlik şeklinde olumlu özelliklere neden olan alt boyutlardan oluşmaktadır (Back, Küfner, Dufner, Gerlach, Rauthmann ve Denissen, 2013). Narsistik rekabet ise üstünlük çabası (duygusal-motivasyonel), saldırganlık (davranışsal) ve değersizleştirme (bilişsel) olarak reddedilme, eleştiri, popüler olamama şeklinde olumsuz sonuçlar doğuran üç negatif yapıdan meydana gelmektedir (Demirci ve Ekşi, 2017, s. 50).

Alan yazında öğrencilerin narsisizm algılarına etki eden birden çok bağımsız değişken bulunmaktadır. Buna göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri demografik değişkenlerden cinsiyete göre kız öğrencilerin narsisizm düzeyleri, erkek öğrencilere göre daha yüksektir (Özel, 2014, s. 320). Bu durumun tersine erkek öğrencilerin narsistik algıları, kız öğrencilerden daha yüksektir (Uçkun, Üzüm ve Uçkun, 2018, ss.149). Ayrıca annenin öğrenim durumuna göre lisansüstü derecede eğitimi olan öğrencilerin annelerinin narsistik algıları, lisans mezunu olan öğrencilerin annelerinden daha yüksektir (Uçkun ve diğerleri, 2018: 150). Bazı çalışmalarda ise cinsiyet değişkeninin öğrencilerin narsisizm algıları

üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı belirlenmiştir (Bizumic ve Duckitt, 2008, s. 147; Kocakula, 2012, s. 60; Raskin ve Hall, 1981, s. 160). Öğrencilerin yaş seviyeleri yükseldikçe narsisizm algıları da artmaktadır (Özel, 2014, s. 321). Bizumic ve Duckitt (2008, s. 148), Kocakula (2012, s. 61), Raskin ve Hall'a (1981, s. 161) göre yaş düzeyi arttıkça narsisizm düzeyi değişmemektedir. Okul türüne göre öğrencilerin narsisizm algıları değişmemiştir (Özel, 2014, s. 322). Ailelerin sosyoekonomik düzeyi yükseldikçe öğrencilerin narsisizm düzeyleri de değişmemiştir (Güngör vd., 2012, s. 1280; Özel, 2014, s. 322). Bu durumun aksine Lash (2006, s. 161) göre bireylerin sosyoekonomik güçleri azaldıkça daha çok narsistik davranış sergilemektedir. Twenge ve Campbell (2010, s. 124) göre kişinin sosyoekonomik durumu yükseldikçe narsisizm algısı da artmaktadır. Taşhan'a (2019, s. 170) göre ise akademisyenlerin narsistik hayranlık ve rekabet algılarından, erkeklerin kendine yeterlilik ve kendini beğenme algıları kadın akademisyenlerden daha yüksektir. Buna karşın, akademisyen olarak çalışma süresi, gelir durumu, ailedeki kaçıncı çocuk olduğu, idari görev durumuna göre narsistik rekabet ve hayranlık algıları anlamlı olarak değişmemektedir.

Araştırmanın Önemi

Narsistik hayranlık ve rekabet üzerine etki eden değişkenlerin belirlenmesi, rehber öğretmen, öğretmen ve okul idarecilerine veri sağlaması bakımından önemlidir. Bu sayede öğrencilerin psikolojik sağlamlılık düzeyinin artması desteklenmiş olacaktır. Ayrıca lise öğrencilerinin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerini etkileyen değişkenlerin saptanmasıyla alandaki boşluğun giderilmesi beklenmektedir.

Öğrencilerin narsisizm düzeylerini etkileyen bağımsız değişkenlerin yordanması sonucunda, öğrencilerin pozitif yönleri desteklenecek, kendisiyle ve çevresiyle mutlu bireyler yetiştirilmiş olması açısından önemlidir. Bu sayede öğrencilerin sosyal yönden pozitif yönde gelişmeleri sağlanmış olacaktır. Kayseri ili merkez ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencilerinin narsistik hayranlık ve rekabet algılarını etkileyen değişkenlerin araştırılması ile ilgili çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan çalışma literatüre katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Araştırmadaki Sınırlılıklar

Çalışma, 2020-2021 yılları arasındaki ikinci yarı dönemde İç Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilin ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Konunun alan yazında yeni bir başlık olması nedeniyle, ilgili araştırma yapılırken yeteri kadar Türkçe kaynak bulunamamıştır. Bu durum araştırmadaki başka bir sınırlılığı

oluşturmaktadır. Ayrıca pandemi döneminde çalışmanın gerçekleştirilmiş olması da araştırmadaki diğer bir sınırlılığı da oluşturmaktadır.

Yöntem ve Amaç

Araştırmada, bu kapsamda öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerini etkileyen bağımsız değişkenler incelenmiştir. Araştırmanın alt problemleri olarak aşağıdaki sorular araştırılacaktır:

1. Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerine ilişkin farklılık göstermekte midir?
2. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
3. Anne ve babanın öğrenim durumu değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
4. Sosyoekonomik durum değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?

Öğrencilerin narsisizm düzeylerini etkileyen değişkenleri araştıran bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemli araştırmalar da bir olgu veya olaya ait görüşlerin ele alındığı, betimlenmeye çalışıldığı araştırma yöntemidir (Karasar, 2005, s. 72). Araştırmayı gerçekleştirmek için gerekli etik izin kurul raporu Erciyes Üniversitesi Etik Kurulundan 29.06.2021 tarihinde 281 başvuru numarası ile alınmıştır.

Araştırmanın evreni 2020-2021 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde İç Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilin merkez ilçelerindeki ortaöğretim okullarındaki 236000 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklem grubunu ise rastgele örnekleme ile seçilen 1058 öğrenci oluşturmaktadır. Rastgele örneklemede evrendeki öğelerin her olası bileşiminin örneklem içinde yer alması için eşit ihtimal bulunmaktadır. Rastgele örnekleme yöntemi araştırmacıya zaman ve ekonomiklik sağlar (Mertens, 2004, s. 140).

Araştırmaya katılan öğrencilere ait kişisel özellikler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1’e bakıldığında, öğrencilerin 611’nin (%57,8) kız; 408’inin (%38,5) 9.sınıf; anne öğrenim durumu değişkeni bakımından 324’ünün (%30,6) lise mezunu; baba öğrenim durumu açısından 365’inin (%34,5) lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Son olarak sosyoekonomik durum değişkeni olarak 718’inin (%67,9) iyi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Özellikler	Düzeyleer	(N)	(%)
Cinsiyet	Erkek	447	42,2
	Kadın	611	57,8
Sınıf Düzeyi	9.Sınıf	408	38,5
	10.Sınıf	305	28,8
	11.Sınıf	185	17,4
	12.Sınıf	88	8,31
Annenin Öğrenim Durumu	İlkokul	304	28,7
	Ortaokul	167	15,8
	Lise	324	30,6
	Lisans	225	21,3
Babanın Öğrenim Durumu	Lisansüstü	38	3,6
	İlkokul	161	15,1
	Ortaokul	141	13,3
	Lise	365	34,5
Sosyoekonomik Düzey	Lisans	309	29,2
	Lisansüstü	83	7,8
	Kötü	28	2,6
	Orta Altı	140	13,2
Sosyoekonomik Düzey	İyi	718	67,9
	Orta Üstü	145	13,7
	Çok İyi	27	2,6
Toplam		1058	100,0

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda; yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve sosyoekonomik durum değişkenleri yer almaktadır.

Narsistik Hayranlık ve Rekabet Ölçeği: Araştırmada kullanılan ikinci veri toplama aracı Narsistik Hayranlık ve Rekabet Ölçeğidir. Ölçek Back vd. tarafından 2013’de geliştirilmiş, Türkçeye uyarlanması ise Demirci ve Ekşi 2017 yılında yapılmıştır. Ölçeğin alt boyutları olarak: rekabet üst boyutuna yönelik alt boyutlar; saldırganlık (4, 11, 12), değersizleştirme (13, 14, 17) ve üstünlük (6, 9, 10); hayranlık üst boyutuna yönelik alt boyutlar ise cazibe (18,16, 7), benzersizlik (5, 15, 3), büyüklenme (8, 1, 2) olarak alt boyutlardan ve toplamda 18 maddeden oluşmuştur. Demirci ve Ekşi (2017) tarafından ölçeğin güvenilirliği katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizinde ($\chi^2(128, N=420)=302,43, p<.001; CFI=.96; NFI=.94; NNFI=.96; RMSEA=.057; SRMR=.052$ olarak belirlenmiştir. Faktör yükleri .39-.86 arasındadır.

Araştırmacı tarafından yapılan işlemde ölçeğin güvenilirlik değeri .83 olmuştur. Alt boyutların faktör yükleri ise .31-.86 arasında değişmektedir. Toplam varyansın %70’i açıklanmıştır. Ölçeğin DFA değerleri ise

($\chi^2/df=2,08$; GFI=0,894, RMR=0,069, NNFI=0,982 SRMR=0,070, CFI=0,960, RMSEA=0,079 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde “SPSS 21.0” paket programı kullanılmıştır. Araştırmadaki ölçeğin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlemek için, basıklık ve çarpıklık değerinin standart hataya bölünmesi ile elde edilen $\pm 1,96$ aralık düzeyi belirlenmiştir (Tabachnik ve Fidell, 2007). Narsistik Hayranlık ve Rekabet ölçeğinin çarpıklık=(0,868), basıklık=(0,932) şeklinde belirlenmiştir. Bu sebeple araştırmada parametrik testlerle analizler gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmadaki birinci hipotez; Cinsiyet değişkeni ile öğrencilerin narsistik rekabet ve hayranlık algıları arasında farklılık var mıdır? Şeklinde dir.

Tablo 2’de cinsiyet durumu değişkenine göre öğrencilerdeki narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerinin puan ortalamaları verilmiştir:

Tablo 2: Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Puanlarının T-Testi Sonucu

Faktörler	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	t	p
Hayranlık	Kadın	611	3,70	1,08	-2,47	0,014*
	Erkek	447	3,87	1,10		
Büyükleme	Kadın	611	3,48	1,32	-3,14	0,002*
	Erkek	447	3,74	1,33		
Benzersizlik	Kadın	611	4,15	1,22	-0,22	0,826
	Erkek	447	4,17	1,25		
Cazibe	Kadın	611	3,46	1,32	-2,78	0,006*
	Erkek	447	3,69	1,31		
Rekabet	Kadın	611	2,42	0,42	-1,83	0,068
	Erkek	447	2,53	0,93		
Saldırganlık	Kadın	611	3,27	1,29	0,62	0,533
	Erkek	447	3,21	1,34		
Üstünlük	Kadın	611	2,47	1,43	0,11	0,302
	Erkek	447	2,57	1,51		
Değersizleştirme	Kadın	611	1,51	0,90	-4,53	0,000*
	Erkek	447	1,80	1,17		
Narsistik Hayranlık ve Rekabet	Kadın	611	3,06	0,80	-2,69	0,007*
	Erkek	447	3,20	0,87		

$p < .05^*$

Tablo 2'ye bakıldığında, öğrencilerin rekabet ve narsistik hayranlık [$t(1056)=2,69$, $p<.05$], değersizleştirme [$t(1056)=4,53$, $p<.05$], cazibe [$t(1056)=2,78$, $p<.05$], büyülenme [$t(1056)=3,14$, $p<.05$] ve hayranlık [$t(1056)=2,47$, $p<.05$] faktörleri ile cinsiyet değişkeni puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Buna karşın üstünlük [$t(1056)=0,11$, $p>.05$], saldırganlık [$t(1056)=0,62$, $p>.05$], rekabet [$t(1056)=1,83$, $p>.05$] ve benzersizlikle [$t(1056)=0,22$, $p>.05$] cinsiyet değişkeni arasında farklılık bulunmamıştır. Başka bir ifade ile erkek öğrenciler kız öğrencilere göre kendilerini daha yüksek düzeyde narsist olarak nitelendirmektedir.

Araştırmanın ikinci alt amacı; sınıf düzeyleri değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık rekabet durumlarına göre farklılaşmakta mıdır? Şeklinde dir. Tablo 3'de sınıf düzeyine göre öğrencilerdeki narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerinin puan ortalamaları verilmiştir:

Tablo 3: Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Narsistik Hayranlık ve Rekabet Puanlarının ANOVA Analizi

Faktör	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Hayranlık	Gruplararası	3,763	4	0,941	0,787	0,534	-
	Gruplariçi	1258,880	1053	1,196			
	Toplam	1262,643	1057				
Büyülenme	Gruplararası	10,659	4	2,665	1,507	0,198	-
	Gruplariçi	1862,071	1053	1,768			
	Toplam	1872,731	1057				
Benzersizlik	Gruplararası	6,804	4	1,701	1,109	0,351	-
	Gruplariçi	1614,794	1053	1,534			
	Toplam	1621,598	1057				
Cazibe	Gruplararası	4,478	4	1,119	0,642	0,633	-
	Gruplariçi	1836,985	1053	1,745			
	Toplam	1841,463	1057				
Rekabet	Gruplararası	11,693	4	2,923	3,094	0,015*	9-12 sınıf
	Gruplariçi	994,938	1053	0,945			
	Toplam	1006,631	1057				
Saldırganlık	Gruplararası	19,285	4	4,821	2,808	0,025*	9-12 sınıf
	Gruplariçi	1808,002	1053	1,717			
	Toplam	1827,287	1057				
Üstünlük	Gruplararası	35,325	4	8,831	4,150	0,002*	9-12 sınıf
	Gruplariçi	2240,658	1053	2,128			
	Toplam	2275,983	1057				
Değersizleştirme	Gruplararası	4,629	4	1,157	1,077	0,367	-
	Gruplariçi	1131,685	1053	1,075			
	Toplam	1136,314	1057				
Narsistik Hayranlık ve Rekabet	Gruplararası	4,140	4	1,035	1,488	0,204	-
	Gruplariçi	732,385	1053	0,696			
	Toplam	736,525	1057				

$p<.05^*$

Tablo 3'e bakıldığında, öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet [F(4, 1053)=1,488 p<.05], değersizleştirme [F(4, 1053)=1, 077 p>.05], cazibe [F(4, 1053)=0,642 p>.05], benzersizlik [F(4, 1053)=1,109 p>.05], büyüklenme [F(4, 1053)=1,507 p>.05] ve hayranlık [F(4, 1053)=0,787 p>.05] ve sınıf düzeyinde anlamlı farklılığa yol açmamıştır. Buna karşın rekabet [F(4, 1053)=3,094, p<.05], üstünlük [F(4, 1053)=4,150, p<.05] ve saldırganlık [F(4, 1053)=2,808, p<.05] algıları ile sınıf düzeyi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Başka bir anlatımla 9.sınıf öğrencilerinin üstünlük, rekabet ve saldırganlık algıları, 12.sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeydedir.

Araştırmanın üçüncü alt amacı; Anne ve babanın öğrenim durumu değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet durumları anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır? Şeklinde-dir. Tablo 4'de öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri ile annenin öğrenim durumu değişkenine göre puan ortalamaları aşağıda belirlenmiştir:

Tablo 4: Öğrencilerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Algıları ile Annenin Öğrenim Değişkenine Göre ANOVA Analizi

Faktör	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Fark
Hayranlık	Gruplararası	1,948	4	0,487	0,407	0,804	-
	Gruplariçi	1260,695	1053	1,197			
	Toplam	1262,643	1057				
Büyüklenme	Gruplararası	11,187	4	2,797	1,582	0,177	-
	Gruplariçi	1861,544	1053	1,768			
	Toplam	1872,731	1057				
Benzersizlik	Gruplararası	4,587	4	1,147	0,747	0,560	-
	Gruplariçi	1617,011	1053	1,536			
	Toplam	1621,598	1057				
Cazibe	Gruplararası	5,919	4	1,480	0,849	0,494	-
	Gruplariçi	1835,544	1053	1,743			
	Toplam	1841,463	1057				
Rekabet	Gruplararası	3,383	4	0,846	0,888	0,471	-
	Gruplariçi	1003,247	1053	0,953			
	Toplam	1006,631	1057				
Saldırganlık	Gruplararası	6,453	4	1,613	0,933	0,444	-
	Gruplariçi	1820,835	1053	1,729			
	Toplam	1827,287	1057				
Üstünlük	Gruplararası	12,699	4	3,175	1,477	0,207	-
	Gruplariçi	2263,284	1053	2,149			
	Toplam	2275,983	1057				
Değersizleştirme	Gruplararası	5,972	4	1,493	1,391	0,235	-
	Gruplariçi	1130,342	1053	1,073			
	Toplam	1136,314	1057				
Narsistik Hayranlık ve Rekabet	Gruplararası	1,538	4	0,385	0,551	0,698	-
	Gruplariçi	734,986	1053	0,698			
	Toplam	736,525	1057				

$p < .05^*$

Tablo 4'e bakıldığında, öğrencilerin rekabet ve narsistik hayranlık durumları [F(4, 1053)=0,551 p>.05], değersizleştirme [F(4, 1053)=1,391 p>.05], üstünlük [F(4, 1053)=1,477 p>.05], saldırganlık [F(4, 1053)=0,933 P>.05], rekabet [F(4, 1053)=0,888 p>.05], cazibe [F(4, 1053)=0,849 p>.05], benzersizlik [F(4, 1053)=0,747 p>.05], büyüklenme [F(4, 1053)=1,582 p>.05] ve hayranlık [F(4, 1053)=0,407 p>.05] ve anne öğrenim durum değişkeni ile anlamlı fark belirlenmemiştir. Sonuç olarak annenin öğrenim durumu değişkenleri ile öğrencilerin rekabet, benzersizlik, narsistik hayranlık ve rekabet, üstünlük, değersizleştirme, saldırganlık, cazibe, benzersizlik, büyüklenme ve hayranlık algıları üzerinde anlamlı bir etkiye yol açmamıştır.

Tablo 5'de babanın öğrenim durumu değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerinin puan ortalamaları aşağıda belirlenmiştir:

Tablo 5: Öğrencilerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Puanları ile Babanın Öğrenim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Analizi

Faktör	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Hayranlık	Gruplararası	1,915	4	0,479	0,400	0,809	-
	Gruplarıçi	1260,695	1053	1,197			
	Toplam	1262,643	1057				
Büyüklenme	Gruplararası	3,949	4	0,987	0,556	0,695	-
	Gruplarıçi	1868,782	1053	1,775			
	Toplam	1872,731	1057				
Benzersizlik	Gruplararası	5,747	4	1,437	0,936	0,442	-
	Gruplarıçi	1615,852	1053	1,535			
	Toplam	1621,598	1057				
Cazibe	Gruplararası	2,916	4	0,729	0,418	0,796	-
	Gruplarıçi	1838,546	1053	1,746			
	Toplam	1841,463	1057				
Rekabet	Gruplararası	4,493	4	1,123	1,180	0,318	-
	Gruplarıçi	1002,137	1053	0,952			
	Toplam	1006,631	1057				
Saldırganlık	Gruplararası	5,453	4	1,363	0,788	0,533	-
	Gruplarıçi	1821,834	1053	1,730			
	Toplam	1827,287	1057				
Üstünlük	Gruplararası	13,947	4	3,487	1,623	0,166	-
	Gruplarıçi	2262,036	1053	2,148			
	Toplam	2275,983	1057				
Değersizleştirme	Gruplararası	9,482	4	2,370	2,215	0,065	-
	Gruplarıçi	1126,832	1053	1,070			
	Toplam	1136,314	1057				
Narsistik Hayranlık ve Rekabet	Gruplararası	0,995	4	0,249	0,356	0,840	-
	Gruplarıçi	735,529	1053	0,699			
	Toplam	736,525	1057				

$p < .05^*$

Tablo 5'e bakıldığında, öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet [F(4, 1053)=0,356 p>.05], değersizleştirme [F(4, 1053)=2,215 p>.05], üstünlük [F(4, 1053)=1,623 p>.05], saldırganlık [F(4, 1053)=0,788 p>.05], rekabet [F(4, 1053)=1,180 p>.05], cazibe [F(4, 1053)=0,418 p>.05], benzersizlik [F(4, 1053)=0,936 p>.05], büyüklenme [F(4, 1053)=0,556 p>.05] ve hayranlık [F(4, 1053)=0,400 p>.05] ve babanın eğitim durumu değişkeni arasında fark bulunmamıştır. Sonuç olarak babanın öğrenim durumu değişkeni, öğrencilerin rekabet, narsistik hayranlık ve rekabet, üstünlük, değersizleştirme, cazibe, saldırganlık, benzersizlik, büyüklenme ve hayranlık algıları üzerinde anlamlı bir etkiye yol açmamıştır.

Araştırmanın dördüncü alt amacı; Sosyoekonomik durum değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algıları üzerinde farklılık oluşturmada mıdır? Şeklinde dir. Tablo 6'da öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algıları üzerinde sosyoekonomik duruma göre puan ortalamaları verilmiştir:

Tablo 6: Sosyoekonomik Durum Değişkenine Göre Öğrencilerin Narsistik Hayranlık ve Rekabet Puanlarının Varyans Analizi

Faktör	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Hayranlık	Gruplararası	14,845	4	3,711	3,132	0,014*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	1247,798	1053	1,185			
	Toplam	1262,643	1057				
Büyüklenme	Gruplararası	24,189	4	6,047	3,445	0,008*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	1848,541	1053	1,755			
	Toplam	1872,731	1057				
Benzersizlik	Gruplararası	9,949	4	2,487	1,625	0,166	-
	Gruplarıçi	1611,649	1053	1,531			
	Toplam	1621,598	1057				
Cazibe	Gruplararası	18,978	4	4,744	2,741	0,027*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	1822,485	1053	1,731			
	Toplam	1841,463	1057				
Rekabet	Gruplararası	17,196	4	4,299	4,575	0,001*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	989,435	1053	0,940			
	Toplam	1006,631	1057				
Saldırganlık	Gruplararası	24,892	4	6,223	3,636	0,006*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	1802,396	1053	1,712			
	Toplam	1827,287	1057				
Üstünlük	Gruplararası	17,025	4	4,256	1,984	0,095	-
	Gruplarıçi	2258,958	1053	2,145			
	Toplam	2275,983	1057				
Değersizleştirme	Gruplararası	20,561	4	5,140	4,851	0,001*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	1115,753	1053	1,060			
	Toplam	1136,314	1057				
Narsistik Hayranlık ve Rekabet	Gruplararası	14,167	4	3,542	5,163	0,000*	kötü- çok iyi
	Gruplarıçi	722,358	1053	0,686			
	Toplam	736,525	1057				

$p < .05^*$

Tablo 6'ya bakıldığında, rekabet ve narsistik hayranlık [F(4, 1053)=3,542 p<.05], değersizleştirme [F(4, 1053)=4,851 p<.05], saldırganlık [F(4, 1053)=3,636 p<.05], rekabet [F(4, 1053)=4,575 p<.05], cazibe [F(4, 1053)=2,741 p<.05], büyüklenme [F(4, 1053)=3,445 p<.05] ve hayranlık [F(4, 1053)=3,132 p<.05] ile sosyoekonomik durum değişkeni arasında farklılık bulunmaktadır. Buna karşın öğrencilerin üstünlük [F(4, 1053)=1,984 p>.05] ve benzersizlik [F(4, 1053)=1,625 p>.05] algılarıyla sosyoekonomik durum faktörü arasında farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak maddi durumu kötü olan öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet, değersizleştirme, saldırganlık, rekabet, cazibe, büyüklenme ve hayranlık algıları, maddi durumu çok iyi olan öğrencilerine göre daha olumsuzdur.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmadaki ilk hipotez, “Öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri üzerinde cinsiyet değişkeni anlamlı olarak etki etmekte midir? Erkek öğrencilerdeki hayranlık, büyüklenme, cazibe, değersizleştirme ve narsistik hayranlık ve rekabet düzeyi kız öğrencilere göre daha yüksektir. Ekşi (2012), Ersoy (2013), Hamedoğlu (2009), Gönülalan (2019), Grijelva, Newman vd. (2015), Taşhan (2019), Yumuşak'a (2013) göre erkek öğrencilerin üstünlük, rekabet, büyüklenme, kendini beğenme, hayranlık, yeterlilik algıları kız öğrencilere göre daha yüksek düzeydedir. Bu bulgular araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Buna karşın Gülmez (2009), Karataş ve Taş'a (2017) göre kız öğrencilerin narsisizm, büyüklenme, hayranlık, cazibe algıları erkek öğrencilerden daha yüksek düzeydedir. Buna karşın Altun (2015), Atik (2019), Atay (2009), Bizumic ve Duckitt (2008), Bleske-Reчек vd. (2008), Kiraz (2011), Koşan (2012), Koşan (2015), Orhan (2014), Raskin ve Hall (1981), Salman-Akhtar ve Thomson (1982), Torun (2016), Yabancı'ya (2019) göre cinsiyet değişkenleri ile öğrencilerin narsisizm düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Bu sonuç ataerkil bir topluma sahip olmanın topluma biçmiş olduğu roller açısından değerlendirildiğinde, erkeklerin kadınlara göre daha ön planda olma durumu kendini daha çok yeterli görme, beğenme, büyüklenme ve narsistik özelliklerini yüceltmış olmasından kaynaklanabilir.

Araştırmanın ikinci alt hipotezi, “Sınıf düzeyi değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?” Şeklindedir. Araştırmada 9.sınıf öğrencilerinin üstünlük, saldırganlık ve rekabet algıları, 12.sınıf öğrencilerine göre anlamlı derecede daha yüksek düzeydedir. Araştırma sonuçlarından farklı olarak Yabancı'ya (2019) göre 11.sınıftakilerin narsisizm düzeyleri 12.sınıftakilerden, 12.sınıftakilerin narsisizm algıları ise 9.sınıftakilerden daha yüksektir. 9.sınıf öğrencilerinin ergenlik çalkantılarının en yoğun yaşandığı döneme rast gelmesiyle üstünlük, saldırganlık ve rekabet algıları

daha yüksek, 12.sınıf öğrencileri ise daha çok üniversite sınavına yoğunlaşmaları, gelecek kaygılarının artmasına bağlı olarak stres düzeylerinin yükselmesi saldırganlık algılarının azalmasına bağlanabilir.

Araştırmanın üçüncü alt hipotezi, “Anne ve babanın öğrenim durumu değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?”. Anne ve babanın eğitim durumu değişkenleri öğrencilerin rekabet ve narsistik hayranlık durumlarında farklılığa yol açmamıştır. Araştırma sonuçlarından farklı olarak, Uçkun vd.’ne (2018) göre annesi lisans mezunu olan öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algıları, annesi lisansüstü mezunu olan öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algılarına göre anlamlı derecede daha yüksektir. Battal’a (2016) göre öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyleri yükseldikçe, öğrencilerdeki narsistik eğilimler artmaktadır. Ayrıca babası lisansüstü mezunu olan öğrencilerin narsistik kişilik algıları, babası okuma yazma bilmeyen öğrencilerin narsistik kişilik algılarına göre anlamlı derecede daha yüksektir. Buna karşın annenin öğrenim durumu değişkenleri ile öğrencilerin narsistik eğilimleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır (Kıratlı, 2018). Buna karşın bazı araştırmalarda anne ve babanın öğrenim durumu değişkenleri öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algıları üzerinde anlamlı farklılığa yol açmamıştır (Dufner, Back, Oehme ve Schmukle, 2020; Määttä, Uusiautti ve Äärela, 2020). Anne ve babanın öğrenim durumlarındaki değişimin öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet algılarında farklılığa yol açmamasının sebebi ailelerin öğrenim durumundaki değişimin öğrencilerin narsistik eğilimleri üzerinde etkisinin olmamasından kaynaklanabilir.

Araştırmanın dördüncü alt hipotezi, “Sosyoekonomik durum değişkenine göre öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeyleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?”. Ekonomik yönden durumu çok iyi düzeyde olan öğrencilerin narsistik hayranlık ve rekabet, değersizleştirme, saldırganlık, rekabet, cazibe, büyülenme ve hayranlık algıları sosyoekonomik düzeyi çok kötü düzeyde olan öğrencilere göre daha yüksek düzeydedir. Altun (2015), Ersoy (2013), Koşan (2015), Orhan (2014), Piff (2014) ve Yabancı’ya (2019) göre ailelerin maddi durumlarının yükselmesi öğrencilerin narsistik algı düzeylerini arttırmıştır. Bu bulgular araştırmayı desteklemektedir. Diğer taraftan başka araştırmalarda ise öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik durum değişkeni, öğrencilerin narsisizm eğilimlerini etkilememektedir (Ashmawy, 2016; Atik, 2019; Torun, 2016). Bireylerin sosyoekonomik düzeylerinin yükselmesi kendilerini toplumsal statü olarak daha üst seviyelerde görmelerine ve bu duruma bağlı olarak narsistik özelliklerinin pozitif yönde beslenmesine sebep olabilmektedir.

Erkek öğrencilerin narsisizm algı düzeylerini düşürmek adına, daha çok sosyal ortamlarda bulunmalarını sağlayacak uygulamalar geliştirilebilir.

Öğrencilerin daha çok sosyal sorumluluk projelerinde yer almaları sağlanabilir. 9.sınıflarda öğrenim gören öğrencilere yönelik, tevazu, sevgi, saygı, merhamet, erdem, dürüstlük, sorumluluk, fedakârlık duyguları daha çok aşılabilir. Sosyal medya, internet ve televizyon programlarında narsistik davranışların daha fazla artmasını önleyecek programlar, eğitimler, söyleşiler düzenlenebilir. Sosyoekonomik düzeyi çok iyi olan öğrencilere yönelik, okulların rehberlik ve psikolojik danışmanlık birimleri tarafından empati, farkındalık, iletişim becerileri tarzında eğitimler düzenlenebilir. Bu açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesinde ön planda olan ebeveynlerin kendilerini geliştirmelerine yönelik aile eğitimleri ve programlar gerçekleştirilebilir. Araştırma farklı şehirler, coğrafik bölgelerden seçilecek örneklem gruplarıyla çalışılabilir. Özel lise, ortaokul ve üniversite öğrencileri içinde benzer çalışmalar yapılabilir. Öğrencilerin sosyal medya üzerinde kendilerini olduğundan farklı gösterebilme durumu göz önüne alındığında bilinçli internet kullanımı üzerine söyleşi, eğitim, sempozyum, kongre ve paneller düzenlenebilir.

Özgünlük: *Çalışma Kayseri İlinde yapılmış olan alandaki ilk çalışma özelliği taşımaktadır.*

Kaynakça

- Altun, R. (2015). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm ilişkisi (Sinop örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Ashmawy, M. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm ilişkisi (Sinop Örneği)* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye
- Aslan, S. (2008). Kişilik, huy ve psikopatoloji. *Rewiews, Cases and Hypotheses in Psychiatry RCHP*, 2(1-2), 7-18.
- Atay, S. (2009). Narsistik kişilik envanteri'nin Türkçe'ye standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 181-196.
- Atik, R. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Back, M. D., Küfner, A. C., Dufner, M., Gerlach, T. M., Rauthmann, J. F. ve Denissen, J. J. (2013). Narcissistic admiration and rivalry: disentangling the bright and dark sides of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 105(6), 1013.

- Battal, F. B. (2016). *Narsistik kişilik yapılanmasının aile ve çocuk bağlamında incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Besser, A. ve Zeigler-Hill, V. (2011). Pathological forms of narcissism and perceived stress during the transition to the university: the mediating role of humor styles. *International Journal of Stress Management*, 18(3), 197-221. doi: 10.1037/a0024826
- Bizumic, B. ve J. Duckitt. (2008). My group is not worthy of me: narcissism and ethnocentrism. *International Society of Political Psychology*, 29(3), 437-453. doi: 10.1111/j.1467-9221.2008.00638.x
- Bleske-Rechek, A., Remiker, M. W. ve Baker, J. P. (2008). Narcissistic men and women think they are so hot-but they are not. *Personality and Individual Differences*, 45(5), 420-424
- Buss, D. M. (2008). *Human nature and individual differences: evolution of human personality, handbook of personality: theory and research*. (Ed. O. John vd.) New York: The Guilford Press. (29-60)
- Campbell, W. K., Hoffman, B. J., Campbell, S. M. ve Marchisio, G. (2010). Narcissism in organizational contexts. *Human Resource Management Review*, 21, 268-284
- Cihangiroğlu, N. (2012). Narsistik kişilik ile kurumsal bağlılık arasında bir ilişki var mıdır?. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(2), 119-126
- Demirci, İ. ve Ekşi, F. (2017). Büyükleme narsisizmin iki farklı yüzü: narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46(46), 37-58. doi: 10.15285/maruaeabd.330008
- Dufner, M., Back, M. D., Oehme, F. F., & Schmukle, S. C. (2020). The end of a stereotype: only children are not more narcissistic than people with siblings. *Social Psychological and Personality Science*, 11(3), 416-424. doi: 10.1177%2F1948550619870785
- Ekşi, F. (2012). Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(3), 1683-1706. Erişim adresi:
<https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRNME5UYzVP UT09>
- Ersoy, S. (2013). Determination of narcissistic tendencies of the students in secondary education institutions. *Electronic Turkish Studies*, 8(12), 533-542. Erişim adresi:

<https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=7b49c4d5-7d89-4eae-bce4-82cd77c41e13%40redis>

- Gönülalan, G. D. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde öz yeterlilik ve narsisizm* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Grijalva, E., Newman, D. A., Tay, L., Donnellan, M. B., Harms, P. D., Robins, R. W. ve Yan, T. (2015). Gender differences in narcissism: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 141, 261-310. doi: 10.1037/a0038231
- Gülmez, N. (2009). *Narsistik liderlik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Güngör İ. H., Ekşi, H. ve Arıca, O. T. (2012). Genç yetişkinlerde değer tercihlerinin narsistik kişilik özellikleri yordaması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1271-1290. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TWpRNU1EWTFOUT09>
- Hamedoğlu, M. A. (2009). *Örgütsel narsisizm düzeyine ilişkin yönetici ve öğretmen algıları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Jonason, P. K. ve Webster, G. D. (2010). The dirty dozen: a concise measure of the dark triad. *Psychological Assessment*, 22, 420-432. doi: 10.1037/a0019265.
- Jones, D. N. ve Paulhus, D. L. (2014). Introducing the short dark triad: a brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21, 28-41. doi: 10.1177%2F1073191113514105.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, S. ve Taş, A. (2017). İlk ve ortaokuldaki öğretmenlerin narsistik kişilik eğilimleri ile örgütsel özdeşleşme düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 92-121. doi: 10.29065/usakead.288093.
- Kartopu, S. (2013). Narsisizmin dindarlık eğilimleriyle ilişkisi: Gümüşhane üniversitesi örneği. *International Journal of Social Science*, 6(6), 625-649.
- Kıratlı, S. (2018). *Narsistik kişilik özellikleri ve mükemmeliyetçiliğin yaşam doyumu ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Ankara.
- Kırpınar, İ. (2009). Narsist kişi-narsisizmin kültürü. *Türk Yurdu Dergisi*, 29(266), 26-31.

- Kiraz, C. (2011). *Eğitim fakóltesi öğrencilerinin empatik eğilimleri ile narsistik kişilik özellikleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kocakula, Ö. (2012). *Narsistik ve obsesif kompulsif kişilik bozukluklarının karar süreçlerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Adana.
- Koşan, Y. (2015). *Üniversite öğrencilerinin facebook kullanımının narsisizm ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisinin incelemesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Lasch, C. (2006). *Narsisizm kültürü*. Suzan Öztürk (Çev), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları
- Lowen, A. (2013). *Narsisizm gerçek benliğin inkarı*. Tamer Çetin (Çev), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Määttä, M., Määttä, K., Uusiautti, S. ve Äärelä, T. (2020). She does not control me anymore but I can hear her voice sometimes-a phenomenographic research on the resilience perceptions of children who have survived from upbringing by a narcissistic parent. *European Journal of Education Studies*, 6(12), 17-40. Erişim adresi: <https://oapub.org/edu/index.php/ejes/article/view/2845>
- Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: integrating diversity with quantitative. Qualitative and mixed methods*. New York: Sage
- Orhan, G. (2014). *Narsisizm etiyojisi ve dindarlıkla ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri
- Özel, İ. (2014). Dindarlarda narsisizm: yüksek din eğitimi alan öğrenciler üzerine bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 7(32), 310-328. Erişim adresi: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=a3dc3dba-7050-4df2-80b7-e5ab36f763a3%40redis>
- Piff, P. K. (2014). Wealth and the inflated self class, entitlement, and narcissism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(1), 34-43. doi: 10.1177/2F0146167213501699
- Pincus, A. L., Ansell, E. B., Pimentel, C. A., Cain, N. M., Wright, A. G. ve Levy, K. N. (2009). Initial construction and validation of the pathological narcissism inventory. *Psychological Assessment*, 21(3), 365-379. doi:10.1037/a0016530

- Pincus, A. L. ve M. R. Lukowitsky. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421-446
- Raskin, R. N. ve C. S. Hall. (1981). The narcissistic personality inventory: alternate form reliability and further evidence of construct validity. *Journal of Personality Assessment*, 45(29), 159-162. doi: 10.1207/s15327752jpa4502_10
- Rose, P. (2002). The happy and unhappy faces of narcissism. *Personality and Individual Differences*, 33(3), 379-391. doi: 10.1016/S0191-8869(01)00162-3
- Rosenthal, S. A. ve Pittinsky, T. L. (2006). Narcissistic leadership. *The Leadership Quarterly*, 17, 617-633. doi:10.1016/j.leaqua.2006.10.005
- Rozenblatt, S. (2002). *In defence of self: the relationship of self-esteem and narcissism to aggressive behavior* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Long Island University, Brooklyn.
- Salman-Akhtar, M. D. ve Thomson, J. A. (1982). Overview: narcissistic personality disorder. *Am J Psychiatry*, 139(1), 12-20. Erişim adresi: <https://www.sakkyndig.com/psykologi/artvit/akhtar1982.pdf>
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2017). *Theories of personality* Boston: Cengage Learning.
- Tackett, J. L., Lahey, B. B., Hulle, C. V., Waldman, I., Krueger, R. F. ve Rathouz, P. J. (2013). Common genetic influences on negative emotionality and a general psychopathology factor in childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Psychology*, 122(4), 1142-1153. doi: 10.1037/a0034151
- Taşhan, A. (2019). *Akademik personel in işkoliklik ve narsistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki: İnönü üniversitesinde bir araştırma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Torun, Z. B. (2016). *Ortaokul öğrencilerinde saldırganlık ve narsisizm düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İstanbul.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2010). *Asrın vebası: narsisizm illeti*. Özlem Yüksel (Çev), İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Uçkun, C. G., Üzüm, B. ve Uçkun, S. (2018). Narsist kişiliğin makyavelist davranışlara etkisi: Kocaeli üniversitesi özel güvenlik öğrencileri örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 139-154. doi: 10.32709/akusosbil.422221

- Yabancı, C. (2019). *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile narsisizm ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Yumuşak, A. (2013). *Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Atıf için:

- Kaplan, V. (2023). Ergenlerin narsistik hayranlık ve rekabet düzeylerinin incelenmesi (Kayseri ili örneği). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 1-21. doi: 10.54558/jiss.1114516

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışma için 29.06.2021 tarih ve 281 sayılı kararla Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan gerekli izinler alınmıştır

Sermaye Yapısı Kararlarında Hisse Başına Kâr Analizi ve Faiz Değişimlerinin Analiz Üzerine Etkisi

Erol Yener* 0000-0001-9186

Öz

Amaç: Firmaların sermaye yapıları, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetlerini etkilediklerinden son derece önemlidir. Ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti ise, firmanın piyasa değerinin belirlenmesinde kullanılan en önemli değişkenlerden biridir. Bu nedenle firmalar, sermaye yapısını belirlerken kendileri için ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin en düşük olduğu kaynak bileşenini seçerler. Bu bileşene optimal sermaye bileşeni adı verilir. Optimal sermaye bileşeninin bulunmasına yönelik olarak kullanılan yöntemlerden biri, alternatif finans seçenekleri arasında hisse başına kârı maksimum kulan seçeneğin seçilmesi esasına dayanan Hisse Başına Kâr (HBK) Analizi'dir. Ekonominin dengede, faiz oranları ve faiz oranlarındaki oynaklığın düşük olduğu durumlarda Hisse Başına Kâr analizindeki faiz oranı değişkeni analiz sonuçlarını etkileyebilir. Ancak, ekonominin dengede olmadığı, enflasyonun ve dolayısıyla faiz oranının yüksek olduğu Türkiye gibi ülkelerde faiz oranları sürekli değişmektedir. Bu durumda HBK Analizinin, faiz oranlarının yüksek ve değişken olduğu durumlar için yeniden ele alınmasında fayda vardır. Sonuçta bu yöntem, finansmanda sermaye yapısı kararlarında kullanılmaktadır ve finans kitaplarında tek değişkene göre çözülmektedir. Bu çalışmanın amacı, reel hayatta değişken olan faiz oranlarının HBK analizi üzerine etkisini ortaya kayabilemektir.

Yöntem: Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

Bulgular: Bu çalışmada Hisse Başına Kâr Analizi, analizin dayandığı her bir değişken dikkate alınarak yeniden incelenmiştir. İnceleme neticesinde; kaynak ihtiyacı ve FVÖK seviyesinin analiz sonuçları üzerinde bir etkisinin olmadığı; faiz oranı değişimlerinin ise analiz sonuçlarını etkilediği ortaya konulmuştur. Çalışmada ayrıca; seçenekler arasında HBK'ı eşitleyen faiz oranı formülü geliştirilerek sonuç hem matematiksel olarak bulunmuş hem de grafik olarak gösterilmiştir.

Sonuç: Firmaların optimal sermaye yapılarının belirlenmesinde kullanılan yöntemlerden biri olan Hisse Başına Kâr Analizi mevcut hali ile Faiz ve Vergi Öncesi Kar ile Hisse Başına Kar arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Yöntem, diğer değişkenleri sabit kabul eder. Bu anlamda bu çalışmada HBK analizi, analizin dayandığı her bir değişken dikkate alınarak yeniden incelenmiştir. Yapılan çalışmada, kaynak ihtiyacı ve FVÖK seviyesinin analiz üzerinde bir etkisinin olmadığı, ancak faiz oranlarındaki değişimin analiz sonuçlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Özgünlük: Bu çalışma faiz oranlarında meydana gelebilecek değişimlerin HBK Analizi üzerine etkisini ortaya koyan ilk çalışma olması açısından önemlidir. Seçenekler arasında aynı HBK'ı sağlayan faiz oranının bulunmasına yönelik çalışmada kullanılan formül yazar tarafından geliştirilmiş ve ilk olarak bu makalede kullanılmıştır. Bu açıdan ele alındığında çalışma özgün bir değere sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Sermaye yapısı, hisse başına kâr (HBK) analizi, finansal kaldıraç, faiz, kâr.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İşletme Bölümü, erolyener@karatekin.edu.tr

Analysis of Earnings Per Share in Capital Structure Decisions and Effects of Interest Rate Changes on Analysis

Erol Yener* 0000-0001-9186

Abstract

Purpose: The capital structures of firms are extremely important as they affect the weighted average cost of capital. The weighted average cost of capital is one of the most important variables used in determining the market value of the firm. Therefore, when determining their capital structure, firms choose for themselves the resource component with the lowest weighted average cost of capital. This component is called "optimal capital structure". One of the methods used to find the optimal capital structure is the Earnings Per Share (EPS) Analysis, which is based on choosing the option that maximizes earnings per share among alternative finance options. In cases where the economy is in equilibrium and interest rates and volatility in interest rates are low, the interest rate variable in the Earnings Per Share analysis may not affect the analysis results. However, interest rates are constantly changing in countries such as Turkey, where the economy is not in balance and inflation and therefore the interest rate is high. In this case, it would be beneficial to reconsider the EPS Analysis for cases where interest rates are high and volatile. As a result, this method is used in capital structure decisions in financing and is solved according to a single variable in finance books. The aim of this study is to reveal the effect of interest rates, which are volatile in real life, on the EPS analysis.

Method: In the study, the document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used.

Findings: In this study, Earnings Per Share Analysis has been re-examined by considering each variable on which the analysis is based. As a result of the examination; resource requirement and EBIT level had no effect on the analysis results; It has been revealed that interest rate changes affect the results of the analysis. Also in the study; among the options, the interest rate formula that equalizes the EPS was developed, and the result was found both mathematically and graphically.

Implications: Earnings Per Share Analysis, which is one of the methods used in determining the optimal capital structures of companies, reveals the relationship between Earnings Before Interest and Taxes and Earnings Per Share in its current form. The method accepts other variables as constants. In this sense, in this study, the EPS Analysis was re-examined by considering each variable on which the analysis was based. In the study, it was concluded that the need for resources and EBIT level did not have an effect on the analysis, but the change in interest rates affected the analysis results.

Originality: This study is important in that it is the first study to reveal the effect of changes in interest rates on the EPS Analysis. The formula used in the study to find the interest rate that provides the same EPS among the options was developed by the author and was first used in this article. From this point of view, the study has a unique value.

Keywords: Capital structure, earnings per share (EPS) analysis, financial leverage. interest, profit.

* Assist. Prof., Çankırı Karatekin University, Department of Business Administration, erolyener@karatekin.edu.tr

Giriş

Günümüz dünyasında finans literatürünün hâkim anlayışı gereğince firmanın finansal amacı “değer maksimizasyonu” şeklinde tanımlanmaktadır. Kapitalizmin ruhuna uygun olan bu anlayış gereğince finans yöneticilerinden beklenen, şirketin piyasa değerinin, ya da diğer bir ifade ile şirket ortaklarının servetlerinin maksimumlaştırılmasıdır. Finansal karar alıcılar, alacakları her kararda bu amacı gözetmeli, buna göre karar vermelidir.

Finansal karar alıcıların yatırım ve temettü kararları ile birlikte değerlendirmek zorunda oldukları alanlarından biri sermaye bileşenleri kararlarıdır. Finans yöneticilerinden beklenen, optimal sermaye bileşeni kararını verirken, finansal amaç tanımını gözeterek doğru kararı vermeleridir. Bunun için, öznel değerlendirmelerden ziyade objektif kriterler dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda, finansal karar alıcıların dikkate aldıkları yöntemlerden biri, ortaklara hisse başına daha fazla kar sağlamayı amaçlayan Hisse Başına Kâr Analizidir. Analiz, firmanın faaliyet karı ile net karı arasındaki ilişkiyi gözeterek, alternatif seçenekler arasında hisse başına karı en çoklayan alternatifin seçilmesi esasına dayanır.

Analizin doğası gereği, belirli bir faiz ve vergi öncesi kar düzeyinde faiz oranı sabit kabul edilmektedir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda faiz oranlarındaki değişim dikkate alınmamıştır. Bunun temel nedeni, genel anlamda istikrarlı finansal piyasalarda faiz oynaklığının düşük kabul edilmesidir. Ancak, geline süreçte tüm dünyada ekonomik konjonktür ve buna bağlı olarak faiz oranları sürekli değişim göstermektedir. Bu durumda, faiz oranlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmaların sermaye yapısı kararları üzerindeki etkisini yeniden ele almakta fayda vardır. Bu çalışma, bu amaçla ele alınmış; çalışmada faiz oranında yaşanabilecek değişimlerin hisse başına kar analizi üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sermaye Yapısı Kavramı

Firmaların kaynak bileşenlerini ortaya koymak amacıyla kullanılan sermaye yapısı kavramı, “bir firmanın finansmanında kullanılan farklı sermaye türlerinin karışımı” şeklinde tanımlanır (Weston, Besley ve Brigham, 1996, s. 574).

Firmalarda aktiflerin finansman şekli sermaye maliyetini etkilediğinden sermaye bileşenlerinin seçimi son derece önemlidir. Firmalar için aktiflerin finansmanı, yabancı kaynak ve özkaynak olmak üzere iki kaynaktan sağlanır. Bu iki kaynak kaleminin maliyetleri, özellikleri bakımından farklılık arz eder. Finans literatüründe özkaynak maliyetinin yabancı kaynak maliyetinden yüksek olduğu bilinmektedir. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi, borcun vergi etkisidir. Borçlanma durumunda, borç için ödenecek faizler vergiden düşüleceği için borcun firmaya net maliyeti,

brüt maliyetinden düşük olacaktır. Buna finans literatüründe **vergi kalkanı etkisi** denilmektedir. Borcun firmaya net maliyeti; brüt maliyet * (1- vergi oranı) formülü ile bulunur. Özkaynaklar için ise vergi kalkanından bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle özkaynakların net maliyeti brüt maliyetine eşit olmaktadır. İkinci durum ise riskle ilişkilidir. Firmanın iflas etmesi durumunda, firma varlıkları üzerinde öncelikli talep hakkı borç verenlerindir. Özkaynak sahipleri ise, alacaklıların tamamı alacaklarını tahsil ettikten sonra kalan tutar üzerinden -eğer kalırsa- hisseleri oranında pay alırlar. Bu durum özkaynak sahiplerini daha riskli hale getirir ve sonuçta riskin yüksek olmasının doğal sonucu olarak, bekledikleri getiri oranı da yabancı kaynağa oranla daha yüksek olur.

İki kaynak kalemi arasındaki bu durumun varlığı, firmaların yabancı kaynak kullanmak suretiyle ağırlıklı ortalama sermaye maliyetlerini düşürmelerine olanak sağlar. Zira ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti, her bir sermaye kaleminin toplam içerisindeki payı ile firmaya net maliyetinin çarpımlarının toplamıdır ve aşağıdaki şekilde formüle edilebilir (Ceylan, 2000, s. 178);

$$k_a = \sum_{i=1}^n W_i * k_i$$

(1)

Burada;

k_a : Ağırlıklı ortalama sermaye maliyetini

W_i : i'inci fon kaynağının toplam sermaye içerisindeki payını

k_i : i'inci fon kaynağının net maliyetini göstermektedir.

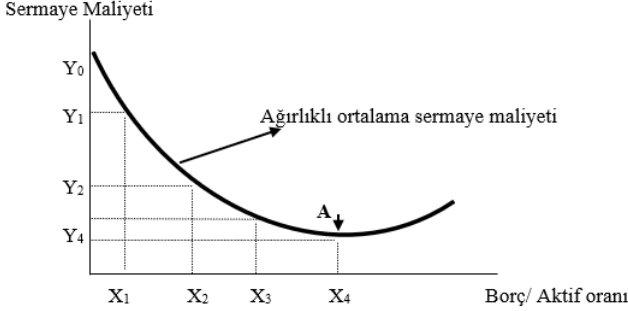
Optimal Sermaye Bileşeni

Bazı kaynaklarda “Hedef Sermaye Yapısı” olarak da ifade edilen (Ross, Westerfield ve Jordan, 2000, s. 487) optimal sermaye bileşeni, risk ve getiri arasında denge kurarak firmanın piyasa değerini maksimum ve sermaye maliyetini minimum kılan ideal sermaye yapısı olarak tanımlanır (Kawadkar ve Khan, 2020, s. 185). Buradaki sermaye maliyeti kavramı ağırlıklı ortalama sermaye maliyetini ifade etmektedir. Firmalar açısından ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin minimum olduğu nokta aslında marjinal sermaye maliyetinin marjinal sermaye getirisine eşit olduğu noktadır.

Hiç borç kullanmayan bir firmanın ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti özsermaye maliyetine eşittir (Ercan ve Üreten, 2000, s. 61). Bu durumda olan firma borç kaynak kullanmaya başladığında, borcun kaldıraç etkisi nedeniyle ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti önce hızla düşmeye başlar. Firma borçlanmaya devam ettikçe ağırlıklı ortalama sermaye maliyetindeki düşme hızı giderek yavaşlar ve bir noktada ise durur. Firma bu noktadan sonra borçlanmaya devam ederse, borçlanmanın beraberinde getirdiği riskin

artması nedeniyle hem borcun hem de özkaynakların maliyeti artmaya başlar ve ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti yükselir. Ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin artan borçlanma ile nasıl değiştiği aşağıdaki Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1: Sermaye Yapısı ve Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti İlişkisi

Borç / Aktif (B/A) oranı sıfırken ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti, özsermaye maliyetine eşittir (Y_0). B/A oranı X_1 iken ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti Y_1 olmaktadır. B/ A oranı artmaya devam ettikçe ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti Y_4 seviyesine kadar düşmektedir. Dikkat edilirse B/A oranındaki bir birimlik artış AOSM'ni önce hızla azaltırken bu azalma hızı giderek düşmekte ve en nihayetinde X_4 noktasında sıfırlanmaktadır. Bu noktadan sonra ise borçlanmaya devam edilirse AOSM yükselmektedir. Bunun temel nedeni risktir. Firmanın B/A oranının artmasıyla riski yükseleceğinden, gerek borç verenlerin talep edecekleri faiz oranı, gerekse özsermaye sahiplerinin getiri beklentileri artacaktır. Bunun sonucu olarak, AOSM bu noktadan sonra yükselmeye başlayacaktır (Sarıaslan ve Erol, 2008, s. 244). Dolayısıyla A noktası, firmanın optimal sermaye bileşenini verir. B/A oranının bu noktanın altında veya üstünde olması AOSM artıracaktır. Bu noktada marjinal sermaye maliyeti ise marjinal sermaye getirisine eşit olmaktadır.

Optimal sermaye yapısının belirlenmesi teorik olarak mümkün olmakla birlikte, uygulamada bu yapının kesin olarak belirlenmesi mümkün değildir. Piyasada finans yöneticileri optimal sermaye yapısını kesin bir nokta olarak değil genellikle bir aralık şeklinde belirlerler (Akmüt ve Sarıaslan, 1999, s. 252). Bunun nedeni, marjinal sermaye maliyetindeki artışın genelde basamak şeklinde olmasıdır (Ercan ve Üreten, 2000, s.72).

Hisse Başına Kâr Analizi

Firmaların sermaye yapılarına ilişkin olarak kullanılan yöntemlerden biri olan Hisse Başına Kâr (HBK) Analizi, Faiz ve Vergiden Önceki Kâr (FVÖK) ile Hisse Başına Kâr arasındaki ilişkiyi analiz eder. Analiz,

firmaların sermaye yapıları içerisinde alternatif seçenekler arasında en yüksek HBK'ı sağlayan alternatifin seçimi esasına dayanır.

Hisse Başına Kâr Analizinde FVÖK tahminleri çok önemlidir. Çünkü, analizin temeli bu değişkene bağlıdır. Zira analiz, diğer değişkenleri (kaynak ihtiyacı, faiz oranı) sabit kabul ederek, FVÖK seviyesine odaklanmıştır. Bu nedenle, FVÖK seviyesinin tahmininde yapılacak bir hata, analizin beklenen sonuçlarının değişmesine ve firmanın zarar görmesine neden olabilir. Bu noktada, karlılığı olmayan işletmelerin bu analizi kullanamayacağını hatırlatmakta fayda vardır (Sarıaslan ve Erol, 2008, s. 240).

HBK Analizi bir örnek üzerinden aşağıdaki şekilde incelenebilir;

Örneğin; 200 milyon TL ödenmiş sermayesi olan (1 TL nominal bedelli, 200 milyon adet hisse) A firmasının FVÖK'ı 80 milyon TL'dir. Firma, yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere 100 milyon TL' sına ihtiyaç duymaktadır ve bu gereksinimini hem piyasadan borçlanarak, hem de hisse senedi ihraç etmek yoluyla karşılama imkanına sahiptir. Firma, borçlanma alternatifini seçmesi durumunda piyasadan % 12 maliyetle borçlanabilmektedir. Finansmanın hisse senedi ihracı ile karşılanması durumunda ise nominal bedel üzerinden hisse senedi ihraç edilecektir. Vergi oranı % 22 olarak alınmıştır.

Bu veriler doğrultusunda firmanın hisse başına karlılık açısından hangi seçeneği seçmesinin uygun olacağı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1: Özkaynak ve Borçlanma Seçeneklerinin HBK Açısından Karşılaştırılması

	Özkaynak Seçeneği	Borçlanma Seçeneği
FVÖK	80.000.000	80.000.000
Faiz	0	12.000.000
VÖK	80.000.000	68.000.000
Vergi (%22)	17.600.000	14.960.000
NET KAR	62.400.000	53.040.000
H.Sen.Sayısı	300.000.000	200.000.000
HBK (TL)	0,208	0,265

Görüldüğü üzere, mevcut veriler doğrultusunda özkaynak seçeneği 0,208 TL'lik hisse başına kar sağlarken, borçlanma alternatifinde bu tutar 0,265 TL olmaktadır. Hisse başına kar açısından borçlanma seçeneği daha yüksek bir getiri olanağı sunduğundan, mevcut veriler doğrultusunda borçlanma yoluyla finansmanın tercih edilmesi gerekir.

Ancak HBK Analizi, sorunun çözümünü bu noktada bırakmayıp hangi FVÖK seviyesine kadar özkaynakla finansmanın avantajlı olduğunun da cevabını vermektedir. Bunun için aşağıdaki formül kullanılarak kritik nokta olarak bilinen nokta hesaplanabilir. Kritik nokta, her iki alternatifin de aynı hisse başına karı sağladığı nokta şeklinde tanımlanır (Joy, 1977, s. 241). Bu noktaya kadar özkaynakla finansman, bu noktadan sonra ise borçlanma ile finansman hisse başına karlılık açısından daha avantajlıdır. Bu noktada ise her iki alternatif de aynı hisse başına karı sağlar.

$$\frac{(X - F_1)(1 - t)}{H_1} = \frac{(X - F_2)(1 - t)}{H_2} \quad (2)$$

Burada;

- X ; Borçlanmanın daha avantajlı olduğu FVÖK düzeyini
- F₁ ; Sermaye artışı ile finansman halinde ödenecek faiz tutarını
- F₂ ; Borçlanma ile finansman halinde ödenecek faiz tutarını
- H₁ ; Sermaye artışı durumundaki toplam hisse senedi sayısını
- H₂ ; Borçlanma durumundaki hisse senedi sayısını
- t ; Vergi oranını göstermektedir.

Yukarıdaki eşitlikte borcun seviyesi, borcun maliyeti ve vergi oranı sabit kabul edilmektedir. Bu nedenle denklemde (1-t)/H ve F terimleri sabittir. Yani, hisse başına kar FVÖK seviyesine bağlıdır; FVÖK yükselirse HBK yükselir, FVÖK düşerse HBK düşer (Sumeera ve Junaidi, 2015, s. 35). Bu durumda yukarıda yer alan formülü aşağıdaki şekilde ifade etmek de mümkündür;

$$X \frac{(1 - t)}{H_1} - F_1 \frac{(1 - t)}{H_1} = X \frac{(1 - t)}{H_2} - F_2 \frac{(1 - t)}{H_2} \quad (3)$$

Örnekte ele aldığımız verileri kritik nokta formülünde yerine koyarsak;

$$\begin{aligned} \frac{(X - 0)(1 - 0,22)}{300.000.000} &= \frac{(X - 12.000.000)(1 - 0,22)}{200.000.000} \\ \Rightarrow (0,78X)200.000.000 &= (0,78X - 9.360.000)300.000.000 \\ X &= \underline{36.000.000} \text{ bulunur.} \end{aligned}$$

Bulunan sonuca göre firma, hisse başına kar açısından 36 milyon TL'lik bir FVÖK seviyesinde her iki seçeneğe de kayıtsızdır. Bu durumda

firma finansmanını hangi seçenikle sağlarsa sağlasın sonuç değişmeyecek, hisse başına kar eşit çıkacaktır.

Tablo 2: Hisse Başına Kârı Eşitleyen FVÖK Seviyesi

	Özkaynak Seçeneği	Borçlanma Seçeneği
FVÖK	36.000.000	36.000.000
Faiz	0	12.000.000
VÖK	36.000.000	24.000.000
Vergi (%22)	7.920.000	5.280.000
NET KAR	28.080.000	18.720.000
H.Sen.Sayısı	300.000.000	200.000.000
HBK (TL)	0,094	0,094

FVÖK seviyesi 36 milyon TL'nin üzerinde ise yabancı kaynak kullanılarak finansman sağlanması, hisse başına kar açısından daha avantajlı sonuç vermektedir. Başka bir ifadeyle, finansal kaldıracın hisse başına kar üzerine olumlu etkisi ancak kritik noktanın üzerindeki FVÖK seviyeleri için geçerli olmaktadır. Kritik noktanın altındaki FVÖK seviyelerinde özkaynakla finansman daha yüksek bir hisse başına kar sağladığından, bu durumda finansal kaldıracın etkisinden bahsetmek mümkün değildir.

FVÖK'ın örneğin 30 milyon TL olması durumunda tablo aşağıdaki şekilde olacaktır.

Tablo 3: Kayıtsızlık Noktası Altındaki FVÖK Düzeyinde Seçeneklerin Karşılaştırılması

	Özkaynak Seçeneği	Borçlanma Seçeneği
FVÖK	30.000.000	30.000.000
Faiz	0	12.000.000
VÖK	30.000.000	18.000.000
Vergi (%22)	6.600.000	3.960.000
NET KAR	23.400.000	14.040.000
H.Sen.Sayısı	300.000.000	200.000.000
HBK (TL)	0,078	0,070

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi, 30 milyon TL'lik FVÖK seviyesinde hisse başına kar, özkaynak alternatifinde daha yüksek çıkmaktadır. Bu durumda, yabancı kaynakla finansman sağlanması hisse

başına karı 0,070 TL yaparken, finansmanın özkaynakla sağlanması durumunda kar 0,078 TL olmaktadır.

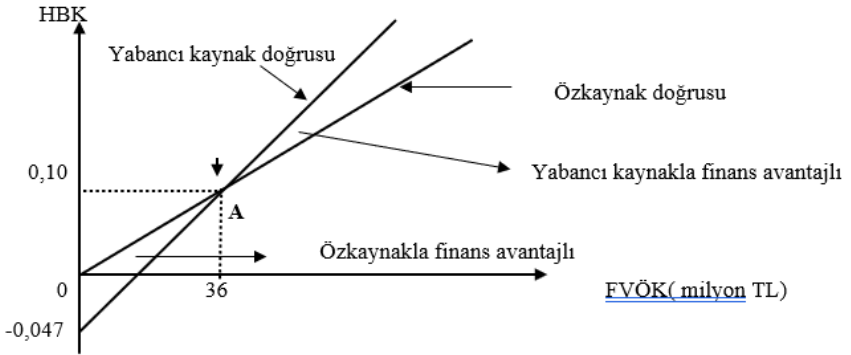
HBK Analizinin kullanılarak karar verilmesi durumunda, karar verici için kayıtsızlık noktasının çok üzerinde veya çok altında bir FVÖK söz konusu olduğunda büyük oranda problem yaşanmaz. Ancak, FVÖK seviyesinin kayıtsızlık noktasına yakın olması durumunda karar vericinin çok daha dikkatli hareket etmesi gerekir. Değişik FVÖK seviyelerinde iki alternatifin sağlayacağı HBK tutarları aşağıdaki gibi olacaktır;

Tablo 4: Alternatif FVÖK Düzeylerinde Seçeneklerinin HBK Açısından Karşılaştırılması

FVÖK Seviyesi	Özkaynak Seçeneği	Borçlanma Seçeneği
0	0	-0,047
10.000.000	0,026	-0,008
20.000.000	0,052	0,031
30.000.000	0,078	0,070
40.000.000	0,104	0,109
50.000.000	0,130	0,148

HBK Analizini şekil üzerinde göstermek de mümkündür.

Şekil 2: HBK Analizinde Seçeneklerin Hisse Başına Kar Açısından Karşılaştırılması

Yukarıdaki şekilde A noktası kayıtsızlık noktasıdır. A noktasının altında özkaynakla finansman, üstünde borçlanma ile finansman daha avantajlıdır. Dikkat edilirse doğrular sonsuza doğru gitmektedir. Dolayısıyla, A noktasından sonraki her noktada borçlanma, özkaynakla finansmana göre daha avantajlıdır. Bu durum analiz değişkenlerinden kaynaklanır. Analizin temelde üç değişkeni vardır. Bu değişkenler; Faiz ve Vergi Öncesi Kâr, faiz

oranı ve kullanılacak kaynak miktarıdır. Dördüncü değişken olan vergi oranının analiz üzerinde bir etkisi yoktur. Hisse Başına Kâr Analizi, bu değişkenlerden ikisini sabit tutarak yalnızca FVÖK' da meydana gelecek değişimlerin HBK üzerindeki etkisini ortaya koyar. Bu durumun yansıtıldığı Şekil 2, aynı zamanda analizin eleştirilme nedenlerinden bir tanesidir. Zira, literatürde analize yönelik olarak; firmanın likidite durumunu dikkate almaması, borçlanmanın görünür maliyeti dışındaki yüklerini ihmal etmesi, alternatif finansman seçeneklerinin hisse başına gelir üzerine etkisini sorunun odak noktası olarak ele alması gibi konularda eleştiriler yöneltilmektedir (Akgüç, 1994, s. 519).

Faiz Değişimlerinin HBK Analizine Etkisi

Bu noktaya kadar, bilinen şekliyle HBK Analizi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ise faiz oranlarında meydana gelecek değişimin analiz üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

Daha önce de vurgulandığı üzere, HBK analizi diğer iki değişkeni sabit tutup, FVÖK'daki değişime odaklanmıştır. Faiz oranlarının değişmediği veya faiz oranlarındaki volatilitenin düşük olduğu ülkelerde analiz bu şekliyle uygulanabilir. Ancak hem faiz oranlarının hem de faiz oranlarındaki volatilitenin yüksek olduğu durumlarda analizin nasıl sonuç vereceğini görmek gerekir. Zira, son dönemlerde dünyada ve özellikle Türkiye'de yaşanan gelişmeler, faiz oynaklığının ekonomiler için son derece önemli bir sorun haline gelebileceğini ortaya koymuştur.

Faiz oranlarında yaşanabilecek değişimin analiz sonuçlarını nasıl etkileyeceğini yukarıda ele aldığımız örnek üzerinde irdeleyelim.

Örnekte, kayıtsızlık noktası olarak bulduğumuz 36 milyon TL'lik FVÖK seviyesinin altındaki FVÖK seviyelerinde özkaynakla finansmanın daha avantajlı olduğu sonucuna varılmıştı. Şimdi, başlangıçtaki 80 milyon TL'lik FVÖK seviyesini sabit tutup, faiz oranlarının, örneğin, % 30 olması durumunu inceleyelim. Bu durumda tablo aşağıdaki gibi olacaktır.

Tablo 5: Faiz Değişiminin Seçenekler Üzerindeki Etkisi

	Özkaynak Seçeneği	Borçlanma Seçeneği
FVÖK	80.000.000	80.000.000
Faiz	0	30.000.000
VÖK	80.000.000	50.000.000
Vergi (%22)	17.600.000	11.000.000
NET KAR	62.400.000	39.000.000
H.Sen.Sayısı	300.000.000	200.000.000
HBK (TL)	0,208	0,195

Görüldüğü üzere, faiz oranlarının %12'den % 30'a yükselmesi durumunda yukarıdaki durumun tam tersi şekilde, özkaynakla finansmanın daha avantajlı olduğu sonucu ile karşılaşılmıştır. Bu durumda karar vericiler zor duruma düşebilir. Zira yatırım kararları uzun vadeli ve HBK Analizi de uzun vadeli finansman seçeneklerinin karşılaştırılmasını gerektirir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi, faiz oranlarının başlangıçtaki % 12'lik seviyelerinden altı ay sonra % 30'lara yükselmesi durumunda verilen karar bu defa hisse başına karı düşürecek; böyle bir durumda ise firmanın piyasa değeri bundan olumsuz şekilde etkilenebilecektir*.

HBK Analizi, faiz oranları dikkate alınarak ele alındığında, kayıtsızlık noktası aşağıdaki formül (4) yardımıyla bulunabilir.

$$i = \frac{FVÖK - \frac{(HBK * HSS)}{(1 - t)}}{A} \quad (4)$$

Burada;

- i ; Kayıtsızlık noktasındaki faiz oranını
- A ; İhtiyaç duyulan yabancı kaynak miktarını
- HBK; Özkaynak seçeneğindeki hisse başına karı
- HSS ; Mevcut durumdaki hisse senedi sayısını
- t ; Vergi oranını göstermektedir.

Bu durumda kayıtsızlık noktasını, **her iki seçeneğin sağladığı hisse başına karı eşitleyen faiz oranı** şeklinde tanımlamak mümkündür. Veriler yukarıdaki formülde yerine konulduğunda;

$$i = \frac{80.000.000 - \frac{[0,208 * 200.000.000]}{(1 - 0,22)}}{100.000.000} = 0,266 \text{ bulunur.} \quad (5)$$

Yani, diğer veriler sabitken faiz oranlarının % 26,6'nın üstünde olması durumunda özkaynakla finansman, % 26,6'nın altında olması durumunda ise

* Sermaye yapısının firma değeri üzerine etkisinin olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşlerin bazıları, sermaye yapısının firmanın değeri üzerine etkisinin olduğunu, bazıları ise olmadığını ileri sürer. Ancak, gerek nakit akışlarına göre firma değerinin tespit edilmesinde, gerekse temettü modelinde firmanın ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin çok büyük önemi vardır. Zira, her iki modelin değişkenlerinden biri ağırlıklı ortalama sermaye maliyetidir ve firmanın ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti, değeri etkileyen en önemli faktörlerden biridir.

borçla finansman daha yüksek bir hisse başına kar sağlamaktadır. % 26,6'lık faiz oranında ise her iki alternatif aynı sonucu vermektedir.

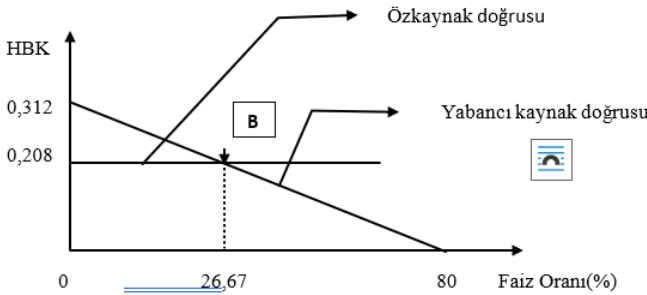
Faiz oranlarının % 26,6 olması durumunda aşağıdaki tablodan da görülebileceği üzere her iki alternatifin sağladığı hisse başına kar eşit olmaktadır.

Tablo 6: Hisse Başına Kârı Eşitleyen Faiz Düzeyi

	Özkaynak Seçeneği	Borçlanma Seçeneği
FVÖK	80.000.000	80.000.000
Faiz	0	26.670.000
VÖK	80.000.000	53.330.000
Vergi (%22)	17.600.000	11.732.600
N.KAR	62.400.000	41.597.400
H.Sen.Sayısı	300.000.000	200.000.000
HBK (TL)	0,208	0,208

Bu durumu grafik üzerinde göstermek de mümkündür.

Şekil 3: Faiz Oranındaki Değişimlerin HBK Analizi Üzerine Etkisi

Faiz oranı sıfırken borçlanma seçeneğinde hisse başına kar 0,312 TL olmaktadır. Faiz oranının % 80 olması durumunda ise hisse başına kar sıfırdır. Özkaynak seçeneğinde hisse başına kar, faiz oranlarından bağımsızdır ve her faiz oranı seviyesinde 0,208 TL'ye eşittir. Grafikte görüldüğü gibi faiz oranları ile hisse başına kar arasında ters orantı vardır. Faiz oranları arttıkça aynı FVÖK seviyesinde hisse başına kar azalmaktadır. Bir noktada özkaynak doğrusu ile yabancı kaynak doğrusu kesişir. Bu nokta kayıtsızlık noktasıdır (B noktası). Bu noktanın altındaki faiz oranlarında yabancı kaynakla finansman, üzerindeki faiz oranlarında ise özkaynakla finansman alternatifi daha yüksek bir hisse başına kazanç sağlar.

Optimal Sermaye Bileşeni ve HBK Analizi

Önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi, optimal sermaye bileşeni, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin minimum olduğu kaynak bileşeni ifade eder. Başka bir ifade ile optimal sermaye bileşeni, marjinal sermaye maliyetinin marjinal sermaye kazancına eşit olduğu; halka açık şirketlerde firma değerinin maksimum olduğu kaynak bileşeni şeklinde de tanımlanabilir (Sarıaslan ve Erol, 2008, s. 245). Firmalar, optimum sermaye bileşenlerini uzun vadeli olarak belirlerler.

Optimum sermaye bileşeninin firma değeri üzerine etkisinin olup olmadığı finans literatüründe tartışmalı konular arasında yer alır. Modern sermaye yapısı teorilerinin başlangıcı olarak kabul edilen ve Modigliani ve Miller (1958) tarafından ileri sürülen “ilişkisizlik teorisi”, etkin bir piyasada vergi, iflas maliyetleri ve asimetrik bilginin olmadığı varsayımları altında firma değerinin firmanın finansman şekliyle ilgili olmadığını, başka bir ifade ile sermaye yapısının firma değeri üzerine herhangi bir etkisinin bulunmadığını ileri sürer (Canbaş ve Vural, 2010, s. 278). Hatta, Modigliani-Miller, teorilerinde bir adım daha ileri giderek optimal sermaye yapısı diye bir kavramdan da bahsedilemeyeceğini ileri sürmektedir. Ancak Modigliani ve Miller, 1963 yılında ilk makalelerini düzeltmeye yönelik ikinci bir makale yayımlamış; yazdıkları bu makalelerinde, borç faizi ödemelerinin vergi matrahını azalttığını ve vergi sonrası sermaye maliyetini düşürdüğü için borçlanmanın özsermayeye göre daha avantajlı olduğunu kabul etmişlerdir (Okuyan ve Taşçı, 2010, s.106).

Buna karşılık; sonraki yıllarda ortaya atılan Agency Cost Theory (Jensen ve Meckling, 1976), Trade-off Theory (Bradley v.d, 1984) ve Pecking Order Theory (Myers ve Majluf, 1984) gibi teoriler, Modigliani-Miller’in aksine firmaların sermaye yapılarının sermaye maliyetlerini, net karlarını, hisse başına karlarını ve dolayısıyla firma değerini etkilediğini ileri sürmüşlerdir.

HBK Analizi, belirli bir FVÖK seviyesinde iki uç nokta arasında tercihte bulunma esasını dikkate alan bir bakış açısına sahiptir. Bu yaklaşıma göre; kritik noktanın altında her durumda özsermaye ile finansman, kritik noktanın üstünde ise borçlanma ile finansman daha yüksek bir getiri sağlar. Bu yönüyle ele alındığında HBK Analizi, Modigliani - Miller’in “ilişkisizlik teorisini” destekler sonuç vermektedir.

Sonuç

Firmaların optimal sermaye yapılarının belirlenmesinde kullanılan yöntemlerden biri olan Hisse Başına Kâr Analizi, temelde Faiz ve Vergi Öncesi Kâr (FVÖK), kaynak ihtiyacı ve faiz oranı gibi üç değişken üzerine kurulu bir analizdir ve alternatif finansman seçeneklerinden hisse başına karı

en çoklayan seçeneğin seçilmesi esasına dayanır. Analiz, diğer iki değişkeni sabit tutup, yalnızca FVÖK değişkeninden yola çıkarak hisse başına karı hesaplamaktadır. FVÖK değişkeni kullanıldığında ise sonuçta belli bir noktaya kadar özkaynakla finansmanın, belli bir noktadan sonra ise yabancı kaynakla finansmanın daha yüksek bir hisse başına karı sağladığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Kayıtsızlık noktası olarak bilinen ve her iki alternatifin aynı HBK'ı sağladığı noktadan sonra, sonsuza kadar borçlanma seçeneğinin avantajlı olduğu gibi bir sonuç ortaya çıkar ki bu pratikte mümkün olmayan bir durumdur.

Analizin üç değişkeninden her defasında ikisini sabit tutup birini değiştirerek analizin nasıl sonuç verdiği incelendiğinde, başlangıçta daha yüksek bir hisse başına kar sağlayan seçeneğin, şartların değişmesiyle aslında doğru tercih olmadığı gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Diğer iki değişken sabit tutulup;

- Faiz oranı değişkeni ele alındığında, faiz oranlarındaki değişimin HBK Analizi sonuçlarını değiştirdiği; faiz oranının değişmesi durumunda yabancı kaynak seçeneğinin sağladığı hisse başına karın, faiz oranlarının artması ile azaldığı; özkaynak seçeneğinin sağladığı hisse başına karın ise sabit kaldığı,

- Kaynak ihtiyacı değişkenindeki artış ya da azalışın analiz üzerinde bir etkisinin olmadığı,

- FVÖK seviyesindeki artışın hem özkaynak alternatifindeki hem de yabancı kaynak alternatifindeki hisse başına karı artırdığı; dolayısıyla, FVÖK ile bu iki seçeneğin sağladığı hisse başına kar arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu, ancak bu ilişkinin sonuç üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Öte yandan, diğer iki değişkenin sabit, FVÖK'in değişken olduğu durumda (geleneksel HBK Analizi) kayıtsızlık noktasına kadar özkaynakla finansmanın, bu noktadan sonra ise yabancı kaynakla finansmanın daha yüksek bir hisse başına kar sağladığı bilinmektedir. Oysa faiz oranlarının değişmesi durumunda, kayıtsızlık noktasını veren faiz oranına kadar borçla finansmanın, bu noktadan sonra ise özkaynakla finansmanın daha yüksek bir hisse başına kar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca, HBK Analizinin optimal sermaye yapısı ile de uyumlu olmayan sonuç verdiği görülmektedir. Firmaların ağırlıklı ortalama sermaye maliyetlerinin minimum, piyasa değerlerinin maksimum olduğu kabul edilen optimal sermaye bileşeninde hisse başına kar açısından maksimum getiri sağlanmamaktadır.

Bu nedenlerle, HBK Analizinin hem teoride hem de uygulamada biraz daha ayrıntılı incelenmesinde fayda vardır. Uygulamada, özellikle faiz

oranlarının oynak olduğu ülkelerde, yatırımların finansmanında HBK Analizinin kullanılarak karar verilmesi durumunda, her iki değişken üzerinde ayrıntılı düşünülerek analizin derinleştirilmesi ve kararın buna göre verilmesi, firmaları olası hatalı kararlardan koruma açısından son derece önemlidir.

Kaynaklar

- Akgüç, Ö. (1994). *Finansal yönetim*. İstanbul: Avcıol Basım.
- Bradley, M., Jarrell, G. A., ve Kim, E. H. (1984). On the existence of an optimal capital structure: Theory and evidence. *The Journal of Finance*, 39 (3), 857-878. <https://doi.org/10.2307/2327950>
- Canbaş, S. ve Vural, G. (2010). *Finansal yönetim*. Adana: Karahan Yayınları.
- Ceylan, A. (2008). *İşletmelerde finansal yönetim*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Eugene, E. B. (1999). *Finansal yönetimin temelleri*. Ö. Akmut ve H. Sariaslan, Çev. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Jensen M.C. ve Mecling, W. (1976). Theory of the firm:managerial behavior, agency cost and ownership structure, *Journal of Financial Economics*: 305-360. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0304405X7690026X>
- Joy, O.M. (1997). *Introduction to financial management*, Ontario: R.D.Irwin Inc.
- Kawadkar, H. ve Khan, S. (2020). Impact of capital structure on EBIT-EPS of JSW Steel Limited. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, 9, 6(5), 185-245.
- Modigliani. F. ve Miller M. (1958). The cost of capital, corporation finance and the theory of investment, *The American Economic Review*. 48 (3), 261-297.
- Myers, S. ve Majluf (1984). Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have, *Journal of Financial Economics*.13(2), 187-221. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(84\)90023-0](https://doi.org/10.1016/0304-405X(84)90023-0)
- Okuyan, H. A. ve Taşçı, H. M. (2010). Sermaye yapısının belirleyicileri: Türkiye'deki en büyük 1000 sanayi işletmesinde bir uygulama, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*. 4(1), 105-120.

- Ross, S. A., Westerfield, R. W. ve Jordan B. D. (2000). *Fundamentals of corporate finance*, Fifth Edition, New York: Mc Graw-Hill.
- Sariaslan, H. ve Erol, C. (2008). *Finansal yönetim - kavramlar, kurumlar ve ilkeler-*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sumeera, S. Junaidi ve Abdul R. (2015). The determination of optimal capital structure at ‘Kesoram Cement’ Basanth Nagar using EBIT-EP'S Approach”, *International Journal of Engineering Technology, Management and Applied Sciences*. 3 (2), 27-36.
- Üreten, A. ve Ercan, M. K. (2000). *Firma değerinin tespiti ve yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Weston, J.F., Besley, S. ve Brigham, E. E. (1996). *Essential of managerial finance*. USA: Dryden Press.

Atıf için:

- Yener, E. (2023). Sermaye yapısı kararlarında hisse başına kâr analizi ve faiz değişimlerinin analiz üzerine etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 23-38. doi: 10.54558/jiss.1078542

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir

Eğitim Kurumlarına Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanında Analizine Bir Örnek: Altıeylül (Balıkesir)

Mustafa Recep İrcan* 0000-0002-3787-7688 Ercan Aslaner** 0000-0002-5874-7532 Neşe Duman*** 0000-0002-5398-8388

Öz

Amaç: Bu çalışmada Balıkesir ilinin Altıeylül ilçesindeki eğitim kurumlarının yapıları olan erişilebilirliği ve derslik/öğretmen başına düşen öğrenci sayıları ele alınarak eğitim kademesindeki her öğrencinin okullara erişilebilirlik noktasında fırsat eşitliğinden faydalanmasının önerilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmada eğitim kurumlarına erişilebilirlik için yöntem olarak coğrafi bilgi sistemleri tabanında gerçekleştirilen network (ağ) analizi kullanılmıştır. İlgili mesafeler ise "Yürüme mesafeleri" başlıklı yönetmelik ile literatürdeki çalışmalarda kullanılan alternatif mesafeler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir.

Bulgular: Erişilebilirlik analizi sonucunda araştırma sahasında okullara erişim noktasında en çok sıkıntı yaşanan eğitim kademesinin anaokulları olduğu tespit edilmiştir. İlgili mevzuatta belirtilen mesafeye anaokulu çağındaki nüfusun ve yapıların %26'sı; alternatif mesafeye göre %24,3'ü erişilebilir saha içerisinde yer almaktadır. İlkokul kademesindeki eğitim kurumlarına araştırma sahasındaki yapıların/nüfusun yaklaşık olarak yarısı (%45,3) mevzuattaki mesafeye göre erişilebilir sahada yer alırken; %41,7'si alternatif mesafede erişilebilir saha içerisinde yer almaktadır. Ortaokul ve ortaöğretim düzeyindeki yapıların/nüfusun ortaokullara erişilebilirlik durumları ilgili mevzuatta belirtilen mesafeye (0-1000 metre) göre %84 iken; alternatif mesafede (0-2000 metre) ise %10,4'tür. Ortaöğretim seviyelerindeki kurumlara yapıların/nüfusun mevzuattaki mesafeye (0-2500 metre) göre erişilebilirlik oranı ise % 99,2'dir.

Sonuç: Altıeylül ilçesinde anaokulu ve ilkokul dışındaki diğer eğitim kademelerinde çok büyük erişilebilirlik probleminin yaşanmadığı görülmektedir. Nüfusun ve yapıların okullara erişilebilirliği noktasında yaşanan ya da yaşanacak birtakım problemlerinin minimize edilmesi için öncelikle erişim sıkıntısı olan mahallere eğitim kurumu inşa edilmeli, daha sonrasında ise şehirselleşimin gerçekleşeceği alanlar planlanarak ilgili mevzuattaki mesafeler göz önünde bulundurularak eğitim kurumları bu alanlara inşa edilmelidir.

Özgünlük: Bu çalışma araştırma sahasındaki eğitim kurumlarına erişilebilirlik sorunlarına değinip, çözüm önerileri sunarak eğitimdeki fırsat eşitliğinin sağlanmasına önerileriyle katkı yapması açısından özgünlük taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Altıeylül, Coğrafi bilgi sistemleri, Eğitim kurumları, Erişilebilirlik

* Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mustafarecepircan@gmail.com

** Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, aslanere65@gmail.com

*** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, neseduman@karatekin.edu.tr

An Example of the Analysis of Accessibility to Educational Institutions on the Basis of Geographic Information Systems (GIS): Altıeylül (Balıkesir)

Mustafa Recep İrcan* 0000-0002-3787-7688 Ercan Aslaner** 0000-0002-5874-7532 Neşe Duman*** 0000-0002-5398-8388

Abstract

Purpose: In this study, it is aimed to suggest that every student at the education level benefits from equal opportunity in terms of accessibility to schools by considering the accessibility of educational institutions in Altıeylül district of Balıkesir province to the buildings and the number of students per classroom/teacher.

Method: In the study, network analysis performed on the basis of geographic information systems was used as a method for accessibility to educational institutions. The relevant distances were analyzed by considering the alternative distances used in the studies in the literature with the regulation titled "Walking distances".

Findings: As a result of the accessibility analysis, it has been determined that the education level with the most difficulties in accessing schools in the research area is kindergartens. 26% of the kindergarten age population and buildings to the distance specified in the relevant legislation; According to the alternative distance, 24.3% is located within the accessible area. While nearly half of the structures/population in the research area (45.3%) are located in the area accessible to primary school education institutions according to the distance in the legislation; 41.7% are located within the accessible area at an alternative distance. While the accessibility of secondary and secondary school buildings/population to secondary schools is 84% according to the distance (0-1000 meters) specified in the relevant legislation; at alternative distance (0-2000 meters) it is 10.4%. The accessibility rate of buildings/population to institutions at secondary education level is 99.2% according to the distance in the legislation (0-2500 meters).

Implications: In the district of Altıeylül, it is seen that there are no major accessibility problems in education levels other than kindergarten and primary school. In order to minimize some of the problems experienced or to be experienced in terms of accessibility of the population and buildings to schools, first of all, educational institutions should be built in the neighborhoods with access problems, then the areas where urban development will take place should be planned and educational institutions should be built in these areas, taking into account the distances in the relevant legislation.

Originality: This study is unique in that it contributes to the provision of equal opportunities in education by addressing the accessibility problems and offering solutions to the educational institutions in the research area.

Keywords: Altıeylül, Geographic information systems, Educational institutions, Accessibility.

* MS, Çankırı Karatekin University, Institute of Social Science, mustafarecepircan@gmail.com

** MS, Çankırı Karatekin University, Institute of Social Science, aslanere65@gmail.com

*** Assoc. Prof., Çankırı Karatekin University, Department of Geography, neseдуман@karatekin.edu.tr

Received : August 6, 2022

Accepted: March 29, 2023

Type : Research

Giriş

Eğitim sözcüğü (Education) Latince menşeli bir kavramdır. Latince kökeni “*educare*” beslemek ve “*educere*” dışarı çekmek anlamlarına gelmektedir (Kıroğlu, 2015: 2). Eğitimin tanımıyla ilgili literatür incelendiğinde bu konuda birçok tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Etimolojik olarak eğitimin “*insanı bilgiyle beslemek ve ondaki olanakları dışarı çıkarmak için onu yetiştirmek*” (Bilhan, 1991) anlamına geldiği bilirse de en çok kullanılan tanımlama “*Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istedik yönde değişiklikler oluşturma süreci*” (Ertürk, 1972) şeklinde tanımlanmaktadır.

Eğitim yalnızca formal kapsamda olmayıp informal kapsamda (Fidan, 1996; Erden, 2008) da insan hayatının birçok yerinde gerçekleşebilen bir olgudur. Gerek informal gerekse formal eğitimle bireyler belirli bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanarak (Fidan, 1996) hayatlarını şekillendirmektedir. Ancak, bu eğitim türlerinden formal eğitimin örgün basamağını oluşturan zorunlu eğitim, bireylerin hayatında birçok temellerin atılmasına katkı sağlaması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Örgün eğitimdeki en önemli hedeflerden biri de bireyler arasındaki “*fırsat eşitliğinin*” sağlanmasıdır.

Ancak, eğitim çağındaki kitleler arasındaki bireysel farklılık, her öğrencinin özel olması, bunun yanında yeryüzündeki coğrafik birimlerin heterojen olması ve refah seviyesindeki farklılık gibi oluşan birtakım zıtlıklar, eğitimdeki “*fırsat eşitliğinin*” zorlu bir süreç haline gelmesine neden olmaktadır (Duman ve İrcan, 2020: 544).

Yeryüzünde yaşanan fırsat eşitsizliği Covid 19 pandemisiyle birlikte daha da büyümüştür (Oxfam, 2022). Bu durum özellikle eğitim sürecindeki öğrencileri etkileyerek eğitimde fırsat eşitsizliğini artırarak bazı öğrencilerin eğitim ve öğretim faaliyetinden mahrum kalmasına neden olmuştur. Eğitimdeki fırsat eşitliğinin sağlanması noktasında önemli bir yere sahip olan kriterlerden biri de “*erişilebilirlik*” kavramıdır. En basit tanımıyla erişilebilirlik (*accessibility*); “*kişi veya kişilerin bir noktadan diğer noktaya en optimal şekilde ulaşımını*” (Şen, 2019: 62) ifade etmektedir. Erişilebilirlik kavramı küreselleşmeye bağlı olarak artan şehirleşmede insanlar için çok önemli bir yere sahiptir.

Nitekim Covid-19 sürecinde insanların salgının yayılmasına engel oluşturması adına toplu yaşam alanlarından uzaklaşması, bireysel veya daha çekirdek aile yapısıyla yalnızlaşarak ulaşım anlamında da bireysel araç kullanımının artmasına neden olmuştur. Erişilebilirlik noktasında insanların toplu taşıma (otobüs, dolmuş, metro, tramvay vs.) yerine bireysel araçlarla trafiğe çıkmaları şehir trafiğinde ulaşım sorununun büyümesine neden olduğu gibi araç kullanımındaki artış hem gürültü kirliliğine hem de karbon

salınımını arttırarak şehirlerde kentsel ısı adasının ve küresel ısınmanın hızlanmasına neden olabilmektedir.

Tüm bu nedenlerden dolayı örgün eğitim çağındaki nüfusun okullara erişim sorunu gerek eğitimdeki fırsat eşitliğinin sağlanması gerekse şehirlerdeki ulaşım sorunları açısından önem arz etmektedir. Okullara erişilebilirlik noktasında Resmî Gazete’de 14 Haziran 2014 tarihinde yayımlanan “Yürüme mesafeleri” başlıklı yönetmeliğin “12. Maddesinin 2. Fıkrasında” “İmar planlarında; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı, aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu ve ilkokul fonksiyonları takriben 500 metre, ortaokullar takriben 1.000 metre, liseler ise takriben 2.500 metre mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaştırılması gereken hizmet etki alanında planlanabilir.” ibaresi yer almaktadır (Resmî Gazete, 2014a). Bu mevzuatta belirtilen mesafelerin üzerindeki alanlar erişilebilir saha olarak kabul edilmemektedir. İlgili mevzuatta ilkokul kademesi için belirtilen 500 metrelik erişilebilir mesafe bazı çalışmalarda (Hsiao vd., 1997; O’Neill, vd., 1992; Phillips ve Edwards, 2002) 400 metrelik/10-15 dakikalık yürüyüş mesafesi/süresi olarak kabul edilmektedir.

Yürüme mesafeleri başlıklı yönetmelikte belirtilen erişilebilirlik mesafelerinden daha uzaklara inşa edilen eğitim kuruları özellikle şehirleşmenin yoğun olduğu alanlarda başta şehir içi ulaşım sorunları olmak üzere birçok sorunun yaşanmasına neden olmaktadır. Şehirleşmenin yoğun olduğu alanlardaki yapıların uzağına inşa edilen eğitim kurumları; okullara erişebilmek için birçok taşıtın kullanımının artmasına, bu durum hem eğitim çağındaki bireylerin ailelerine maddi anlamda yük olmasına, şehirlerdeki trafik sorunun artmasına, araç kullanımına bağlı atmosfere daha fazla karbon salınarak hava kirliliğinin yaşanmasına neden olmaktadır. Ancak, eğitim kurumlarının şehir içlerindeki yapıların erişilebilirlik mesafelerine kurulması, eğitim çağındaki nüfusun okula yürüyerek veya scooter, bisiklet gibi karbon salınımı yapmayan araçlarla okullara erişmesi hem öğrencilerin fiziksel aktivitelerinin artmasını hem de ailenin maddi giderlerinin azalmasını sağlamaktadır. Yapıların yakınında kurulan eğitim kurumları içinde barındırdığı bahçeleri ve yeşil alanlarıyla şehirlerdeki sık dokulu yapı mimarisinin önüne geçerek şehir içerisindeki havanın kanalizasyon olmasına, şehir içlerindeki karbon yutaklarının artmasına ve kentlerde oluşan kentsel ısı adasının bir nebze olsun hafiflemesine imkân sağlamaktadır.

Kaliteli bir eğitim için okullara erişilebilirliğin yanı sıra derslik başına düşen öğrenci sayısı ile öğretmen sayısının da optimum nitelik göstermesi gerekmektedir. Bu konuda 26 Temmuz 2014 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan “29072 sayılı” “Etkinlik, ders, etüt ve dinlenme süreleri” başlıklı yönetmeliğin “6. Maddesinin 1. Fıkrasının Okul öncesi eğitim kurumlarında” (b) bendinde “Bir gruptaki çocuk sayısının 10’dan az, 20’den fazla olmaması esastır. Çocuk sayısı fazla olduğu takdirde ikinci

grup oluşturulur. Ancak, her bir grubun azami çocuk sayısı dolmadan yeni grup oluşturulamaz. Tek ana sınıfı ve uygulama sınıflarında ise sınıf kapasitesi dikkate alınarak çocuk sayısı 25'e kadar çıkarılabilir. Eğitim ve öğretim yılı içinde çocuk sayısı 10'un altına düşen gruplar öncelikli olarak diğer gruplarla birleştirilir. Bunun mümkün olmaması durumunda bu gruplar eğitim ve öğretim yılı sonuna kadar eğitimine devam eder” ibaresi yer almaktadır (Resmî Gazete, 2014b). Bu konuda Resmî Gazete’de sadece okul öncesindeki öğrenci sayısı ifade edilmiştir. İlköğretim ve ortaöğretim kademeleriyle alakalı öğrenci sayıları ifade edilmemiştir. Ancak, Millî Eğitim Bakanlığı’nın örgün eğitim istatistiklerine göre derslik başına düşen öğrenci sayıları: ilkokul ve ortaokul kademesinde 22; lise kademesinde 24’tür. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise ilkokul kademesinde 17; ortaokul ve lise kademesinde 14’tür (Millî Eğitim Bakanlığı, 2021).

Hızlı nüfus artışı, teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı olarak yaşanan şehirleşme hareketi mekân ve zaman açısından var olan sınırları ortadan kalkarak dünyanın küresel bir haneye dönüşmesine neden olmuştur (İrcan ve Duman, 2020: 1053). İnsanlık tarihinde yaşanan değişimler, şehirler gibi insan yaşamında önemli bir yerlere sahip alanlarda çeşitli mekânsal analizlerin hazırlanmasına neden olmuştur. Bu durum şehirler üzerinde yapılan bir takım mekânsal analizlerde coğrafi bilgi sistemlerinin (CBS) kullanımını zorunlu hale getirerek şehirselleşen alanlarda ve yönetimlerde en az maliyetle daha fazla başarımın elde edilmesine katkı sağlamaktadır (İrcan ve Duman, 2021: 32)

Bu çalışmada Balıkesir iline bağlı Altieylül merkez ilçesinde yerleşmenin yoğun olduğu mahallelerin (Altieylül, Bahçelievler, Dinkçiler, Gaziosmanpaşa, Gümüşcesme, 1.Gündoğan, 2.Gündoğan, Hacı İlbey, Hasan Basri Çantay, Kasaplar, Plevne, Sütlüce, Yıldız) örgün eğitim kapsamındaki devlet okullarından *okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim eğitim kademeleri* ele alınarak bu mahallerdeki yapıların eğitim kurumlarına erişilebilirliği coğrafi bilgi sistemleriyle analiz edilmiştir. Uygulanan analizlerde eğitim kurumlarının yeri yakın çevresindeki yapı ve nüfus özellikleriyle ilişkilendirilerek nüfusun/yapıların devlet okullarına erişilebilirliği gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada araştırma sahası olarak Altieylül ilçesinin seçilme nedeni, merkez ilçe olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, çalışmada erişilebilirlik adına sahadaki eğitim kurumlarının yapılarla olan uzaklığının yanı sıra derslik/öğretmen başına düşen öğrenci sayıları da ele alınarak eğitim kademesindeki her öğrencinin okullara erişilebilirlik noktasında fırsat eşitliğinden faydalanmasının önerilmesi amaçlanmıştır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde araştırma sahasının yeri, sınırı ve nüfus özellikleri hakkında bilgiler verildikten sonra ikinci bölümde çalışmada kullanılan veriler ve kullanılan yöntemle ilgili bilgiler verilmiştir.

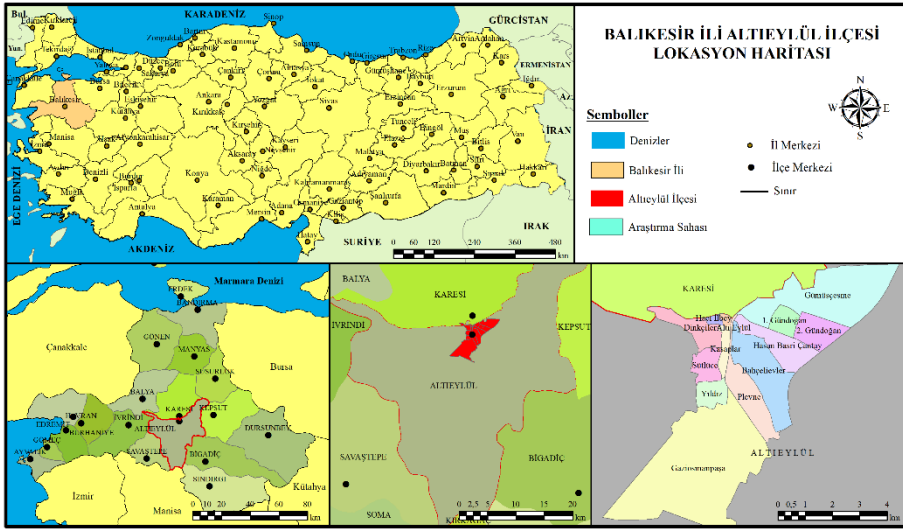
Bulgular bölümünde network analizlerden elde edilen sayısal veriler yorumlanmıştır. Sonuç kısmında ise bulguların genel değerlendirmesi yapıлып tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Altıeylül İlçesinin Yeri, Sınırları ve Nüfus Özellikleri

Altıeylül ilçesi, Balıkesir şehrinin merkezi güney kısmında yer almaktadır. İlçenin batısında İvrindi, doğusunda Kepsut, kuzeyinde Karesiye, güneyinde ise Savaştepe ve Bigadiç ilçelerine sınırı bulunmaktadır. Altıeylül ilçesi Karesiye gibi Balıkesir ilinin merkez ilçesinden biridir (Şekil 1). İlçe, Balıkesir Depresyonu'nda yer almaktadır. İlçenin ortalama yükseltisi 117 metre, yüzölçümü ise yaklaşık olarak 927,29 km²'dir.

2014 yılından önce Karesi ve Altıeylül ilçeleri Balıkesir merkez ilçesi olarak kabul ediliyordu. Ancak, 2012 yılında "6360 Sayılı Kanun" (Resmî Gazete, 2012) ile Balıkesir büyükşehir statüsüne kavuşmuştur. Yapılan bu düzenlemeyle Altıeylül ve Karesiye Balıkesir ilinin iki ayrı merkez ilçesi statüsüne kavuşmuştur.

Şekil 1: Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Bu çalışmada Altıeylül merkez ilçesinde şehirleşmenin yoğun olduğu 13 mahalledeki (Altıeylül, Bahçelievler, Dinkçiler, Gaziosmanpaşa, Gümüşcesme, 1.Gündoğan, 2.Gündoğan, Hacı İlbey, Hasan Basri Çantay, Kasaplar, Plevne, Sütluçe, Yıldız) nüfusun ve yapıların okullara erişilebilirliği ele alınmıştır. Bu mahallerden nüfusun en yoğun olduğu mahalleler Plevne ve Bahçelievler iken en az olduğu mahalleler Hacı İlbey ve Altıeylül'dür (Tablo 1).

Tablo 1: Araştırma sahasındaki mahallelerin yaş gruplarına göre nüfusları

Mahalle Adı	Yaş Grupları			Toplam Mahalle Nüfusları
	5-9 Yaş	10-14 Yaş	15-19 Yaş	
Altıeylül	102	86	114	302
Bahçelievler	2812	3007	2552	8371
Dinkçiler	430	341	493	1264
Gaziosmanpaşa	482	462	384	1328
Gümüşcesme	524	520	520	1564
1.Gündoğan	393	466	497	1356
2.Gündoğan	814	757	701	2272
Hacı İlbey	62	69	122	253
Hasan Basri Çantay	973	825	678	2476
Kasaplar	174	247	725	1146
Plevne	1318	1273	1231	3822
Sütlüce	465	454	589	1508
Yıldız	378	390	321	1089
Toplam Nüfus	8927	8897	8927	26751

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada Balıkesir ilinin merkez ilçelerinden biri olan Altıeylül'deki eğitim kurumlarına (*örgün eğitim kapsamındaki okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve ortaöğretim kademesindeki devlet okulları ele alınarak*) erişilebilirliğin coğrafi bilgi sistemleri tabanında analizi gerçekleştirilmiştir. CBS tabanında hazırlanan analizde *network (ağ) analizi* kullanılmıştır. Hazırlanan çalışmadaki süreçte öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Taranan literatür sonrasında çalışmada kullanılacak veri setinin hazırlanması için ilgili kurumlardan olan *Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK)* gerekli veriler alınmıştır. Temin edilen veriler daha sonrasında *ArcGIS for Desktop 10.x* yazılımıyla analiz edilerek haritalandırılmıştır.

Literatür taramasında erişilebilirlik üzerine gerek aile sağlığı merkezi gerek eğitim kurumlarına erişilebilirlikle ilgili çok sayıda çalışmanın hazırlandığı görülmektedir. Erişilebilirlik üzerine hazırlanmış birtakım çalışmalara; "*Büyük Kentlerde Acil Durumlarda İtfaiye Araçları İçin Network Analiz Teknikleri Kullanılarak En Uygun Güzergâh Belirlenmesi*" (Civan, 2005); "*Kentsel Yeşil Alanlar İçin Mekânsal Yeterlilik ve Erişilebilirlik Analizi; Burdur Örneği, Türkiye*" (Yenice, 2012); "*İlköğretim Okulları İçin Mekansal Yeterlilik Analizi; Burdur Örneği*" (Yenice, 2013); "*Van Metropolitan Alanında Bulunan Okul Öncesi, İlk ve Orta Dereceli Okulların Mekânsal Erişilebilirlik Analizi*" (Güray ve Kemeç, 2016); "*Ulaşım Planlaması Bağlamında Erişilebilirlik ve Talep Modelindeki Yeri*"

(Özuysal ve Gülhan, 2017); “Uşak Şehrinde Okullara Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Analizi” (Sezer vd., 2018); “Turgutlu İlçesinde Aile Sağlığı Merkezlerinin (ASM) Konumlarının Erişilebilirlik Açısından CBS ile Analizi” (Deniz vd., 2018); “Uşak Şehrinde Aile Sağlığı Merkezlerine Erişilebilirliğin CBS ile Analizi” (Deniz, 2018); “Acil Durumlarda Ambulans Erişilebilirliği: Antakya (Hatay) Örneği” (Ölmez ve Geçen, 2018); “Acil Sağlık Birimleri Mekânsal Erişilebilirlik Analizi: Van Kenti Örneği” (Kemeç vd., 2019); “Turgutlu Şehrinde Okullara Erişilebilirliğin CBS ile Analizi” (Sezer vd., 2019); “Güneydoğu Anadolu Bölgesi İlçelerinin Coğrafi ve Potansiyel Erişilebilirlik Analizi” (Şen, 2019); “Kentlerin Erişilebilirlik Yönünden Analizi” (Ergüç vd., 2019); “Ağ Analizi Kullanılarak Acil Durumlarda İtfaiye Araçlarının Erişilebilirlik Analizi: Ceyhan (Adana) Örneği” (Geçen, 2019); “An Analysis on the Accessibility of Family Health Centers in Kula City” (Yasak, 2019); “Ödemiş İlçesinde Okul Lokasyonlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Analizi” (Deniz vd., 2019); “Evolution of accessibility to educational institutions in city of Kula by network analysis” (Yasak, 2020); “Salihli şehrinde aile sağlığı merkezlerine erişilebilirliğin CBS ile analizi” (Deniz vd., 2021); “Coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak yangın anında itfaiye araçları için erişilebilirlik analizi” (Ergezer vd., 2021); “Eleştirel coğrafi bilgi sistemlerinin kent coğrafyası çalışmalarına entegrasyonu: Eleştirel bir değerlendirme ve öneriler” (Turut ve Mirioğlu, 2021); “Sürdürülebilir kentleşme bağlamında kentsel hizmetlere erişilebilirlik: Eğitim kurumlarına erişilebilirlik yönüyle Muğla kenti üzerine bir analiz” (Yasak, 2021); “Aile Sağlığı Merkezlerine Erişilebilirliğin CBS İle Analizine Bir Örnek: Rize Kenti (Deniz vd., 2020)” “Eğitim Kurumları ve Aile Sağlığı Merkezlerine Yaya Erişimlerinin İrdelenmesi; Rize Örneği” (Mamat ve Şişman, 2021); “Analysis of Accessibility to Family Health Centers in Antalya Using GIS” (Soydan, 2021); “Kentsel Donatı Alanlarının Erişilebilirlik Analizi: Mardin Kızıltepe Örneği” (Tango ve Topçu, 2021); “Aile sağlığı merkezlerine (ASM) erişilebilirliğin coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanında analizi: Karaköprü örneği” (İrcan ve Duman, 2021) başlıklı çalışmalar erişilebilirlik üzerine hazırlanmış araştırmalara örnektir. Çalışmada kullanılan veriler ile verilerin temin edildiği kurumlara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Veriler ile Temin Edildiği Kurumlar

	Temin Edildiği Kurum	Veri Seti
1	Balıkesir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğünden	İmar planı
2	Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden	Okul verileri (Okul lokasyonları ve Derslik, öğrenci ve öğretmen sayıları)
3	OpenStreetMap Katılımcıları, 2022	Yol ağı verisi
4	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)	Nüfus verisi

Balıkesir Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan istatistiklere göre Altıeylül’deki devlet okullarında eğitim gören öğrenci sayısı 19642 kişidir.

Okul çağındaki nüfusla (26751) devlet okullarına kayıtlı öğrenci sayısı (19642) arasındaki değerlerin farklı olma nedeninin ilgili düzeyindeki çocukların birçoğunun özel okullara kayıtlı olmaları veya açık öğretime kayıtlı olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırma sahasındaki toplam müstakil okul sayısı 37'dir. Toplam derslik sayısı 1123 (anaokulu dışında anasınıflarındaki derslik sayıları da eklenirse 1164 derslik); öğretmen sayısı ise 1576; öğrenci sayısı ise 19642'dir (Tablo 3).

Çalışmada kullanılan eğitim verileri Tablo 3 ve 4'te kademelerine göre sınıflandırılmıştır. TÜİK'ten alınan verilere göre okul öncesinden ortaöğretime kadar olan eğitim kademelerinde toplam nüfusun 26571 kişi tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 3: Çalışmada Kullanılan Eğitim İstatistikleri

Okul Düzeyi	Okul Sayısı	Derslik Sayısı ¹	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Okul Öncesi	4*/10**	34*/41**	40	503
İlkokul	10	283	339	5817
Ortaokul	11	458	526	7066
Ortaöğretim	12	348	671	6256
Toplam	37*/43**	1123*/1164**	1576	19642

¹İkili öğretim kapsamındaki okulların derslik sayıları ikiye katlanarak yazılmıştır / *Anaokulu istatistiği/ **Anasınıfı istatistiği.

İlgili kurumlardan alınan veriler bir ArcGIS yazılımında mekânsal analize tabi tutulmuştur. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen imar verisi ArcGIS yazılımında haritalandırılması için hazır hale getirilmiş ve daha sonrasında ilgili yazılımında temin edilen verilere network (ağ analizi) analizi yapılmıştır. Ayrıca yol verisinin doğruluğunu kontrol etmek için aynı programda yol verisine topoloji (topology) yöntemi uygulanarak hatların doğruluğu hatalardan arındırılmıştır. Yapılan bu işlemlerden sonra ilgili mevzuatta belirtilmiş (Resmî Gazete, 2014a) eşik mesafeleri “Anaokulu ve İlkokul, 500 metre; Ortaokul, 1000 metre; Ortaöğretim, 2500 metre” ve erişilebilirlikle alakalı olarak hazırlanmış diğer çalışmalarda (Deniz, 2018; Deniz ve ark., 2018; Deniz ve ark., 2019; Duman ve İrcan, 2020; Güray ve Kemeç, 2016; Mamat ve Şişman, 2021; Sezer ve ark., 2018; Sezer ve ark., 2019; Yasak, 2019; Yasak, 2020; Yasak, 2021) belirtilen alternatif mesafe değerleri “Anaokulu ve İlkokul, 1000 metre; Ortaokul, 2000 metre” baz alınarak ilgili verilere network (ağ) analiz uygulanmıştır. Bu çalışma, literatürdeki diğer araştırmalarla metodolojik açıdan benzer özellik gösterse de çalışma sahasının farklı olması, farklı sonuçlar ortaya koyarak, araştırma sahasındaki mevcut sorunların çözümünde bu çalışmaya ve bundan sonraki çalışmalara yol gösterici olma niteliği taşımaktadır.

Erişilebilirlik analiz sonucu yorumlanırken, konutların sayıları ile konutların konumları üzerinden yorumlamalar yapılmıştır. Konutlarda

ikamet eden nüfusun yaş dağılımları temin edilemediği için ilgili çağdaki öğrenci nüfusu, yapı (*bin*) erişilebilirliğine oranlanıp, nüfusun mekânda eşit dağıldığı düşünülerek buna göre analizler hazırlanmıştır. Bu yöntemin uygulanmasının nedeni, konutlarda yaşayan nüfusun yaşlara göre dağılımı verisinin herhangi bir kamu/özel kurumdan elde edilmemesidir. Aynı metot literatürdeki diğer araştırmalarda da uygulanmıştır.

Tablo 4: Altıeylül İlçesindeki Okulların Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları

	Okul Adı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı**	Bulunduğu Mahalle
Anaokulu	1 Necatibey Eğitim Fakültesi Anaokulu*	122	10	8	Dinkçiler
	2 Mithatpaşa Anaokulu*	28	8	6	Plevne
	3 Bengi Anaokulu*	182	11	8	Hasan Basri Çantay
	4 Sabiha Gökçen Anaokulu*	171	11	12	Hacılibey
İlkokul	1 Namık Kemal İlkokulu	155	14	12	Dinkçiler
	2 Gaziosmanpaşa İlkokulu	467	35	25	Gazi Osman Paşa
	3 Plevne İlkokulu*	490	29	24	Plevne
	4 Burhan Erday İlkokulu*	1214	52	40	Bahçelievler
	5 Hatice Fahriye Eğinlioğlu İlkokulu	997	62	49	Hasan Basri Çantay
	6 Cumhuriyet İlkokulu	314	22	17	Gümüşçeşme
	7 Fevzi Çakmak İlkokulu	498	28	25	Hasan Basri Çantay
	8 Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	611	41	31	2.Gündoğan
	9 Edip Gürcün İlkokulu	136	13	10	Dinkçiler
	10 Kadriye Kemal Gürel İlkokulu*	935	43	50	Plevne
Ortaokul	1 Şehit Ömer Faruk Bol İmam Hatip Ortaokulu	147	26	16	Gazi Osman Paşa
	2 Zağnospaşa Ortaokulu*	588	59	64	1. Gündoğan
	3 Yarış Ortaokulu*	2276	125	74	Bahçelievler
	4 Altıeylül Ortaokulu*	842	56	34	Altıeylül
	5 Yıldız 75.Yıl Ortaokulu*	482	38	48	Yıldız
	6 Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu*	563	46	52	2. Gündoğan
	7 General Kemal Balıkesir Ortaokulu*	1083	67	72	Plevne
	8 Kuvayı Milliye Ortaokulu*	268	24	24	Kasaplar
	9 Yunus Emre Ortaokulu	103	18	12	Dinkçiler
	10 Plevne Ortaokulu*	452	45	38	Plevne
	11 Cumhuriyet Ortaokulu*	262	22	24	Gümüşçeşme
Ortaöğretim (Lise)	1 Balıkesir Cumhuriyet Anadolu Lisesi	705	54	25	1.Gündoğan
	2 Fahri Kiraz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	492	55	16	Gazi Osman Paşa
	3 Gaziosmanpaşa Anadolu Lisesi	312	28	17	Gazi Osman Paşa
	4 Gülser-Mehmet Bolluk Anadolu Lisesi	517	35	19	Gazi Osman Paşa
	5 Hüma Hatun Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	487	62	22	Kasaplar
	6 Kurtdereli Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	451	43	28	Kasaplar
	7 Mehmet Vehbi Bolak Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	431	49	22	2.Gündoğan
	8 Mimar Sinan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1005	107	33	Bahçelievler
	9 Organize Sanayi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	52	26	27	Gazi Osman Paşa
	10 Yakup Mihriye Akdeniz Anadolu İmam Hatip Lisesi	364	46	23	1.Gündoğan
	11 100. Yıl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	630	104	89	Bahçelievler
	12 15 Temmuz Şehitler Anadolu Lisesi	810	62	27	Bahçelievler

*İkili öğretime sahip olan okullar / **İkili öğretime sahip okulların derslik sayıları ikiye katlanmıştır.

Bulgular

Bu çalışmada Altteylül ilçesinde şehirselle gelişim dokusuna sahip mahallerde öğrenim çağındaki nüfusun ve yapıların devlet okullarına erişilebilirliği analiz edilmiştir. Bu kapsamda Anaokulu düzeyinde müstakil binası bulunan 4 okul (İlkokul bünyesindeki 10 anasınıfı); İlkokul (10 okul) ve ortaokul (11 okul) düzeyindeki 21 okul; lise düzeyindeki 12 okul eğitim kurumları kapsamında ele alınmıştır.

Bu bölümün ilk kısmında eğitim kurumlarının yeterlilik seviyeleri incelenmiştir. Eğitim kurumlarının yeterliliği kapsamında öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları hesaplanmış, bu değerler tablolar yardımıyla Türkiye ortalamalarıyla karşılaştırılıp yorumlanmıştır. Bu bölümün ikinci kısmında ise uygulanan network (ağ) analiz sonucunda nüfusun ve yapıların eğitim kurumlarına olan erişilebilirliği ilgili mevzuatta belirtilen mesafeler ve alternatif mesafeler kapsamında haritalar ve tablolar yardımıyla yorumlanmıştır.

Eğitim Kurumlarındaki Derslik/Öğretmen ve Öğrenci Durumları

Araştırma sahasındaki derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının tüm eğitim kademelerinde (Anaokulu hariç) Türkiye ortalamasının altında olduğu (Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı yalnızca ilkököl kademesinde Türkiye ortalamasıyla aynı düzeydir) tespit edilmiştir. Buna göre araştırma sahasında anaokulu (*okul öncesi*) düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 12; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 13'tür. Bu durum ilkököl kademesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 21; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 17'dir. Ortaokul kademesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 15; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 13'tür. Ortaöğretim (lise) kademesinde ise derslik başına düşen öğrenci sayısı 18, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 9'dur (Tablo 5).

Tablo 5: Araştırma Sahasındaki Okulların Öğretmen, Öğrenci ve Derslik İstatistikleri

Okul Düzeyi	Derslik/Öğrenci		Öğretmen/ Öğrenci	
	Türkiye**	Altteylül***	Türkiye**	Altteylül***
Okul Öncesi	*	12	*	13
İlkokul	22	21	17	17
Ortaokul	22	15	14	13
Ortaöğretim	24	18	14	9

*İlgili yayında okul öncesi (anaokulu) verisi bulunmamaktadır. ** Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2021: 28; ***: Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

Eğitim Kurumlarına Erişilebilirlik

Bu bölümde Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde belirtilen mesafeler ile alternatif mesafe göz önünde bulundurularak nüfusun ve yapıların erişilebilirlik durumları analiz edilmiştir. Buna göre ilgili nüfusun yaşadığı yapıların anaokullarına mevzuattaki 500 metre mesafeye göre erişilebilirliğinin %26 gibi düşük bir oranda olduğu görülmektedir. Bu durum aynı mesafedeki ilkokullarda ise %45,3'tür. Ortaokul ve ortaöğretimdeki mesafesinin daha fazla olmasıyla erişilebilirlik oranlarının da arttığı görülmektedir. Buna göre ortaokullardaki (1000 metre) erişilebilirlik oranının %84; ortaöğretimdeki (lise) erişilebilirlik oranının ise %99,2 olduğu tespit edilmiştir.

Okul Öncesi Birimlerine (Anaokulu-Anasınıfı) Erişilebilirlik

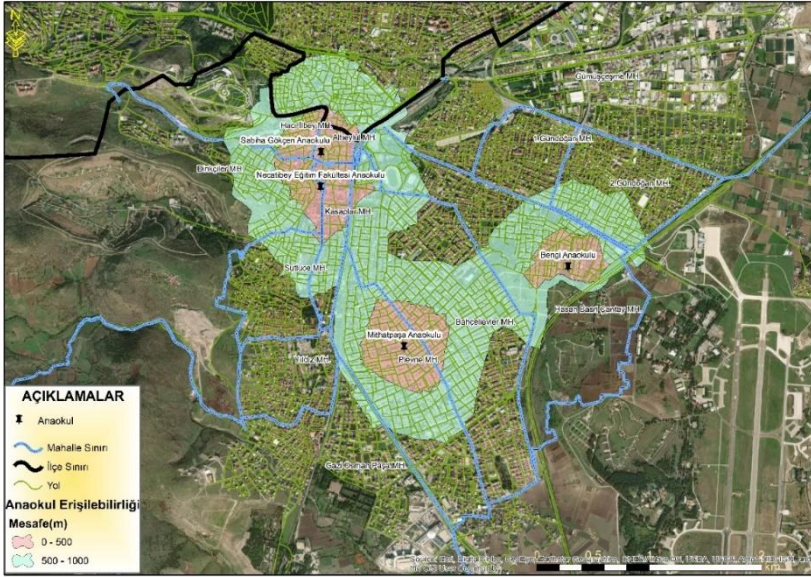
Örgün eğitim kapsamında okul öncesi kademesindeki eğitim kurumları, müstakil anaokulu veya ilkokul bünyesindeki anasınıflarında eğitim vermektedir. Okul öncesi eğitimin “*bireyin gelişiminde önemli temellerin atıldığı*” (Duman ve İrcan, 2020: 551) eğitim kademesi olmasından ötürü bu bölümde anaokulu düzeyindeki erişilebilirlik değerleri ön planda tutulmuştur.

Araştırma sahasında müstakil binası olan 4 anaokulu bulunmaktadır. Anaokulların araştırma sahasındaki dağılışıma bakıldığında iki eğitim kurumunun (Necatibey Eğitim Fakültesi Anaokulu ve Sabiha Gökçen Anaokulu) şehrin merkezi kısmında yer aldığı; geriye kalan diğer iki kurumun ise şehrsel gelişimin daha seyrek olduğu alanlarda yer aldığı görülmektedir (Şekil 2). Network analiz sonuçlarına göre Altıeylül ilçesindeki toplam yapıların %26'sı ilgili mevzuattaki (500 metre) mesafe içerisinde yer almaktadır. İlgili mevzuat dışında alternatif olarak diğer çalışmalarda da kullanılan 500-1000 metrelik mesafe kapsamında değerlendirildiğinde, toplam yapıların %24,3'ü 500-1000 metrelik mesafe içinde yer almaktadır. İlkokul bünyesinde bulunan anasınıflarının erişilebilirlik değerleri ilkokul yapılarının içinde yer alması nedeniyle aynı özelliğe sahiptir. Buna göre anasınıflarına yapıların erişilebilirliği ilgili mevzuattaki mesafeye göre (0-500 metrede) %45,3; alternatif mesafeye göre (500-1000 metrede) %41,7'dir (Tablo 6).

Araştırma sahasında Anaokulu çağındaki toplam nüfus 2658 kişidir (Tablo 6). Ancak, anaokulu birimlerinin az olması nedeniyle anaokulunda eğitim alan kişi sayısı 503 kişidir (Tablo 3). Ancak, anaokulu çağındaki nüfusun tamamı araştırmaya dahil edilerek nüfusun Anaokulların erişilebilirliği, ilgili mevzuattaki mesafeye (0-500 metre) göre analiz edildiğinde nüfusun %26'sı erişilebilir saha içerisinde yer almaktadır. Erişilebilirlik mesafesi alternatif mesafeye (500-1000 metre) göre analiz edildiğinde nüfusun %24,3'ü erişilebilir saha içerisinde yer aldığı görülmektedir (Şekil 2 ve Tablo 6).

Erişilebilirlik oranlarının araştırma sahasındaki mahallelere göre durumları incelendiğinde en yüksek erişilebilirliğe sahip mahallelerin, Altıeylül (%100), Hacı İlbey (%77,3) ve Plevne (%51,6) olduğu; en düşük erişilebilirliğe sahip mahallelerin erişilebilirlik sınır dışında kalan Gaziosmanpaşa, Gümüşçeşme, 1.Gündoğan ve 2.Gündoğan mahalleleri olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2 ve Tablo 6).

Şekil 2: Araştırma Sahasındaki Anaokullarının (Okul Öncesi) Erişilebilirlik Durumları.

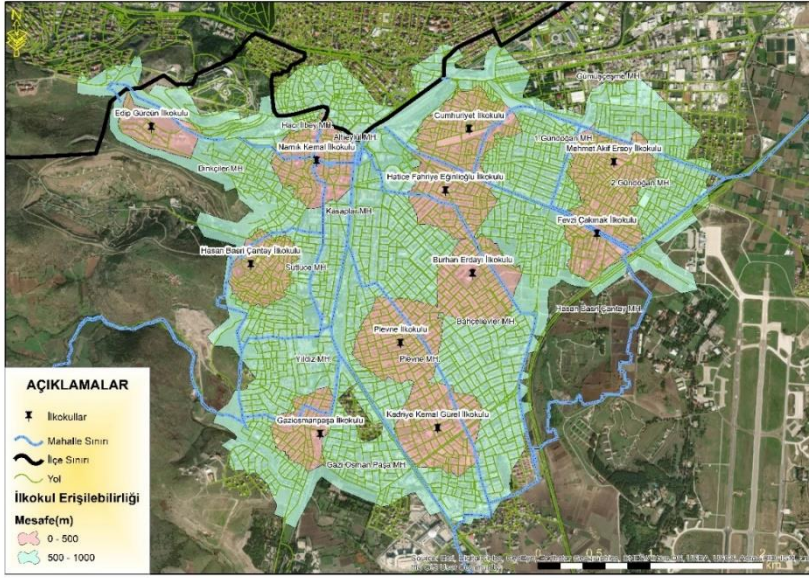
Tablo 6: Araştırma Sahasındaki Yapıların ve Nüfusun Okul Öncesindeki Eğitim Kurumlarına Erişilebilirlik Durumları

Mahalleler	Toplam Yapı Sayısı	Toplam Nüfus	Mesafe (m)		Erişilebilirlik Oranı (%)		Anaokul Çağı Nüfusu	0-500 Metrede		500-1000 Metrede	
			0-500	500-1000	0-500	500-1000		Erişilebilir Nüfus	Erişilebilir Nüfus Oranı (%)	Erişilebilir Nüfus	Erişilebilir Nüfus Oranı (%)
Altıeylül	58	2141	58	0	100	0	23	23	100	0	0
Bahçelievler	673	39845	186	362	27,63	53,78	481	133	27,63	259	53,78
Dinkçiler	411	7206	103	218	25,06	53,04	97	24	25,06	51	53,04
Gaziosmanpaşa	626	7183	0	65	0	10,38	128	0	0	13	10,38
Gümüşçeşme	877	8751	0	16	0	1,82	204	0	0	4	1,82
1.Gündoğan	321	7603	0	22	0	6,85	101	0	0	7	6,85
2.Gündoğan	538	11346	0	128	0	23,79	267	0	0	64	23,79
Hacı İlbey	44	1562	34	8	77,27	18,18	18	14	77,27	3	18,18
Hasan Basri Çantay	434	11796	92	123	21,19	28,34	316	67	21,19	90	28,34
Kasaplar	120	5949	37	48	30,83	40	32	10	30,83	13	40
Plevne	283	17498	146	103	51,59	36,39	648	334	51,59	236	36,39
Sütlüce	370	8356	14	160	3,78	43,24	203	8	3,78	88	43,24
Yıldız	256	5293	0	1	0	0,03	140	0	0	1	0,03

İlkokul Birimlerine Erişilebilirlik

Araştırma sahasında İlkokul kademesinde toplam 10 devlet okulu bulunmaktadır. İlkokul kademesindeki okulların neredeyse her mahallede olduğu görülmektedir. Ancak her mahallede var olan ilkökuller kademesindeki okulların tamamının yapılara ve nüfusa erişilebilirliği mümkün değildir. İlgili mevzuattaki mesafeye (0-500 metre) göre yapılan analizlerde, ilkokulların erişilebilirliği %45,3 iken; alternatif mesafedeki (500-1000 metre) erişilebilirliği %41,7'dir (Şekil 3 ve Tablo 7).

Şekil 3: Araştırma Sahasındaki İlkokulların Erişilebilirlik Durumları

Tablo 7: Araştırma Sahasındaki Yapıların ve Nüfusun İlkokullara Erişilebilirlik Durumları

Mahalleler	Toplam Yapı Sayısı	Toplam Nüfus	Mesafe (m)		Erişilebilirlik Oranı (%)		İlkokul Çağı Nüfusu	0-500 Metrede		500-1000 Metrede	
			0-500	500-1000	0-500	500-1000		Erişilebilir Nüfus	Erişilebilir Nüfus Oranı (%)	Erişilebilir Nüfus	Erişilebilir Nüfus Oranı (%)
Altteylül	58	2141	52	6	89,65	10,35	79	71	89,65	8	10,35
Bahçelievler	673	39845	210	422	31,2	62,7	2331	727	31,2	1462	62,7
Dinkçiler	411	7206	207	199	50,36	48,41	333	168	50,36	161	48,41
Gaziosmanpaşa	626	7183	142	416	22,68	66,45	354	80	22,68	235	66,45
Gümüşçesme	877	8751	123	115	14,02	13,11	320	45	14,02	42	13,11
1.Gündoğan	321	7603	61	220	19	6,85	292	55	19	20	6,85
2.Gündoğan	538	11346	363	168	67,47	31,22	547	369	67,47	170	31,22
Hacı İbey	44	1562	36	8	81,81	18,19	44	36	81,81	8	18,19
Hasan Basri Çantay	434	11796	174	251	40,09	57,83	657	263	40,09	380	57,83
Kasaplar	120	5949	36	84	30	70	142	43	30	99	70
Plevne	283	17498	156	127	55,12	44,87	670	369	55,12	301	44,87
Sütlüce	370	8356	219	151	59,18	40,81	262	155	59,18	107	40,81
Yıldız	256	5293	74	182	28,9	71,09	238	69	28,9	169	71,09

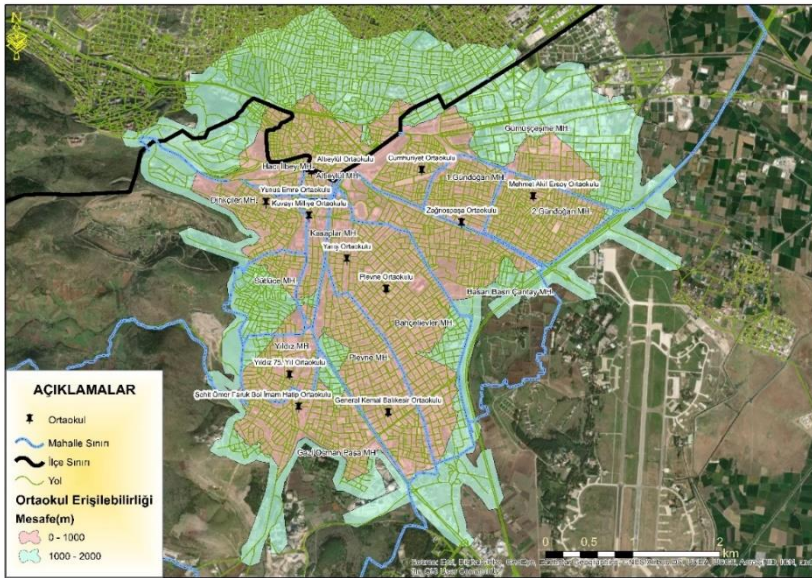
Araştırma sahasındaki nüfusun ve yapıların erişilebilirlik durumları mahallelere göre incelendiğinde en yüksek erişilebilirliğe sahip mahallelerin, Altieylül (%89,7), Hacı İlbey (%81,8) ve 2.Gündoğan (%67,5) olduğu; en düşük erişilebilirliğe sahip mahallelerin ise Gümüşçeşme (%14) ve 1.Gündoğan (%19) mahalleleri olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3 ve Tablo 7).

Ortaokul Birimlerine Erişilebilirlik

Araştırma sahasında Ortaokul düzeyinde eğitim veren 11 devlet okulu bulunmaktadır. Bu okulların ilgili mevzuattaki mesafeye (1000 metre) göre erişilebilirliği %84'tür. Yani 0-1000 metrelik mesafede toplamda 3922 yapı / 7957 kişi erişilebilirlik mesafesinde yer almaktadır. Erişilebilirlik sınırının dışında alternatif mesafeye kadar olan sınırdaki (1000-2000 metrede) ise nüfusun/yapıların %10,6'sı yer almaktadır (Şekil 4 ve Tablo 8).

Araştırma sahasındaki nüfusun ve yapıların erişilebilirlik durumları mahallelere göre incelendiğinde Gümüşçeşme (%31,1) dışındaki tüm mahallelerin erişilebilirlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu mahallelerden Altieylül ve Hacı İlbey'in tamamının erişilebilir saha içerisinde yer aldığı; Gümüşçeşme'nin ise %31,1'inin erişilebilirlik saha içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir (Şekil 4 ve Tablo 8).

Şekil 4: Araştırma Sahasındaki Ortaokulların Erişilebilirlik Durumları.

Ortaöğretim Birimlerine (Lise) Erişilebilirlik

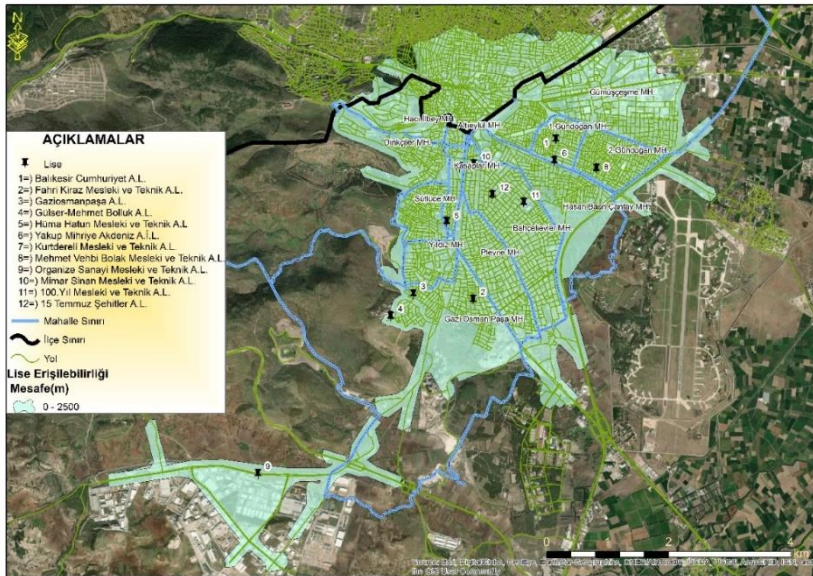
Araştırma sahasında ortaöğretim (lise) düzeyinde eğitim veren 12 devlet okulu bulunmaktadır. Bu okulların ilgili mevzuattaki mesafeye (2500 metre) göre erişilebilirliği %99,2'dir. Yani 2500 metrelik mesafede toplamda 4933

yapı / 8856 kişi erişilebilirlik mesafesinde yer almaktadır. Araştırma sahasındaki nüfusun ve yapıların erişilebilirlik durumları mahallelere göre incelendiğinde bütün mahallelerin erişilebilirlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 5 ve Tablo 9).

Tablo 8: Araştırma Sahasındaki Yapıların ve Nüfusun Ortaokullara Erişilebilirlik Durumları.

Mahalleler	Toplam Yapı Sayısı	Toplam Nüfus	Mesafe (m)		Erişilebilirlik Oran (%)		Ortaokul Çağı Nüfusu	0-1000 Metrede		1000-2000 Metrede	
			0-1000	1000-2000	0-1000	1000-2000		Erişilebilir Nüfus	Erişilebilir Nüfus Oran (%)	Erişilebilir Nüfus	Erişilebilir Nüfus Oran (%)
Alt Eylül	58	2141	58	0	100	0	86	86	100	0	0
Bahçelievler	673	39845	621	52	92,27	7,73	3007	2925	92,27	82	7,73
Dinkçiler	411	7206	360	41	87,59	9,97	341	299	87,59	34	9,97
Gaziosmanpaşa	626	7183	403	191	64,37	30,51	462	297	64,37	141	30,51
Gümüşçeşme	877	8751	273	542	31,12	6,18	520	162	31,12	32	6,18
1.Gündoğan	321	7603	321	0	100	0	466	466	100	0	0
2.Gündoğan	538	11346	534	4	99,25	0,75	757	751	99,25	6	0,75
Hacı İlbey	44	1562	28	16	63,63	36,37	69	44	63,63	25	36,37
Hasan Basri Çantay	434	11796	420	14	97,22	2,78	825	802	97,22	23	2,78
Kasaplar	120	5949	111	9	92,5	7,5	247	228	92,5	19	7,5
Plevne	283	17498	262	21	92,57	7,43	1273	1178	92,57	95	7,43
Sütlüce	370	8356	304	64	82,16	17,29	454	373	82,16	78	17,29
Yıldız	256	5293	227	28	88,67	11,33	390	346	88,67	44	11,33

Şekil 5: Araştırma Sahasındaki Liselerin Erişilebilirlik Durumları.

Tablo 9: Araştırma Sahasındaki Yapıların ve Nüfusun Liselere Erişilebilirlik Durumları

Mahalleler	Toplam Yapı Sayısı	Toplam Nüfus	0-2500m Mesafe	0-2500m Erişilebilirlik Oranı (%)	Lise Çağı Nüfusu	0-2500m Erişilebilir Nüfus	0-2500m Erişilebilir Nüfus Oranı (%)
Altteylül	58	2141	58	100	114	114	100
Bahçelievler	673	39845	673	100	2552	2552	100
Dinkçiler	411	7206	407	99,02	493	488	99,02
Gaziosmanpaşa	626	7183	624	99,68	384	383	99,68
Gümüşçeşme	877	8751	814	92,81	520	483	92,81
1.Gündoğan	321	7603	321	100	497	497	100
2.Gündoğan	538	11346	538	100	701	701	100
Hacılbey	44	1562	44	100	122	122	100
Hasan Basri Çantay	434	11796	427	98,38	678	653	98,38
Kasaplar	120	5949	120	100	725	725	100
Plevne	283	17498	283	100	1231	1231	100
Sütlüce	370	8356	368	99,45	589	586	99,45
Yıldız	256	5293	256	100	321	321	100

Sonuç ve Öneriler

Eğitim, bireylerin yaşamı boyunca bilgi, beceri, tutum ve değerler gibi birtakım olguları kazanarak hayatını şekillendirdiği bir süreçtir. Yaşanan bu süreçte eğitimin formal ayağında verilen örgün eğitim, bireylerin yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Kademelendirilmiş olarak belirli yaş grubundaki bireylere verilen zorunlu eğitimde “fırsat eşitliği” önem arz etmektedir. Eğitimdeki fırsat eşitliğinin sağlanabilmesinin bir yolu da her bireyin eşit şartlardaki eğitim hizmetiyle eşit mesafedeki okullara erişiminin sağlanabilmesidir.

Eğitim kurumlarına erişilebilirlik noktasında ilgili mevzuattaki yönetmelikte (Resmî Gazete, 2014a) örgün eğitim kapsamındaki okullara erişilebilirlik mesafeleri eğitim kademelerine göre belirtilmiştir. Bu konuda anaokulları ve ilkokullara 500 metre, ortaokullara 1000 metre, ortaöğretilere (liseler) ise 2500 metrelik alanlar erişilebilir mesafe olarak kabul edilmektedir. Bu mevzuatta belirtilen mesafelerin üzerindeki alanlar erişilebilir saha olarak kabul edilmemektedir. Okullara erişilebilirliğin fırsat eşitliğinin sağlanması noktasında önemli kriterler arasında yer alması ve ilgili mevzuatta erişilebilirlik mesafelerinin belirtilmesi kapsamında bu çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada Balıkesir ilinin Altteylül ilçesinde kentsel dokunun bulunduğu mahalleler ele alınmıştır.

Erişilebilirlik analizi sonucunda araştırma sahasında okullara erişim noktasında en çok sıkıntı yaşayan eğitim kademesinin anaokulları olduğu tespit edilmiştir. Erişim noktasındaki sıkıntının temel nedeni, araştırma

sahasında müstakil binası olan sadece 4 anaokulunun bulunmasıdır. İlgili mevzuatta belirtilen mesafeye (0-500 metre) ve alternatif mesafeye (500-1000 metre) göre yapılan analizlerde, anaokulu çağındaki nüfusun ve yapıların %26'sı mevzuattaki mesafeye göre erişilebilir sahada; %24,3'ü ise alternatif mesafeye göre erişilebilir saha içerisinde bulunmaktadır. Anasınıflarının ise ilkokul binaları bünyesinde yer alması, erişilebilirlik değerlerinin ilkokul kademesiyle benzer olmasını sağlamıştır (0-500 metrede %45,3'ü; 1000 metrede %41,7'si).

İlkokul kademesindeki eğitim kurumlarına araştırma sahasındaki yapıların/nüfusun yaklaşık olarak yarısı (%45,3) mevzuattaki mesafeye göre erişilebilir sahada yer alırken; %41,7'si alternatif mesafede erişilebilir saha içerisinde yer almaktadır. Ortaokul ve ortaöğretim seviyelerindeki eğitim kurumlarının mevzuattaki erişilebilirlik mesafelerinin artırılmasıyla eğitim kurumlarına olan erişilebilirliği de artmıştır. Buna göre araştırma sahasındaki yapıların/nüfusun ortaokullara erişilebilirlik durumları ilgili mevzuatta belirtilen mesafeye (0-1000 metre) göre %84 iken; alternatif mesafede (0-2000 metre) ise %10,4'tür. Ortaöğretim seviyelerindeki kurumlara yapıların/nüfusun mevzuattaki mesafeye (0-2500 metre) göre erişilebilirlik oranı ise % 99,2'dir.

Ortaöğretim seviyesindeki okulların hem erişilebilirlik mesafesinin hem de okul sayısının ve niteliğinin çeşitli (meslek lisesi, anadolu lisesi, imam hatip lisesi ve fen lisesi gibi) ve fazla olması nedenleriyle diğer kademelere göre erişim sıkıntısının olmadığı görülmektedir. Ancak, ortaöğretim seviyesindeki okulların nitelik özelliklerinin farklı olması (meslek, anadolu, imam hatip ve fen lisesi), göz önünde bulundurulursa ilgili kurumlara erişim noktasında nüfusun çeşitli vasıtalar kullanarak okullara eriştiği tahmin edilmektedir.

Kısaca, Altıeylül ilçesinde anaokulu ve ilkokul dışındaki diğer eğitim kademelerinde çok büyük erişilebilirlik probleminin yaşanmadığı görülmektedir. Her ne kadar diğer kademelerinde erişim sıkıntısı görülmesi de hızlı nüfus artışı ve şehirleşmeye bağlı olarak ileriki yıllarda erişim problemi oluşabilir. Bu durum anaokulu ve ilkokul gibi erişim sorununun olduğu kademelerde ise artabilir. Nüfusun ve yapıların okullara erişilebilirliği noktasında yaşanan ya da yaşanacak birtakım problemlerinin minimize edilmesi için öncelikle erişim sıkıntısı olan mahallere eğitim kurumu inşa edilmeli, daha sonrasında ise şehirselleşimin gerçekleşeceği alanlar planlanarak ilgili mevzuattaki mesafeler göz önünde bulundurularak eğitim kurumları bu alanlara inşa edilmelidir.

Kaynakça

Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Civan, M. (2005). Büyük kentlerde acil durumlarda itfaiye araçları için network analiz teknikleri kullanılarak en uygun güzergah belirlenmesi. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, 28 Mart - 1 Nisan 2005, Ankara.
- Deniz, M. (2018). Uşak Analizi. Turkish şehirde aile sağlığı merkezlerine erişilebilirliğin CBS ile *Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 13(26), 475-491.
- Deniz, M., Kocaman, E. & Topuz, M. (2018). Turgutlu ilçesinde aile sağlığı merkezlerinin (ASM) konumlarının erişilebilirlik açısından CBS ile analizi -*TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası coğrafya sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (ss. 704-712). Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Deniz, M., Topuz, M. & Akbay, H. M. (2019). Ödemiş ilçesinde okul lokasyonlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile analizi. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 14(6), 3009-3029.
- Deniz, M., Kazdal, K. & Topuz, M. (2020). Aile Sağlığı Merkezlerine Erişilebilirliğin CBS ile Analizine Bir Örnek: Rize Kenti. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1407-1422.
- Deniz, M., Kocaman, E., & Topuz, M. (2021). Salihli şehirde aile sağlığı merkezlerine erişilebilirliğin CBS ile analizi. *Turkish Studies*, 16 (1), 187-201. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.47333>.
- Duman, N. & İrcan, M. R. (2020). Karaköprü'deki Okullara Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanında Analizi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 543-566.
- Erden, M. (2008). Eğitim Bilimlerine giriş. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ergezer, F., Baykal, T. & Terzi, S. (2021). Coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak yangın anında itfaiye araçları için erişilebilirlik analizi. Isparta ili örneği. 2. *Uluslararası Akıllı Ulaşım Sistemleri Konferansında* sunulmuştur. 22-24 Ekim 2021. Balıkesir/Türkiye.
- Ergüç, B., Aztopal, H. & Metin-Başoğlu, S. (2019). Kentlerin erişilebilirlik yönünden analizi. *TMMOB 6. coğrafi bilgi sistemleri kongresi*, 23-25 Ekim 2019, Ankara.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkenetepe Yayınları.

- Fidan, N. (1996). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Kitapçılık-Yayıncılık.
- Geçen, R. (2019). Ağ analizi kullanılarak acil durumlarda itfaiye araçlarının erişilebilirlik analizi: Ceyhan (Adana) Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 28(2), 199-211.
- Güray, E. & Kemeç, S. (2016). Van metropolitan alanında bulunan okul öncesi, ilk ve orta dereceli okulların mekânsal erişilebilirlik analizi. *Adana. 6. Uzaktan algılama-CBS sempozyumu (UZAL-CBS 2016) bildiriler kitabı içinde* (ss. 582-588). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Hsiao, S., Lu, J., Sterling, J. & Weatherford, M. (1997). Use of geographic information system for analysis of transit pedestrian access. *Transportation Research Record*, 1604, 50–59.
- İrcan, M. R. & Duman N. (2020). İnternet (WEB) tabanlı coğrafi bilgi sistemleri (CBS) uygulamalarının ortaöğretim coğrafya dersi öğretiminde kullanımı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(3), 1051-1085.
- İrcan, M. R. & Duman N. (2021). “Aile sağlığı merkezlerine (ASM) erişilebilirliğin coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanında analizi: Karaköprü örneği”. Mehmet Fatih Döker, Ebru Akköprü (Ed.). *Coğrafya Araştırmalarında Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları II* (s. 29-47). Ankara: Pegem Akademi.
- Kemeç, S., Karahan-Kamacı, E. & Mert, Y. (2019). Acil sağlık birimleri mekânsal erişilebilirlik analizi: Van kenti örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 22-32.
- Kıroğlu, K. (2015). *Eğitimle ilgili temel kavramlar*. K. Kıroğlu & C. Elma (Eds.) içinde, Eğitim Bilimine Giriş (s. 1-16). Pegem Akademi.
- Mamat, S. E. & Şişman, A. (2021). Eğitim Kurumları ve Aile Sağlığı Merkezlerine Yaya Erişimlerinin İrdelenmesi; Rize Örneği. *Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemleri Dergisi*, 3 (2), 60-66.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2021). Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- O’Neill, W. A., Ramsey, R. D. & Chou, J. (1992). Analysis of transit service areas using geographic information systems. *Transportation Research Record*, 1364, 131–138.
- Oxfam, (2022). <https://policy-practice.oxfam.org/resources/inequality-kills-the-unparalleled-action-needed-to-combat-unprecedented-inequality-621341/>

- Ölmez, İ. & Geçen, R. (2018). Acil durumlarda ambulans erişilebilirliği: Antakya (Hatay) örneği. *International Journal of Social Science*, 73, 361-375.
- Özuysal, M. & Gülhan, M. (2017). Ulaşım Planlaması Bağlamında Erişilebilirlik ve Talep Modelindeki Yeri. 12. *Ulaştırma Kongresi Ulaştırma Politikaları*, 24-26 Mayıs 2017, *Bildiriler Kitabı*, 157-170. Adana: Seyhan Belediyesi Yaşar Kemal Kültür Merkezi.
- Phillips, C. G. & Edwards, H. R. (2002). Socioeconomic, community-based approach for developing integrated mass transit systems application to city of Baltimore, Maryland. *Transportation Research Record*, 1797, 71-79.
- Resmî Gazete, (2012). On dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. 16 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206.pdf>, adresinden edinilmiştir.
- Resmî Gazete, (2014a). Çevre ve şehircilik bakanlığından: mekânsal planlar yapım yönetmeliği. 16 Mayıs 2020 tarihinde 10 Şubat 2022, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/2014_0614-2.htm, adresinden edinilmiştir.
- Resmî Gazete, (2014b). Millî eğitim bakanlığından: millî eğitim bakanlığı okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği. 10 Şubat 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-4.htm>, adresinden edinilmiştir.
- Sezer, A., Deniz, M. & Topuz, M. (2018). Uşak şehrinde okullara erişilebilirliğin coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ile analizi. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 470-494.
- Sezer, A., Deniz, M., Kocaman, E. & Topuz, M. (2019). Analysis of accessibility of schools in Turgutlu City via geographical information system (GIS). *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 40, 190-207.
- Soydan, O. (2021). Analysis of Accessibility to Family Health Centers in Antalya Using GIS. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 9, 2442-2448. DOI: <https://doi.org/10.24925/turjaf.v9isp.2442-2448.4846>.
- Şen, Ö. (2019). Güneydoğu Anadolu Bölgesi ilçelerinin coğrafi ve potansiyel erişilebilirlik analizi. *Türk Coğrafya Dergisi* (73), 61-66. DOI:10.17211/tcd.544288

- Tango U & Topçu M (2021). Kentsel Donatı Alanlarının Erişilebilirlik Analizi: Mardin Kızıltepe Örneği. *Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemleri Dergisi*, 3(2), 104-115.
- Turut, H. & Mirioğlu, G. (2021). “Eleştirel coğrafi bilgi sistemlerinin kent coğrafyası çalışmalarına entegrasyonu: Eleştirel bir değerlendirme ve öneriler”. Mehmet Fatih Döker, Ebru Akköprü (Ed.). Coğrafya Araştırmalarında Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları II (s. 29-47). Ankara: Pegem Akademi.
- Yasak, Ü. (2019). *An analysis on the accessibility of family health centers in Kula city*. Özdoğru, H; Çetin, T; Kara, H (Ed), New trends in Social sciences içinde (93-104). Lithuanian: SRA (Strategic Researches Academy) Academic Publishing.
- Yasak, Ü. (2020). “*Evolution of accessibility to educational institutions in city of Kula by network analysis*”. Krystev, V; Dınu, M. S.; Efe, R.; Atasoy, E. (Ed.), *Advances in Social Science Research* içinde (343-357). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Yasak, Ü. (2021). Sürdürülebilir kentselme bağlamında kentsel hizmetlere erişebilirlik: Eğitim kurumlarına erişebilirlik yönüyle Muğla kenti üzerine bir analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(74), 2353-2367. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2672>.
- Yenice, M. S. (2012). Kentsel yeşil alanlar için mekânsal yeterlilik ve erişebilirlik analizi; Burdur örneği, Türkiye. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 13, 41-47.
- Yenice, M. S. (2013). İlköğretim okulları için mekansal yeterlilik analizi; Burdur örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 28(3), 430-439.

Atıf için:

Duman, N., İrcan, M. R. ve Aslaner, E. (2023). Eğitim kurumlarına erişilebilirliğin coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanında analizine bir örnek: Altıeylül (Balıkesir). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 39-60. doi: 10.54558/jiss.1158637

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları: “Eğitim Kurumlarına Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanında Analizine Bir Örnek: Altıeylül (Balıkesir)” başlıklı çalışmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Başarılı Bisiklet Turlarının Temel Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Şule Demirbaş* 0000-0003-1130-6120 Murat Bayram** 0000-0002-2774-7513

Öz

Amaç: Araştırmanın temel amacı başarılı bisiklet turlarının içeriklerini incelemektir.

Yöntem: Nitel araştırma desenine sahip olan bu çalışmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi ve verilerin incelenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Veriler, TripAdvisor'da genel değerlendirmesi beş olan bisiklet turlarının içeriklerinden elde edilmiştir. İçerik analizi ile 23 farklı ülke ve 37 farklı şehirden toplam 47 bisiklet turu incelenmiştir. Turlar, tur isimleri, süre, mekân, genel özellikler ile bilgilendirme ve tur içi etkinlikler olmak üzere 5 ana tema altında analiz edilmiştir.

Bulgular: İncelenen bisiklet tur başlıklarının çoğunluğunda (%89,36) bisiklet turlarının geçtiği şehir ya da ziyaret edilen mekânın yer aldığı görülmüştür. Bisiklet tur sürelerinin çoğunlukla (%38,29) 4 saat- 6 saat 30 dakika aralığında olduğu ardından (%31,91) 3 saat- 3 saat 30 dakika aralığında olduğu ortaya çıkmıştır. Tur içi etkinliklerinin bahçe, çiftlik ziyareti, tadım etkinlikleri, alışveriş ve manzara noktaları gibi ziyaretlerden oluştuğu saptanmıştır.

Sonuç: Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde bisiklet turlarının tüm şehirlere, bölgelere göre düzenlenebileceği, turların şehir, doğa, çöl, plaj gibi farklı destinasyonlarda, farklı etkinliklerle gerçekleştirilebilir olduğudur. Ayrıca farklı ürünler ve etkinliklerin bisiklet turu ile bütünleşerek turizme kazandırılabilirdiği ortaya çıkmıştır.

Özgünlük: Daha önce başarılı bisiklet turlarının özelliklerini inceleyen çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada başarılı bisiklet turlarının öne çıkan özellikleri tanımlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bisiklet turizmi, bisiklet turları, rekreasyon, destinasyon yönetimi.

* Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, sule.demirbas98@gmail.com

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, mbayram@pau.edu.tr

Analysis of Key Attributes of Successful Bike Tours

Şule Demirbaş* 0000-0003-1130-6120 Murat Bayram** 0000-0002-2774-7513

Abstract

Purpose: The main purpose of the research is to examine the content of successful bicycle tours.

Method: In this study, which has a qualitative research design, document analysis was used as a data collection technique and content analysis was used in the analysis of data. The data were obtained from the contents of bicycle tours with an overall rating of five on TripAdvisor. With content analysis, a total of 47 bicycle tours from 23 different countries and 37 different cities were examined. The tours were analyzed under 5 main themes: tour names, duration, venue, general features, information and in-tour activities.

Findings: It has been observed that the majority of the bicycle tour titles (89.36%) examined include the city where the bicycle tours take place or the place visited. Cycling tour times were mostly (38.29%) between 4 hours and 6 hours and 30 minutes, followed by (31.91%) between 3 hours and 3 hours and 30 minutes. It has been determined that in-tour activities consist of visits such as garden, farm visit, tasting activities, shopping and scenic spots.

Implications: When the results are evaluated in general, it is seen that bicycle tours can be organized according to all cities and regions, and tours can be carried out in different destinations such as cities, nature, deserts, and beaches, with different activities. In addition, it has been revealed that different products and activities can be brought to tourism by integrating them with the bicycle tour.

Originality: There has been no study examining the characteristics of successful bicycle tours before. Therefore, in this study, the prominent features of successful bicycle tours are defined.

Keywords: Bike tourism, bike tours, recreation, destination management.

* Pamukkale University, Institute of Social Sciences, Department of Tourism Management, sule.demirbas98@gmail.com

** Assoc. Prof., Pamukkale University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, mbayram@pau.edu.tr

Received : October 19, 2022
Type : Research

Accepted: March 14, 2023

Giriş

Turistlerin istek ve ihtiyaçlarının gün geçtikçe değişmesiyle birlikte özel ilgi turizmi yaygınlaşmaktadır. Özel ilgi turizminin içerisinde barındırdığı birçok farklı turizm türlerinden biri de bisiklet turizmidir. Bisiklet güç gerektiren sportif bir faaliyet (Karasu, 2016) ve ücretsiz, eğlenceli ve faydalı bir boş zaman etkinliğidir (Sağlam ve Kömürcü, 2021). Ayrıca bisiklet kullanımı her yaştan ve toplumun her kesiminden bireyin katılabileceği bir etkinlik (Koçak, 2016) olmakla birlikte kullanımındaki gelişmeler ve kolaylıklar sayesinde bisiklet, yaygın olarak kullanılan bir seyahat aracı haline gelirken zamanla bisiklet turizmi kavramı ortaya çıkmıştır (Uğuz ve Özbek, 2018). Bisiklet turizmi “rekreasyon alanlarının ekonomik, kültürel ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynayabilen, gelişmekte olan ve büyüyen bir turizm türüdür” (Khajehshahkoohi, Davoodi ve Shaaban, 2021). Bisiklet turizmi tüm dünyada büyümeye devam eden yeni bir pazar olmasının yanı sıra bisiklet turizmi potansiyeline sahip olan ve bisiklet turistlerine yönelik alt ve üst yapıları gelişmiş olan destinasyonlar daha kolay rekabet edebilmektedirler (Türkay ve Atasoy, 2020). Ayrıca bisiklet turistlerinin diğer turizm türlerine göre çevre ile girdikleri etkileşim göz önüne alındığında yaşanan tur deneyimi çok boyutlu ve önemlidir (Soyalp, 2017).

Bisiklet turizmi Avrupa ülkelerinde uzun zamandır turizmin ana etkinliklerinden birisiyken Kuzey Amerika’da artış gösteren, popüler ve ekonomik olarak görülen bir pazardır (Pratte, 2006). Ay ve Güzel’e (2021) göre bisiklet turizmi ilk olarak Amerika ve Avrupa’da yaygınlaşmaya başlamış ve daha sonra Asya’da da gelişim göstermiştir. Türkiye’de bulunduğu konum itibarıyla bu gelişimden uzak kalmamış ve ülkenin çeşitli bölgelerinde bisiklet turizminin gelişmesini sağlamak için çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de bisiklet kullanımına bakıldığında ise bu çalışmalar ile aynı doğrultuda olmadığı görülmektedir. Uğuz ve Özbek’e (2018) göre Türkiye, bisiklet turizmi konusunda oldukça yetersiz durumda bulunmakta ve ülkede bisiklet kullanım oranı %5 olup, bu oran dünya istatistikleri ile kıyaslanınca oldukça düşük kalmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de dernekler, üniversiteler ve özel kuruluşlar tarafından düzenlenen bisiklet turizmine yönelik etkinlikler ve festivaller aracılığıyla bisiklet turizmi bilinci oluşmaya başlamaktadır. Özellikle her yıl düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Türkiye Bisiklet Turu ve Kapadokya Bisiklet Festivali popülerleşerek ve uluslararası katılımcı sayısını artırarak (Sağlık, Sağlık ve Kelkit, 2019) Türkiye’nin bisiklet turizmi potansiyelini ortaya koymakta ve tanıtılmasını sağlamaktadır.

Bisiklet turizminde etkinliklerin yanı sıra bisiklet turları destinasyonların tanıtılmasında ve pazarlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bisiklet turları, turizm açısından tatillerde veya tatil

ulaşımında önemli bir şekilde artan bir turizm aktivitesidir (Özdemir, 2015). Bisiklet turlarına yönelik dünyanın her yerinde rotalar düzenlendiği için hem kırsalda hem de kırsal dışında bu turlara katılmak ve uzak mesafelere bisiklet sürmek mümkün hale gelmektedir (Eken İnan, 2020). Ayrıca destinasyon imajı algıları, bisiklet turu etkinliklerine katılımı genel anlamda olumlu yönde etkilemektedir (Yıldırım, Buluk ve Atay, 2017). Ulusal yazın tarandığında bisiklet turizmi kapsamında bisiklet turları üzerine çalışmaların ve uygulamaların kısıtlı kaldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada TripAdvisor'da yer alan en çok memnun kalınan bisiklet turlarının içerikleri incelenmiştir. Ayrıca değerlendirilen turların katılımcılar tarafından en çok memnun kalınan turlar olması nedeniyle başarılı bir bisiklet turunun bileşenlerinin neler olduğu da analiz edilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Bisiklet, gün içindeki hareket seviyesini artırmakta ve spor amacı ile birçok kişi tarafından kullanılmaktadır (Büyükgün, 2021). 1890'lı yıllardan beri Türkiye'de bisikletin hem güncelik hayatta kullanımı artmış hem de bisikletle beraber sportif anlamda hareketlilik yaşanmıştır. Süme ve Özsoy'un (2010) belirttiği üzere; bisiklet, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanmış, gördüğü ilgi üzerine kullanımı kısa sürede yaygınlaşmış ve kamu hizmetlerinde kullanılmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde sportif anlamda gelişmeler yaşanarak sporcu ve yarışma sayıları artmıştır. Bisiklet tarihi incelendiğinde ilk bisiklet yarışları Selanik (Yıldız, 2019), İstanbul ve İzmir'de düzenlenmiştir (Süme ve Özsoy, 2010). Ayrıca sportif açıdan 1923'te Bisiklet Federasyonu'nun kurulmasıyla bisiklet yarışları ve bisiklet sporuyla ilgilenen sporcuların sayısı artarak ilk bisiklet kulüpleri kurulmuştur (Özdemir, 2015). Bisiklet; eğlence, spor ve boş zaman aktivitesi olduğu için bisiklet ve turizm ilişkisi giderek ilgi çekmektedir (Lamont, 2009). Bisiklet turizminin giderek popülaritesinin artmasının sebebi üçüncü yaş grubuna da yönelik olması, miras, macera ve sürdürülebilir turizm gibi turizm türleri arasındaki sınırı aşmasıdır (Pratte, 2006).

Dünyada bisiklet kuruluşları incelendiğinde Avrupa Bisikletçiler Federasyonu (ECF), bisiklet turizmi açısından önem taşımaktadır. Avrupa Bisikletçiler Federasyonu (ECF), "daha fazla ve daha iyi bisiklet kullanımını savunan sivil toplum kuruluşlarının Avrupa'daki şemsiye federasyonudur. Bisikleti sürdürülebilir ve sağlıklı bir ulaşım ve eğlence aracı olarak teşvik etmek için Avrupa bisiklet hareketlerinin gücünden yararlanmaktadır." (ecf.com). Avrupa bisiklet yolu ağı olan EuroVelo ise "ulusal ve bölgesel ortaklarla iş birliği içinde Avrupa Bisikletçiler Federasyonu'nun (ECF) bir girişimidir. EuroVelo, mevcut ve planlanan ulusal ve bölgesel bisiklet rotalarını tek bir Avrupa ağına birleştirir" (pro.eurovelo.com). Uluslararası

Bisiklet Birliği (UCI), “Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) tarafından tanınan, uluslararası yönetim organıdır. 14 Nisan 1900’de Paris’te (Fransa) kurulmuştur” (UCI, 2022). Macera Bisikleti Derneği (Adventure Cycling Association) ise insanları bisikletle seyahat etmeye teşvik etmesinin yanı sıra dünyanın keşfetme şeklini değiştirmek için bisiklet yolculuğunun gücüne inanır ve anlamlı bir bisiklet yolculuğu için gereken insanları, yerleri ve altyapıyı bir araya getirmek için çabalar (ACA, 2022a). Türkiye’de ise “bisiklet sporunu yöneten kurum Bisiklet Federasyonu’dur. Türkiye Bisiklet Federasyonu, Türkiye’de bisiklet faaliyetlerini yürütmek, gelişmesini ve yurt genelinde yaygınlaşmasını sağlamak, bu konularda her türlü düzenlemeyi yapmak, kararlar almak ve uygulamakla yetkili tek kurumdur” (bisiklet.gov.tr). Türkiye’de bisiklet ile ilgili bir başka kurum olan Bisikletli Ulaşımı Geliştirme Platformu (BUGEP); “gönüllülük esasına dayalı yapı içerisinde, gönüllü bireyler aracılığıyla, yatay hiyerarşik yapıda, yerel yönetimler, kamu kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği içerisinde bisikletli ulaşım altyapısının geliştirilmesi amacı ile kurulan” bir kurumdur (bugep.org).

Bisiklet etkinlikleri ile turların düzenlenmesi ve bu etkinliklere katılımın sağlanmasıyla bisiklet turizmi ortaya çıkmaktadır. Bisiklet turizmi “ekonominin gelişen bir parçasıdır” (ACA, 2022b). Yeni bir turizm türü ve kişiselleştirilmiş turizm faaliyetlerinden biri olan bisiklet turizmi, kitle turizmine kıyasla daha özgür, esnek ve derinlemesine bir turizm deneyimi olarak kabul edilmektedir (Guo, Liu ve Song, 2021). Bisiklet turizmi, gezinin temel ve önemli bir parçası olarak boş zaman bisikletini içeren evden uzaktaki eğlence amaçlı ziyaretlerdir (cbi.eu). Akman’a (2018) göre bisiklet turizmi doğada sağlıklı bir şekilde spor yapmayı öngörür ve hareketliliği ön plana koymaktadır. Dolayısıyla obezite ve hareketsizlikle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca bisiklet turizmi boş zaman, rekreasyon ve turizm faaliyetlerini kapsamı nedeniyle giderek yaygınlaşmaktadır.

Bisiklet turizminin, farklı turizm türlerinin çeşidi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Türkmen ve Gökdemir’e (2021) göre bisiklet turizmi festival ve etkinlik turizminin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve belirli alan ve tarih aralıklarında yapılarak bisiklet turizmine ulusal ya da uluslararası bir katılım sağlanmaktadır. Türkay ve Atasoy’a (2020) göre ise bisiklet turizmi sürdürülebilir bir turizm türüdür ve turist ile turizm bölgelerine bazı avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajları Türkay ve Atasoy (2020); turistlerin günlük rutinden kaçış, macera arayışı ve sağlıklı yaşam için bisiklet turizmine yönelirken; turizm bölgeleri ve turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılaması, çevreyi ve kültürel mirası koruma konusundaki avantajları açısından bisiklet turizminin cazip yönlerini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Ay ve Güzel (2021), bisikletin kirlilik ve trafik sıkışıklığının azaltılmasındaki önemli rolünden dolayı bisiklet turizmini,

sürdürülebilir turizm yaklaşımının bir unsuru olarak ifade etmektedirler. Akman (2018) da bisiklet turizmini sürdürülebilir alternatif turizm çeşidi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve destinasyonda çevresel koruma ile koruma bilincinin ön planda tutulması gerektiğini belirtmektedir. Soyalp'e (2017) göre bisiklet turizmi spor turizmi başlığı altında değerlendirilmesine karşın, bisikletin doğa dostu bir ulaşım aracı olması gibi sebeplerden dolayı diğer spor turizmi türlerinden ayrıldığı birtakım noktalar bulunmaktadır. Eken İnan'a (2020) göre ise bisiklet turizmi, doğa turizminin bir türü olarak ele alınmaktadır.

Han, Meng ve Kim (2017), bisikletli turistlerin sürdürülebilir bir turizm faaliyeti olarak bisiklet yolculuğuna katılmaya ilişkin karar verme süreçlerini araştırarak tutum ve öznel norm gibi isteğe bağlı unsurların bireylerin bisiklet turizmi hakkındaki niyetlerini artırmada etkili olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca çalışmada bisikletli turistlerin tutumunu geliştirmek için güzel manzaralar, fotoğraf çekilme alanları, hava uyarıları ve ilk yardım istasyonları gibi stratejilerle mükemmel bir turizm deneyim sunulması gerektiği ortaya koyulmaktadır. Yıldız ve Bektaş (2021) rekreatif amaçlı bisiklet kullanan bireylerin; bisiklet kullanma nedenleri, bisiklet kullanmanın bireylere sağladığı faydalar gibi konular hakkındaki görüşlerini araştırarak katılımcıların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumak için bisiklet kullandıkları, coğrafyanın getirdiği bazı güçlükler ve bisiklet kültüründeki eksikliğin bisiklet kullanmada performansı düşürdüğü, bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması için kamu sektörü ve özel sektör iş birliği ile merkez yönetimin de desteğinin alınması ve şehirleri güvenli bisiklet kullanımına uygun hale getirilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşmaktadırlar. Aynı şekilde bisiklet kullanıcılarının bisiklet kullanma nedenlerini ve bisiklet kullanmanın faydalarını ortaya çıkarmayı amaçlayan Koçak (2016) ise katılımcıların gezmek, bisiklet sporunu sevmek ve sağlığı korumak gibi nedenlerle bisiklet kullandığını; daha sağlıklı, güçlü, mutlu hissetmek ve günün stresini atmak gibi faydaları elde ettiklerini ortaya koymaktadır. Türkmen ve Gökdemir (2021) tarafından ele alınan, bisiklet turistlerinin seyahat motivasyonlarının belirlenmesi amaçlanan çalışmada, doğayı keşfetme ve rahatlama, yetkinlik-ustalık, yeni deneyim ve bilgi, saygınlık kazanma ve sosyalleşme olmak üzere beş turizm motivasyon boyutları ortaya çıkmaktadır. Sağlam ve Kömürcü (2021) tarafından hazırlanan çalışmada ise bisiklet etkinliklerine katılan bireylerin motivasyonları; rahatlama/kaçış, yetkinlik, sosyalleşme, macera deneyimi ve meydan okuma olarak belirlenmektedir. Demir ve Çetin'e (2021) göre de katılımcıların bisiklet turuna katılımını etkilen motivasyonel faktörlerde demografik değişkenlerin önemli olduğu dolayısıyla bu etkinlikler hazırlanırken katılımcıların yaş ve eğitim durumuna yönelik özelleştirmelerin olması gerektiği belirtilmektedir.

Cabiroğlu ve Özden (2021) aktif bisiklet kullanıcılarının, Türkiye’deki uzun bisiklet parkurlarına karşı bakış açılarını değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmada sürüş güvenliği, sürüş kolaylığı, fiziksel altyapı kalitesi ve motorlu taşıtlarla olan etkileşimi az olan parkurların katılımcıların tercih sebebi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kent içi ve kent dışı uzun bisiklet parkurları bisiklet kullanım potansiyelini olumlu yönde etkilerken genel olarak bisiklet kullanımına karşı olumsuz bir bakış açısı bulunmamaktadır. Mansuroğlu ve Dağ (2020) tarafından hazırlanan çalışmada belirtilen destinasyonda bisiklet ulaşımının geliştirilmesine yönelik çalışmaların incelenmiş olup destinasyonun bisiklet kullanımı için uygun doğal koşullara sahip olmasına rağmen kentte bisiklet kullanım oranının oldukça düşük olduğu, uygulamaların yetersiz olduğu ve toplu taşıma ile bisiklet ulaşımının uyum ve entegrasyonu bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bisiklet turizminde en önemli faktörlerden birisi bisikletlerin toplu ulaşımına uygun olmasıdır. Bu nedenle bisiklet turizmi açısından gelişmek isteyen destinasyonların toplu ulaşım ile bisiklet uyumuna önem vermesi gerekmektedir. Pfaffenbichler vd. (2021) tarafından EuroVelo güzergahları boyunca sürdürülebilir bisiklet turizmi için altyapı ve hizmetlerin planlanmasına yönelik yapılan çalışmada toplu taşıma ile bütünleştirilen bisiklet turizminin, düşük karbonlu ve bölgesel turizm anlayışları için umut verici olduğu vurgulanmaktadır.

Khajehshahkoochi ve diğerleri, (2021) tarafından hazırlanan çalışmada turistlerin bisiklet paylaşımına ilişkin davranışsal niyetlerini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmış, sonuç olarak algılanan tutum ve davranışsal kontrolün önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Khajehshahkoochi ve diğerleri, (2021) bisiklet paylaşım sistemlerinin turistlerde olumlu tutum oluşturduğunu ve talebi artırdığını ortaya koymuş; etkili tasarım, çekici rotalar, yüksek kaliteli bisikletler ve uygun altyapı gibi çeşitli bileşenler ile bisiklet paylaşım sistemi mobil uygulamalarının etkili olacağını vurgulamışlardır. Ratanaburi, Alade ve Saçlı (2021) ise paydaş katılımının bisiklet altyapısının kalitesine etkilerini incelemiş, sonuç olarak paydaş katılımının, altyapıyı güvenlik ve konfor açısından etkilediği dolayısıyla olumlu sonuçlar için uygun katılımcı ve paydaşların üç aşamalı politika ile dahil edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ratanaburi ve diğerleri, (2021) üç aşamalı politikayı; ilk olarak paydaşların çıkarlarını geliştirebileceği, tartışabileceği aktif katılım ortamına teşvik, ardından bisiklet altyapısının iyileştirilmesinde katkı sağlayabilecek STK’ların katılımı ve son olarak etkin sonuçlara ulaşmak için profesyonel bir kolaylaştırıcının varlığı şeklinde açıklamışlardır.

Aşan (2022) Türkiye’de bisiklet turisti profili oluşturmayı amaçladığı çalışmada tur tercihlerine göre bağımsız tur bisikletçilerini; sosyallikten uzak olan “sakin turlular”, tek başına ortalama tur mesafeleri yüksek olan “uzun

yol turları, faaliyetlere katılım ve konaklama, yeme içme tercihlerine göre “konfor arayan turlar” ve aile, arkadaş ya da grupla katılım sağlayan “sosyal turlar” olmak üzere Türkiye’de bisiklet turistlerinin profillerini belirlemektedir. Ardahan ve Lapa’ya (2011) göre bisiklet ve doğa yürüyüşü etkinliğine katılan bireyler; daha çok yalnız ve arkadaşlarıyla etkinliklere katılan, çoğunlukla emekli, ağırlıklı olarak orta gelir düzeyine sahip, genelde üniversite eğitimi almış ve arkadaş önerisiyle bu spora başlamış bireylerdir.

Daley ve Rissel (2011), düzenli bisiklet binicilerinin bisiklete binmeyi verimli, ucuz ve çevre dostu olarak kabul ettiğini ve diğer insanları bisiklet binmeye özendirme için bisiklete binmeyi; özel kıyafetlere, pahalı ekipmanlara ve tesislere ihtiyaç duymadan herkes tarafından uygulanabilecek bir aktivite olarak tanıtılması gerektiğini belirtmektedir. Ardahan ve Mert’e (2014) göre “Türkiye’de bisiklet kullanımı artmaya başlamasına rağmen gelişmiş batı ülkelerinin gerisinde kalmakta ve Türkiye’de bisiklet binicilerinin sayıları ile hangi amaçlarla bisiklete bindikleri tam anlamıyla bilinmemektedir.” Ayrıca Ardahan ve Mert (2014) tarafından hazırlanan çalışmada bisiklete binme amaçları 12 faktör (doğayı, hızı ve mücadeleyi hissetme; takdir edilme, fark edilme ve kendini gösterme; ekolojik duyarlılık, farkındalık; ulaşım; fiziksel aktivite ve sağlık; sosyalleşme; bireyin kendiyi rekabeti; uzaklaşma ve dinlenme; örnek olma; özgürlük hissi; özgürce yiyebilme ve kilo kontrolü; coğrafik uygunluk) ile açıklanmaktadır. Daley ve Rissel (2011) ise bisiklete binme türlerini; tur, arazi sürüşü, işe gitme, yarış, dağ bisikletine binme ve eğlence amaçlı bisiklete binme olarak açıklamıştır. Farklı zaman ve destinasyonlarda bisiklete binme eylemleri haricinde turistik ürünlerin restore edilerek bisiklet turizmi kapsamında kullanıldığı da görülmektedir. Dünyanın birçok yerinde, eski demiryolu hatları, bisiklet yollarına dönüştürülmüştür. Örneğin, Yeni Zelanda’da Central Otago Rail Trail gibi tesisler yürüyüşçüler ve bisikletçiler için geliştirilerek (Ritchie, 1998) turizme kazandırılmıştır. Bir başka örnek ise; Boulder City’de düzenlenen “Güneybatı Ramble Demiryolu Bisikleti” isimli turda (https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g60881-d15810120-Southwest_Ramble_Railbike-Boulder_City_Nevada.html) demiryolu hatlarında geçen bisiklet turudur.

Bisiklet turizmi finansal açıdan incelendiğinde küçük bir gelir kapısı olmamakla birlikte bisiklet turlarına katılan bireyler, ortalamanın üzerinde gelire sahip olup ödeme gücü yüksek olan katılımcılardan oluşmaktadır (Soyalp, 2017). 2016’da AB bisiklet ekonomisi adlı çalışmaya göre AB’de bisiklet kullanımının kişi başına 1000 Euro’dan fazla olan yaklaşık 513 milyar Euro gibi bir ekonomik faydaya katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır (ACA, 2022b). Birleşik Krallık Ulaştırma Bakanlığı’nın “bisiklete binmenin değeri: bisiklete binmenin ekonomik faydalarına ilişkin hızlı kanıt incelemesi” adlı raporunda bisikletin; ulaşım, otopark, kişisel,

istihdam, bisiklet endüstrisi ve kamu harcaması faydalarının yanı sıra “bisiklet turistlerinin ortalama olarak daha fazla harcama yaptıkları, yolculuk başına kişi başına yaklaşık %9 veya yolculuk başına kişi başına yaklaşık 81 £.” olarak harcama yaptıkları belirtilmektedir (Raje ve Saffrey, 2016). Türkiye’de ise sadece bisiklet turizmi ya da turistine yönelik veri bulunmamaktadır. Lamont (2009) da bisiklet turizmi ve turisti tanımlarında bisiklet yarışı etkinliklerindeki seyircilerin gözden kaçtığını ve bisiklet turistlerini net bir şekilde belirlemeden, bisiklet turizm pazarının ekonomik getirisini, yararlarını ve etkilerini ortaya çıkarmanın imkânsız olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Lamont (2009), bisiklet turizmini “bireyin kendi bölgesinden uzağa, bisiklete aktif veya pasif katılımın o gezinin ana amacı olarak kabul edildiği geziler” olarak tanımlamıştır.

Bisiklet turizmi sektörel açıdan incelendiğinde seyahat acentaları bisiklet turları düzenleyerek bisiklet turizmine katılmaktadırlar. Konaklama işletmeleri ise Bisikletliler Derneği, Bisikletli Ulaşımı Geliştirme Platformu (BUGEP), Avrupa Bisikletçiler Federasyonu (ECF) ya da Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan bisiklet dostu otel sertifikasını alarak bisiklet turizmine katılabilmektedirler. Bisiklet dostu işletmeler bisikletli ziyaretçilere özel indirim, kampanya sağlayarak işletmelerinde bisikletlere yer açar, bisiklet ve bisikletçinin güvenliği için önlem alır (Bisiklet Turizmi & Bisiklet Dostu Otel Konsepti Yol Haritası Araştırma Raporu, 2021). Bu bağlamda bisiklet turizmine hizmet veren seyahat acentaları ve konaklama işletmeleri başta olmak üzere turizmin tüm bileşenleriyle etkileşim halinde olan bir turizm türü olarak görülmektedir. Bu nedenle katılanlar tarafından en çok memnun kalınan başarılı bisiklet turlarının organizasyonun incelenmesi önem arz etmektedir.

Yöntem

Çalışmanın temel amacı başarılı bisiklet turlarının içeriklerini incelemektir. Bu kapsamda Tripadvisor’da yer alan dört yüz üzeri yorumu bulunan ve genel değerlendirmesi beş olan bisiklet turları değerlendirilmiştir. Çalışma alanı olarak Tripadvisor verilerinin seçilmesinin nedeni; 8,6 milyon konaklama yeri, restoran, deneyim, hava yolu şirketi ve gemi seyahati hakkında 859 milyonu aşkın yoruma ve görüşe sahip olması, 49 pazarda ve 28 dilde hizmet vermesidir (tripadvisor.mediaroom.com/tr). Araştırmada nitel yöntemden yararlanılmış olup veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman; “nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıken” doküman inceleme; araştırılması hedeflenen olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan veri toplama tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Dolayısıyla belirtilen amaç doğrultusunda 18-30 Nisan 2022 tarihleri arasında TripAdvisor’da “bike” kelimesi kullanılarak Turlar& Biletler

seçeneği işaretlenmiş, ilk olarak herhangi bir bölge seçilmeden genel değerlendirmesi beş olan ve beş yüz üzeri yorumu bulunan turlar ele alınmıştır. Ardından tur sayısı yetersiz görülerek dört yüz üzeri yorumu bulunan turlar dikkate alınmıştır. Turların açıklamaları incelenmiş; tur ismi, web adresi, yorum sayısı, fiyat, şehir, ülke, hakkında ve dahil olanlar/olmayanlar şeklinde çalışma sayfası oluşturularak turlar içerik analiziyle değerlendirilmiştir. İçerik analizindeki temel amaç, ele alınan konu üzerinden daha sonraki çalışmalara yol göstermek ve konuyla ilgili genel eğilimin tespit edilmesi (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021) iken içerik analizinde uygulanan işlem, birbirine benzeyen verileri ortak kavram ve temalar içerisinde bir araya getirerek okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Dolayısıyla çalışmada içerik analizi ile 23 farklı ülke ve 37 farklı şehirden toplamda 47 bisiklet turu incelenmiştir. Ardından tur bilgileri amaca yönelik olarak; tur isimleri, süre, mekân, genel özellikler ile bilgilendirme ve tur içi etkinlikler olmak üzere 5 ana tema içerisinde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Tur İsimlerine Göre Bulgular

Tablo 1’de tur isimlerine göre turların isimlerinde geçen kavramlara göre değerlendirmelere yer verilmiştir. Tur isimlerinde vurgulanan kavramlar (konum, aktivite vb.) bazen birden fazla olduğunda tüm belirtilen kavramlar incelemeye dahil edilmiştir. Tablo 1’e göre 47 bisiklet turunun %89,36’sında (42 tur) bisiklet turlarının geçtiği şehir ya da ziyaret edilen mekânın yer aldığı görülmektedir. Turlarının başlıklarında çoğunlukla (%40,43) bisiklet turu olduğu açıkça belirtilmiştir. Başlıklar incelendiğinde; “şehir ismi ve bisiklet turu”, “şehir ismi ve elektrikli bisiklet turu”, “şehir ismi ve öne çıkanlar (önemli noktalar) bisiklet turu ve “küçük grup bisiklet turu” gibi ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Başlıklarında bisiklet turu geçmeyen turlarda ise “bisiklet macerası”, “bisiklet ile deneyim” gibi ifadeler yer almaktadır. Ayrıca 47 bisiklet turunun %34,04’ünde (16 tur) tur içerisinde gerçekleştirilecek aktiviteleri (yemek, tadım, keşif, macera vb.) belirten ifadeler de bulunmaktadır. Ek olarak 47 bisiklet turunun %17,02’sinde (8 tur) turun süresi (3 saatlik, 2 saatlik, yarım günlük, tam günlük) belirtilmektedir.

Tablo 1: Tur İsimlerinde (Başlıklarında) Belirtilenler

Tur İsimlerinde (Başlıklarında) Belirtilenler	(f)	(n)
Konum (Turun Geçtiği Şehir, Ziyaret Edilen Mekân)	42	%89,36
Bisiklet Turu	19	%40,43
Aktivite/Etkinlik (Ekoçiftlik, Şehir Turu, Macera, Keşif,	16	%34,04

Yemek, Fotoğraflı Tur)		
Elektrikli Bisiklet (Turu)	12	%25,53
Süre (3 Saatlik, 2 Saatlik, Yarım Günlük, Tam Günlük)	8	%17,02
Öne Çıkanlar Bisiklet Turu (Önemli Noktalar)	6	%12,77
Küçük Grup Bisiklet Turu	2	%4,26

Süreye Göre Bulgular

Tablo 2’de turların sürelerine göre gruplandırmalara yer verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde bisiklet turlarının (47) sürelerinin çoğunlukla (18 tur) %38,29’u 4 saat- 6 saat 30 dakika aralığında iken ikinci sırada %31,91’inin (15 tur) 3 saat- 3 saat 30 dakika aralığında olduğu görülmektedir. Sonrasında ise 1 saat 30 dakika- 2 saat 30 dakika aralığında 8 tur (%17,02), 7 saat ve üstünde 6 tur (%12,76) bulunmaktadır. Bununla birlikte en kısa tur süresi 1 saat 30 dakika iken en uzun tur süresinin 24 saat olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Turların Süreleri

Süre- Saatler	(f)	(n)
1 saat 30 dakika- 2 saat 30 dakika	8	%17,02
3 saat- 3 saat 30 dakika	15	%31,91
4 saat- 6 saat 30 dakika	18	%38,29
7 saat ve üstü	6	%12,76

Turun Geçtiği Mekâna Göre Bulgular

Tablo 3’te turların gerçekleştiği ülke ve şehir sayılarına yer verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde bisiklet turlarının en çok düzenlendiği ülke; Amerika Birleşik Devletleri iken ikinci sırada Fransa, İspanya, İtalya ve Japonya’nın geldiği tespit edilmiştir. Sonrasında ise 2’şer turla Avustralya, Hindistan, Hollanda, İngiltere ve Yunanistan yer almaktadır. Şehirlere göre bir sıralama yapıldığında ise Paris’in en çok (6) bisiklet turunun düzenlendiği şehir olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Turların Geçtiği Ülke ve Şehirler

Ülke (Şehir)	(f)
Amerika (Las Vegas, Key West, Asheville, Scottsdale, Austin, Sarasota, Boulder City)	8
Fransa (Paris)	6
İspanya (Barcelona, Madrid, Malaga, Sevilla)	4
İtalya (Firenze, Roma)	3

Japonya (Kyoto, Tokyo)	3
Avustralya (Melbourne, Sidney)	2
Hindistan (Goa Velha, New Delhi)	2
Hollanda (Amsterdam)	2
İngiltere (Londra, York)	2
Yunanistan (Atina)	2
Almanya (Berlin)	1
Avusturya (Viyana)	1
Bolivya (La Paz)	1
Çek Cumhuriyeti (Prag)	1
Endonezya (Ubud-Bali)	1
Gürcistan (Savannah)	1
Kanada (Vancouver)	1
Kolombiya (Bogota)	1
Macaristan (Budapeşte)	1
Meksika (Cabo San Lucas- Los Cabos- Baja California)	1
Portekiz (Porto)	1
Singapur (Singapur)	1
Tayland (Bangkok)	1

Genel Özellikler ve Bilgilendirme

Araştırmaya dahil edilen bisiklet turlarının bilgilendirme sayfalarında genel olarak belirtilen rehberlik hizmetleri, ulaşım, turun gerçekleşme zamanı, kıyafet önerisi/uyarısı, fiyat, hava koşulları, sağlık bilgisi, katılımcı sayısı sınırlaması ve tura dahil olan ve olmayan hizmetlere ilişkin genel özellikler incelenmiştir. Buna göre bisiklet turlarında *rehberin* dahil edildiği 33 tur bulunmaktadır. Tur ücretine rehberin dahil olduğu durumlarda rehber kavramına ilişkin 6 farklı tanımlamanın olduğu görülmektedir. Bu tanımlar “rehber (26), tur lideri (2), yol kaptanı (2), öykü anlatıcısı (1), profesyonel fotoğrafçı rehber (1) ve sürücü/rehber (1)” şeklindedir. Tur içerisinde sağlanan *ulaşım* seçeneklerinin tren ve feribot olduğu görülmektedir. Bu turlar hem şehirde hem de doğada geçen turlardır. Ayrıca turlarda “toplu ulaşımaya yakındır” ifadesi geçmektedir.

Farklı *zaman seçenekli* turlar incelendiğinde akşam turu, gün batımı turu, gece şehir ışıklı tur olmak üzere farklı kategoride turların bulunduğu saptanmıştır. Ayrıca tur süresi kısıtlı olmasına rağmen çok sayıda mekânı ziyaret eden turlar hızlı tur olarak değerlendirilmiştir. “Austin Motorcu

Çetesi E-Bisiklet Macerası” isimli tur (https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g30196-d12898780-Austin_Biker_Gang_E_Bike_Adventure-Austin_Texas.html) hızlı tur kapsamında yer almaktadır. Turun süresi 2 saat olmasına rağmen eski sanayi bölgesi, halk kütüphanesi, canlı müzik mekânı, tepe, göl, sanat merkezi, müze, tiyatro ve sinema salonu, meclis binası gibi farklı güzergâhları, başka bir deyişle Austin’in simgelerini tura dahil ederek yanından ya da içerisinde hızla geçerek görme imkânı sunmaktadır.

Bisiklet turlarındaki *kıyafetlere* ilişkin bilgilendirmeye bakıldığında en çok kask üzerinde durulduğu görülmektedir. Kask; kimi turlarda zorunlu tutulurken, kimi turlarda isteğe bağlıdır. Ayrıca kiralama seçeneği de bulunmaktadır. Belirtilen diğer kıyafetlere bakıldığında nehir turlarında yüzme etkinliği için havlu ve mayo önerisi görülmektedir. Özellikle iklim koşulları yağmura elverişli bölgelerde tura katılanlara yağmurluk ve yağmur pançoları sağlandığı tespit edilmektedir. Bununla birlikte yağmurlukların tura dahil olmadığı ve kiralanabildiği turlar da bulunmaktadır. Turlarda önerilen ayakkabılar incelendiğinde; kapalı burun ayakkabı, rahat yürüyüş ayakkabıları ve yaz turları için açık ayakkabılar önerildiği saptanmaktadır. Hava durumu tahmin edilemez olduğu durumlarda ise; yaz turları için şort, tişört, burnu açık ayakkabı, güneş kremi ve güneş gözlüğü gibi kıyafetlerin önerildiği görülmektedir.

Fiyatlara ilişkin bilgilendirmeler incelendiğinde 47 bisiklet turunun 46’sında fiyat verilmiştir. Bir turda fiyat belirtilmemiştir. Dolayısıyla fiyat ortalaması 46 tur üzerinden hesaplanmıştır. Tur fiyat ortalaması: 63,89 dolardır. Ayrıca fiyatın grup büyüklüğüne göre değiştiği turlar da bulunmaktadır. Turlar incelendiğinde en pahalı tur 128.39 dolar ile “Red Rock Canyon Elektrikli Bisiklet Yarım Gün Turu” (https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g45963-d12490384Red_Rock_Canyon_Electric_Bike_Half_Day_Tour-Las_Vegas_Nevada.html) isimli turdur. Tur Las Vegas’ta gerçekleşmekte ve 4 saat 15 dakika sürmektedir. Tur 21 km’lik ulusal parkta çöl manzarası ve yerel tarih, jeoloji ile ilgili bilgilendirme sunmaktadır. Turun içerisine şişelenmiş su, atıştırmalık, kask ve bisiklet, profesyonel rehber ve otelden alma- otele bırakma dahildir. En uygun fiyatlı tur ise 16.09 dolar ile “Şehir Bisikleti Kiralama: Tam Gün 24 saat” (https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187438-d11451813-Rent_a_City_Bike_Full_Day_24_hours-Malaga_Costa_del_Sol_Province_of_Malaga_Andaluc.html) isimli turdur. Tur Malaga, İspanya’da gerçekleşmekte ve 24 saat kiralama imkânı

sunulmaktadır. Tur 2 yolculu gerçekleşmektedir. “Personel” olarak belirtilen bir kişinin turda bilgi sağladığı belirtilmektedir. Ayrıca tur sahil boyunca ilerlemekte, eski balıkçı mahallelerini ve şehrin kültürel özelliklerini görmeyi sağlamaktadır. Tura; bisiklet, kask, Malaga bisiklet yolları ile ilgili harita dahil edilirken, yiyecek-içecek, müze girişleri ve otelden alma-otele bırakma dahil edilmemektedir. Bununla birlikte turlarda nakit getirilmesine ilişkin bilgilendirmeler de yer almaktadır. Örneğin “Paris Gezisi Rehberli Bisiklet Turu Yerel Rehberle Bir Parisli Gibi” isimli turda ([https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11449275-](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11449275-Paris_Sightseeing_Guided_Bike_Tour_Like_a_Parisian_with_a_Local_Guide-Paris_Ile_de.html)

[Paris_Sightseeing_Guided_Bike_Tour_Like_a_Parisian_with_a_Local_Guide-Paris_Ile_de.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11449275-Paris_Sightseeing_Guided_Bike_Tour_Like_a_Parisian_with_a_Local_Guide-Paris_Ile_de.html)) “Lütfen saat 10:30 turunda öğle yemeği için Euro nakit getirin” ifadesi geçmektedir.

Hava koşulları ve **katılım sayısına** ilişkin bilgilendirmeler incelendiğinde turların tamamında hava koşulları ve en az sayıda katılımcıya ilişkin turun iptal ve ertelenmesi ile ilgili bilgi verildiği görülmektedir. Böylece uygun olmayan hava koşullarının ve yeterli sayıda katılımcı sayısı olmadığında turların gerçekleşmeyeceği ya da erteleneceği belirtilmektedir. Bisiklet turlarına katılmak için **yaş kriterlerinin** olduğu ve turlara göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneğin “Paris Gezisi Rehberli Bisiklet Turu Yerel Rehberle Bir Parisli Gibi” ([https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11449275-](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11449275-Paris_Sightseeing_Guided_Bike_Tour_Like_a_Parisian_with_a_Local_Guide-Paris_Ile_de.html)

[Paris_Sightseeing_Guided_Bike_Tour_Like_a_Parisian_with_a_Local_Guide-Paris_Ile_de.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11449275-Paris_Sightseeing_Guided_Bike_Tour_Like_a_Parisian_with_a_Local_Guide-Paris_Ile_de.html)) isimli turda “Minimum veya maksimum yaş yoktur- bu tur bisiklet sürebildiğiniz sürece herkes için uygundur! 18 yaşın altındaki tüm katılımcılara bir yetişkin eşlik etmelidir.” şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca Marie-Antoinette'in alan adı ve Saray'a zamanlı bilet ile Versay Bisiklet Turu'nda ([https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11473942-](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11473942-Versailles_Bike_Tour_with_Marie_Antoinette_s_domain_timed_ticket_into_Palace-Paris.html)

[Versailles_Bike_Tour_with_Marie_Antoinette_s_domain_timed_ticket_into_Palace-Paris.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187147-d11473942-Versailles_Bike_Tour_with_Marie_Antoinette_s_domain_timed_ticket_into_Palace-Paris.html)) “9 yaşın üzerindeki tüm tur katılımcıları mutlaka tek başına bisiklet sürmeyi bilmelidir. 6 aylıktan 4 yaşına kadar olan çocuklar, ebeveynlerinin bisikletlerinde çocuk koltuğuna oturabilir. 5 ila 9 yaş arası çocuklar şunları yapabilir: yetenekliyse solo veya tandem ataşmanlı bisikletle bisiklete binebilir.” ifadesi yer almaktadır. Bu turların haricinde diğer turlarda belirtilen yaş kriterleri incelendiğinde; 12, 14, 16 ve 21 olduğu görülmektedir. Ayrıca elektrikli bisiklet kullanma yaşı ülkelere göre farklılık göstermektedir.

Bisiklet turlarının bir kısmında *boy ve kiloya ilişkin kriterlerin* olduğu görülmektedir. Örneğin “Cabo San Lucas'tan Elektrikli Bisiklet Sahil Macerası ve Eko Çiftlik” ([tripadvisor.com/AttractionProductReview-g152515-d13377007-Electric_Bike_Beach_Adventure_and_Eco_Farm_from_Cabo_San_Lucas-Cabo_San_Lucas_Los_.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g152515-d13377007-Electric_Bike_Beach_Adventure_and_Eco_Farm_from_Cabo_San_Lucas-Cabo_San_Lucas_Los_.html)) ve “Ubud'da Yarım Gün Elektrikli Bisiklet Turu” ([tripadvisor.com/AttractionProductReview-g297701-d11475837-Half_Day_Electric_Cycling_Tour_of_Ubud-Ubud_Gianyar_Regency_Bali.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g297701-d11475837-Half_Day_Electric_Cycling_Tour_of_Ubud-Ubud_Gianyar_Regency_Bali.html)) isimli turlarda; turlara katılım için asgari boyun 150 cm, azami kilonun ise 120 kg olduğu belirtilmektedir.

Bisiklet turlarının *zorluk derecesine ilişkin bilgiler* incelendiğinde turların arazi içinde ve dışında, rotanın uzunluğuna ve bunlara bağlı olarak zorluk seviyelerinin de olduğu görülmektedir. Örneğin bir turda “%70'i arazi dışında gerçekleşen yaklaşık 27 km'lik bir alanı kapsayacaksınız. Bu turun zorluk seviyesi orta düzeydedir” şeklinde ifade edilmiştir. Bazı turlarda ise turun zorluk seviyesinin tüm fitness seviyelerindeki gezginler için uygun olduğu ya da turun zorluk seviyesinin zor olduğu dolayısıyla sürücü ve güvenlik testi gibi eğitimlerin verildiği görülmektedir.

Bisiklet *turları öncesi eğitime* dair bilgilendirmeler incelendiğinde bisiklet turlarında tur öncesi gezginlere eğitim veren turlar da bulunmaktadır. Örneğin “Doğal Manzaralı Asheville Tarihi Şehir Merkezi Rehberli Elektrikli Bisiklet Turu” ([tripadvisor.com/AttractionProductReview-g60742-d15305840-Asheville_Historic_Downtown_Guided_Electric_Bike_Tour_with_Scenic_Views-Asheville_N.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g60742-d15305840-Asheville_Historic_Downtown_Guided_Electric_Bike_Tour_with_Scenic_Views-Asheville_N.html)) “Her turun başında bir eğitim ve uygulama seansı verilmektedir. Tura katılmak isteyip de bisikletini dengede tutamayanlar için streç kargo bisikletlerimizden birinin sırtında, kendi grubunuzdan başka bir kişi tarafından sürülecek şekilde bir tur ayarlamamız mümkündür.” şeklinde ifade etmektedir. “Austin Motorcu Çetesi E-Bisiklet Macerası” ([tripadvisor.com/AttractionProductReview-g30196-d12898780-Austin_Biker_Gang_E_Bike_Adventure-Austin_Texas.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g30196-d12898780-Austin_Biker_Gang_E_Bike_Adventure-Austin_Texas.html)) isimli turda ise “Sürücü testimizi ve güvenlik eğitimimizi geçemezseniz geri ödeme yapılmayacaktır.” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca turun yarıda bırakılması durumunda cezai işlem uygulanan turlar da bulunmaktadır. Örneğin; “Elektrikli Bisikletle 3 Saatlik Porto Öne Çıkanlar- Rehberli Tur” ([tripadvisor.com/AttractionProductReview-g189180-d15696639-3_Hour_of_Porto_Highlights_on_a_Electric_Bike_Guided_Tour-Porto_Porto_District_Nor.html](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g189180-d15696639-3_Hour_of_Porto_Highlights_on_a_Electric_Bike_Guided_Tour-Porto_Porto_District_Nor.html)) isimli turda “Tur sırasında terk edilmesi durumunda 50 € ulaşım ücreti uygulanacaktır.” şeklinde belirtilmiştir.

Sağlık ile ilgili bilgilendirmeler incelendiğinde turların neredeyse tamamında “Tekerekli sandalye erişimine uygun değil” ifadesi geçmektedir. İncelenen 47 turun 7’sinde “Hizmet hayvanlarına izin verilir” bulunmaktadır. Sağlık açısından ise turlarda; hamilelere, sırt sorunu, diz problemleri ve kalp problemleri olanlara yönelik uyarılar belirtilmiştir. Ayrıca turlarda gezginlerin fiziksel ve zihinsel olarak bisikletlere binebilmesine yasal olarak izinli olması gerektiği belirtilmektedir. Örneğin “Elektrikli Bisikletle 3 Saatlik Porto Öne Çıkanlar- Rehberli Tur” ([https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g189180-d15696639-](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g189180-d15696639-3_Hour_of_Porto_Highlights_on_a_Electric_Bike_Guided_Tour-Porto_Porto_District_Nor.html)

3_Hour_of_Porto_Highlights_on_a_Electric_Bike_Guided_Tour-Porto_Porto_District_Nor.html) isimli turda “Müşteri/binici iyi bir binici gibi davranmalıdır, yani sözleşmede binici olarak belirtilen kişinin yasal olarak izinli olduğundan ve fiziksel ve zihinsel olarak bisiklete binebilecek kadar uygun olduğundan emin olmalıdır.” ifadesi yer almaktadır.

Katılımcı sayısı sınırlamasına ilişkin bilgilendirmelere tablo 4’ de yer verilmiştir. Buna göre Bisiklet turlarının tamamında kişi sayısı sınırı bulunmaktadır. Tablo 4 incelendiğinde ilk sırada 12-15 yolcu kapasiteli tur sayısı 15 (%31,91) iken ikinci sırada 13 tur (%27,64) ile 16-56 yolcu kapasiteli turlar gelmektedir. Buna takiben 10 yolcu kapasiteli 10 tur (%21,27) ve 2-9 yolcu kapasiteli 9 tur (%19,14) olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Turlarda Katılımcı Sayısı Sınırlamasına İlişkin Bilgilendirme

Katılımcı Sayısı	(f)	(n)
2-9 katılımcı	9	%19,14
10 katılımcı	10	%21,27
12-15 katılımcı	15	%31,91
16-56 katılımcı	13	%27,65

Ayrıca turların bir kısmında turun küçük gruplar halinde yapıldığı belirtilmektedir. Örneğin “Elektrik Destekli Bisikletle Roma Şehri Küçük Grup Bisiklet Turu” ([https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187791-d11451201-](https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g187791-d11451201-Rome_City_Small_Group_Bike_Tour_with_Electric_Assist_Bicycle-Rome_Lazio.html)

Rome_City_Small_Group_Bike_Tour_with_Electric_Assist_Bicycle-Rome_Lazio.html) isimli turda “Küçük grup turu: Kişiselleştirilmiş bir deneyim için maksimum 10 kişi.” şeklinde gösterilmektedir. Benzer şekilde “Singapur Lion City Bisiklet Turu”

(https://www.tripadvisor.com/AttractionProductReview-g294265-d14017877-Lion_City_Bike_Tour_of_Singapore-Singapore.html) isimli turda da “10 kişiden fazla olmayan bir grupta yavaş bir hızda bisikletle Singapur'u keşfedin” ifadesi yer almaktadır.

Tura Dahil Olan ve Olmayan Hizmetler

Turların bilgilendirme kısmında tura dahil olan ve olmayan hizmetler ayrı ayrı belirtildiği görülmektedir. Tablo 5'te turlara dahil olan hizmetler ve dahil olmayan hizmetlere yer verilmiştir.

Tablo 5: Turlarda Dahil Olan Ve Olmayan Hizmetlere İlişkin Bulgular

Dahil Olanlar	Dahil Olmayanlar
Yiyecek ve İçecekler	Yiyecek ve İçecekler
Şişe su (15)	Ekstra Yeme İçme (20)
Atıştırmalık (6)	Ekstra İçecek (2)
Öğle Yemeği (4)	Alkollü İçecek (1)
İçecek (4)	
Şarap Tadımı (3)	
Akşam Yemeği (1)	
Alkollü İçecek (1)	
Kahve veya Çay (1)	
Meze (1)	
Sandviç ve İçecek (1)	
Zeytinyağı Tadımı (1)	
Müze Girişi	Müze Girişi
Müze Girişi (13)	Müze Girişi (16)
Otelden Alma- Otele Bırakma	Otelden Alma- Otele Bırakma
Otelden Alma- Bırakma (3)	Otelden Alma- Bırakma (21)
Buluşma Noktasından Alma (1)	
Seyahat Sigortası	Seyahat Sigortası
Sigorta (3)	Sigorta (2)
KDV ve Tüm Vergiler (3)	
Diğer	Diğer
Bisiklet (40)	Bahşişler (29)
Kask (36)	Elektrikli Bisiklet (4)
Elektrikli Bisiklet (6)	Yağmur Ekipmanı (4)
Ulaşım (6)	Kişisel Harcama (1)
Kılavuz/ Harita (4)	Park Yeri Ücreti (1)
Çocuk Koltuğu (3)	
Brifing (Güvenlik ve genel) (2)	
Yağmurluk (2)	
Askılı Çanta (1)	
Çocuk Bisikleti (1)	
Hatıra Fotoğrafı (1)	
İlk Yardım Desteği (1)	
Pazar Deneyimi (1)	

Tablo 5 incelendiğinde bisiklet turlarında belirtilen dahil olanlar ve olmayanlar kısmı “yiyecek ve içecekler”, “müze girişi”, “otelden alma- otele

bırakma”, “seyahat sigortası” ve “diğer” başlıkları altında değerlendirildiği görülmektedir. Dahil olanlar kısmı yiyecek- içecekler açısından değerlendirildiğinde özellikle şişe su (15) ve atıştırma malıklarının (6) karşılandığı tespit edilmiştir. Fakat çoğunlukla (20) yiyecek- içeceğin turlara dahil olmadığı anlaşılmaktadır. Toplamda incelenen bisiklet turu 47 olarak ele alındığında 13 turda müze girişi dahilken 16 turda dahil değildir. Aynı zamanda kimi turlarda bazı müze girişleri tura dahil edilirken bir kısmının dahil edilmediği bilinmektedir. Bisiklet turlarında otelden alma ve otele bırakma incelendiğinde çoğunlukla (21) tura dahil olmadığı görülmektedir. Ayrıca 47 tur incelenmesine rağmen seyahat sigortası ile ilgili bilgi kısıtlıdır. Seyahat sigortası 3 turda tura dahil edilirken 2 turda dahil edilmediği belirtilmiştir. Diğer kısmı ele alındığında çoğunlukla bisiklet, kask gibi ekipmanlar ve farklı ürünler (yağmurluk, askılı çanta, çocuk bisikleti, hatıra fotoğrafı vb.) tura dahil edilirken bazı turlarda elektrikli bisiklet ve yağmurluk tura dahil olmamaktadır. Ayrıca 29 turda dahil olmayanlar bölümünde bahşşler net olarak belirtilmiştir.

Tur İçi Etkinlikler

Bisiklet turu içerisinde yer alan etkinlikler incelendiğinde; etkinlikler şehirde ya da doğada geçmektedir. Ayrıca hem şehirde hem de doğada yapılan etkinlikler de bulunmaktadır. Buna göre Tablo 6’da tur içi etkinliklerin dağılımı ve etkinliklerin yapıldığı alana ilişkin bilgilendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 6: Bisiklet Turları İçerisinde Yer Alan Etkinlikler

Tur İçi Etkinlikler	Şehir/Doğa
Bahçe, tarla ziyareti	Doğa
Çöl ziyareti	Doğa
Dağ/Tepe ziyareti	Doğa
Eko Çiftlik Ziyareti	Doğa
Nehirde Tekne, Yüzme Etkinliği	Doğa
Sahil/Plaj ziyareti	Doğa
Tadım Etkinlikleri (Şarap, Zeytinyağı)	Doğa
Önemli Noktalar Ziyareti (Müze, Tapınak, Saray, Meydan, Anıt, Kilise, Mezarlık, Hükümet Binası)	Şehir
Pub Etkinliği (Parti Bisikleti)	Şehir
Spor Etkinlikleri (Tejo Oyunu)	Şehir

Adrenalin İçeren Rota	Şehir, Doğa
Alışveriş (Mağaza, Yerel Pazar ve Tadım Noktalarından)	Şehir, Doğa
Fotoğraf Çekimi	Şehir, Doğa
Manzara Noktaları	Şehir, Doğa
Tarih (Antik), Kültür ve Sanat İle İlgili Noktaların Gezilmesi	Şehir, Doğa
Tur İçi Yemek ve İçecekler (Kahvaltı, öğle ve akşam yemekleri, piknik, içki yudumlama molası, çay-kahve molası)	Şehir, Doğa

Bisiklet turları içerisinde “bahçe/ tarla ziyareti, çöl ziyareti, dağ/tepe ziyareti, eko çiftlik ziyareti, nehirde tekne turu ve yüzme, sahil/ plaj etkinliği, tadım etkinlikleri, şehirde yer alan önemli noktaların ziyareti, pub etkinliği, spor etkinliği, adrenalin içeren rota, alışveriş, fotoğraf çekimi, manzara noktaları ziyareti, tarih/ sanat/ kültür gezileri, yiyecek/ içecek durakları” gibi etkinliklerin olduğu görülmektedir. Bu etkinliklerden sadece şehirde geçenler; şehirde yer alan önemli noktaların ziyareti, pub etkinliği ve Kolombiya geleneksel sporu tejo oyunudur. Sadece doğada geçen etkinlikler; bahçe/ tarla ziyareti, çöl ziyareti, dağ/tepe ziyareti, eko çiftlik ziyareti, nehirde tekne turu ve yüzme, sahil/ plaj etkinliği ve tadım etkinlikleridir. Hem şehirde hem de doğada geçen etkinlikler ise; adrenalin içeren rota, alışveriş, fotoğraf çekimi, manzara noktaları ziyareti, tarih/ sanat/ kültür gezileri ve yiyecek/ içecek duraklarıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bisiklet turizmi, fiziksel ve zihinsel sağlık, sosyal çevre, eğlence ve sürdürülebilirlik konularındaki katma değeri nedeniyle yaygınlaşmaktadır (Han vd., 2020). Bu nedenle bisiklet turizminin önemli bir unsuru olarak bisiklet turlarının incelenmesi önemlidir. Bu kapsamda çalışmanın amacı başarılı bisiklet turlarını değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda TripAdvisor’da yer alan dört yüz ve üzeri yorumu bulunan ve genel değerlendirmesi beş olan bisiklet turlarının içerikleri incelenmiştir. İncelenen bisiklet turları, genel değerlendirmesi en yüksek ve en fazla yoruma sahip olan turlar olduğu için ziyaretçilerin memnun kaldıkları turlar olarak varsayılmıştır. Amaca yönelik olarak incelenen bisiklet turları; tur isimleri, süre, mekân, genel özellikler ile bilgilendirme ve tur içi etkinlikler olmak üzere 5 ana tema içerisinde değerlendirilmiştir.

Bisiklet turizmi dünya çapında büyümekte olup, bu turizm ürününden yararlanmak isteyen destinasyonlar için niş bir pazarlama fırsatı sunmaktadır (Ritchie, Tkaczynski ve Faulks, 2010). Benzer şekilde bu araştırmada

bisiklet turlarının başlıklarında destinasyonların vurgulandığı görülmüştür. Diğer bir ifadeyle bisiklet turları, başlıklarında geçen kavramlara göre incelendiğinde bisiklet turlarının neredeyse tamamında turun geçtiği şehir ya da mekân belirtilmiştir. Turlarda belirtilen bir başka ifade ise bisiklet turu ya da elektrikli bisiklet turu ifadesidir. Turların başlıklarına bakıldığında turun geçtiği şehrin önemli noktalarının ziyaret edileceğini, küçük grup halinde seyahat edileceğini ya da büyük tur olduğunu gösteren ifadelerin vurgulandığı görülmektedir. Bunun sebebi ise ilgili gezginlere doğrudan ve hızlıca erişim amacı olabilecektir. Bisiklet turlarının bir kısmında tur içi etkinliklerin başlıkta yer aldığı görülmektedir. Etkinliklerin başlıkta belirtilmesi turun çeşitliliğini gösterdiğinden turu daha ilgi çekici hale getirebilmektedir. Ayrıca bisiklet turlarının başlıklarında geçen bir diğer önemli ifade de turların süresidir. Bisiklet turlarının süreleri incelendiğinde özellikle 3-6 saat arasında olduğu görülmektedir. En kısa tur süresi 1 saat 30 dakika iken en uzun tur süresi 24 saattir. Turların toplam süresi ile bisiklet sürme süresi, turlara göre farklılık göstermektedir. Farklılık göstermesinin sebebi ise her turda farklı bir etkinliğin (müze girişi, tadım, yüzme, alışveriş vb.) yer almasıdır.

Amerika bisiklet rotaları büyüme hızına göre Avrupa bisiklet rotaları daha hızlı gelişmektedir. Avrupa genelinde Almanya, İngiltere ve Hollanda'nın en büyük bisiklet turizm destinasyonları olarak öne çıktığı görülmekle birlikte diğer destinasyonların da hızlı büyümeleri beklenmektedir (Rentle, 2022). Bu çalışmada incelenen bisiklet turlarına göre ise bisiklet turlarının en çok düzenlendiği ülke Amerika iken ikinci sırada Fransa yer almaktadır. Amerika'da bulunan bisiklet turları 7 farklı şehirde gerçekleşirken, Fransa'da sadece Paris'te bisiklet turu düzenlendiği tespit edilmiştir. Ardından en çok bisiklet turunun düzenlendiği ülkeler; 2'şer turla Avustralya, Hindistan, Hollanda, İngiltere ve Yunanistan'dır. Toplamda incelenen 47 turun 23 farklı ülke ve 37 farklı şehirde düzenlendiği saptanmıştır. Dolayısıyla bisiklet turları her destinasyona uygulanabilen bir aktivitedir. Türkiye ve Atasoy'a (2020) göre bisiklet turizmi genellikle kırsal alanlarda ve doğada geçmektedir. Buna karşın görülmektedir ki; kırsal alanlar ve doğanın dışında özellikle müze girişleri, alışveriş, sanat ve kültür gezileri gibi aktivitelerle şehir merkezlerinde bisiklet turları bulunmaktadır. Bir başka deyişle bisiklet turizmi etkinlikleri şehir merkezi, doğa, kırsal alan ve çöl gibi farklı destinasyonlarda rahatla organize edilebilmektedir.

Turların genel özellikleri ve turlar hakkındaki bilgilendirmeler ele alındığında ilk olarak turların çoğunluğunda rehberin bulunduğu ve rehber yerine farklı isimlerin de (tur lideri, yol kaptanı, öykü anlatıcısı, profesyonel

fotoğrafçı rehber ve sürücü/rehber) kullanılabilirdiği tespit edilmiştir. Bisiklet turlarının içerisinde farklı ulaşım araçları da (tren, feribot) bulunmaktadır. Ayrıca turlarda turun geçtiği bölgelerin toplu ulaşımına yakın olduğunu gösteren ifadeler de yer almaktadır. Bisiklet turlarının farklı zamanlarda (akşam turu, gün batımı turu, gece şehir ışıklı tur) geçerek farklı deneyimler sunduğu görülmektedir.

Turlar hakkında verilen bilgilendirmeler incelendiğinde kıyafete ilişkin bilgilerin mevsime göre (örneğin yaz mevsimlerinde güneş gözlüğü, şapka, mayo vb.) değiştiği, özellikle yağmurluk ve ayakkabı ile ilgili uyarıların bulunduğu saptanmıştır. Turların fiyatları incelendiğinde ise ortalama olarak 64 dolar olduğu ve tur fiyatlarının; geçtiği mekâna, tur içi etkinliklere, dahil olanlara ve süreye göre değiştiği belirlenmiştir. Turların olumsuz hava koşullarında ve gezgin sayısının yeterli olmadığı durumlarda iptal ya da erteleme gerçekleştirdiği görülmektedir. Turlara katılmak için genellikle yaş kriterinin bulunduğu ve bu yaş kriterinin ülkelere veya turun elektrikli bisiklet turu olmasına göre değiştiği, aynı zamanda belirli yaş altındaki bireylerin ebeveynleriyle katılabileceği tespit edilmiştir. Yaş kriteri gibi bazı turlarda boy/kilo kriterleri de bulunmaktadır. Bu kriter de turların zorluk derecesine göre değişmektedir. İncelenen bisiklet turlarının tamamında kişi sayısı sınırı bulunmakta ve turlar 2-56 kişi arasında gezgine sahiptir. Turlar, çoğunlukla 12-15 yolcu kapasitelidir. 2-10 yolcu kapasiteli küçük grup turları da bulunmaktadır.

Turlara dahil olan ve olmayanlar hizmetlere ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde “yiyecek ve içecekler”, “müze girişi”, “otelden alma-otele bırakma”, “seyahat sigortası” ve “diğer” başlıkları altında yer aldığı görülmektedir. Turlarda genellikle şişe su ve bazı atıştırmalıklar tura dahil edilirken turların bir kısmında yemeklerin tura dahil edilmediği görülmektedir. Aynı şekilde turların içerisinde ziyaret edilen müzelerin kimi turlarda dahil olduğu fakat kimi turlarda ekstra ücretli olduğu bilinmektedir. Benzer şekilde bazı turlar otelden alma ve otele bırakma seçeneği sunarken çoğunlukla bu seçeneğin tura dahil olmadığı da tespit edilmiştir. Turlarda seyahat sigortası ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır. Sadece çok az sayıda tur seyahat sigortasının dahil olduğunu ya da olmadığını belirtmiştir. Diğer kısımlar incelendiğinde ise çoğunlukla tura bisiklet, kask gibi ekipmanlar dahilken bir kısmında yağmurluk, elektrikli bisiklet ve farklı ürünlerin (yağmurluk, askılı çanta, çocuk bisikleti, hatıra fotoğrafı vb.) dahil olduğu saptanmıştır. Dahil olmayanlar ise bahşiş, kişisel harcamalar, elektrikli bisiklet, yağmurluk ve park yeri ücretidir. Dolayısıyla bisiklet turlarında

belirtilen ifadeler, dahil olanlar- olmayanlar kısmında çoğunlukla farklılık göstermektedir. Bu farklılık da fiyata göre değişebilmektedir.

Bisiklet turlarındaki önemli unsurlardan biri de tur içi etkinliklerdir. Çünkü bisiklet turları sadece bisiklet sürmekten ibaret değildir. Tur içerisinde; şehirde, doğada ya da hem şehir hem de doğada geçen etkinlikler bulunmaktadır. Bu etkinlikler çiftlik/ çöl/ müze ziyaretleri, yüzme, alışveriş, tadım etkinlikleri, tarih/ sanat/ kültür gezileri, fotoğraf çekimi gibi farklı ziyaret noktalarıdır. Turların içerisinde yer alan etkinlikler; turu zenginleştirmekte, yereli desteklemekte ve bölgeyi daha yakından tanıtmaktadır. Ayrıca etkinliklerin genellikle tur isimlerinde belirtilmesi gezginler için turu daha dikkat çekici yapabilmektedir. Dolayısıyla ele alınan turların en çok yorum alan ve en yüksek değerlendirmeye sahip olan turlar olduğu bilindiğinde, turlarda bisiklet sürmenin haricinde diğer etkinliklerle bütün halinde pazarlanması, gezginleri memnun etmektedir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde bisiklet turları tüm şehirlere, bölgelere göre düzenlenerek ortaya çıkarılabilir. Bunun sebebi; turların şehir, doğa, çöl, plaj gibi farklı destinasyonlarda, farklı etkinliklerle gerçekleştirilebiliyor olmasıdır. Bunun sebebi bisiklet turlarının farklı etkinliklerle rahatlıkla kullanılabilir olmasıdır. Görüldüğü üzere farklı ürünler ve etkinlikler bisiklet turu ile bütünleşerek turizme kazandırılabilir.

Bununla birlikte sonuçlara dayanarak bu alanda çalışacak olan araştırmacılara, yerel yönetimlere ve seyahat acentalarına bazı öneriler sunulmaktadır;

- Bisiklet turları hem şehirde hem de doğada gerçekleştirilebilir. Bir başka deyişle her destinasyona uygulanabilir. Dolayısıyla destinasyonlar bisiklet turizm potansiyellerini keşfetmelidirler.
- Bisiklet turlarında farklı seviyede zorluk dereceleri bulunmaktadır. Bu seviyeler turlarda açıkça belirtilmelidir. Özellikle daha zor rotalarda elektrikli bisiklet ile tura katılım kolaylaşabilmektedir. Bu doğrultuda bisikletin yanı sıra elektrikli bisiklet de gezginlere alternatif olarak sunulmalıdır.
- Bisiklet turları içerisinde farklı etkinlikler dahil edilerek tur daha dikkat çekici hale getirilmelidir. Bunun en belirgin örneği tadım etkinlikleridir. Tadım etkinlikleri hem bisiklet turunu zenginleştirmekte hem de gezginin yereli daha yakından tanımasını

sağlayacaktır. Ayrıca tur içerisine atıştırılmalık ve su gibi temel ihtiyaçlar dahil edilmelidir.

- Destinasyonlar, bisiklet turlarını gastronomik açıdan tanıtım aracı olarak da görmeli ve bu doğrultuda bisiklet turlarına geleneksel pazarları dahil ederek yerel ürünleri pazarlayabilmelidir.
- Bisiklet turlarında müzelerin, tarihi ve turistik yerlerin ziyaretleri tura eklenerek tur farklılaştırılmalı ve ziyaret noktaları turizme kazandırılarak destinasyon tanıtılmalıdır.
- Eski ve kullanılmamakta olan demiryolları restore edilerek bisiklet turu kapsamında değerlendirilmeli ve turistik ürün olarak görülmelidir.
- Bisiklet turizmine yönelik alt yapı ve üst yapı çalışmaları iyileştirilmeli ve bisiklet ile toplu ulaşım entegrasyonuna önem verilmelidir. Örneğin toplu ulaşım araçlarında bisiklet taşıma aparatlarına yer verilebilir.
- Sektörel anlamda seyahat acentaları farklı etkinliklerin dahil olduğu bisiklet turları düzenleyebilir, konaklama işletmeleri ise Bisiklet Dostu Otel sertifikasını alarak işletmelerine bisiklet turistleri çekebilirler.

İleriki çalışmalarda bisiklet turlarına katılan kişiler ile yüz yüze yapılacak görüşmeler ile memnuniyetlerini belirlemek, bisiklet turlarını düzenleyen seyahat acenteleri ile turların avantaj/dezavantajlarına yönelik bilgileri incelemek, yerel halk ile bisiklet turizminden etkilenen ve faydalanan paydaşların görüşlerini de incelemek bu alana katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Adventure Cycling Association, (2022a). About/ Our Mission. <https://www.adventurecycling.org> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.

Adventure Cycling Association, (2022b). Europe/ \$48 Billion Per Year from Cycle Tourism in Europe. <https://www.adventurecycling.org/advocacy/building-bike-tourism/economic-impact/> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.

- Akman, O. (2018) “Sultanlar Yolu”Nun Sürdürülebilir Bisiklet Turizmine Katkısı. E. Gönenç Güler (Ed.), *Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Ve Çevre Koruma Konferansı Kitabı İçinde* (s. 149- 153). Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları.
- Ardahan, F., ve Lapa, T. Y. (2011). Açık Alan Rekreasyonu: Bisiklet Kullanıcıları Ve Yürüyüşçülerin Doğa Sporunu Yapma Nedenleri Ve Elde Ettikleri Faydalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1327-1341.
- Ardahan, F. ve Mert, M. (2014). “Bireyleri Bisiklet Kullanmaya Motive Eden Faktörler Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Türk Popülasyonu İçin Güvenirlilik Geçerlilik Çalışması”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 409-427.
- Aşan, K. (2022). Bağımsız Bisiklet Turistleri. *GSI Journals Serie A: Advancements In Tourism Recreation And Sports Sciences*, 5(1), 44-57.
- Ay, E., ve Güzel, M. O. (2021). Rekreasyonel Bir Faaliyet Olarak Bisiklet Turizmi: Hatay Bisiklet Yolu Ve Çevresi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(10), 972-988.
- BUGEP, 2022. Bisikletli Ulaşımı Geliştirme Platformu. bugep.org adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Büyükgün, A. (2021). Türkiye’de Bisiklet Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 114-120.
- Cabiroğlu, S., ve Özden, A. (2021). Türkiye’de Uzun Bisiklet Parkurlarının Bisiklet Kullanımına Etkisinin İncelenmesi. *Avrupa Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, (32), 850-857.
- CBI, 2022. Product description. <https://www.cbi.eu/Market-Information/Tourism/Cycling-Tourism/Europe#:~:Text=Cycling%20tourism%20refers%20to%20recreational,Fast%20they%20want%20to%20bike> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Daley, M., ve Rissel, C. (2011). Perspectives And Images Of Cycling As A Barrier Or Facilitator Of Cycling. *Transport Policy*, 18(1), 211-216.
- Demir, A., ve Çetin, A. (2021). Rekreasyonel Spor Etkinliğine Katılan Ve Profesyonel Olmayan Sporcuların Motivasyon Boyutları: Tarihi

- Yarımada Bisiklet Turu Üzerine Bir Araştırma. *Herkes İçin Spor Ve Rekreasyon Dergisi*, 3(2), 73-82.
- Eker İnan, S. (2020). *Doğa Turizmi*. F.A. Bilge, A. Cabi (Ed.), Turizm Türlerine Profesyonel Yaklaşım İçinde (S. 63-91). Ankara: Sage Yayınları.
- European Cyclists Federation, 2022. About ECF. <https://ecf.com/> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.
- EuroVelo, 2018. What is EuroVelo. <https://pro.eurovelo.com/organisation/about> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Guo, R., Liu, X., ve Song, H. (2021). Structural Relationships Among Strategic Experiential Modules, Motivation, Serious Leisure, Satisfaction And Quality Of Life İn Bicycle Tourism. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 18(23), 12731.
- Han, H., Meng, B., ve Kim, W. (2017). Emerging bicycle tourism and the theory of planned behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(2), 292-309.
- Han, H., Lho, L.H., Al-Ansi, A., & Yu, J. (2020). Cycling tourism: a perspective article. *Tourism Review*, 75, 162-164.
- Karasu, S. (2016). Rize İçin Alternatif Bisiklet Turizmi. *II. Rize Sempozyumu: Turizm*, 4-6.
- Khajehshahkoochi, M., Davoodi, S. R., ve Shaaban, K. (2021). Factors affecting the behavioral intention of tourists on the use of bike sharing in tourism areas. *Research in Transportation Business & Management*, 100742.
- Koçak, F. (2016). Cycling İn Turkey: Reasons And Benefits Of Cycling Türkiye’de Bisiklet Kullanımı: Bisiklet Kullanma Nedenleri Ve Elde Edilen Faydalar. *Journal Of Human Sciences*, 13(3), 5760-5771.
- Lamont, M. (2009). Reinventing the wheel: A definitional discussion of bicycle tourism. *Journal of Sport & Tourism*, 14(1), 5-23.
- Mansuroğlu, S., ve Dağ, V. (2020). Antalya Örneğinde Turizm Kentlerinde Bisikletli Ulaşım Güzergâhı Olanaklarının Değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 22(2), 341-353.

- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. (2021). Bisiklet Turizmi& Bisiklet Dostu Otel Konsepti Yol Haritası (Araştırma Raporu). Erişim Adresi: <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kalkinma-kutuphanesi-versiyonu-bisiklet-dostu-otel-konsepti-yol-haritasi.pdf>
- Özdemir, M. (2015). Türkiye'de Bisiklet Turizmi" Velosipet İle Bir Cevelan". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 320-327.
- Pfaffenbichler, P., Gauster, J., Hartwig, L., ve Meschik, M. (2021, March). Planning and designing infrastructure and services for sustainable bicycle tourism along the EuroVelo routes in the Danube region. In *6th International Conference on Road and Rail Infrastructure*.
- Pratte, J. (2006). Bicycle Tourism: On The Trail To Economic Development. *Prairie Perspectives: Geographical Essays*, 9(1), 62-84.
- Raje, F. ve Saffrey, A. (2016). The Value of Cycling. Erişim Adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/509587/value-of-cycling.pdf
- Ratanaburi, N., Alade, T., ve Saçlı, F. (2021). Effects of stakeholder participation on the quality of bicycle infrastructure. A case of Rattanakosin bicycle lane, Bangkok, Thailand. *Case studies on transport policy*, 9(2), 637-650.
- Rentle (2022). Grab the opportunity in the growing cycling tourism market. <https://www.rentle.io/blog/rental-business/cycling-tourism-market#:~:text=European%20Parliament%20estimates%20that%20approximately,14.78%25%20between%202021%20and%202030>
- Ritchie, B. W. (1998). Bicycle Tourism İn The South Island Of New Zealand: Planning And Management İssues. *Tourism Management*, 19(6), 567-582.
- Sağlam, M. C., ve Kömürcü, S. (2021). Bisiklet Etkinliği Katılımcılarının Motivasyonları Ve İlgilenimleri: İzmir İli Üzerine Bir Çalışma. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(63), 1355-1372.
- Sağlık, A., Sağlık, E., ve Kelkit, A. (2019). Bisiklet Turizmi Açısından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın İncelenmesi. *International Journal Of Social And Economic Sciences*, 4(1), 84–90. Retrieved From <https://Www.İjses.Org/İndex.Php/İjses/Article/View/115>

- Soyalp, L. (2017). Bisiklet Turizmi Katılımcılarının Tatil Deneyimi: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Süme, M. ve Özsoy, S. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Bisiklet Sporuna. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 345-360.
- Tripadvisor, 2022. About Tripadvisor. <https://tripadvisor.mediaroom.com/us-about-us> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Türkay, O., ve Atasoy, B. (2020). Sürdürülebilir Turizmin Bir Aracı Olarak Bisiklet Turizmi: Avrupa Birliği (Ab) Örneği. *Turizm Ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(1), 51-69.
- Türkiye Bisiklet Federasyonu, 2021. Hakkımızda. bisiklet.gov.tr adresinden 22.06.2022 tarihinden erişilmiştir.
- Türkmen, S., ve Gökdemir, S. (2021). Bisiklet Turizmi Motivasyonlarının Belirlenmesi. *Gsi Journals Serie A: Advancements In Tourism Recreation And Sports Sciences*, 4(1), 19-32.
- UCI, (2022). L'union Cycliste Internationale (UCI). <https://www.uci.org/the-uci/2QDMyzhoBXyWbVrsxge0EH> adresinden 22.06.2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- Uğuz, S. Ç., ve Özbek, V. (2018). Destinasyon Sadakatini Etkileyen Faktörler: Bisiklet Turizmi Ve Burhaniye Bisiklet Festivali Örneği. *International Review Of Economics And Management*, 6(2), 84-102.
- Ültay, E., Akyurt, H., ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, H. M., Buluk, B., ve Atay, L. (2017). Ziyaretçilerin Destinasyon İmajı Algılarının Etkinliklere Katılıma Etkisi: Çanakkale Bisiklet Turu Örneği. *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(38), 497-520.
- Yıldız, S., ve Bektaş, F. (2021). Bireylerin Rekreatif Amaçlı Bisiklet Kullanma Deneyimlerinin Nitel Bir Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(2), 14-31.

Yıldız, Y. (2019). Boş Zaman Faaliyeti Olarak Bisiklet Sporunu Yapan Bireylerin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi (Master's Thesis) Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Atıf için:

Demirbaş, Ş. ve Bayram, M. (2023). Başarılı bisiklet turlarının temel özelliklerinin değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 61-88. doi: 10.54558/jiss.1191319

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkıları: “Başarılı bisiklet turlarının temel özelliklerinin değerlendirilmesi” başlıklı çalışmada Şule Demirbaş, çalışmada özet, giriş, literatür araştırması, bulgular, sonuç ve öneriler bölümlerinde ve aşamalarında katkı sağlamıştır. Yazar Murat Bayram, çalışmada özet, giriş, literatür araştırması, bulgular, sonuç ve öneriler bölümlerinde ve aşamalarında katkı sağlamıştır. 1. yazarın katkı oranı: %60, 2. yazarın katkı oranı: %40

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Tüketicilerin Bilgi Arama ve Satın Alma Davranışlarında Farklı Kanal Tercihlerinin İncelenmesi

Emine Karakuş Başlar* 0000-0002-7090-4713 Zehra Bozbay** 0000-0002-2728-8003

Öz

Amaç: Günümüzde tüketiciler birden fazla pazarlama kanalını satın alma süreçlerine dahil etmektedirler. Tüketicilerin mağazadan çevrimdışı olarak satın almadan önce internetten bilgi toplaması (webrooming) bu kanallardan biridir. Bu çalışmanın amacı internetten bilgi arama ancak mağazadan satın almaya (webrooming) yönelik niyeti etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu çalışmada tutumun davranışı gerçekleştirme niyetini önemli ölçüde etkilemesi nedeniyle webrooming davranışına yönelik tutumu etkileyen algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, ürün ilgilenimi, algılanan haz ve fiyat bilinci ele alınmıştır.

Yöntem: Çalışmada çevrimiçi toplanan 432 ankete yapısal eşitlik modellemesi uygulanmıştır.

Bulgular: Algılanan arama faydasının ve fiyat bilincinin webrooming davranışına yönelik tutumu etkilediği ve webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Sonuç: Araştırma sonucunda webrooming davranışına yönelik niyetin webrooming davranışına yönelik tutumdan etkilendiği ve algılanan arama faydası ile fiyat bilincinin webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca ürün ilgileniminin algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özgünlük: Araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin bir arada ele alındığı başka bir çalışmanın bulunmaması bu araştırmayı özgün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Webrooming, ürün ilgilenimi, fiyat bilinci, algılanan arama ve satın alma faydası, algılanan haz.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Anabilim Dalı, karakuseminee@gmail.com

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Anabilim Dalı, zehrat@istanbul.edu.tr

Geliş tarihi : 19 Kasım 2022

Kabul Tarihi : 14 Mart 2023

Makale Türü : Araştırma

Consumers' Examining Different Channel Preferences in Information Search and Buying Behavior

Emine Karakuş Başlar* 0000-0002-7090-4713 Zehra Bozbay** 0000-0002-2728-8003

Abstract

Purpose: Nowadays, consumers include more than one marketing channel in their purchasing processes. One of these channels is for consumers to gather information from the internet before purchasing them offline from the store (webrooming). The aim of this study is to determine the factors that affect the intention to search for information on the internet but to purchase from the store (webrooming). In this study, perceived search benefit, perceived purchase benefit, product involvement, perceived enjoyment and price consciousness, which effect the attitude towards webrooming, are discussed.

Method: Structural equation modeling was applied to 432 questionnaires collected online through a questionnaire.

Findings: It has been found that perceived search benefit and price consciousness effect attitude towards webrooming behavior and have an effect on intention towards webrooming behavior.

Implications: As a result, it has been understood that the intention towards webrooming is affected by the attitude towards webrooming, and perceived search benefit and price consciousness have an effect on the attitude towards webrooming. In addition, it was concluded that product involvement has an effect on perceived search benefit, perceived purchase benefit, perceived enjoyment and price consciousness.

Originality: The fact that there is no other study in which the variables discussed within the scope of the research are discussed together makes this research unique.

Keywords: Webrooming, product involvement, price consciousness, perceived search and purchase benefit, perceived enjoyment.

* PhD Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Marketing, karakuseminee@gmail.com

** Prof. Dr., Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Marketing, zehrat@istanbul.edu.tr

Received : November 19,2022
Type : Research

Accepted: March 14, 2023

Giriş

Teknoloji alanındaki gelişmeler tüketicilerin satın alma faaliyetlerinde değişime neden olmaktadır. Bireyler internetin günlük hayattaki kullanımının bu denli artmasına bağlı olarak satın alma faaliyetlerinde internette yararlanmaktadırlar. Böylelikle birbirinden farklı kanalların bir arada değerlendirildiği satın alma süreçleri ortaya çıkmıştır. Farklı özelliklere sahip olan tüketici gruplarının interneti kullanım niyetleri de birbirinden farklıdır. Bazıları için internet sadece bir satın alma öncesi bilgi araştırma kaynağı olarak görülürken bazı tüketiciler içinde tüm satın alma süreçlerini geçirdiği bir kaynaktır (Singh ve Jang, 2022, s. 2).

İnternette bilgi arama, mağazadan satın alma (webrooming) kavramının günümüzde tam bir Türkçe karşılığı olmamakla beraber, tüketicilerin bilgi arama faaliyetlerini internet ortamından gerçekleştirip satın alma işlemi fiziksel olarak mağazada tamamlamasını ifade etmektedir. Webrooming farklı pazarlama kanallarının bir arada kullanıldığı ve mağazadan bilgi arama, internette satın alma (showrooming) olarak ifade edilen fiziksel mağazadan bilgi arama ve çevrimiçi olarak satın alma davranışının tam tersi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda webrooming davranışında tüketiciler bilgi araştırmak ve ürünleri incelemek için çevrimiçi ortamları kullanmaktadırlar. Ancak internette araştırma yaptıktan sonra satın alma kararı verdikleri ürün için satın alma faaliyetini internette gerçekleştirilmeyip ürünü çevrimdışı olarak mağazadan yapmaktadırlar. İnternette araştırma yapıp satın alma kararı verdiği ürün için tüketicileri mağazalara yönlendiren ve farklı pazarlama kanallarının bir arada kullanıldığı bu davranış anlamak pazarlama literatürü için oldukça önemlidir. Ayrıca sektörde yer alan işletmeler için de tüketicilerin çevrimiçi ve çevrimdışı ortamdan bir arada yararlanarak gerçekleştirdikleri satın alma faaliyetlerini incelemek büyük önem arz etmektedir.

Araştırma kapsamında internette bilgi arama ve mağazadan satın almaya yönelik niyet ele alınmıştır. Niyet davranışın gerçekleşmesinde önemli bir öncüdür (Ajzen, 2020, s. 317). Tutumun ise davranış gerçekleştirme niyetini etkilemesi nedeniyle webrooming davranışına yönelik tutumu etkileyen değişkenleri belirlemek önem arz etmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde etkili olan faktörlerden algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, ürün ilgilenimi, algılanan haz ve fiyat bilinci ele alınmıştır. Ayrıca ürün ilgileniminin algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilincine etkisi ile webrooming davranışına yönelik tutum ve niyet üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Literatür Özeti

İnternette bilgi arama, mağazadan satın alma (webrooming) farklı pazarlama kanallarının bir arada kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır. Tüketicilerin ilgilendikleri ürün hakkında bilgi arama ve satın alma faaliyetlerinde çevrimiçi ve çevrimdışı kanalları beraber kullandıklarını ifade etmektedir. Ürün hakkında bilgi toplamak için çevrimiçi kanalların tercih edilmesine rağmen satın alma işlemi mağazada çevrimdışı olarak gerçekleşmektedir. Webrooming davranışına yönelik niyet ise tüketicilerin çevrimiçi ortamda bilgi arayıp satın alma işlemini mağazadan gerçekleştirmeye istekli olmaları durumunu ifade etmektedir (Kaduskeviciute ve Urbonavicius, 2019, s. 141).

Tüketicilerin çevrimiçi ve çevrimdışı kanallar arasında kolayca kurduğu etkileşim sonucu ortaya çıkan webrooming (Flavian, Gurrea ve Orus, 2019, s. 2), çevrimiçi ortamda bilgi araması ve sonrasında çevrimdışı ortamda mağazaya giderek ürünü satın almasıdır (Fernandez, Perez ve Casielles, 2018, s. 300). Aw, Basha, Ng ve Ho (2021a, s. 1550)'ya göre tüketicilerin satın alma kararını çevrimdışı olarak vermeden önce ürünleri çevrimiçi olarak araştırdıkları bir uygulama olan webrooming, mevcut perakendecilik ortamında yaygın bir alışveriş davranışını ifade etmektedir. Çevrimiçi ortamlarla ilgili gizlilik ve güvenlik risk algılamaları, doğru seçim yapmaya yönelik endişelerin yüksek olması gibi nedenlerle (Arora ve Sahney, 2017, s. 763) tüketiciler webrooming ile benzersiz bir deneyim yaratmayı hedeflemektedirler (Flavian, Gurrea ve Orus, 2016, s. 459).

Webrooming Davranışına Yönelik Niyet

İnternette bilgi arama ve mağazadan satın almaya yönelik niyet ise tüketicilerin satın alma süreçlerinde çevrimiçi ve çevrimdışı kanalları bir arada kullanma istekliliğini ifade etmektedir (Aw, Basha, Ng ve Ho, 2021b, s. 2). Tüketicilerin webrooming davranışına yönelik niyetlerinin yüksek olması internette araştırma yaptıktan sonra mağazadan satın alma davranışının ortaya çıkma ihtimalini artırmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda webrooming davranışına yönelik niyetin webrooming davranışını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Semiz, 2021, s. 59; Bil ve Gökçe, 2022, s. 221).

Webrooming Davranışına Yönelik Tutum

Davranışı belirleyen önemli faktörlerden biri tutumdur. Tutum belirli bir duruma yönelik inancı, olumlu veya olumsuz eğilimleri ifade etmekte ve bireyin genel değerlendirmelerini içermektedir (Ajzen, 1991, s. 180). Bir davranışın olumlu olduğuna yönelik tutum geliştiğinde davranış ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tutumlar davranışların ortaya çıkma olasılığını

arttırmaktadır (Ajzen, 2020, s. 317). Webrooming davranışına yönelik tutum ise tüketicilerin mağazadan satın almadan önce çevrimiçi ortamda ürünle ilgili araştırma yapmaya yönelik inancını ve olumlu ve olumsuz duygularının derecesini ifade etmektedir (Arora ve Sahney, 2019, s. 342). Diğer bir ifade ile internetten araştırma yaptıktan sonra mağazadan satın alma işleminin tamamlanmasına yönelik olumlu ve olumsuz değerlendirmelerdir.

Literatürde webrooming davranışına yönelik tutum ile niyet arasındaki durumu açıklayan çalışmalar yer almaktadır. Webrooming davranışına yönelik tutum webrooming davranışına yönelik niyetin oluşmasına ve oluşan bu niyet aracılığıyla da davranışın ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Arora ve Sahney, 2017, s. 764). Arora ve Sahney (2018a, s. 1054; 2019, s. 350) çalışmalarında webrooming davranışına yönelik tutumun webrooming davranışına yönelik niyeti etkilediğini belirtmişlerdir. Bu kapsamda araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₁: Webrooming davranışına yönelik tutum webrooming davranışına yönelik niyeti olumlu yönde etkilemektedir.

Algılanan Arama Faydası

Algılanan arama faydası satın alma sürecinde ürün veya hizmetle ilişkin kapsamlı bir araştırma yapılmasının avantajlı olduğuna yönelik algıları ifade etmektedir (Lin, Wang, Tai ve Fan, 2012, s. 219). Satın alınan ürün veya hizmetin ihtiyaç ve istekleri karşılama performansının yüksek olması ve riskin düşük olması sürecin verimli ve kazançlı olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır (Gensler, Neslin ve Verhoef, 2017, s. 30). Kendisine en yüksek faydayı sağlayacak ürün ve hizmete ulaşmak için bilgi aramanın ve araştırma yapmanın tüketicilere avantaj sağlayacağı düşünülmektedir (Konus, Verhoef ve Neslin, 2008, s. 400). Böylelikle algılanan arama faydası daha fazla araştırma yapmanın, çevrimiçi ve çevrimdışı pazarlama kanallarından yararlanmanın avantajlı olduğu düşünülmektedir (Arora, Singha ve Sahney, 2017, s. 414).

Tüketicilerin satın alma sürecinde ilgilenilen ürün/hizmetle ilgili olarak farklı pazarlama kanallarından bilgi aramanın faydalı olacağını düşünmeleri, algılanan arama faydalarının yüksek olması webrooming davranışına yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir (Singh ve Jang, 2022, s. 4). Literatürde yer alan çalışmalarda ürün veya hizmeti satın alma süreçlerinde çevrimiçi ve çevrimdışı pazarlama kanallarından yararlanan tüketicilerin algıladıkları arama faydasından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Arora, Singha ve Sahney, 2017, s. 422; Arora ve Sahney, 2018b, s. 446; Shankar ve Jain, 2021, s. 9). Bu çerçevede araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₂: Algılanan arama faydası webrooming davranışına yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Algılanan Satın Alma Faydası

Algılanan satın alma faydası ihtiyacın ve isteğin karşılanma seviyesine bağlı olarak yapılan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Satın alınan ürün veya hizmete yönelik öznel değerlendirmelerin kazanç ve avantaj sağladığı düşünülmektedir (Verhoef, Neslin ve Vroomen, 2007, s. 133). Tüketicilerin algıladıkları satın alma faydasının yüksek olması, çevrimiçi ve çevrimdışı kanalları birleştiren satın alma deneyimini faydalı bulmalarını sağlamaktadır (Aw, Basha, Ng ve Ho, 2021b, s. 4).

Literatürde yer alan çalışmalarda algılanan satın alma faydasının kanal seçimi ve satın alma sürecinde kanal değiştirme üzerinde etkisinin olduğunu tespit edilmiştir (Lin, Wang, Tai ve Fan, 2012, s. 225; Singh ve Jang, 2022, s. 8). Algılanan satın alma faydası çevrimiçi ortamın ürün hakkında bilgiye kolayca erişme imkanı sağlaması ve karşılaştırma yapabilmesi; çevrimdışı olarak ürüne dokunabilmesi, satış desteği alabilmesi ve ürüne anında sahip olması gibi avantajları sağlaması nedeniyle webrooming davranışına yönelik tutumu etkilemektedir (Arora ve Sahney, 2019, s. 350). Bu doğrultuda araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₃: Algılanan satın alma faydası webrooming davranışına yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Algılanan Haz

Algılanan haz bireylerin herhangi bir durumdan duydukları mutluluğu ve algıladıkları zevki, eğlenceyi ve keyfi ifade etmektedir (Daunt ve Harris, 2017, s. 169). Algılanan haz satın alma sürecinden zevk alınması ve satın alma işlemini hedonik olarak gerçekleştirme şeklinde değerlendirilmektedir (Shankar ve Jain, 2021, s. 4)

Literatürde yer alan kaynaklar algılanan hazzın kanal değiştirme üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Kleinlercher, Linzmajer, Verhoef ve Rudolph, 2020, s. 5). Hu ve Tracogna (2021, s. 57) yaptıkları çalışmada algılanan hazzın mağazadan satın almadan önce inernetten araştırma yapma davranışı üzerindeki etkisini tespit etmiştir. Bu kapsamda araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₄: Algılanan haz webrooming davranışına yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Fiyat Bilinci

Fiyat satın alma faaliyetlerini şekillendiren önemli bir araçtır. Fiyat bilinci ise satın alma davranışlarında fiyata verilen önemi ifade etmektedir (Lindblom, Lindblom ve Wechtler, 2018, s. 247). Fiyat bilinci yüksek olan

tüketiciler fiyat karşılaştırmaları yapmak için çaba harcamakta ve bu karşılaştırmaların faydalı olduğunu düşünmektedirler (Jo, Kim ve Choi, 2021, s. 252). Genel olarak fiyatlandırma hakkında bilgi sahibi olan ve fiyat hassasiyeti yaşayan bu tüketiciler fiyat değişikliklerine karşı oldukça duyarlı olmaktadır (Dahana, Shin ve Katsumata, 2018, s. 673).

Literatürde yer alan çalışmalarda fiyat bilincinin webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Aw, Basha, Ng ve Ho, 2021b, s. 8). Çalışmalarda çevrimiçi kanalların fiyat karşılaştırması yapma imkanı sunması ve ürünün teslimatı gibi nedenlerle ek ödemelerin oluşmaması için çevrimdışı olarak mağazadan satın alma işleminin tercih edilerek webrooming yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Kim, Saenz ve Park, 2019, s. 312; Hu ve Tracogna, 2021, s. 57). Bir başka çalışmada ise tüketicilerin fiyat bilincinin kanal değiştirmeyi direkt olarak etkilediği tespit edilmiştir (Manss, Kurze ve Bornschein, 2020, s. 238). Bu çerçevede araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₅: Fiyat bilinci webrooming davranışına yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Ürün İlgilenimi

Ürün ilgilenimi bireylerin ürüne yönelik hissettikleri önem ve ilgi seviyesini ifade etmektedir (Kim, 2005, s. 207). Tüketicilerin ürüne yönelik ilgi düzeylerinin yüksek veya düşük olması farklı satın alma şekillerini ortaya çıkarmaktadır. İlgilenim düzeyi yüksek olan tüketiciler satın alma süreçlerinde daha fazla araştırma yapma eğiliminde olup kanallar arasında geçiş yapmaktadırlar (Cheng ve Aw, 2020, s. 3; Kleinlercher, Linzmajer, Verhoef ve Rudolph, 2020, s. 4).

Literatürde ürün ilgilenimi ve fayda arasındaki ilişkiyi belirleme yönelik çalışma yer almaktadır (Franke, Keinz ve Steger, 2009, s. 105). Franke, Keinz ve Steger (2009, s. 116) çalışmalarında ürün ilgileniminin fayda üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu doğrultuda araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₆: Ürün ilgilenimi algılanan arama faydasını olumlu yönde etkilemektedir.

H₇: Ürün ilgilenimi algılanan satın alma faydasını olumlu yönde etkilemektedir.

Daunt ve Harris (2017, s. 172) ise yaptıkları çalışmada ürün ilgileniminin mağazadan algılanan değerle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Ürün ilgilenimi yüksek olan tüketicilerin daha fazla bilgi aradığı ve çevrimiçi çevrimdışı kanallar arasında geçişler yaparak satın alma işlemini tamamladığı görülmüştür (Dahana, Shin ve Katsumata, 2018, s. 673). Bu kapsamda araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₈: Ürün ilgilenimi webrooming davranışına yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir.

Juhl ve Poulsen (2020, s. 261) yaptıkları çalışmada ilgilenimin algılanan haz üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu doğrultuda araştırmada oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₉: Ürün ilgilenimi algılanan hazzı olumlu yönde etkilemektedir.

Nguyen ve Nguyen (2020, s. 389) çalışmalarında ürün ilgilenimi ile fiyat arasında ilişki tespit etmişlerdir. Bauer, Sauer ve Becker (2006, s. 351); Ferreira ve Coelho (2015, s. 357) ise çalışmalarında ürün ilgileniminin fiyat bilinci üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda oluşturulan hipotez şu şekildedir:

H₁₀: Ürün ilgilenimi fiyat bilincini olumlu yönde etkilemektedir.

Araştırma Metodolojisi

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

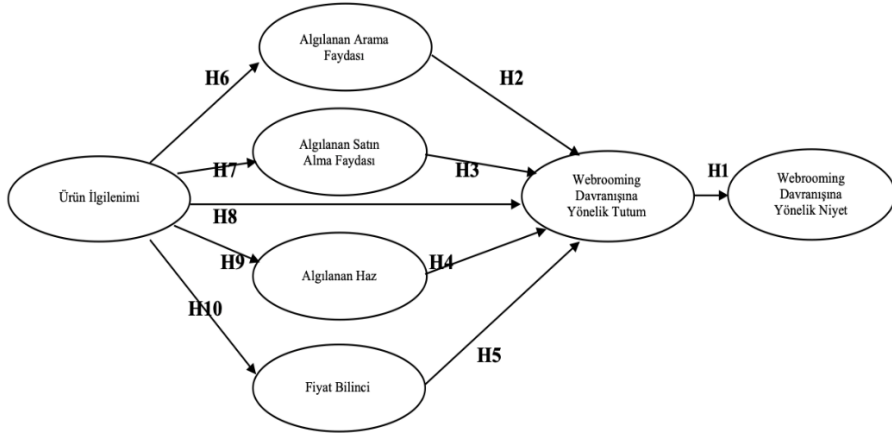
Araştırmanın amacı webrooming davranışına yönelik niyeti etkileyen faktörleri belirlemektir. Niyetin oluşmasında önemli bir öncül olması nedeniyle webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, ürün ilgilenimi, algılanan haz ve fiyat bilincinin etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmanın bir diğer amacı ise ürün ilgileniminin algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci üzerinde etkisinin olup olmadığı tespit etmektir. Çalışmanın değişkenleri webrooming davranışına yönelik niyet, webrooming davranışına yönelik tutum, algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, ürün ilgilenimi, algılanan haz ve fiyat bilincidir.

Araştırmanın amacı kapsamında önerilen araştırma modeli Şekil 1’de yer almaktadır.

Literatürdeki kaynaklardan yararlanarak oluşturulan anket formu ile çevrimiçi olarak araştırma verileri toplanmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde araştırmanın örneklemini belirlemeye yönelik kota soruları ve internetten araştırma yaptıktan sonra mağazadan satın aldığı ürüne, sıklığına, harcama tutarına ilişkin sorular bulunmaktadır. Anketin ikinci bölümünde webrooming davranışına yönelik niyet, webrooming davranışına yönelik tutum, ürün ilgilenimi, algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci değişkenleri ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Webrooming davranışına yönelik niyeti ve webrooming davranışına yönelik tutumu belirlemeye yönelik literatürde yer alan Arora ve Sahney (2018a)’ın ve Karakaş (2019)’un çalışmalarından, ürün ilgilenimini ve algılanan hazzı ölçmek için

Daunt ve Harris (2017)'in çalışmalarından, algılanan arama faydasını ve algılanan satın alma faydasını ölçmek için Lin, Wang, Tai ve Fan (2012)'in çalışmalarından ve tüketicilerin fiyat bilincini belirlemek için için Lindblom, Lindblom ve Wechtler (2018)'in çalışmalarından yararlanılmıştır. Araştırmada 5'li Likert ölçeğinden yararlanılarak "1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum" şekilde kullanılmıştır. Anket formunun son bölümünde ise sosyo-demografik özelliklere yönelik sorular bulunmaktadır.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırmanın anakütlesi Türkiye’de yaşayan, satın alma kararını bireysel olarak verebilen ve internetten araştırma yaptıktan sonra mağazadan satın alan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır.

Literatürde yer alan kaynaklardan yararlanarak hazırlanan anket formu aracılığıyla veriler çevrimiçi olarak 19 Mart – 22 Nisan 2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış olup 432 kişiye ulaşılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 24 ve AMOS 24 paket programlarından faydalanılmıştır.

Araştırmaya Katılanların Sosyo - Demografik Özellikleri

Araştırmanın verileri çevrimiçi anket yöntemi ile mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yapan toplam 432 kişiden toplanmıştır. Araştırmaya katılan internetten araştırma yaptıktan sonra mağazadan satın alan bireylerin sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo - Demografik Özellikleri

Cinsiyet	n	%	Medeni Durum	n	%
Kadın	231	53,5	Evli	231	53,5
Erkek	201	46,5	Bekar	201	46,5

Toplam	432	100	Toplam	432	100
Yaş	n	%	Gelir	n	%
18-23	78	18,1	4500 TL ve altı	129	29,9
24-29	79	18,3	4501 - 6000 TL	43	10,0
30-35	132	30,6	6001 - 7500 TL	38	8,7
36-41	76	17,6	7501 - 9000 TL	68	15,7
42-47	35	8,0	9001 - 10.500 TL	52	12,0
48-53	15	3,5	10.501 - 12.000 TL	60	13,9
54-59	13	3,0	12.001 - 13.500 TL	21	4,9
60 ve üstü	4	0,9	13.501 TL ve üstü	21	4,9
Toplam	432	100	Toplam	432	100

Araştırmaya katılanların Tablo 1’de görüldüğü üzere %53,5’i kadınlardan, %46,5’i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %53,5’i evli iken %46,5’i bekarıdır. Ayrıca katılımcıların %30,6’sı 30 ile 35 yaş aralığında, %18,3’ü 24 ile 29 yaş aralığında ve %18,1’i ise 18 ile 23 yaş aralığında yer almaktadır. Katılımcıların %29,9’unun kişisel geliri ise 4500 TL ve altında iken %15,7’si 7501 ile 9000 TL aralığında yer almaktadır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Bireylerin Satın Alma Tercihleri

Satın Alma Sıklığı	n	%	Ürün Kategorisi	n	%
1 – 2 kez	202	46,8	Giyim	210	48,6
3 – 4 kez	133	30,8	Elektronik	87	20,1
5 – 6 kez	63	14,6	Kırtasiye / Kitap	33	7,5
7 – 8 kez	9	2	Kozmetik	32	7,4
9’dan fazla kez	25	5,8	Mobilya / Ev aksesuarları	21	4,9
Toplam	432	100	Oyun / Oyuncak	16	3,7
Harcama Tutarı	n	%	Spor	16	3,7
500 TL ve altı	168	38,9	Malzemeleri	17	4,1
501-1000 TL arası	87	20,1	Toplam	432	100
1001-1500 TL arası	28	6,4			
1501-2000 TL arası	37	8,6			
2001 TL ve üstü	112	26			
Toplam	432	100			

Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan bireylerin satın alma tercihleri ise “Son 6 ay içinde internetten araştırıp mağazadan en çok satın

aldığınız ürün kategorisini belirtiniz.” sorusuna verilen yanıtlardan %48,6’sı (210 kişi) giyim kategorisi, %20,1’i (87 kişi) elektronik, kırtasiye/kitap kategorisi %7,5’i (33 kişi), %7,4’ü (32 kişi) kozmetik, %4,9’u (21 kişi) mobilya/ev aksesuarları, %3,7’si (16 kişi) oyun/oyuncak, spor malzemeleri kategorisi %3,7’si (16 kişi), %4,1’i ise (17 kişi) diğer kategoriler şeklindedir.

Satın alma sıklığına yönelik olarak sorulan “İnternette araştırıp mağazadan son 6 ay içinde ne sıklıkta ürün satın aldınız?” sorusuna verilen yanıtlardan %46,8’i (202 kişi) 1-2 kez, %30,8’i (133 kişi) 3-4 kez, %14,6’si (63 kişi) 5-6 kez, %5,8’i (25 kişi) 9’dan fazla kez, %2’si (9 kişi) ise 7-8 kez şeklinde katılmıştır.

Harcama tutarına yönelik sorulan “Son 6 ay içinde internette araştırıp mağazadan satın aldığınız ürünlerin yaklaşık harcama tutarını TL cinsinden belirtiniz.” sorusuna verilen yanıtlardan %38,9’u (168 kişi) 500 TL ve altı, %20,1’i (87 kişi) 501 - 1000 TL arası, %8,6’sı (37 kişi) 1501 - 2000 TL arası, %6,4’ü (28 kişi) 1001 - 1500 TL arası ve %26’si (112 kişi) ise diğer gruplarda yer almaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın amacına uygun olarak önerilen modelin analizinde yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi regresyon temelli bir analiz yöntemi olup birçok değişkenin neden sonuç ilişkisini bir arada değerlendirmektedir (Kurtuluş, 2010, s. 194). Yapısal eşitlik modellemesi araştırmada yer alan değişkenlerin yapıları hakkında bilgi veren ölçüm modeli ve araştırma değişkenlerinin birbiriyle olan neden sonuç ilişkisini ortaya koyan yapısal model olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014, ss. 544-545).

Ölçüm Modeli

Araştırmanın ölçüm modelini belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Araştırma değişkenlerini ölçmek için yararlanılan ölçekler için uygun faktör yapısı açıklayıcı faktör analizi aracılığıyla belirlenirken elde edilen yapıyı en iyi temsil eden ifadeler ise doğrulayıcı faktör analizi ile belirlenmiştir. Tablo 3’te doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ilişkin standartlaştırılmış faktör yüklerine ve model uyum indekslerine yer verilmiştir. Bu değerlerin kabul edilebilir sınırlarda olduğu görülmektedir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014, s. 618-619).

Tablo 3: Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları, AVE ve CR Değerleri

Değişken Yüğü	Faktör	AVE	CR
Algılanan Arama Faydası		0,829	0,951

Mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yaptığımda seçenekleri kolayca karşılaştırabilirim.	0,882		
Mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yaptığımda ürün hakkında faydalı bilgiler edinirim.	0,931		
Mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yaptığımda ürün hakkında hızlı bilgi toplarım.	0,898		
Mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yaptığımda ürün hakkında kolayca bilgi toplarım.	0,931		
Algılanan Satın Alma Faydası -Servis Kalitesi		0,527	0,847
Daha iyi bir hizmet aldığım için internetten araştırdığım ürünü mağazadan satın alırım.	0,755		
İnternette araştırma yaptığım ürünü mağazadan satın alırken ürünle ilgili yeterli yardımı alabilirim.	0,738		
İnternette araştırma yaptığım ürünü mağazadan satın alarak daha iyi teslim alabilirim.	0,785		
İnternette araştırma yaptığım ürünü mağazadan satın almak ödeme kolaylığı sağlar.	0,692		
İnternette araştırma yaptığım ürünü mağazadan satın aldığımda iade etmek daha kolaydır.	0,653		
Algılanan Haz		,570	(0,883
İnternette bilgi toplayıp mağazadan satın almak eğlencelidir.	0,885		
İnternette bilgi toplayıp mağazadan satın almak zevklidir.	0,941		
İnternette bilgi toplayıp mağazadan satın almaktan hoşlanırım.	0,867		

İnternette bilgi toplayıp mağazadan satın alırken kişisel sorunlarımı unuturum.	0,492		
İnternette bilgi toplayıp mağazadan satın alırken heyecanlanırım.	0,555		
İnternette bilgi toplayıp mağazadan satın alırken yeni ürünler hakkında bilgi edinmekten hoşlanırım.	0,671		
Ürün İlgilenimi		(0
		,715	,926
Çevremdeki kişiler bu ürünü kullandığımı gördüklerinde benim hakkımda fikir edinirler.	0,796		
Bu ürün kimliğim hakkında fikir verir.	0,892		
Bu ürün benimle özdeşleşmiştir.	0,880		
Bu ürünü başka birinin kullandığını gördüğümde, onlar hakkında fikir sahibi olurum.	0,818		
Bu ürünü kullandığımda çevremdekiler beni, kendimi yansıtmak istediğim gibi görür.	0,838		
Fiyat Bilinci		(0
		,574	,800
Pahalı bir ürün olmasa bile satın almadan önce fiyatları kontrol ederim.	0,771		
Satın alacağım ürünü daha ucuza bulmak benim için önemlidir.	0,845		
Ne alırsam alayım en düşük fiyata satın almak için alışveriş yaparım.	0,645		
Webrooming Davranışına Yönelik Tutum		(0
		,893	,961
Mağazadan satın almadan önce internette bilgi toplama fikri hoşuma gider.	0,924		
Mağazadan satın almadan önce internette bilgi toplamak iyi bir fikirdir.	0,952		

Mağazadan satın almadan önce internetten bilgi toplamanın olumlu olduğuna inanıyorum.	0,960
Webrooming Davranışına Yönelik Niyet	0,815
Mağazadan satın almadan önce muhtemelen internetten bilgi toplarım.	0,881
Mağazadan satın almadan önce büyük ihtimalle internetten bilgi toplarım.	0,946
Mağazadan satın almadan önce kesinlikle internetten bilgi toplarım.	0,880
Uyum İndeksleri: $\chi^2=881,519$ $p=0,000$; $\chi^2/sd=2,483$; RMSEA= 0,059; CFI=0,951; IFI=0,951; TLI=0,944; NFI=0,920; GFI=0,870	

Ölçüm modelinde yer alan değişkenlerin güvenilirlik ve geçerlilik koşullarını sağlayıp sağlamadıklarını doğrulamak amacıyla CR ve AVE değerlerinden yararlanılmaktadır. Hair, Black, Babin ve Anderson (2014, s. 632)'e göre hesaplanan AVE değeri 0,50 ve üstü olmalıdır. Ayrıca CR değerinin ise 0,70 ve üstü olması kabul edilmektedir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014, s. 632). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yükleri ile ölçüm modelinin uyum indeksleri, AVE ve CR değerleri Tablo 3'te yer almaktadır. Tablo 4'te ise gizil değişkenlere ait ortalamalar, standart sapmalar, korelasyon matrisi ve diskriminant geçerliliği değerleri bulunmaktadır.

Tablo 4: Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Matrisi

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	WN	WT	AF	AH	FB	UI	SF
Webrooming davranışına yönelik niyet (WN)	4,04	0,95	0,90						
Webrooming davranışına yönelik tutum (WN)	4,20	0,912	0,83	0,94					
Algılanan Arama Faydası (AF)	4,22	0,77	0,70	0,77	0,91				

Algılanan Haz (AH)	3,42	0,79	0,32	0,35	0,42	0,75			
Fiyat Bilinci (FB)	3,97	0,80	0,53	0,56	0,62	0,46	0,75		
Ürün İlgilenimi (UI)	3,23	0,94	0,17	0,21	0,27	0,44	0,37	0,84	
Algılanan Satın Alma Faydası (SF)	3,62	0,80	0,37	0,40	0,53	0,67	0,49	0,43	0,72

Tablo 3 ve Tablo 4'te yer alan değerlerin kabul edilebilir sınırlarda olması nedeniyle (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014, s. 209) araştırmanın yapısal modelinde Tablo 3'te yer alan ölçüm modeli kullanılmıştır.

Yapısal Model

Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan yapısal model yol analizinden yararlanılarak test edilmiştir. Tablo 5'te % 95 güven aralığında değerlendirilen hipotezler, etkiler ve bu etkilere ait p değerleri, β , t değerleri ve model uyum indeksleri yer almaktadır. Model uyum indekslerinin kabul edilebilir seviyelerde olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Yapısal Model Sonuçları

	Etkiler	p değeri	β	t değeri
H1	Webrooming davranışına yönelik tutum → Webrooming davranışına yönelik niyet	***	0,82	20,31
H2	Algılanan Arama Faydası → Webrooming davranışına yönelik tutum	***	0,73	18,09
H3	Algılanan Satın Alma Faydası → Webrooming davranışına yönelik tutum	0,452	-0,03	-0,75
H4	Algılanan Haz → Webrooming davranışına yönelik tutum	0,309	0,04	1,01
H5	Fiyat Bilinci → Webrooming davranışına yönelik tutum	***	0,17	4,23
H6	Ürün İlgilenimi → Algılanan Arama Faydası	***	0,33	6,79
H7	Ürün İlgilenimi → Algılanan Satın Alma Faydası	***	0,50	9,37

H8	Ürün İlgilenimi → Webrooming davranışına yönelik tutum	0,386	-0,04	-0,86
H9	Ürün İlgilenimi → Algılanan Haz	***	0,49	9,29
H10	Ürün İlgilenimi → Fiyat Bilinci	***	0,41	7,27
Uyum İndeksleri: $\chi^2=1250,408$ $p=0,000$; $\chi^2/sd=3,407$; RMSEA= 0,075; CFI=0,917; IFI=0,918; TLI=0,908; NFI=0,887; GFI=0,816				
<i>Not: *** p değeri < 0,001.</i>				

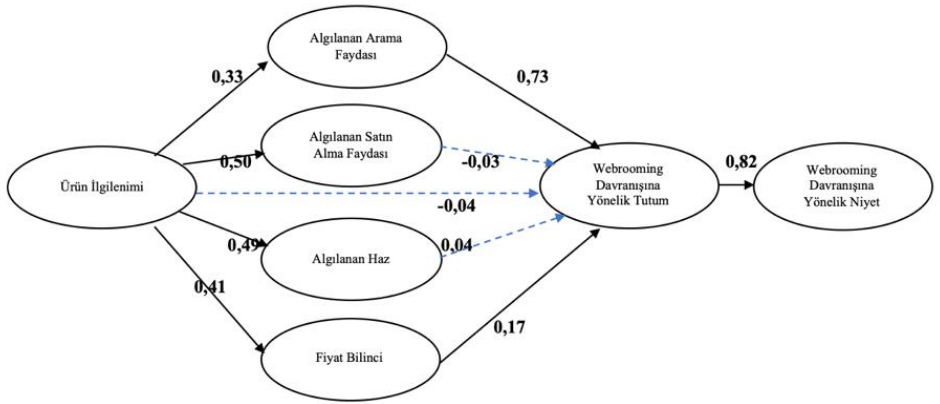
Yapısal model sonucunda yol analizinden elde edilen sonuçlar 0,05 anlamlılık düzeyinde ele alınarak Şekil 2’de yer almaktadır. Webrooming davranışına yönelik tutum – webrooming davranışına yönelik niyet, algılanan arama faydası – webrooming davranışına yönelik tutum, fiyat bilinci – webrooming davranışına yönelik tutum, ürün ilgilenimi – algılanan arama faydası, ürün ilgilenimi – algılanan satın alma faydası, ürün ilgilenimi – algılanan haz, ürün ilgilenimi – fiyat bilinci etkilerinden oluşan hipotezler 0,95 güven aralığında değerlendirildiğinde desteklenmiştir. Ayrıca ürün ilgileniminin ve algılanan satın alma faydasının webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Araştırma kapsamında algılanan arama faydasının webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde ve webrooming davranışına yönelik tutumun webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak fiyat bilincinin webrooming davranışına yönelik tutum üzerindeki etkisinin düşük düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırma sonuçlarında algılanan satın alma faydasının (H3), algılanan hazzın (H4) ve ürün ilgileniminin (H8) webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı anlaşılmış ve bu kapsamda oluşturulan hipotezler desteklenmemiştir.

Araştırma bulgularında algılanan arama faydasının webrooming davranışına yönelik tutumun oluşmasında olumlu yönde yüksek bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Singh ve Jang (2022, s.4) çalışmalarında farklı pazarlama kanallarından bilgi aramanın faydalı olacağına düşünülmesinin tüketicilerin webrooming davranışına yönelik tutum geliştirmelerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, webrooming davranışına yönelik tutumun ise webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde olumlu yönde yüksek etkisi saptanmıştır. Arora ve Sahney (2018a, s. 1054; 2019, s. 350) çalışmalarında benzer sonuca ulaşmıştır.

Literatürde fiyat bilincinin webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde etkili olduğu çalışma yer almaktadır (Aw, Basha, Ng ve Ho, 2021b, s. 8). Araştırma bulgularında bu etkinin webrooming davranışına yönelik

tutum üzerinde olumlu yönde düşük seviyede olduğu anlaşılmıştır. Buna ek olarak literatürde yer alan Franke, Keinz ve Steger (2009, s. 116) çalışmalarında ürün ilgileniminin fayda üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Araştırma bulgularında ise ürün ilgileniminin algılanan arama faydası ve algılanan satın alma faydası üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Juhl ve Poulsen (2020, s. 261) yaptıkları çalışmaya benzer şekilde ürün ilgileniminin algılanan haz üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Şekil 2: Yapısal Model

Tablo 6’da bağımlı ve bağımsız değişkenlerle oluşturulan denklemler, standartlaştırılmış yol katsayıları ve R^2 değerleri bulunmaktadır.

Tablo 6: Yapısal Eşitlikler ve Açıklanan Varyanslar

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler ve β	R^2
Algılanan arama faydası	Ürün ilgilenimi ($\beta = 0,33$)	0,11
Algılanan satın alma faydası	Ürün ilgilenimi ($\beta = 0,50$)	0,25
Algılanan haz	Ürün ilgilenimi ($\beta = 0,49$)	0,24
Fiyat bilinci	Ürün ilgilenimi ($\beta = 0,41$)	0,17
Webrooming davranışına yönelik tutum	Algılanan arama faydası ($\beta = 0,73$) Fiyat bilinci ($\beta = 0,17$)	0,59
Webrooming davranışına yönelik niyet	Webrooming davranışına yönelik tutum ($\beta = 0,82$)	0,68

Araştırma kapsamında webrooming davranışına yönelik tutumun webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde pozitif yönlü güçlü bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bu değişken ile webrooming davranışına

yönelik niyetin açıklanan varyansı %68'tir. Algılanan arama faydasının webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü yüksek derecede bir etkisi varken, fiyat bilincinin kısmen düşük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu değişkenler ile webrooming davranışına yönelik tutumun açıklanan varyansı %59'dur.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde tüketiciler satın alma süreçlerine birbirinden farklı kanalları dahil ederek benzersiz bir satın alma deneyimi yaşamayı hedeflemektedirler. Bu deneyime önem veren tüketiciler çevrimiçi olarak internetten araştırma yaptıktan sonra satın alma kararı verdiği ürün veya hizmet için mağazaya gitmekte ve satın alma sürecini mağazadan tamamlamaktadırlar. Bu bağlamda internetten bilgi topladıktan sonra mağazadan satın alma (webrooming) davranışı gerçekleştirmektedirler.

Çalışma kapsamında davranışın öncülü olması nedeniyle webrooming davranışına yönelik niyet ele alınmıştır. Webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde önemli bir etkiye sahip olan webrooming davranışına yönelik tutumu etkileyen faktörleri belirlemek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda algılanan arama faydasının, algılanan satın alma faydasının, algılanan hazzın, fiyat bilincinin ve ürün ilgileniminin webrooming davranışına yönelik tutum üzerindeki etkilerini belirlemek amaçlanmaktadır. Çalışmanın diğer bir amacı ise ürün ilgileniminin algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Çalışmada webrooming davranışına yönelik niyet, webrooming davranışına yönelik tutum, ürün ilgilenimi, algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci değişkenleri ile yapısal model oluşturulmuştur. Çevrimiçi anket yöntemiyle internetten araştırma yapıp mağazadan satın alan 432 kişiye ulaşılmış ve verilerin analizinde yapısal eşitlik modellemesi uygulanmıştır. Yapısal model sonucunda webrooming davranışına yönelik tutumun webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde pozitif yönlü güçlü bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde algılanan arama faydasının pozitif yönlü ve kısmen güçlü, fiyat bilincinin ise pozitif yönlü ve kısmen zayıf bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak ürün ilgileniminin algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında webrooming davranışına yönelik niyetin oluşumunda webrooming davranışına yönelik tutumun önemli bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Bu sayede webrooming davranışına yönelik tutumu

etkileyen faktörler dolaylı olarak niyetin oluşumuna ve davranışın ortaya çıkışına katkı sağlamaktadır. Webrooming davranışına yönelik tutumun webrooming davranışına yönelik niyet üzerinde olumlu yöndeki güçlü etkisi, tüketicilerin genellikle mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yapıp bilgi toplamalarına yönelik olumlu inançlarından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile tüketicilerin internetten bilgi topladıktan sonra mağazaya giderek çevrimdışı satın almaya yönelik algılarının olumlu olması, webrooming davranışına yönelik niyeti ortaya çıkarmaktadır.

Niyet üzerindeki güçlü etkisi nedeniyle webrooming davranışına yönelik tutumu etkileyen faktörleri belirlemek önem arz etmektedir. Bu araştırma kapsamında algılanan arama faydasının webrooming davranışına yönelik olumlu etkisi tespit edilmiştir. Algılanan arama faydası tüketicilerin ihtiyaç ve isteklerini karşılamaya yönelik gerçekleştirecekleri satın alma için araştırma yapmaya istekli olmalarını ve bu bilgi arayışının yararlı olduğuna yönelik algılarını ifade etmektedir. Bu faydanın varlığı ise tüketicilerin mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yapmayı iyi bir fikir olarak değerlendirmelerini sağlamakta ve algılanan arama faydasının webrooming davranışına yönelik tutum üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca algılanan arama faydasının ürün ilgileniminden olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda ürüne yönelik önem seviyesinin yüksek veya düşük olması algılanan arama faydasını şekillendirmektedir.

Webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde etkili olan diğer bir değişken ise fiyat bilincidir. Fiyat bilincine sahip olan tüketicilerin satın alma süreçlerinde çevrimiçi ve çevrimdışı kanalları birleştirip webrooming davranışına yönelik tutumu etkilediği tespit edilmiştir. Fiyat bilincine sahip tüketiciler internetten araştırma yaptıktan sonra mağazadan çevrimdışı olarak satın almayı olumlu olarak değerlendirmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında fiyat bilincinin ürün ilgileniminden pozitif yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile tüketicilerin ürüne yönelik önem ve ilgi düzeyi fiyat bilincini etkilemektedir.

Araştırma kapsamında bunlara ek olarak ürün ilgileniminin algılanan satın alma faydası ve algılanan haz üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Satın alma sürecinin gerçekleştirileceği ürüne yönelik ilgilenimin yüksek oluşu, algılanan satın alma faydasını ve algılanan hazzı olumlu yönde etkilemiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan webrooming davranışına yönelik niyet, webrooming davranışına yönelik tutum, ürün ilgilenimi, algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci değişkenlerinin bir arada ele alındığı başka bir çalışmanın bulunmaması bu araştırmayı özgün kılmaktadır. Bu çalışmanın hem pazarlama literatürüne hem de pazarlama uygulamacılarına farklı ve yeni bir bakış açısı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularının mağazadan satın almadan önce internetten bilgi aramaya yönelik faktörlerin anlaşılmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Satın alma süreçlerinde farklı pazarlama kanallarından yararlanan bu tüketicileri daha iyi anlamının ve etkilendikleri faktörleri belirlemenin pazarlama literatürüne ve pazarlama sektöründeki uygulamacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sektörde yer alan işletmelerin bu sonuçlardan yola çıkarak strateji oluşturmaları sonucunda sürdürülebilir rekabet avantajı yakalayacakları düşünülmektedir.

Araştırma bulgularında webrooming davranışına yönelik tutumun niyet üzerinde olumlu ve yüksek etkisi olduğu anlaşılmıştır. Bu kapsamda pazarlama sektöründeki uygulamacılara tutum geliştirmeye yönelik çalışmalarda bulunmaları önerilmektedir. Ayrıca algılanan arama faydasının tutum üzerindeki olumlu etkisi göz önünde bulundurularak tüketicilere daha fazla ve kolay erişim ile bilgi aktarımı sağlamalarının tutum geliştirmede etkili olacağı düşünülmektedir. Bu durum ise dolaylı olarak webrooming davranışına yönelik niyetin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada webrooming üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenlerden bazıları ele alınmıştır. Webrooming davranışına yönelik niyet, webrooming davranışına yönelik tutum, ürün ilgilenimi, algılanan arama faydası, algılanan satın alma faydası, algılanan haz ve fiyat bilinci ele alınan değişkenlerdir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı değişkenlerin dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca mağazadan satın almadan önce internetten araştırma yapan tüketicilerin özelliklerini belirlemeye yönelik farklı değişkenlerden yararlanılarak, ürün ve marka seçimleri de dahil edilerek çalışmanın tekrarlanması önerilmektedir. Bu çalışmada satın alma kararını kendi veren, 18 yaş üstü olan, internetten araştırma yaptıktan sonra mağazadan satın alan bireylerden çevrimiçi anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda örneklemin genişletilmesi ve veri toplama yönteminin farklılaştırılması önerilmektedir. Bu çalışma bulgularından yola çıkılarak webrooming davranışına yönelik tutum üzerinde farklı hangi faktörlerin etkili olduğunun araştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. (2020). The Theory of Planned Behavior: Frequently Asked Questions. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(4), 314-324.

-
- Arora, S. ve Sahney, S. (2017). Webrooming Behaviour: A Conceptual Framework. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 45(7/8), 762-781.
- Arora, S. ve Sahney, S. (2018a). Consumer's Webrooming Conduct: An Explanation Using The Theory of Planned Behavior. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 30(4), 1040-1063.
- Arora, S. ve Sahney, S. (2018b). Antecedents to Consumers' Showrooming Behaviour: An Integrated TAM – TPB Framework. *Journal of Consumer Marketing*, 35(4), 438-450.
- Arora, S. ve Sahney, S. (2019). Examining Consumers' Webrooming Behavior: An Integrated Approach. *Marketing Intelligence & Planning*, 37(3), 339-354.
- Arora, S., Singha, K., ve Sahney, S. (2017). Understanding Consumer's Showrooming Behaviour Extending The Theory of Planned Behaviour. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 29(2), 409-431.
- Aw, E. C. X. (2020). Understanding Consumers' Paths to Webrooming: A Complexity Approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 53, 1- 9.
- Aw, E. C. X., Basha, N. K., Ng, S. I., ve Ho, J. A. (2021a). Unraveling Determinants of Webrooming Behavior: A Qualitative Inquiry. *International Journal of Business and Society*, 22(3), 1550- 1568.
- Aw, E. C. X., Basha, N. K., Ng, S. I., ve Ho, J. A. (2021b). Searching Online and Buying Offline: Understanding The Role of Channel-, Consumer-, and Product – Related Factors in Determining Webrooming Intention. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 58, 1-12.
- Bauer, H. H., Sauer, N. E., ve Becker, C. (2006). Investigating The Relationship Between Product Involvement and Consumer Decision – Making Styles. *Journal of Consumer Behaviour*, 5, 342-354.
- Bil, E. ve Gökçe, G. (2022). Tüketicilerin Plansız Satın Alma Davranışlarının Satın Alma Sonrası Pişmanlık ve Webrooming Davranışına Etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal* doi: bmij, 10(1), 208-228.
- Dahana, W. D., Shin, H., ve Katsumata, S. (2018). Influence of Individual Characteristics on Whether and How Much Consumers Engage in Showrooming Behavior. *Electronic Commerce Research*, 18(4), 665-692.
- Daunt, K. L. ve Harris. L. C. (2017). Consumer Showrooming: Value Co-destruction. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 38, 166-176.

- Fernandez, N. V., Perez, M. J. S., ve Casielles, R. V. (2018). Webroomers Versus Showroomers: Are They The Same?. *Journal of Business Research*, 92, 300-320.
- Ferreira, A. G. ve Coelho, F. J. (2015). Product Involvement, Price Perceptions, and Brand Loyalty. *Journal of Product & Brand Management*, 24(4), 349-364.
- Flavian, C., Gurrea R., ve Orus, C. (2016). Choice Confidence in The Webrooming Prurchase Process: The Impact of Online Positive Reviews and The Motivation to Touch. *Journal of Consumer Behaviour*, 15, 459-476.
- Flavian, C., Gurrea R., ve Orus, C. (2019). Feeling Confident and Smart with Webrooming: Understanding the Consumer's Path to Satisfaction. *Journal of Interactive Marketing*, 47, 1-15.
- Franke, N., Keinz, P., ve Steger, C. J. (2009). Testing the Value of Customization: When Do Customers Really Prefer Products Tailored to Their Preferences?. *Journal of Marketing*, 73, 103-121.
- Gensler, S., Neslin, S. A., ve Verhoef, P. C. (2017). The Showrooming Phenomenon: It's More Than Just About Price. *Journal of Interactive Marketing*, 38, 29-43.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2014). *Multivariate Data Analysis*, Pearson Education Limited.
- Hu, T. ve Tracogna, A. (2021). Multichannel Search Patterns and Webrooming Behaviours in the Service Industries: The Case of Motor Insurance. *Italian Journal of Marketing*, 57-91.
- Jo, W., Kim, J., ve Choi, J. (2021). Who Are The Multichannel Shoppers and How Can Retailers Use Them? Evidence From The French Apparel Industry. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 33(1), 250-274.
- Juhl, H. J. ve Poulsen, C. S. (2000). Antecedents and Effects of Consumer Involvement in Fish as a Product Group. *Appetite*, 34(3), 261-267.
- Kaduskeviciute, V. ve Urbonavicius, S. (2019). Webrooming: A Way of Dealing With Uncertainties in Purchasing. *MarketTrziste*, 31(2), 139-152.
- Karakaş, Y. (2019). İnternette ve Mağazada Araştırma Yapma Sürecinin (Webrooming ve Showrooming) Çoklu ve Bütünleşik Kanal Stratejilerine Etkisi ve Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

-
- Kim, H. S. (2005). Consumer Profiles of Apparel Product Involvement and Values. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 9(2), 207-220.
- Kleinlercher, K., Linzmajer, M., Verhoef, P. C., ve Rudolph, T. (2020). Antecedents of Webrooming in Omnichannel Retailing. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-15.
- Konuş, U., Verhoef, P. C. ve Neslin, S. A. (2008). Multichannel Shopper Segments and Their Covariates. *Journal of Retailing*, 84(4), 398-413.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Lin, H. H., Wang, Y. M., Tai, W. C., Fan, Y. L. (2012). Understanding Shoppers' Channel Perception and Attitude: An Analysis of Online and Retail Channels. *International Conference on Electronic Commerce*, 219-226.
- Lindblom, A., Lindblom, T., ve Wechtler, H. (2018). Collaborative Consumption as C2C Trading: Analyzing the Effects of Materialism and Price Consciousness. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 44, 244-251.
- Manss, R., Kurze, K., ve Bornschein, R. (2020). What Drives Competitive Webrooming? The Roles of Channel and Retailer Aspects. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 30(3), 233-265.
- Nguyen, N. M. Ve Nguyen, H. T. (2020). How do Product Involvement and Prestige Sensitivity Affect Price Acceptance on the Mobile Phone Market in Vietnam?. *Journal of Asia Business Studies*, 14(3), 379-398.
- Semiz, B. B. (2021). Investigation of the Effect of Perceived Risk and e-Distrust, Webrooming Intention and Webrooming Behavior in the Framework of Theory of Reasoned Action. *Journal of Management, Marketing and Logistics*, 8(1), 53-63.
- Shankar, A. ve Jain, S. (2021). Factors Affecting Luxury Consumers' Webrooming Intention: A Moderated-Mediation Approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 58, 1-12.
- Singh, S. ve Jang, S. (2022). Search, Purchase, and Satisfaction in a Multiple-Channel Environment: How Have Mobile Devices Changed Consumer Behaviors?. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 65, 1-11.
- Verhoef, P. C., Neslin, S. A., ve Vroomen, B. (2007). Multichannel Customer Management: Understanding the Research-Shopper

Phenomenon. *International Journal of Research in Marketing*, 24, 129-148.

Atıf için:

Karakuş Başlar, E. ve Bozbay, Z. (2023). Tüketicilerin bilgi arama ve satın alma davranışlarında farklı kanal tercihlerinin incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 89-112. doi: 10.54558/jiss.1207245

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışmada 21.02.2022 tarih ve 02 sayılı kararla İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığından gerekli izinler alınmıştır

Yazar Katkıları: “*Tüketicilerin bilgi arama ve satın alma davranışlarında farklı kanal tercihlerinin incelenmesi*” başlıklı çalışmaya yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Sürdürülebilirlik ve Kütüphane Yakınsamasına Bilgi Üzerinden Farklı Bir Bakış: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ve Kütüphaneler

Mehmet Ali Akkaya* 0000-0003-2496-7315

Öz

Amaç: Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılında ilan edilen ve bugün 17 ana başlık altında gruplandırılan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) bağlamında, Avrupa Birliği'nin 2022 Sürdürülebilir Kalkınma İzleme Raporu ile bu raporda sürdürülebilirlik adına elde edilmek istenen evrensel kazanımların sağlanmasında bilgi kullanımının önemi ve doğru bilgiyi, doğru zamanda, gereksinim sahibi ile birleştirme misyonu ile hizmet veren kütüphanelerin süreç içindeki yeri hakkında genel bir ilişkilendirme yapılarak, konu hakkında bilgilendirme paydaşlarının dikkatinin çekilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmanın amacı doğrultusunda, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde işaret edilen küresel kalkınma amaçları ile alt amaçlarda önceliklendirilen unsurlar, bilgi ile olan yakınsamaları bağlamında ele alınmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilintili amaç ve unsurların, bilgi merkezi kimliğiyle, bilgi üzerinden kütüphaneyle ilişkilendirmelerinin yapıldığı çalışmada içerik analizi yapılmış ve betimle yönteminden yararlanılmıştır.

Bulgular: Yapılan içerik analizi sonucunda, sürdürülebilirlik açısından dünyadaki en önemli rehber kaynak olarak kabul edilen Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma 2022 İzleme Raporu'nda verilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri alt amaç ve öncelikli alanlarının tamamının doğrudan ya da dolaylı biçimde bilgi ile ilişkili olduğu, bu ilişkiye bağlı olarak kütüphanelerin de hedeflerin gerçekleştirilmesinden aktif rol alabileceği gerçeği saptanmıştır.

Sonuç: Yalın bir ilişkilendirme üzerinden, genel bir değerlendirmenin ortaya konduğu çalışmada, hizmet felsefesini günümüzün değişen bilgi ve bilgi kaynağı algısı odağında dönüştürme sürecinde olan kütüphaneler için sürdürülebilirliğin ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin toplumsal kabul açısından son derece önemli bir fırsat olabileceği sonucu ortaya konulmuştur.

Özgünlük: Çalışma, ulusal literatürde henüz yeteri kadar ele alınmayan ve günümüzün en önemli kavramlarından biri olan sürdürülebilirlik ile bilgi merkezleri ilişkisine ilk olma özelliği taşıyan bir bakış açısı getirmenin yanı sıra, sürdürülebilirliğin bilgi ve etkin bilgi kullanımı üzerinden kütüphaneler için bir fırsat olabileceğine dikkat çekmesi bakımından da özgün değere sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, bilgi, kütüphane, sürdürülebilirlik ve bilgi, sürdürülebilirlik ve kütüphane.

* Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, mali7akkaya@gmail.com

A Different View on Sustainability and Library Convergence Through Knowledge: Sustainable Development Goals (SDGs) and Libraries

Mehmet Ali Akkaya* 0000-0003-2496-7315

Abstract

Purpose: In this study, in the context of the Sustainable Development Goals (SDGs) declared by the United Nations in 2000 and grouped under 17 main headings today, the 2022 Sustainable Development Monitoring Report of the European Union and the importance of using information in achieving the universal gains desired to be achieved in the name of sustainability in this report are discussed. It is aimed to draw the attention of information science stakeholders on the subject by making a general association about the place of libraries serving with the mission of combining information with the needy at the right time.

Method: In line with the purpose of the study, the global development goals pointed out in the Sustainable Development Goals and the elements prioritized in the sub-goals are discussed in the context of their convergence with knowledge. In the study, in which the aims and elements related to the Sustainable Development Goals were associated with the identity of the information center and the library through information, content analysis was made and the description method was used.

Findings: As a result of the content analysis, all of the sub-objectives and priority areas of the Sustainable Development Goals given in the European Union Sustainable Development 2022 Monitoring Report, which is accepted as the most important guiding resource in the world in terms of sustainability, are directly or indirectly related to information, and depending on this relationship, libraries also It has been determined that it can take an active role in the realization of the goals.

Implications: In the study, in which a general evaluation is presented through a simple association, it has been revealed that sustainability and Sustainable Development Goals can be an extremely important opportunity in terms of social acceptance for libraries that are in the process of transforming their service philosophy with the focus of today's changing information and information source perception.

Originality: The study has a unique value in that it draws attention to the fact that sustainability can be an opportunity for libraries through knowledge and effective use of information, as well as bringing a first perspective to the relationship between sustainability, which is one of the most important concepts of today, and information centers, which has not yet been adequately addressed in the national literature.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development Goals, knowledge, library, sustainability and knowledge, sustainability and library.

* Prof., İzmir Kâtip Çelebi University, Department of Information Management, mali7akkaya@gmail.com

Received : December 24, 2022
Type : Research

Accepted: March 29, 2023

Giriş

İnsanoğlu, yeni binyıl ile birlikte, geride kalan yüzyılda ortaya konan yaklaşımlardan biri olan dünyanın küresel bir köye dönüşmesinin yakın tanıklığını yapmaktadır. Genel anlamda tüm dünyanın, içinde yaşayanlar tarafından bir köyün bilinirliğinde ve tanınırlığında olması, iletişim ve erişimin kolaylığını ifade eden bu niteleme, insanların -yaşadıkları habitatın dışında- dünyanın farklı yerlerinde var olanlara sahip olmaya yönelik arzu ve istekleri konusunda daha ısrarcı olmasını da beraberinde getirmiştir. Bu değişim, “tüketim toplumu” olarak da tanımlanan günümüz toplumsal yaşamının da en önemli tetikleyicilerinden biridir.

Daha çok sınıflar arasındaki ayrımın azaldığı toplumsal yapılarda ortaya çıkan tüketim toplumunda asıl yönelim, insana dair her türlü olgunun (zaman, enerji, ürün, hizmet vb.) gereksinimlerden çok arzular dikkate alınarak hoyratça harcanmasıdır (Baudrillard, 2021). Kitlesele olarak öğretilen ve alıştırılan tüketim, bu toplumsal yapıda ekonomik, toplumsal, psikolojik ve kültürel yanları ile birlikte sosyolojik bir olgudur (Dal, 2017, s. 2). Çok yönlü ve farklı derinliklere sahip olan, sosyolojik bir kimliğe de bürünen bu olguyu insanlık açısından tehdit haline getiren asıl unsur ise, tüketim alışkanlığının evrensel bir kültüre dönüşmesidir (Yıldırım ve Akkaya, 2020, s. 18). Söz konusu dönüşümün yarattığı aşırı tüketimin, insan yaşamı açısından hayati olan pek çok kaynağın da kontrolsüz tüketimine ve hatta yok olma noktasına taşınmasına yansımaları, sürdürülebilirlik kavramı ve ifade ettiklerinin belirgin olarak ortaya çıkışı ve telaffuz edilmiş noktasıdır.

20’inci yüz yılın son çeyreği ile birlikte literatürde daha geniş ve derinlikli bir yaklaşımla yer bulmaya başlayan sürdürülebilirlik kavramının temel özelliği, “insanın geleceğini konu alması, kullanılan kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır” (Sachs, 2015). Tüm bu unsurların merkezinde ise binlerce yıldır tüm yönlerini eşsiz bir yaşam dengesinde tutan doğa yer almaktadır. Nüfus artışı, kentleşme, artan endüstrileşme, daha çok fosil yakıt kullanımı gibi insanoğlunun son birkaç yüzyıla sığdırdığı ve doğa üzerindeki olumsuz etki ağı sürekli genişleyen küresel çaplı bazı değişimler, doğanın bu kadim yaşam dengesini bozmaya başlamıştır. Dünya ve geleceği için ne denli büyük bir tehdit olduğunun evrensel düzlemde fark edilmesinde geç kalınan söz konusu dengenin insanlık açısından ifade ettiği önem ve anlam, sürdürülebilirlik kavramının da ilhamıdır. Öyle ki bu ilham, sürdürülebilirliği günümüzde kavram olmaktan çıkarıp, çok yönlü ve boyutlu bir olguya dönüştürmüştür.

1972 yılında *Birleşmiş Milletler* (BM) tarafından Stockholm’de gerçekleştirilen “*Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı*” (United Nations, 1972) sırasında “insanlık, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek zorundadır” yaklaşımında küresel kabul ve

kullanım düzeyine erişen sürdürülebilirliğin bu yeni evrimi, bir yandan sürdürülebilirliği çok yönlü bir olguya dönüştürürken, diğer yandan da bu kavramın ele alınış, önemsenme, içerik ve sınırları ile ilgili yaklaşım çeşitliliğini geliştirmiştir. Bugün artık devletlerin, uluslararası şirketlerin, sivil toplum örgütlerinin, her türden kurum ve kuruluşların kendilerini tanımlarken kullandıkları argümanlar arasında mutlaka yer vermeye başladıkları sürdürülebilirlik, adeta bir yeterlilik göstergesine dönüşmüştür. Bu dönüşümün daha somut ifadesi ise sürdürülebilirliğin küresel kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilmesidir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2015 yılında 193 üye ülkenin ortak kararıyla küresel kalkınmayı sürdürülebilirliğe dönüştürmek için “*Dünyamızı dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi*” (United Nations, 2015) adlı eylem planını uygulamaya koymuştur. 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren dünya genelinde yoksulluğu azaltmak, adil ve eşitlikçi bir toplum yaratmak ve gezegenimizin korunması üst hedefleriyle yürürlüğe konan bu planda, ülkelerin kurumsal organizasyonları, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve diğer tüm oluşumları için 17 sürdürülebilir küresel kalkınma hedefi belirlenmiştir. Söz konusu hedefler, 169 alt hedefle ayrıntılandırılarak daha kapsamlı hale getirilmiştir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği’nin sürdürülebilir kalkınma bağlamında 2022 yılına ait Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İzleme Raporu esas alınarak, hedeflerin “*bilgi*” üzerinden kütüphaneler ile ilişkisi serimlenmeye çalışılmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) bağlamında kütüphanelerin sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma sürecindeki yeri ve önemine odaklanan çalışma, bu yanı ve kapsamıyla ulusal literatürde bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda, bilginin genelinde ve kütüphaneler özelinde kurumsal işleyişin geliştirilmesi, toplumsal kabul ve hizmet anlayışının kullanıcılarda çok daha anlamlı somutluklara dönüşmesi açısından çok önemli bir fırsat olacağı değerlendirildiği sürdürülebilirlik olgusunun kütüphaneciliğin ulusal gelişimine sağlayabileceği katkının farkına varacak paydaş sayısının artması, çalışmanın nihai hedefidir.

Amaç, Kapsam ve Yöntem

Birleşmiş Milletler, SKH’ni ilk kez 2000 yılında ve sekiz ana başlık olarak dünya kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen Genel Kurul sonrasında ilan edilen ve 17 ana başlık altında gruplandırılan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)’nin Avrupa Birliği 2022 Sürdürülebilir Kalkınma İzleme Raporu’nda ele alınış ve önemsenmesi ile bu hedeflerde sürdürülebilirlik adına elde edilmek istenen evrensel kazanımların sağlanmasında bilgi kullanımının önemi ve doğru bilgiyi, doğru zamanda, doğru gereksinim sahibi ile birleştirme misyonu ile hizmet veren kütüphanelerin süreç içindeki yeri

hakkında genel bir ilişkilendirme yapılması amaçlanmıştır. Dünyada yaşanan gelişmeleri de dikkate alarak her yıl yenilenen söz konusu rapor, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma adına küresel çapta en önemli rehber olma niteliği taşımaktadır. Sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının günümüz koşulları ile bağdaştırıldığı izleme raporu ve bu raporda ayrıntıları ile yer verilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, aynı zamanda çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda hedeflerin her biri birbirinden bağımsız olarak belirlenen öncelikleri dikkate alınarak ve kütüphane ve hizmetleri ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, “Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma 2022 İzleme Raporu Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde”¹ işaret edilen küresel kalkınma amaçları ile alt amaçlarda gösterilen unsurlar, bilgi ile olan yakınsamaları bağlamında ele alınmıştır. Öncelikli olarak çalışmanın sürdürülebilirlik, evrensel kimliğe dönüşmesi, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik kütüphane ilişkisinin serimlenmesinde betimleme yönteminden yararlanılmıştır. SKH ile ilintili amaç ve unsurların, bilgi merkezi kimliğiyle, bilgi üzerinden kütüphaneyle ilişkilendirmesinde betimsel içerik analizi yapılmıştır. Betimsel içerik analizi, belirli bir konuda ya da alanda bağımsız olarak yürütülen nitel ve/veya nicel çalışmaların ayrıntılı olarak incelenip düzenlenmesidir (Altay, Akyurt ve Ültay, 2021, s. 189).

İçerik analizi için, dünyada SKH açısından en güncel, güvenilir ve referans alınan doküman olan Avrupa Birliği’nde Sürdürülebilir Kalkınma (Sustainable Development in the European Union)’nın “Avrupa Birliği Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Yönelik İlerlemeye İlişkin İzleme” başlıklı 2022 yılı raporu esas alınmıştır. Bu noktada raporda her bir hedef başlığında evrensel gündem olan ve bilgi üzerinden kütüphane ve hizmetleri ile ilişkilendirilebilecek hususlara yer verilmiştir. İçerik analizinde; kütüphaneler için sürdürülebilirlik, araştırmanın odağını oluşturan SKH ve kütüphanelerin bilgiye bütünleşik ilişkisi dikkate alınarak, “*bilgide sürdürülebilirlik*”, “*hizmetlerde sürdürülebilirlik*” ve “*kurumsal sürdürülebilirlik*” bağlamlarında ilişkilendirmeler yapılmıştır. Tercih edilen sürdürülebilirlik-kütüphane ilişkisi gruplandırması, ulusal bilgibilim literatürü açısından bir ilk niteliği taşımaktadır.

¹ Avrupa Birliği tarafından düzenli olarak her yıl hazırlanan raporun 2022 Mayıs ayında yayımlanan ve bu çalışmaya esas olan nüshasına <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/> adresinden erişilebilir.

Sürdürülebilirlik ve Küresel Kimliğe Dönüşümü

Sürdürülebilirlik, günümüzde küresel çapta en sık tekrarlanan ve kapsamı ile önemi konusunda en üst perdeden tartışmaların yapıldığı kavramlardan biridir. Oysa uygarlık tarihi ile kıyaslandığında çok da uzun olmayan bir geçmişte insanlık “sürdürülebilir” ve “sürdürülebilirlik” sözcükleri ile ifade ettikleri her şeyden vazgeçmişti. 1970’ten önce İngilizce kaleme alınmış hiçbir kitabın başlığında bu terimden birinin kullanılmamış olması, söz konusu vazgeçişin en yalın göstergelerinden biridir (Caradonna, 2014, ss. 1-2). Çünkü insanoğlu bu dönemde dünyanın kendisini sonsuz ve koşulsuz bir kabulle kucaklayacağını, dünyadaki her şeyin de sınırsız bir biçimde insanlık için olduğunu düşünmüş ve hatta inanmıştı. Bugün geldiğimiz noktada ise tarım, gıda, çevre, ekonomi, verim, kalkınma, yaşam tarzı vb. sözcüklerle bağdaşık kullanımındaki doğallık ve yaygınlık, sürdürülebilirliği ve ifade ettiklerini evrensel çapta *yaşamsal öneme sahip* unsurlar düzeyine taşımış durumdadır.² Bu yaklaşım, önemseme ve algı değişikliğinin her biri bağımsız bilimsel çalışmalar listesi olabilecek nedenlerini “başta doğa olmak üzere, üretim kaynaklarının sınırsız olmadığının fark edilmesi” (Paul, 2008; Caradonna, 2014; Loach, Rowley ve Griffiths, 2017; Rout vd., 2020; Tüyen, 2020) olarak özetlemek olanaklıdır.

Etimolojik köken bağlamında Latince *ayakta kalmak* anlamına gelen “sustinere” kelimesinden türetilen ve İngilizcede “bir şeyin bir süre devam etmesine neden olmak veya izin vermek” (Cambridge Dictionary, 2022) anlamına gelen *sustain* sözcüğü, Türkçeye sürdürülebilirlik olarak geçen *sustainability* kelimesinin kaynağıdır. İnsanın yaşamı sırasında gerçekleştirdiği farklı bazı etkinliklerin yaşadığı çevreye olan etkisi (Saraç ve Alptekin, 2017, s. 21) ve bu etkinin insana olan yansımaları tanımlayan sürdürülebilirlik, ağırlıklı olarak çevre ve farklı boyutlardaki farklı aktörlerden kaynaklanan sorunlarına odaklanmaktadır.

Sürdürülebilirlik konusunda dünya çapında otorite merkezlerinden biri olan Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (United Nations World Commission on Environment and Development [UNWCED]) ise sürdürülebilirliği, “sürdürülebilir kalkınma” kavramı ile ilişkili olarak “günümüz ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkânlarından ödün vermeden karşılanabilme süreci” (UNWCED, 1987, s. 37) olarak tanımlamıştır. Bu tanımla birlikte sürdürülebilirliğin çevreyi de

² Farklı türden sayıları binleri aşan “sürdürülebilirlik” başlıklı bilimsel çalışmaların yanı sıra, 2022 Aralık ayı itibariyle Google üzerinde aynı başlıkla yapılan taramada 30 milyona yaklaşan sonuç listesi (Bkz. <https://www.google.com/search>), bu konuda evrensel düzeyde kat edilen yolu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

aşan çok yönlülüğüne ve derin etki ağına dikkat çekilmiştir. Komisyonun “Bruntland Raporu” olarak nitelenen *Ortak Geleceğimiz* başlıklı raporunda verilen bu tanımda, kalkınma, kuşaklar arasında azalmayan bir faydayı ifade ederken, kaynakların adil dağıtılması gerekliliğine de sürdürülebilirliğin ön koşulu olarak yer verilmiştir (Karabıçak ve Özdemir, 2015, s. 45).

İlki 1992 yılında gerçekleştirilen ve 2002 (Rio+10) ile 2022 (Rio+20) yıllarında tekrarlanan Birleşmiş Milletler Konferansları, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarını küresel ölçekte aktif bir yönetim ve planlama sürecine taşımış, politik doktrinlerde yer almasını sağlamıştır (United Nations 1992a, United Nations 2002, United Nations 2022a). Bu süreç aynı zamanda sürdürülebilirliğin küresel kimliğe dönüşmesinin de köşe taşlarıdır. Söz konusu eğilimin nedeninin ise insanın doğa ile birlikte kendisini ve doğaya yaptıklarını daha çok sorgulamasında aramak gerekir.

Sürdürülebilirliğin, yoksulluğun azaltılması önceliğiyle sürdürülebilir gelişme ve yeşil ekonomi bağlamında yeniden ele alındığı 2022 Konferansında, kavramın kapsamı, “gelecek kuşaklara bir yük bırakmaksızın, bir kentin yaşam kalitesini ekolojik, kültürel, siyasi, kurumsal, toplumsal ve ekonomik bileşenler açısından geliştirmeyi” (United Nations, 2022a) içerecek biçimde yeniden kurgulanmıştır. Bu yaklaşımın da ortaya koyduğu gibi, sürdürülebilirlik günümüzde küresel etkililik alanına erişmiş bir olguya dönüşmüştür. Eylemsel arka planında “desteklenebilir, savunulabilir ve uygulanabilir yöntemlerle iyi olarak ifade edilen unsurların korunabilmesi” (Ratiu, 2013, s. 127) ilkesinin yer aldığı sürdürülebilirliğin bugün gelinen noktada evrensel etki alanı çevresel, ekonomik ve sosyal boyut olmak üzere üç temel alana/boyuta ayrılmış durumdadır (UNWCED, 1987; Gladwin, Kennelly ve Krause, 1995; Tıraş, 2012; Loach, Rowley ve Griffiths, 2017; Saraç ve Alptekin, 2017). Son dönemde, kültürün de bu boyutlara eklendiği ele alışların literatürde yer almaya başlamıştır (Soini ve Dessein, 2016; Polat, 2022). Özellikle kütüphaneler gibi daha çok kültür kurumu kimliği ile bilinen, kültürel sürekliliğin inşası ve gelecek kuşaklara aktarımı açısından asıl sorumluluğu üstlenmesi beklenen bilgi merkezleri dünyası açısından böylesi bir yönelim son derece dikkat çekicidir.

Sürdürülebilirliğin üç bileşeni olan sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları birbirinden ayrı olamaz. Her bir sürdürülebilirlik alanı, birbirini etkileyen ve birbirinden bağımsız düşünülemez, bütünü birlikte var eden unsurlardır. Sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları, sırasıyla doğal çevrenin korunması, sosyal eşitliğin sağlanması ve ekonomik verimliliğin artırılması ön amaçları üzerinde sürdürülebilirliği ve sürdürülebilir kalkınmayı inşa eder.

Ekonomik alan, sınırlı olan kaynakların nasıl kullanılacağını, bu kaynakların nasıl bir yandan korunurken, diğer yandan da ekonomi

yapılabileceğini sürdürülebilirlik bağlamında ele alan boyuttur. Ekonomik sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilir kalkınma, ortaya konan ürünlerin ve hizmetlerin sürekliliğinin sağlanması ile gerçekleşebilir. Sosyal alan, sürdürülebilirliğin toplumsal yönüyle ilgilidir. Odağında insanın birlikte yaşam pratiklerinin ve bu pratiklerin uyumlu sürekliliğinin yer aldığı sürdürülebilirliğin bu alanında eğitim, sağlık, sosyal yaşam ve kültür gibi unsurların toplumu var eden her bireye eşit ve yeterli düzeyde ulaştırılabilmesini işaret eder. Bu yanıyla sürdürülebilirliğin günlük yaşam temposu içinde en az ayırımına varılan, aralarında kütüphanelerin de yer aldığı bilgi merkezleri dünyasının en yakınında duran parçasıdır. Çevresel alan ise ekolojik sistemin devinimsel yapısı içerisinde mevcut olan her unsurun dengeli ve uyumlu olmasını ifade eder. Sürdürülebilirliğin çevresel boyutunda asıl amaç, -ancak doğa ve çevremiz ile birlikte var olmaya devam edebileceğimiz gerçekliğinden hareketle- mevcut kaynakların boşa harcanmasından kaçınılması, bu konuda evrensel bir bilinçlilik oluşturulması ve yenilenebilir kaynakların kullanımının yaygınlaştırılmasıdır (Caradonna, 2014; Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018; Wichaisri ve Sopadang, 2017; Yıldırım ve Akkaya, 2020).

Temelde günümüz gereksinimlerinin, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama imkânlarından ödün vermeden karşılanabilmesinin ifadesi olan sürdürülebilirliğin yukarıda kısaca değinilen alanların ortak paydası ve uygulanabilirlik ön koşulu sermayedir. Doğal, üretim ve beşerî olmak üzere üç ana kategoriye ayrılan (Yıkılmaz, 2011, s. 14) sürdürülebilirlik boyutlarının ortak paydası sermayeye bakıldığında, sürdürülebilirliğin neden dünyanın ortak olgusu ve sorunu olduğunu görmek çok daha kolay olacaktır. Zira söz konusu sermaye türleri, tüm disiplinleri, çalışma alanlarını ve kurumları doğrudan ilgilendirmektedir.

Sürdürülebilirlik ve beraberinde getirdiklerinin insanlığın yalnız bugününü değil, ortak geleceğini de tehdit eden risklere karşı tedbir almanın ve mücadele etmenin ifadesi olması, ülkeleri, sivil toplum örgütlerini, kurumları ve bireyleri sürdürülebilirlik konusunda daha duyarlı hale getirmiştir. Kurumsal sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir kalkınma gibi günümüzün yaygın kavramlarının tamamının arka planında da bu duyarlılığın etkileri vardır (Dyllick ve Hockerts, 2002, s. 131). Sürdürülebilirlik bugün artık sadece dünyanın ortak bir sorunu ve sorumluluğu değil, devletlerin yanı sıra kurum ve kuruluşların da kendi çaplarında eylem alanıdır. Öyle ki sürdürülebilirlik konusundaki duyarlılık, devletlerin, kurumların, örgütlerin hatta bireylerin toplumsal saygınlığını belirleyen en önemli göstergelerden biri haline gelmiştir. Bu yeni tablo, aynı zamanda sürdürülebilirlik kavramının küresel bir kimlik kazanmasının da resmidir.

Yukarıda özetlenen gerekçeleri ile birlikte insanlığın ortaya koyduğu duyarlılık, sürdürülebilirliğin tüm boyutlarıyla tartışılmaya başlanması ve sürdürülebilirlik için ölçütler ve ilkeler geliştirme çabasına girilmesini de sağlamıştır. Tüm boyutlarıyla birlikte sürdürülebilirliğin evrenselden bireyselle kadar gerçekçi bir eylem planı ile ortaya konabileceğinin deneyimlenerek öğrenilmesi, sürdürmeye yönelik bazı hedeflerin belirlenmesinin de ilhamıdır. Bu hedeflerin en kapsamlısı ve evrensel bilinirliği ile etki ağı en geniş olanı ise şüphesiz Birleşmiş Milletler tarafından 2016 yılı başında uygulamaya konan *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*'dir.

Sürdürülebilirliğin Gerçekleştirilmesi ve Gelişiminde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Sürdürülebilirliğin, Birleşmiş Milletlerin 1972 yılında Stockholm'de 110'dan fazla ülkenin katılımıyla gerçekleştirdiği "İnsan Çevre Konferansı" (Human Environment Conference) sırasında ortaya konan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Program [UNEP]) ile başlayan küresel evriminde en önemli adımlardan biri, kavramın, "*sürdürülebilir kalkınma*" olgusuna dönüşmesidir (Caradonna, 2014, s. 77). Sürdürülebilirlik ve ifade ettiklerine dünya genelinde çok daha fazla ortaklıkla ve özenle yaklaşılması anlamına gelen bu değişim, uzun erimli bir çabanın ürünüdür.

Sürdürülebilir kalkınma ifadesinin ilk kez kullanıldığı doküman olan ve 1987 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler'in Brundtland Raporu, 1983'te kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanmıştır (Paul, 2008, s. 577). Raporda verilen "günümüzde yaşayan insanoğlunun gereksinimlerini karşılarken gelecek nesillerin hayatını idame ettirebilmesini sağlayan her türlü kaynağı tehdit etmeden ve tehlikeye atmadan karşılayabilmesi" tanımıyla sürdürülebilirlik, çevresel ve sosyal (toplumsal) boyutları da olan yeni bir kimlik kazandırmaya başlar (Özçağ ve Hotunoğlu, 2015, s. 307). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın küresel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (UNWCED, 1987);

- "Büyümeyle canlandırmak,
- Büyümenin kalitesini değiştirmek,
- Temel insan ihtiyaçlarını karşılamak,
- Nüfusun sürdürülebilir bir düzeyde kalmasını sağlamak,
- Doğal kaynak tabanını korumak ve geliştirmek,
- Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riskleri yönetmek,
- Karar verme aşamalarında çevre ve ekonomiyi birleştirmek".

Birleşmiş Milletlerin 1992 Rio Konferansında, insan, sürdürülebilir kalkınmanın odağı olarak kabul edilmiş ve sürdürülebilir kalkınma

dendiğinde insanın sağlıklı, doğa ile uyumlu ve üretken bir hayata sahip olmasının ifade edildiği vurgulanmıştır (United Nations, 1992a). Bu bağlamda “*Gündem 21*” (Agenda 21) başlıklı eylem planı yayımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın yaşamın her alanda uygulanmasının gerekliliği üzerinde durulan bu planda da insanların, toplumların, ulusları ve dünyanın hızlı çok yönlü bir bozulma ile karşı karşıya olduğu üzerinde durulmuş, sürdürülebilir kalkınmanın bu süreçteki en etkili çözüm olacağına dikkat çekilmiştir (United Nations, 1992b). Söz konusu eylem planının ne kadar uygulanabildiğini görmek için, New York’ta 1997 yılında “*Rio+5*” *Forumu* düzenlenmiş ve sürdürülebilir kalkınma yeni yaklaşımlarla birlikte bir kez daha Birleşmiş Milletlerin asıl sıcak gündemi olmuştur.

Sürdürülebilir kalkınmanın doğrudan belirlenmiş hedeflerle dünya kamuoyuyla paylaşıldığı sonraki girişim, Birleşmiş Milletlerin 2000 yılının Eylül ayında gerçekleştirdiği “*Binyıl Zirvesi*” olmuştur. Bu zirvede belirlenen *Binyıl Kalkınma Hedefleri* şunlardır (United Nations, 2000);

1. “Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak,
2. Evrensel temel eğitime ulaşmak,
3. Toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınları güçlendirmek,
4. Çocuk ölümlerini azaltmak,
5. Anne sağlığını iyileştirmek,
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek,
7. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak,
8. Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirmek”.

Birleşmiş Milletlerin 2002 yılında Johannesburg’da gerçekleştirdiği “*Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi*” kapsamında hazırlanan raporda, tüketim ve üretim kalıplarının değiştirilmesi, sosyal kalkınma için doğal kaynakların korunması ve yönetilmesi sürdürülebilir kalkınmanın temel gereksinimleri ve kapsayıcı hedefleri olarak ortaya konulmuştur (United Nations, 2002). “*Rio+20*” olarak da bilinen Birleşmiş Milletler 2012 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nda, sürdürülebilir kalkınmanın uygulanabilirliği için izlek niteliğinde olan ve sürece ilişkin pratik adımları içeren “*İstedığımız Gelecek*” (Future We Want) başlıklı bir sonuç bildirgesi yayımlanmıştır (United Nations, 2012).

Bu çalışmada ele alınan 17 maddeden oluşan “*Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*” ise Birleşmiş Milletler tarafından 2014 yılında eylem planı olarak ortaya konmuştur (United Nations, 2015). “*2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi*” temasıyla toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda öncelikli olarak *Binyıl Kalkınma Hedeflerinin* 15 yıllık performansı bilanço edilmiştir. Yapılan değerlendirmede, hedeflere yönelik olarak “varılan noktanın dünyanın karşı karşıya bulunduğu ekonomik,

toplumsal ve çevresel sorunlara beklenen çözümleri getirmekten uzak olduğu açıklanmıştır” (Peşkirioğlu, 2016). Geride kalan 15 yılın deneyimleri de dikkate alınarak belirlenen yeni hedeflerde en dikkat çekici yan, insan unsuru ile birlikte gezegenimizin de aynı önem derecesinde sürece dâhil edilmek istenmiş olmasıdır. Sağlığı ve eğitimi iyileştirmek, yoksulluk ve diğer yoksunlukları sona erdirmek ve toplumda eşitsizliği azaltmak gibi hedeflerle birlikte iklim krizi ve okyanuslar ile ormanları korumak gibi hedeflerinde listede yer alması, söz konusu yönelimin yalın göstergeleridir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ancak sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal (kültürel) ve çevresel boyutlarının aynı önemsenme durumu ile benimsenip aynı anda uygulamaya konulmasıyla mümkün olabileceğini resmeden Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin altında imzası olan Birleşmiş Milletler üyesi 193 ülke, söz konusu hedefleri evrensel bir eylem planına dönüştürmüştür. Bu bağlamda 2020-2030 yılları arası Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülebilir kalkınma adına “*Eylem Onyılı*” olarak ilan edilmiştir. 17 ayrı başlıkta kurgulanan bu eylem planı ve önceliği, ülkelerin yanı sıra bireyler ve aralarında bilgi merkezlerinin de bulunduğu kurumlara da sorumluluklar getirmiştir. Bu çalışmanın da odağını oluşturan söz konusu hedefler şunlardır (United Nations, 2020);

1. “Yoksulluğa son
2. Açlığa son
3. Sağlıklı bireyler
4. Kaliteli eğitim
5. Toplumsal cinsiyet eşitliği
6. Temiz su, hijyen ve halk sağlığı
7. Erişilebilir ve temiz enerji
8. İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme
9. Sanayi, yenilikçilik ve alt yapı
10. Eşitsizliklerin azaltılması
11. Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları
12. Sorumlu tüketim ve üretim
13. İklim eylemi
14. Sudaki yaşam
15. Karasal yaşam
16. Barış, adalet ve güçlü kurumlar
17. Hedefler için ortaklıklar”

Başta barış ve adalet olmak üzere, ekonomik eşitsizlik, sürdürülebilir tüketim, yenilikçilik ve iklim değişikliği gibi kavramları sürdürülebilir kalkınmanın hedefleri arasına taşıyan bu liste ve 169 alt başlık, devletlerin, hükümetlerin, kurumların ve bireylerin süreç içerisinde üstlenmesi gereken sorumlulukları daha görünür kılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, öncelikle kütüphane-sürdürülebilirlik ilişkisi üzerinde genel

olarak durulmuş, ardından kütüphanelerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde yer alan sorumluluklarda payına düşenlerin, hedeflere bağlı olarak ayrıntılı analizi yapılmıştır.

Bilginin Ortaklığında Kütüphaneler ve Sürdürülebilirlik

Kütüphanelerin, bilgi merkezi kimliği ile ağırlıklı olarak bilgi, bilgi kaynakları ve kullanıcılarının bilgi gereksinimleri üzerine kurgulu olan doğası, aynı zamanda bu toplumsal kültür kurumlarının sürdürülebilirlik kavramı ile en geniş ortak paydasının vücut bulduğu alandır. Bu ortaklık ilk elde sürdürülebilirlik olgusunun kurumsal sürdürülebilirlik alanını çağırıştırıyor olsa da, kütüphaneler için sürdürülebilirlik ve ifade ettiklerinin boyutu çok daha derindir.

Sürdürülebilirliğin boyutları dikkate alındığında, kütüphanelerin dünyasına en yakın olan boyut sosyal sürdürülebilirlik alanıdır. Sosyal sözcüğünün analitik olduğu kadar normatif bir anlamının da olması, buna bağlı olarak da ortaya koyduğu geniş ve çok yönlü çağrışım, diğer boyutlarla kıyaslandığında sürdürülebilirlik-sosyal boyut ilişkisini kurabilmeyi güçleştirmektedir (Littig ve Griebler, 2005, s. 5). Bu güçlüğün bir benzeri ve engel boyutu daha yüksek olanı, sürdürülebilirlik-kütüphane ilişkisi için de geçerlidir. Sürdürülebilirliğin sosyal boyutunda öncelenen; kuşaklararası eşitlik, kilit hizmetlere erişim eşitliği, topluluk olma duygusu, farklı kültürlerle değer veren ilişkiler sistemi, özellikle yerel düzeyde yoğunluğu arttırılmış siyasi katılım (Morelli, 2011, s. 3) gibi hususlar, sosyal boyut kadar kütüphanelerin de sürdürülebilirlik kavramının ifade ettiği dünyaya dâhil olmasını kolaylaştırmaktadır. Bugün artık sosyal sürdürülebilirlik sosyal kimliklerin, toplumsal değerlerin, ilişkilerin ve kurumların geleceğe ne ölçüde devam edebileceği olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak da sürdürülebilir kalkınma söyleminin önemli bir kısmı, sosyal eşitliğin değerini vurgulamaktadır (Gedik, 2020, s. 209). Geline bu nokta, arka planında bilginin olduğu kütüphane-sürdürülebilirlik ortaklığını belirgin hale getirmektedir.

Bilişim teknolojileri dünyasının günümüzde eriştiği yaygınlık ve etkinin çekim gücüne kapılan bir sürü insan, “kütüphanelerin geleceğinden endişe duyuyor ve bilindik biçimleriyle kütüphanelerin internet tarafından gereksiz hale getirilmesinden korkuyor” (Novy, 2018). Oysa aralarında teknolojinin de yer aldığı her türlü yenilik, kütüphaneler gibi kullanıcıları ve onların talepleri ile birlikte var olan kurumlar açısından bazı fırsatları da beraberinde getirir. Sürdürülebilirlik olgusu ve ifade ettikleri bu bağlamda değerlendirilecek olursa, sürdürülebilirlik, kurumsal sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri, kütüphanelerin dünyasına görünen ve sanılandan çok daha yakın bir noktada durmaktadır. Bu ilişki düzeyine,

bilginin kütüphanelerde kullanıcılara yönelik en önemli somutlaştırıcısı olan “gereksinim” kavramı üzerinden bakmaya başlamak gerekir.

Sürdürülebilirlik günümüzde ülkeler, kurumlar ve hatta bireyler açısından dışsal algıda bir duyarlılık göstergesi olarak görülmeye başlanmış, buna bağlı olarak da toplumsal saygınlık aracına dönüşmüştür. Bu çağrışım ve ilişki, ancak memnun müşterileri ile var olabilen kütüphane-toplum denkleminde de mevcuttur (Yıldırım ve Akkaya, 2020, s. 18). Sürdürülebilirlik ve kütüphaneler arasında gereksinim üzerinden kurulacak bu ilişkinin bağı bilgidir.

İnsanlık günümüzde farklı açılardan sürekli olarak dünyanın ne kadar kırılğanlaştığını gözlemliyor ve deneyimliyor. Söz konusu kırılğanlığın arka planında politikadan teknolojiye, ekonomiden çevre ve toplumla ilgili konulara kadar hemen her alanda yaşanan büyük değişimlerle hem mücadele hem de uyum çabası yer almaktadır (European Environment Agency, 2019). Aynı zamanda sürdürülebilirliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın önemini ortaya koyan bu değişimler, toplumdaki sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak dünya genelinde yeni olanaklar kadar, -hatta belki daha çok- yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Değişim ve beraberinde getirdiği sorunlara ilişkin geliştirilen öngörülere göre bir toplumun esenliği toplumsal dayanışmaya bağlı olacaktır (Lozano ve Garcia, 2020). Bu noktada gösterilecek ortak refleks, aynı zamanda sürdürülebilirliğin gerçekliğe dönüşmesi anlamına gelecektir. Kütüphaneler, buldukları yerlerdeki toplumsal dayanışmayı güçlendirmeye katkı verebilecek en elverişli kurumlardır. Bu kimlik, aynı zamanda kütüphane-sürdürülebilirlik yakınsamasının diğer bir adımını oluşturur.

Birleşmiş Milletler Dünya İklim Konseyi (United Nations World Climate Council)’nin yakın gelecekte insanlığın varlığının devamı adına üzerinde durulması gereken ilk öncelikler listesinde şu hususlara yer verilmiştir (United Nations, 2018);

- Yerel konu ve sorunlara yoğun eğilim ve öncelik,
- İnsanların bir araya gelmesine yardımcı ve aracı olma,
- Çok kültürlülüğün önemsenmesi ve kültürel uyum,
- Doğru iletişime yardımcı ve aracı olma.

Yerellik ve değerlerinin korunması, insanların bir araya gelmesine yardımcı olarak sosyal dokunun zenginleştirilmesi, çok kültürlülüğün bir kültürel zenginlik olarak toplumsal ve sosyal yaşama uyumlaştırılması, insanların birbirini gerçekten dikkate aldığı ve dinlediği bir iletişim ortamının gelişmesine destek olma ve böylece bireyin kalabalıklar içinde yalnızlaşmadan yaşamın tüm değerleri ile birlikte anlamına vararak hayatını sürdürmesine katkı sağlama aynı zamanda günümüz kütüphanelerinden

beklenen amaç ve işlevlerdir. Sürdürülebilirliğin de ön koşulları arasında yer alan bu öncelikler tablosunun tamamı, kolaylıkla görülebileceği gibi kütüphanelerden sanıldığı kadar uzak değildir.

Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir noktada duran kütüphaneler, zaten uzun zamandır 17 hedefle ilgili bir dizi görev ve/veya hizmeti yerine getirmektedir. Örgün eğitime destek, yeşil kütüphane binaları, yeşil teknolojiler, kâğıt tasarrufu, elektronik aletlerin kullanımında kısıt, elektronik kaynaklara özendirme, çöp ayrıştırma, kültürel uyum çalışmaları, göçmenlere yönelik hizmetler vb. kütüphanelerin sürdürülebilirlik bağlamında -bazılarını çok uzun zamandır- yürüttükleri işleyişlere örnek gösterilebilir (IFLA, 2022a).

IFLA'nın Dünya Kütüphane Haritasına göre; 2022 yılı sonu itibariyle, “*Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Kütüphaneler*” başlığı altında dünyada sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik hikâyesi olan toplam 56 kütüphane vardır. Aralarında Türkiye'nin henüz yer almadığı 34 farklı ülkenin ev sahipliği yaptığı bu hikâyeler, söz konusu kütüphanelerin sürdürülebilirlik bağlamında toplumda yarattıkları farkındalık olarak kabul edilmektedir. Kalkınma hedeflerinin tamamında örneklerin varlığı, kütüphane sürdürülebilir kalkınma yakınsamasının en dikkat çekici göstergelerinden biridir. Hikâyelerin yoğunlaştığı başlıklar sırasıyla *kaliteli eğitim* (40), *hedefler için ortaklıklar* (31) ve *eşitsizliklerin azaltılması* (20) hedefleridir. Kütüphanelerde en az eyleme dönüşen sürdürülebilir kalkınma başlıkları ise *sudaki yaşam* (2), *karasal yaşam* (2) ve *erişilebilir ve temiz enerji* (3) hedefleridir (IFLA, 2022b).

Sürdürülebilirliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın kütüphanelerle olan/olması gereken bağının görülmesi, dünyada pek çok kütüphanenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin hemen her birinin olgunlaşmasına ve gelişimine katkı veren ürün ve hizmetler konusunda daha özenli olmalarına yol açmıştır (IFLA, 2019, s. 4). Bu özen ilgili literatüre de yansımıştır. Söz konusu çalışmalar Jankowska ve Marcum (2010, s. 161) tarafından akademik kütüphaneler özelinde; “bütçe ve koleksiyonun sürdürülebilirliği, yeşil kütüphane işlemleri ve uygulamaları, yeşil kütüphane binaları ve sürdürülebilirliği ölçme ve geliştirme” olarak gruplandırılmıştır. Yapılan gruplamada da görülebileceği gibi, ilgili literatürün son derece sınırlı bir bölümü Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve kütüphanelerin bilgi ortaklığı üzerinedir.

Bu çalışmada belirlenen bilgi tabanlı ilişkilendirmelerin ilki olan bilginin sürdürülebilirliği noktasındaki en önemli husus, bilgi dünyasında yaşanan kontrolsüz üssel büyüme ve bilgi kaynaklarındaki çeşitlenmedir. Wikipedia'daki madde sayısının 60 milyondan, 1 milyondan fazla maddesi listelenen dil sayısının ise 18'den fazla olması (Wikipedia, 2022a), söz

konusu değişimin en çarpıcı göstergesidir. Hammadde olarak bilgiden yararlanan kurum kimliği ile kütüphaneler de sundukları hizmetler, temel işlevleri ve topluma karşı sorumlu oldukları görevleri ile sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın hemen tüm boyutlarıyla doğrudan ve/veya dolaylı bir biçimde ilgilidir. Bu noktada söz konusu bağı besleyen en önemli husus, tıpkı bilginin dünyasında olduğu gibi, sürdürülebilirlik kavramının da içeriğinin ve kullanım alanının sürekli büyüyerek yaygınlaşmasıdır. Bu durumda bilgi ortaklığında kütüphaneler ve sürdürülebilir kalkınmanın kesişen yollarının genişlemesi kaçınılmazdır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde Kütüphanelerin Yeri

İnsanlığın yarım asrı geride bıraktığı sürdürülebilirlik deneyimi, “daimî olma yeteneği” (Wikipedia, 2022b) olarak tanımlanabilecek bu kavramın eylemsel gerçekliğe dönüşebilmesi için başka bazı unsurlarda devamlılığın tesis edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Buna göre, bilim, teknoloji, kültür, ekonomi vb. alanlarda devamlılık olmadan, sürdürülebilirlik sağlanamaz. Bunların tamamı için ise «*bilgi*» olmazsa olmaz unsurdur. Çalışmanın bu bölümünde, bilginin sürdürülebilirlik için taşıdığı ön koşul olma ayrıcalığı da dikkate alınarak, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 17 maddesinin her birinde gündem olan asıl alt unsurların kütüphaneler ile yakınsamasına yer verilmiştir. Bu yaklaşımdan hareketle öncelikli olarak Avrupa Birliği’nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İlerleme Raporu (Sustainable development in the European Union, 2022) analiz edilerek, her hedef altında asıl gündem olan başlıklar ortaya konulmuştur. Ardından bu başlıkların “bilgi” üzerinden kütüphanelerle olan bağı yorumlanmıştır.

Yoksulluğa son: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ilki olan *yoksulluğa son* başlığında varılmak istenen asıl amaç, “yoksulluğu tüm biçimleriyle her yerde sona erdirmek” (Sustainable development..., 2022) şeklinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda ön plana çıkan çalışma konularının; *çok boyutlu yoksulluk, sosyal dışlanma, dezavantajlı grupların dezavantajları, temel gereksinimleri giderme* ile özellikle *çocuklar ve gençler* olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sosyal dışlanma başta olmak üzere, sürdürülebilirliğin olanaklı kılınması adına ön plana çıkarılan hususların yeterliliklerinin tamamı, kütüphanelerin kullanıcılara sunduğu hizmetlerle doğrudan, özellikle yaygın eğitime verecekleri desteklerle de dolaylı olarak arttırılabilir. Zira söz konusu unsurların tamamında farkındalık ve duyarlılık, engelleri aşmanın ilk adımıdır ve bu noktada kütüphaneler kolaylıkla sorumluluk üstlenebilir.

Açlığa son: Bu hedef başlığının sürdürülebilir kalkınma bağlamındaki asıl amacı; “açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenmeyi iyileştirmek ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek” (Sustainable development..., 2022) olarak özetlenebilir. *Yetersiz beslenme, sağlıklı*

beslenme, sürdürülebilir tarımsal üretim, tarımsal üretimin çevresel etkileri ve bu konudaki *dijital beceriler*, bu kalkınma hedefi kapsamında üzerinde en çok durulan konular olarak tespit edilmiştir. Bu başlıktaki öncelikli hususların önemli bölümü bireysel ve toplumsal bilgilenme ve farkındalık ile ilgilidir ve yenilikçi kütüphaneler söz konusu yetkinliklerin hem sağlayıcısı hem de sağlanma mekânı olmalıdır. Dijital beceriler ve geliştirilmesi ise okuryazarlık kavramının alt alanlarından biridir ve bu noktada kütüphaneler söz konusu becerinin bilinçli bir biçimde kazandırılacağı en doğru adreslerin başında yer alır.

Sağlıklı bireyler: Kalkınma hedefinin amacı; “sağlıklı yaşamları sağlamak ve her yaştan herkes için refahı teşvik etmek” (Sustainable development..., 2022) olarak genellenebilir. Bu kalkınma hedefi kapsamında ön plana çıkan -ve aynı zamanda sağlık teması nedeniyle bilginin dünyasından çok uzakta duramayacak- konular; *sağlıklı yaşam, sağlık belirleyicileri, ölüm nedenleri, sağlık hizmetlerine erişim* ve *sağlık okuryazarlığıdır*. Sağlık okuryazarlığı başta olmak üzere, bu kalkınma hedefinde başarılı olabilmek adına ön plana çıkarılan hususlar, bilgi temelli çözümlerle aşılabilecek başlıklardır. Özellikle “akıllı kentler” bağlamında değerlendirildiğinde, sağlığın tüm yönleri, bilgi ile uyumlaşarak kütüphanelerin hizmetleri kapsamına taşınabilir, hatta taşınmalıdır. Zira kent uygulamaları sağlık sektörünü kapsaması, kütüphanelerinde akıllı kent uygulamalarına uyumlaşması günümüz toplumsal yaşamı açısından kaçınılmazdır.

Kaliteli eğitim: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içerisinde kaliteli eğitimin amacı; “kapsayıcı ve eşit kalitede eğitim sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek” (Sustainable development..., 2022) olarak belirlenmiştir. Sürdürülebilirlik-kütüphane ilişkisinin en çok somutluk kazandığının kabul ve ifade edildiği bu hedef başlığı altında önceliklendirilen hususların ise; *kaliteli eğitim, temel eğitim, üçüncül eğitim, yetişkin öğrenimi* ve *dijital beceriler* olduğu analiz edilmiştir. Kalkınma hedefinin isminden başlayarak, tüm unsurları ve süreçleri kütüphanelerin aktif rol alacağı bir eylem planını gerektirmektedir. Örgün ve yaygın eğitimin birlikteliğini gerektiren kaliteli eğitim süreci, aralarında kütüphanelerin de yer aldığı yaygın eğitim kurumlarının desteği olmadan tesis edilemez. Toplumsal bilinirlik ve hizmet ağı çeşitliliği, bilgi-sürdürülebilirlik ilişkisinin çözümlenmesine dahi gerek kalmadan, kütüphaneleri bu kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesinde birkaç adım öne çıkarmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği: Söz konusu hedef başlığını ele alış “cinsiyet eşitliğini sağlama ve bunun için tüm kadınları ve kızları güçlendirmek” (Sustainable development..., 2022) asıl amacı çerçevesinde kurgulanmıştır. Yapılan analizde, bu kurguda en sık dile getirilen ve

öncelikle iyileştirme yapılmak istenen alt başlıkların; *cinsiyete dayalı şiddet, eğitim, iş ve liderlik pozisyonları* olduğu tespit edilmiştir. Öncelikli alt başlıkların odağında eşitliğin ve eğitimin yer alması, kütüphaneleri doğal olarak bu kalkınma hedefinin önemli taşıyıcılarından biri kılmaktadır. Her geçen gün toplumsal sorunların aşılmasında önemli düğüm noktalarından biri haline gelen cinsiyet eşitliği duyarlılığı ise, kültürel bir olgudur. Toplumsal kültür kurumu kimliği ile kütüphaneler bu olgunun doğru konumu ve anlaşılması açısından sürecin içinde yer almalarını sağlayacak yeni roller sahneye koyabilir.

Temiz su, hijyen ve halk sağlığı: Özellikle COVID-19 küresel salgını sürecinde çok daha önemli hale gelen bu kalkınma hedefinin amacı; “herkes için su ve sanitasyonun mevcudiyetini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak” (Sustainable development..., 2022) olarak özetlenebilir. Bu bağlamda *sanitasyon, su dünyası, su kalitesi ve su kullanım verimliliği* kavramları, hedef grubunda üzerinde en çok durulan ve sürdürülebilir kalkınma açısından önemsenen alanlar olarak analiz edilmiştir. Kalkınma hedeflerinin bu başlığı ve öncelenen hususlar bir kez daha her şeyden önce ortak bilinçlilik ve duyarlılık gerektirmektedir. Söz konusu bilinçlilik ve farkındalık halinin yaygın etki düzeyine ulaşmasında yararlanılabilecek mekanizmalardan biri de benzer yaygın erişim ve etki gücü ile kütüphaneler olmalıdır.

Erişilebilir ve temiz enerji: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin bu başlığının amacı; “herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak” (Sustainable development..., 2022) olarak ortaya konulmuştur. Geri dönüşümün günümüz dünyası için taşıdığı önemin özellikle üzerinde durulduğu bu hedef grubunun analizinde; *enerji tüketimi, enerji temini, uygun fiyatlı enerjiye erişim ve yenilenebilir enerji* alt başlıklarının asıl gündem maddeleri olarak sunulduğu tespit edilmiştir. Odağında enerjinin yer aldığı bu kalkınma hedefi, temelde enerji kaynaklarının doğru ve bilinçli kullanımının yanı sıra korunmasıyla da ilgilidir. Bilinçliliğin gerekliliği bir yanıyla bilgi merkezi kimliğiyle kütüphaneleri işaret ederken, doğru enerji kullanımı ve korunmasına ilişkin bilgi birikiminin yarınlara aktarılması ve bu konudaki deneyimlerin yeni ilhamlara dönüşebilmesinin gerekliliği de akla kütüphaneleri ve bilgi/bilgi kaynakları tabanlı hizmetlerini getirmelidir.

İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme: Ortak amacın; “herkes için sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve insana yakışır işi teşvik etmek” (Sustainable development..., 2022) olarak ifade edilen bu kalkınma hedefi, küresel ekonomik kriz denklemi içinde daha da önemli hale gelen başlıklardan biridir. Yapılan analiz sonucunda, bu hedef başlığının alt hedefler listesinin zirvesinde; *ekonomik büyüme, iş, düzgün iş, işsizlik ve genç istihdamı*

kavramları serimlenmiştir. Evrensel çapta kütüphanelerin yenilikçi hizmet anlayışı kapsamında en çok ön plana çıkardıkları yanlarından biri, adeta bir iş bulma kurumu gibi çalışmak, kullanıcılarına farklı iş alanlarının hangi yeterlilikleri beklediğine ilişkin rehberlik yapmak ve onları söz konusu çalışma pozisyonu ile en doğru biçimde örtüştürmeye çalışmaktır. Yakın gelecekte kütüphaneler tarafından çok daha fazla önemsenecek bu hizmet alanının yanı sıra, yalnızca boş zamanların nitelikli geçirildiği mekânlar olmanın ötesinde, kütüphanelere sosyal, kültürel ve akademik hizmetleriyle bireylerin kişisel gelişimine katkı sağlayarak yeni kariyer fırsatları ya da mevcut kariyerlerinde öne çıkma olanağı da sunmaktadır. .

Sanayi, yenilikçilik ve alt yapı: Dünyanın ekonomik çarkının sürekliliği ile yakından ilgili olan bu kalkınma hedefinin genel amacı; “dayanıklı altyapı oluşturma, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşme ile yeniliği teşvik etmek” (Sustainable development..., 2022) olarak özetlenebilir. *AR-GE ve yenilik, işgücü verimliliği, sürdürülebilir endüstri ve sürdürülebilir altyapı* bu hedef başlığı altında ele alınan öncelikli konular olarak tespit edilmiştir. Hedeflerin bir önceki başlığı ile organik bağı olan bu kalkınma hedefinde tüm paydaşları tatmin edecek bir iş ve işleyişin inşasının yanı sıra, özellikle AR-GE konusu doğrudan bilgi ve bilim temelli yetkin bir zemini gerektirmektedir. Özellikle bilgi toplumunda kütüphane-endüstri iş birliğinin teşvik edilmesi ve bu birliktelikten sağlanacak kazanımların yenilikçilik açısından asıl rekabet avantajı sağlayacak katalizör olarak kabul edilmesi, kütüphanelerin bu başlıktaki yerinin görünürlüğünü kolaylaştırmaktadır.

Eşitsizliklerin azaltılması: Toplumsal yaşamda olduğu kadar, sürdürülebilirliğin de tüm boyutlarında karşılığı olan bu kalkınma hedefinin amacı kısaca; “ulusal ve uluslararası alanda eşitsizliği azaltmak” (Sustainable development..., 2022) şeklinde kurgulanmıştır. Diğer hedeflerle kıyaslandığında, sürdürülebilirliğin yaşamın çok farklı yönleriyle temasını işaret eden bu hedef grubunun daha vurgulu bir biçimde ifade edilen alt başlıkları; *ülkeler içindeki eşitsizlikler, ülkeler arasındaki eşitsizlikler, yoksulluk, sosyal dışlanma, göç ve sosyal içermedir*. Kütüphanelerin, her türden eşitsizliğin giderilmesi noktasında doğrudan üstlenebileceği rollerin asıl kurumsal amaçlarından biri olduğu dikkate alındığında, bu kalkınma hedefinin kütüphanelerin doğal eylemsellik alanı içinde olduğu kolaylıkla görülebilecektir. Temelde yine bilgi ve bilgilenme kavramları zeminine oturan bu süreçte, özellikle sosyal dışlanma ve göç gibi günümüz toplumsal uyumunun en sorunlu alanlarının çözüm aracı olmak kütüphaneler için bir tercihten daha fazlasıdır. Bu iki alt alanın aynı zamana küresel çapta kütüphanecilik dünyasının da en çok üzerinde durulan ve çalışılan konularından olması, söz konusu yakınsamanın boyutunu göstermektedir.

Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları: Bu kalkınma hedefinin genel amacı; “şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak” (Sustainable development..., 2022) olarak özetlenebilir. Yapılan analiz sonucunda, dünya genelinde kent popülasyonunun sürekli artışı nedeniyle daha da önemli hale gelen söz konusu amaç etrafında öncelikli gündem olarak belirlenen hususlar; *şehirlerde yaşam kalitesi, topluluklarda yaşam kalitesi, sürdürülebilir hareketlilik, kentleşme, kentsel dönüşüm ve çevresel etkiler* olmuştur. Odağında kentin yer aldığı bu çok yönlü kalkınma hedefinin öncelikli başlıkları hem doğrudan kütüphaneler ile ilgili, hem de kütüphanelerin toplumsal kabulü ve saygınlığı için birer fırsattır. Kütüphaneler yoğun kentleşmenin bireyde yarattığı kalabalıklar içinde yalnızlaşma sorununu aşmanın, kentsel dönüşüm uygulamalarının aktif bir parçası olarak kent yaşamının kültürel ve çevresel boyutunu koruyarak zenginleştirmenin etkili araçları olabilir. Bu noktada dünyanın farklı kentlerinde gerçekleştirilen iyi uygulama örnekleri, kalkınma hedefleri ve kütüphaneler için bu başlık altında ortaklık yolundaki en önemli motivasyonlardan biridir.

Sorumlu tüketim ve üretim: Sürdürülebilirliğin özel kavramlarından biri olan “sorumluluğun” tüketim ve üretim süreçlerinin her aşamasına eklenmesi gerekliliğine dikkat çeken bu kalkınma hedefinde amaç; “sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak” (Sustainable development..., 2022)’ tır. Bu bağlamda, kalkınma hedefinde en sık üzerinde durulan hususların; *çevresel etkiler ve ekonomik büyümenin ayrıştırılması, yeşil ekonomi, atık üretimi ve atık yönetimi* olduğu tespit edilmiştir. Kalkınma hedeflerinin bu başlığı da ancak farkındalık ve bilinçlilikle yürütülebilecek bir süreci ifade etmektedir. Ortak bir farkındalık ve bilinçliliği gerektiren çevresel duyarlılık, yeşil ekonomi, atık üretimi ve yönetimi gibi öncelikli alanların tamamında kütüphaneler birey ve toplum için etkili uyarıcı ve doğru bilgi aracılığı ile yol gösteren olabilir. Kütüphanecilik dünyasında sürdürülebilirlik adına atılan ilk adımların yeşil kütüphane teması üzerinde odaklandığı dikkate alındığında, kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınmada “yeşil” kavramı ve ifade ettiklerine ilişkin deneyimle bezeli rehberliği çok daha anlamlı ve önemli bir noktada durmaktadır.

İklim eylemi: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin sürdürülebilirliğin daha çok çevresel boyutuna odaklanan bu maddesinin genel amacı; “iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlem(ler) almak” (Sustainable development..., 2022) olarak belirlenmiştir. Çevresel eylemlerin çok yönlü aciliyetine vurgunun yapıldığı kalkınma hedefinde öncelikli eylem alanlarının; *iklim azaltma, iklim etkileri ve adaptasyon, iklim eylemlerinin finansmanı, Avrupa Yeşil Anlaşması ve Avrupa İklim Yasası* olduğu belirlenmiştir. Bu eylem alanları, ilk elde bu kalkınma hedefinin kütüphane

sürdürülebilirlik yakınsamasının en uzak olduğu başlık olduğu algısına neden olmaktadır. Oysa kalkınma hedefinde öncelik olarak ortaya konan iki uluslararası mevzuat, yeşil kavramını ve iklimsel dengeyi ön plana çıkarmaktadır. Her iki kavramın tanınır, önemsenir, yaygınlaştırılır ve eyleme dönüştürülmesi noktasında kütüphaneler sağlayacakları bilgi ve bilgilendirme hizmetleri ile aktif rol alabilir, hatta almalıdır.

Sudaki yaşam: Bu kalkınma hedefinde genel amacın; “sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını koruma ve sürdürülebilir şekilde kullanmak” (Sustainable development..., 2022) olarak cümleye dökülmüştür. Yapılan analizde, bu cümlenin etrafında şekillenen öncelikli temaların; *okyanus sağlığı, deniz koruma, sürdürülebilir balıkçılık, turizm ve biyolojik çeşitlilik* olduğu tespit edilmiştir. Bu başlık altında önceliklenen hususların kütüphanelerle kurulabilecek bağı, “karasal yaşam” başlığı altında birlikte değerlendirilmiştir.

Karasal yaşam: Bir önceki kalkınma hedefinin öznesinin karadaki dünyaya dönüşmesi olarak yorumlanabilecek bu başlıktaki asıl amaç geniş bir ele alışla; “karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını korumak, restore etmek ve teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek, çölleşmeyle mücadele etmek ve arazi bozulmasını durdurmak ve tersine çevirmek, biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak” (Sustainable development..., 2022) olarak kurgulanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesindeki öncelikli eylem alanlarının; *ekosistem durumu, nehirlerdeki duyarlılık, arazi bozulması ve biyoçeşitlilik* olduğu analiz edilmiştir. Sudaki ve karadaki yaşam başlıklarında verilen kalkınma hedeflerinde dile getirilen biyolojik çeşitliliğin korunması, üretim alanlarının korunması, bilinçli üretim ve tüketimi ile bu mecralardaki varlıkların turizm aracılığı ile bilinirliğini ve değerini artırma hedeflerinin tamamı, farkındalık ve bilinçlilik adına bir hazır bulunuşluğu gerektirir. Söz konusu gereklilik, farklı açılardan doğru bilgiye sahip olma ve bu bilgiyi gereksinimler bağlamında doğru biçimde kullanabilme becerisiyle karşılanabilir. Günümüzde infodeminin ulaştığı boyut dikkate alındığında daha da önemli hale gelen doğru bilgi ve doğru kullanımı, en doğru biçimde kütüphaneler aracılığı ile gerçekleştirilebilir.

Barış, adalet ve güçlü kurumlar: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin kurumsal sürdürülebilirliği önceleyen bu başlığı, aynı zamanda dünya barışının sürdürülebilirliğinin ön koşulu kimliğine dikkat çekmektedir. Kalkınma hedefinin genel amacı; “sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etme, herkes için adalete erişim sağlama ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak” (Sustainable development..., 2022) şeklinde özetlenebilir. Kalkınma hedefinde en çok tekrarlanan kavramlar; *barış, kişisel güvenlik, adalete erişim ve kurumlara güvendir*. Başta farklı türden bilgiler üzerine inşa edilen

kişisel güvenlik sistemleri olmak üzere, kalkınma hedefinin tüm öncelikli temaları, bilgi ile olan yakınsamaları nedeni ile kütüphanelerden sanıldığı kadar uzak bir konumda değildir. Kurumlara yönelik güven duygusunun gelişmesi ancak o kurumların daha yakından tanınması ile olanaklıdır. Aynı şekilde bir ülkedeki adalet sistematiğine uyum da öncelikle o sisteme vakıf olmayı gerektirir. Kütüphaneler bu noktada resmi ve özel kurumların toplumsal refah adına tanıtımlarını üstlenen iş birlikçileri olabilir. Bu aşamada kütüphanelerin toplum nazarındaki bilinirliği ve yaratılan iyi karakterli genel algı, hem söz konusu iş birliğinin, hem de kütüphanelerin kalkınma hedefi içinde kendine yer bulmasının çıkış noktası olacaktır.

Hedefler için ortaklıklar: Kalkınma hedeflerinin son başlığı, dünya genelinde gerçekçi işleyişe kavuşmuş bir sürdürülebilirliğin ancak evrensel bir iş birliğiyle mümkün olabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda kalkınma hedefinin amacı; sürdürülebilir kalkınma için uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak” (Sustainable development..., 2022) olarak tercüme edilebilir. İşbirliğine yönelik olarak altı çizilen hususlar ise; *küresel ortaklık, mali yönetim, teknolojiye erişim ve bağış, yardım, sponsorluk vb.* olarak tespit edilmiştir. Bu kalkınma hedefinin başlığı, kütüphaneleri doğrudan sürdürülebilir kalkınmanın aktif paydaşı kılmaktadır. Zira kütüphaneler doğaları gereği var oldukları tüm zaman ve alanlarda aktif birer iş birlikçidir. Bilgi ve bilgi kaynağı üreticileri, sağlayıcıları, yönetici ve personeli, diğer kütüphaneler, mevcut ve potansiyel kullanıcıları, yerel ve merkezi idare vb. gibi unsurlar, bir kütüphane için ortaklığı olağan bir kimlik nitelemesine dönüştürmüştür. Aynı zamanda kütüphanelerin toplumsal kabulü ve saygınlığının da bir gereği olan bu niteleyici yan, sürdürülebilirlik gibi başarı için derinlikli iş birlikleri ve etkili ortaklıklar gerektiren bir sürecin içinde çok daha anlamlı bir hale gelecektir. Ortaklığın tüm paydaşların yarınları açısından ortak bir kazanımı ifade edeceği dikkate alındığında, bu kalkınma hedefi ile kütüphane yakınsamasının doğallığı daha kolay benimsenecektir.

Hedeflerde yer alan alt amaçlar ile bu amaçlar doğrultusunda belirlenen öncelikli konulara bakıldığında, bilginin sürdürülebilir kalkınma ve küresel hedeflere ulaşılması açısından ne kadar çok önemli olduğu kolaylıkla görülebilecektir. Zira 17 kalkınma hedefinin tamamının zemininde farklı yönleriyle eğitim yer almaktadır. Günümüzün eğitimde süreklilik anlayışına göre, sürdürülebilirlik de dâhil, eğitim ve kazanımlarının yaşama eksiksiz nüfuzu, ancak örgün eğitim sürecinin yaygın eğitimle desteklenmesi ile mümkün olabilir. Bu noktada kütüphanelerin hem eğitim kurumu hem de eğitimin olmazsa olmaz unsuru olan bilginin dünyasına ilişkin yetenek ve yeterliliklerinin zenginliği kimlikleri ön plana çıkmaktadır. Tablonun diğer tarafından bakıldığında da, kütüphanelerin sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmayı sahiplenmeleri gereklidir. Zira

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve kütüphaneler arasında var olan bilgi temelli organik bağ, kütüphanelerin geleceği açısından en güçlü dayanak noktalarından biri olabilir/olmalıdır.

Çalışma kapsamında, *Avrupa Birliği'nin 2022 Sürdürülebilir Kalkınma İzleme Raporunda* hedefler ve gelinen noktaların, dünyanın genel durumu ile ilişkilendirmeler ışığında yapılan önceliklerin analizinde tespit edilen tüm unsurlar öncelikli olarak bilgi ve bilinçli erişim, kullanım, paylaşım ve aktarımını gerektirmektedir. Bilimsel, teknolojik, ekolojik, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik yönleri olan ve yukarıda listelenen söz konusu önceliklerin tüm bu yönlerinin kuşatıcılığı ve sürekliliği ancak bilgi ile olanaklıdır. Bu organik ilişki, kütüphaneleri de hedefler altında listelenen öncelikli hususlarla aynı potaya koymaktadır. Çünkü kütüphaneler, toplumun her kesiminin bilgiye özgür ve eşit erişmesi yanında, toplumsal refaha katkı amacıyla bireylerin becerilerini geliştirmeye yönelik hizmet veren kuruluşlardır. Bireylerin bilgiye dayalı karar verme sürecine yönelik gelişimler, orta ve uzun erimde toplumsal düzeyde yoksulluğun azalması ve refah düzeyinin artması anlamına gelecektir. Bu nedenle, kütüphaneler, yerelden başlamak üzere ulusal ve uluslararası düzeyde toplumsal refahın artmasında yadsınamaz kuruluşlardır. Toplumsal refah ise, çok yönlü boyutlarıyla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın çıkış noktasıdır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin asıl amacına uygun olarak kütüphanelerin ortaya koyacağı “kimse arkada kalmasin” (Garcia-Febo, 2022) felsefesine dayanan hizmet anlayışı, kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınma sürecindeki gerçek yerinin ve üstlenebileceği sorumlulukların portresidir. Bu portreyi renklendirmek ve albenili kılmak, günümüz kütüphanecilik anlayışının temel amaçlarından biri olmalıdır. Çünkü sürdürülebilir kalkınmada hedeflerle birlikte tüm insanlığın aynı farkındalık, duyarlılık ve eylem çizgisine çekilmesi, yani kimsenin arkada kalmaması için birlik olmak, birlikte hareket edebilmek gerekir. Kalkınma hedeflerinin tüm unsurlarında anlamlı karşılığı olan *birlik* olabilme halinin toplumsal boyuttaki en kolay sağlayıcısı, aralarında kütüphanelerin de yer aldığı kültür kurumlarıdır. Bu noktada tüm kütüphane türlerinin farklı yönlerde de olsa sürdürülebilirlik bağlamında sorumlulukları ve yapabilecekleri mutlaka vardır (Missingham, 2020, ss. 13-14). Sorumluluklar ve yapabilecekler bağlamında kütüphane türünün yanında dikkate alınması gereken diğer bir husus da ülkeler ve kütüphanelerin önemsenme düzeyidir.

Türkiye, *Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini* 2019 yılında resmi olarak kabul etmiş ve imza altına almıştır. Birleşmiş Milletlerin Türkiye raporuna göre ülkemizde kütüphanelere ilişkin sürdürülebilirlik odaklı kayıtlı bir proje bulunmamaktadır. Kalkınma hedefleri açısından “önemli zorlukları devam eden” ülke kategorisinde yer alan Türkiye, 70,4 puan ortalaması ile ülkelerin sürdürülebilirlik sıralamasında 163 ülke arasında

71'inci sırada yer almaktadır (United Nations, 2022b). Bu tablo ve Türkiye'ye ilişkin diğer istatistiklerin bileşenlerine göre, ülkemizde sürdürülebilir kalkınmanın önemsenmesi, özenilmesi ve yapılması gerekenlerin hacmi çok daha büyük, önceliği de çok daha yüksektir. Söz konusu etkinin, aynı özen ve öncelik düzeyi ile kütüphanecilik alanına da taşınması, bu camianın paydaşları açısından bir tercih olamaz.

Sonuç ve Öneriler

Kütüphaneler, tarih boyunca daima kullanıcılarını ve içinde buldukları toplumu geleceğe hazırlamaya katkıda bulunmuşlardır. Bugün kütüphaneleri çok daha büyük ve karmaşık bir sorun beklemektedir. İnsanın neden olduğu tahribat yüzünden tehdit altında olan bir gelecek...

Kendini insanların bilgi gereksinimini en isabetli şekilde karşılamaya adanmış kurumlar olarak toplumsal ağın içinde yer alan kütüphaneler, günümüz dünyasının gerek ve önceliklerine uygun olarak sürdürülebilir bir toplumu amaç edindikleri takdirde, çok ciddi bir hareketin katalizörü olacaklardır. Şüphesiz, kimse kütüphanelerin insanlığın geleceğini kurtaracak kahramanlar olmalarını beklemiyor. Oysa bugün tam da bunu başarabilecek harika bir konumda olabilirler. Bunun yolu, kütüphanelerin hizmet sundukları/sunacakları kişilerin yaşamına özgün ve değer katacak bir biçimde dâhil olabilmesinden geçmektedir. Söz konusu yetkinlik, toplumsal kültür kurumu olarak toplumun yapı taşlarını doğru kavramak, parçası olunan ortamın doyurucu derecede bilincinde olunmasıdır. Sürdürülebilirlik kavramı ve beraberinde getirdiği olgular, günümüzde söz konusu özgünlüğün tüm insanlık adına ortak olan paydalarından biridir. Bu ortaklığa dâhil olarak değer katabilmek, bir bakıma kütüphanelerin kendi çaplarında dünyanın geleceğine katkı verebilmek, dünyanın geleceğinin kurtulması çabasının ortağı olabilmek anlamına gelecektir.

Kütüphanelerin küresel ölçekli sürdürülebilirlik açısından ayrıcalıklı ve talihli bir noktada bulduklarını iddia etmek yanılı olmayacaktır. Çünkü sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın doğası ile bu süreçte varılmak istenen hedefler, kütüphanelere bir noktaya kadar kahraman olabilmek fırsatı sunmaktadır. Zira sürdürülebilir kalkınma için; toplum duyarlılığını oluşturmak, toplum direncini geliştirmek, eşit ve kapsayıcı hizmet sağlamak, kurumsal süreklilik, kurumsal örneklik, dönüştürücü toplumsal ortaklıklara aracılık edebilmek ve sürdürülebilirlikle bilim arasında güçlü bir bağ kurabilmek gerekir. Tüm bunların ortaya konulabilmesi ise ancak sürdürülebilirlikle bilginin koşulsuz ortaklığını inşa edebilmekle mümkündür. Söz konusu ortaklığın inşasında, kütüphanelerin yaygın ve örgün eğitim sistemindeki yönlendirici gücü ile sürdürülebilirlikte süreklilik

açısından önemli bir yerde duran yaşam boyu öğrenme pratiğindeki önemi ön plana çıkmaktadır.

Sürdürülebilirlik ve kütüphane yakınsaması ile bu birlikteliğin *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri* açısından anlamlı çıktıları için ilk adım öz inanmışlık olacaktır. Bunun ardından konuya ilişkin kurumsal kimlikle yapılanlar ve yapılacaklar çok daha anlamlı hale gelecektir. Ortaya konacak eylemlerin kullanıcılar nazarında da anlam bulması kurumsal şeffaflık ve anlaşılabilirlikle olanaklıdır. Doğru ve hedeflere uygun ortaklıklar ile iş birlikleri, sürdürülebilirliğin tüm yönleri ile olan kurumsal organik bağın gösterimi, kalkınma hedeflerinin tüm başlıkları, aşamaları ve öncelikleri ile olan organik bağın gösterimi ve toplumsal düzenleme ile planlamalarda karar odağında kütüphanelerin de yer alması ve belirlenen amaçlara ulaşılmasına katkı sunabileceğinin güçlü ifadesi, bu noktada kütüphaneler ve kütüphanecilerin en önemli kolaylaştırıcıları olacaktır. Bunun için ise mevcut ve potansiyel kullanıcılara yönelik yakın temas ve doğru gözlem gerekir. Söz konusu gerekliliklerin sağlanması da kütüphane ve kullanıcıları arasında güçlü bir ortaklık anlamına gelecektir.

Dünyanın geleceği için sürdürülebilirlik ancak kalkınma hedefleri ve bu hedeflere inanmışlıkta güçlü birliktelik ve ortaklık ile olanaklıdır. Bu ortaklık ve birliktelik, bütünü var eden aktörler arasında bir eşitlik durumu yaratır. Oysa sürdürülebilirlik kütüphane yakınsamasının odağında yer alan bilgi(ler) çoğul olmakla birlikte eşit değildir(ler). Söz konusu eşitsizlik hali üretim, erişim, paylaşım, koruma, aktarma vb. aşamaların tamamı için bir gerçekliktir. Bu eşitsizlik, sürdürülebilirliğin doğası ile uyumsuzdur. Eşitsizliğin giderilmesinde bazı yardımcı oyuncular sahneye çıkmalıdır. Kütüphaneler bu oyuncu grubunun en başında yer alır/almalıdır.

Bir konunun önemini farkında olmak ve bu konuda fark yaratabilmek için, öncelikle o konuya ilişkin her türlü bilgiye sahip olmak gerekir. Ancak bunun ardından ortak algı ve farkındalık yaratılabilir. Söz konusu gereklilik, günümüz dünyasının en önemli sorunlarından birinin sembolü olan sürdürülebilir kalkınma için de geçerlidir. Kütüphaneler sürdürülebilir kalkınma ve kalkınma hedeflerinin topluma ulaşması ve toplum tarafından farkına vararak anlaşılması noktasında kritik roledirler. Sürdürülebilirlik adına “eğitici”, “öğretici” ve “savunucu” kimlikleri ile ön plana çıkarılabilecek bu roller, tıpkı sürdürülebilir kalkınmada olduğu gibi, kütüphaneler dünyasının da yarın nerede olacağını belirleme gücüne sahiptir. Bu tabloyu gelecek adına bir fırsata dönüştürmek ise tüm paydaşların ortak sorunu ve sorumluluğu olmalıdır.

Kaynakça

- Altay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/1545984>
- Baudrillard, J. (2021). *Tüketim toplumu*. F. Keskin (Çev.). Ayrıntı.
- Cambridge Dictionary (2022). *Sustain* maddesi. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/sustain>
- Caradonna, J. L. (2014). *Sustainability: A History*. Oxford University Press. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ikc-ebooks/reader.action?docID=1745809>
- Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), s. 1-21. <https://doi.org/10.20875/makusobed.311006>
- Dyllick, T ve Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability, *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130-141
- European Environment Agency [EEA] (2019). How to accelerate change towards sustainability?. <https://www.eea.europa.eu/highlights/how-to-accelerate-change-towards-sustainability>
- Garcia-Febo, L. (2022). Leaving no one behind: Marketing sustainable libraries. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2083/1/s5-2022-garciafebo-en.pdf>
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 196-215.
- Gladwin, T.N., Kennelly, J.J. ve Krause, T. S. (1995), Shgifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research. *Academy of management Review*, 20(4),874-907. <https://doi.org/10.2307/258959>
- IFLA (2019). Libraries and the sustainable development goals: A storytelling manual. <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdg-storytelling-manual.pdf>
- IFLA (2022a). Resources. https://www.ifla.org/resources/?_sfm_unitid=105152&_sfm_resource_type=All

- IFLA (2022b). Library map of the world. <https://librarymap.ifla.org/>
- Jankowska, M. A., ve Marcum, J. W. (2010). Sustainability challenge for academic libraries: Planning for the future. *College & Research Libraries*, 71(2), 160-170.
- Karabıçak, M. ve Özdemir, M. B. (2015). Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 6(13), 44-49. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/214112>
- Littig, B. ve Griebler, E. (2005). Social sustainability: A catchword between political pragmatism and social theory, *International Journal for Sustainable Development*, 8(1/2), 65-79.
- Loach, K., Rowley, J. ve Griffiths, J. (2017). Cultural sustainability as a strategy for the survival of museums and libraries. *International Journal of Cultural Policy*, 23(2), 186-198.
- Lozano, R. ve Garica, I. (2020). Scrutinizing sustainability change and its institutionalization in organizations. <https://doi.org/10.3389/frsus.2020.00001>
- Missingham, R. (2020). Sustainable development goals: Insights from research libraries. *International Journal of Librarianship*, 5(2), 13-25. <https://doi.org/10.23974/ijol.2020.vol5.2.167>
- Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: A definition for environmental professionals, *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1-10.
- Novy, L. (2018). Kütüphaneler ve sivil toplum: Dünyayı biraz da kütüphaneler kurtaracak. <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/kul/mag/21296101.html>
- Özçağ, M. ve Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma anlayışında yeni bir boyut: Yeşil ekonomi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324. <https://doi.org/10.18026/cbusos.85473>
- Peşkircioğlu, N. (2016). 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri: küresel verimlilik hareketine doğru. https://www.academia.edu/35678484/2030_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir_Kalkınma_Hedefleri_K%C3%BCresel_Verimlilik_Hareketine_Do%C4%9Fru
- Paul, B. D. (2008). A history of the concept of sustainable development: Literature review. *The Annals of the University of Oradea Economic Sciences Series*, 17(2), 576-580.
- Polat, C. (2022). Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda bilgiye erişim hakkı ve bilgi okuryazarlığı becerilerinin

- önemi. *INCSOS VII KARABAG International Congress of Social Sciences: Conference Proceedings, 2-4 June 2022* içinde (ss. 330-345). Elazığ: ASOS Yayınevi.
- Ratiu, D. E. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourses and practices. *City, Culture and Society*, 4, 125-135.
- Rout, P. R., Verma, A. K., Bhunia, P., Surampalli, R. Y., Zhang, T. C., Tyagi, R. D., Brar, S. K. ve Goyal, M. K. (2020). Introduction to sustainability and sustainable development. *Sustainability: Fundamentals and applications* içinde (ss. 3-19). T. C. Zhang, R. Y. Surampalli, M. K. Goyal, S. K. Brar ve R. D. Tyagi (Ed.). John Wiley & Sons. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ikc-ebooks/reader.action?docID=6142662>
- Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.
- Saraç, B. ve Alptekin, N. (2017). Türkiye’de illerin sürdürülebilir kalkınma göstergelerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1), 1-28.
- Soini, K. ve Dessen, J. (2016). Culture-sustainability relation: Towards a conceptual framework. *Sustainability*, 8(2), 167. <https://doi.org/10.3390/su8020167>
- Sustainable development in the European Union (2022). Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context. 2022 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242025/KS-09-22-019-EN-N.pdf/a2be16e4-b925-f109-563c-f94ae09f5436?t=1667397761499>
- Şen, H., Kaya, A. ve Alaplan, B. (2018). Sürdürülebilirlik üzerine tarihsel ve güncel bir perspektif. *Ekonomik Yaklaşım*, 29(107), 1-47
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2, 57-73.
- Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde sürdürülebilirlik kavramı ve sürdürülebilirliği etkileyen etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 91-117
- United Nations (1972). Conferences: Environment and sustainable development. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
- United Nations (1992a). Report of the United Nations Conference On Environment and Development. <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/genera>

https://www.un.org/assembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

United Nations (1992b). Agenda 21. <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

United Nations (2000). United Nations Millennium Declaration. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-millennium-declaration>

United Nations (2002). Johannesburg Declaration on Sustainable Development. https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POI_PD.htm

United Nations (2012). Future We Want. <https://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>

United Nations (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

United Nations, (2018). The sustainable development agenda. <https://www.un.org/en/our-work/support-sustainable-development-and-climate-action>

United Nations (2020). THE 17 GOALS - Sustainable Development Goals. <https://sdgs.un.org/goals>

United Nations (2022a). United Nations Conference on Sustainable Development. <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>

United Nations (2022b). 2022 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu. <http://unsdsn.boun.edu.tr/2022-surdurulebilir-kalkinma-raporu/>

UNWCED. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future*. United Nations. <https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/international-cooperation/2030agenda/un--milestones-in-sustainable-development/1987--brundtland-report.html>

Wichaisri, S. ve Sopadang, A. (2018). Trends and future directions in sustainable development. *Sustainable Development*, 26(1), 1-17. <https://doi.org/10.1002/sd.1687>

Wikipedia (2022a). About Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:About>

Wikipedia (2022b). Sürdürülebilirlik maddesi. <https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik>

Yıkılmaz, R. F. (2011). *Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve Türkiye için yöntem geliştirilmesi*. (Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.

Yıldırım, Z. ve Akkaya, M. A. (2020). Kütüphaneler ve sürdürülebilirlik ilişkisi: Genel bir değerlendirme. *KAREFAD, ÇAKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 18-46.

Atıf için:

Akkaya, M. A. (2023). Sürdürülebilirlik ve kütüphane yakınsamasına bilgi üzerinden farklı bir bakış: Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) ve kütüphaneler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 113-141. doi: 10.54558/jiss.1223912

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Şehir Hastanelerinin Misyon ve Vizyon Beyanlarının İçerik Analizi

Fatma Yıldırım* 0000-0002-3585-5370

Öz

Amaç: Çalışmanın iki amacı vardır. Birinci amacı Türkiye’de 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla faaliyet gösteren 20 şehir hastanesinin, misyon ve vizyon bildirimlerinin incelenmesidir. İkinci amacı şehir hastanelerinin misyon ve vizyon beyanlarında hangi bileşenlere vurgu yapıldığının, hangi bileşenlere vurgu yapılmadığının tespit edilmesidir.

Yöntem: Nitel bir araştırma deseni tercih edilen bu çalışmada veriler, doküman olarak toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmada şehir hastanelerinin misyon ve vizyon beyanlarında, en çok iki bileşene vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Buna göre misyonda en fazla atıf hizmet ve kurum felsefesine yapılmıştır. Vizyonda ise en fazla atıf performans ve amaç bileşenine olmuştur. İlaveten misyon beyanlarında en az vurgunun, yer/mevki bileşeni olduğu görülmüştür.

Sonuç: İlk şehir hastanesinin 2017 yılında açılmasının ardından, Türkiye’de sağlık sistemi için yeni bir dönem başlamıştır. Sağlık yatırımları planlamasına göre güncel olarak yapımı devam eden 7 hastane ile birlikte sayılarının 36’ya ulaşması hedeflenen şehir hastaneleri, gerek sistemsel gerek yönetsel anlamda yeniliği ve iyileşmeyi gaye edinen bir projedir. Bu bağlamda stratejik olarak öncelikli adım misyon ve vizyon beyanlarının doğru içeriği yansıtması olmalıdır. Nitekim bu durum, şehir hastanelerinin örgütsel kimliğine dolayısıyla örgütsel başarısına doğrudan tesir edecektir. Bu kapsamda hastanelerin hemen hemen hepsinin vizyon beyanlarını stratejik açıdan doğru formüle ettiği sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan şehir hastanelerinin misyon beyanlarında, stratejik açıdan birtakım noksanlıkların olduğu tespit edilmiştir.

Özgünlük: Makalede, daha önce ele alınmamış bir konu olan, şehir hastanelerinin misyon ve vizyon ifadeleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Şehir hastanesi, misyon, vizyon, içerik analizi.

* Dr., fatmayildirim@gmail.com

Content Analysis of Mission and Vision Statements in City Hospitals

Fatma Yıldırım* 0000-0002-3585-5370

Abstract

Purpose: There are two purposes of the research. The first one is the examination of the mission and vision statements of 20 city hospitals operating in Turkey since January 2023. The second aim is to determine which mission and vision components of city hospitals are emphasized, and which are not.

Method: In this study, which used a qualitative research design, the data were collected as documents. Content analysis was used to analyse the obtained data.

Findings: In the study, it was determined that maximum two components were emphasized in the mission and vision statements of city hospitals. Accordingly, the most references in the mission were made to service and corporate philosophy. The most references related to vision were to the performance and purpose component. In addition, it was seen that the least emphasis was put on the place component in the mission statements.

Implications: Following the opening of the first city hospital in 2017, a new era began for the health system in Turkey. City hospitals, whose number is aimed to reach 36 with 7 hospitals currently under construction according to health investment planning, is a project that has been intended for innovation and improvement in both systemic and managerial terms. In this context, the first strategic step should be to show the correct content of the mission and vision statements. Thus, this situation will have a direct impact on the organizational identity of city hospitals, which will end up with their organizational success. In this context, it was concluded that almost all of the hospitals formulated their vision statements strategically. Conversely, it was determined that there is some strategic deficiencies mission statements of city hospitals.

Originality: The article focuses on the the mission and vision statements of city hospitals, which is a topic that has not been discussed before.

Keywords: City hospital, mission, vision, content analysis.

* Dr., fatmayildirim@gmail.com

Giriş

Her canlı gibi insan da yaşamını, hayatta kalma içgüdüsüne göre dizayn eder. Dolayısıyla bedenindeki ve ruhundaki fiziksel, ruhsal zorluklarla başa çıkmak veya kendi yapamıyorsa yardım almak üzere kurgulanmıştır. Nitekim çağlardan beri bir insanda zuhur eden herhangi bir ağrı veya rahatsızlığa; bitki, toprak, su gibi doğal yöntemler aracılığıyla çare olan şifacılar yaşamışlardır. Önceleri herhangi bir mekâna bağlı olmayan bu şifacılar, tarihsel süreç içinde belirli bir yere ait olmuşlar yani kimi zaman Mısır'da Nil Nehri kıyısında kurulan sanatoryumlarda kimi zaman da Selçuklu Devleti'ndeki darüşşifalarda birçok hastalığa derman olmuşlardır. Benzer şekilde günümüzün şifacıları da eczacılar, hekimler, hemşirelerdir. Keza bu hizmete aracılık eden kurumların başında hastaneler gelmektedir. Çünkü insanın var olduğu her yerde unvanlar ve mekânlar değişse bile sağlık hizmeti, her dönem saygınlığını koruyan bir faaliyet alanı olmuş hatta insan sağlığına verilen değerin önemli bir göstergesi kabul edilmiştir.

Küreselleşmeyle beraber dünyadaki değişim, her alanda olduğu gibi sağlık alanına da yansımıştır. Nitekim o döneme kadar çoğunlukla kamu hizmeti olarak sunulan sağlık hizmeti, neo-liberal politikaların da etkisiyle özelleştirme bağlamında değerlendirilmeye alınıp yeniden şekillenmeye başlamıştır. Ayrıca piyasalardaki artan rekabet şartları, sağlık sistemine de yansımış, hastaneleri de tıpkı diğer işletmeler gibi hizmette fark yaratacak yöntemler aramaya yöneltmiştir. Bu bağlamda dünyada sağlık reformları başlatılmış, sağlık sisteminde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu süreçlere ve gelişmelere Türkiye de uyum sağlamış, sağlıkta dönüşüm uygulamaları başlatmıştır.

2005'te T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından ilk kez şehir hastaneleri, kavramsal olarak ele alınmıştır. Şehir hastaneleri modeliyle beraber sağlık sisteminde farklı ve yeni bir döneme girilmiştir (Atasever, 2018). Bu yenilikler sadece sağlık personelinin çalışma düzeninde ya da hastalara sunulan imkânlarda değil, aynı zamanda hastanelerin yönetim stratejilerinde de meydana gelmiştir. Böylece ilk olarak özel sektörde kullanılan ve stratejik yönetimin önemli iki bacağı sayılan misyon ve vizyon kavramları (Emini ve Ayaz, 2020, s.230), hastaneler için de zaruri bir mesele haline gelmiştir. Ayrıca misyon ve vizyonun doğru belirlenmesi ve doğru beyan edilmesi, hastanelerin eylem planlarına da yön veren önemli uygulamalar kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla faaliyet gösteren toplam 20 şehir hastanesinin misyon ve vizyon beyanlarının, içerik analizi yöntemiyle incelenerek, kavramların hangi bileşenlere atıfta bulunduğu tespit edilmesidir. İlaveten çalışmada; hastanelerin misyon ve vizyon beyanlarının atıfta bulunduğu bileşenlerde, hangi ifadelere vurgu yapıldığı ve hangi ifadelere vurgu yapılmadığı da değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde şehir hastaneleri modeli ve gelişim süreci, misyon kavramı ve bileşenleri, vizyon kavramı ve bileşenleri hakkında kavramsal tanım ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Şehir Hastaneleri Modeli ve Gelişim Süreci

Sanayi Devrimi'nden sonra dünyada üretimin yoğunlaşmasıyla beraber pazarın genişlemesi gerektiği düşüncesi, birçok devlet tarafından benimsenmiştir. Daha sonra 1970'lerde yaşanan ekonomik buhranlarla beraber ortaya atılan neo-liberal politikalar, serbest piyasa ekonomisini hızlandırmış dolayısıyla varlığını zaten hissettiren küreselleşme süreci ivme kazanmıştır (Çeken, Ökten ve Ateşoğlu, 2008). Akabinde yaşanan petrol krizleri de devletleri ciddi mali sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla devlet tarafından sunulan kamu hizmetlerinin, kalitesiz ve verimsiz olduğu düşünceleri dile getirilmeye başlanmıştır (Kurun, 2017). 1980'lerde ise kamusal hizmet olarak görülen eğitim, sosyal güvenlik, sağlık alanlarında özel sektörün finansmanın güçlendirilmesi gerektiğini fikri, kamuoyunu meşgul eden önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Tüm bunların yanında dünyadaki doğum oranlarının artması ve ölüm oranlarının azalmasına bağlı olarak artan nüfus, sağlık hizmetine olan talebin niteliğini ve niceliğini de değiştirmiştir. Böylece Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası örgütlerin girişimleriyle, piyasalar yeniden düzenlenerek özelleştirme politikaları uygulanmaya başlanmıştır (Erol ve Özdemir, 2018). Bu kapsamda dünyada 1990'lı yıllarda başlatılan sağlıkta iyileştirme ve kesintisiz hizmetin sağlanması için yapılan sağlık reformları başlığı altındaki düzenlemeler, Türkiye'de 2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Sağlıkta Dönüşüm Programı, sağlık hizmetlerinde birçok hususta daha etkin hizmet vermek adına, ciddi politika değişiklikleri ve düzenlemeleri içermektedir (Memişoğlu, 2018). SDP'nin temel felsefesi, hastanelerin bir işletme olması fikrine dayanmaktadır. Bu nedenle hastaneler de tıpkı diğer işletmeler gibi kalitenin artırılmasına gayret etmek ve hizmet almaya gelen herkesi bir müşteri gibi memnun etmek durumunda kalmışlardır (Fedai, 2020; Forehand, 2000). Dolayısıyla hastanelerde de, işletme yapısına uygun yönetim anlayışı hızla biçimlenmeye başlamıştır. Tüm bu değişimler devam ederken 2005 yılında Türkiye'de, sağlık sisteminde şehir hastaneleri kavramı gündeme gelmiştir. 2007 yılında ise T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesinde özerk olarak Kamu Özel Ortaklığı Dairesi kurulmuştur (Atasever, 2018). Kamu-özel ortaklığı (KÖO) sağlık alanında süratle yaygınlaşan bir model olup, yönetim ilişkisini kapsayan ve bunu dönüştüren sözleşme temeline dayalı bir örgütlenmedir. Nitekim bu modelde devlet, sadece tıbbi hizmet üretiminde yer almakta; diğer alanların işletilmesi blok halinde özel sektöre devredilmektedir (Karasu, 2011). Ayrıca modelin

çıkış noktası finansaldır. Yani KÖO, artan mali talepleri karşılamak (Bult-Spiering ve Dewulf, 2008) ve finansal zorlukların üstesinden gelmek amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda dünyadaki birçok ülkede, sağlık hizmeti alanında yenilikleri teşvik etmek (Warsen, Klijn, Koppenjan ve Siemiatycki, 2018) ve hizmetleri kolaylaştırmak için yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Gottwald, Becker, Bahr ve Mueller-Fahnow, 2016). Öte yandan kamu özel ortaklığı sadece bir finansman yöntemi değil, aynı zamanda sağlık hizmet sunumunda da etkinlik ve verimliliğin sağlanabileceği alternatif bir yaklaşım olarak kabul görmektedir. Böylece sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin önemli adımlarından biri olarak kabul edilen kamu özel ortaklığı ile birlikte, yeni bir kurumsal mantığı temsil eden şehir hastaneleri hayata geçirilmiştir (Çavmak ve Çavmak, 2017; Erol ve Özdemir, 2019).

Şehir hastanelerinin kurulma nedeni; toplumun sağlık düzeyinin iyileştirilmesi ve toplum sağlığına yönelik risklerin en aza indirilmesidir (Acartürk ve Keskin, 2012). Bu bağlamda Türkiye’de ilk şehir hastanesi 2017 yılında açılmıştır (Atasever, 2018). 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla Adana, Balıkesir, Bursa, Elazığ, Eskişehir, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Manisa, Mersin, Tekirdağ, Yozgat illerinde birer tane, Ankara’da 2 ve İstanbul’da 4 olmak üzere toplamda 20 şehir hastanesi faaliyet göstermektedir. Ayrıca inşaatı devam eden 7 hastane ile birlikte süreç içinde şehir hastanelerinin sayılarının toplamda 36’ya ulaşması planlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2022).

Misyon Kavramı ve Bileşenleri

Misyon anlam itibarıyla, üstlenilen görev anlamına gelmektedir. Bu bağlamda misyon, bir örgütün var olma sebebini açıklayan önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Misyon, bir işletmeyi ortak gayesine ulaştıran görev veya görevler bütünü olup (Ramazanoğlu ve Bahçeci, 2006) örgütün kaynaklara akıllıca ulaşmasını sağlayan (Eren, 2005) bir sürecin ilk adımudur. Buna göre motive edici yapıda olup örgüt çalışanları için adeta kılavuz özelliği taşımaktadır (Bart, 2002).

Bir işletmede misyonun başarılı olması için hem yöneticiler hem çalışanlar tarafından benimsenmesi yani kabul görmesi oldukça önemlidir (Köseoğlu ve Ocak, 2010; Muslu, 2014). Bu nedenle bir işletmede misyon oluştururken, işletme içindeki tüm birimlerin yöneticileri hatta mümkün mertebe tüm personelin düşünceleri dinlenmeli, hepsinin fikirlerine önem verilmelidir. Daha sonra bu görüşler bir araya getirilip, ortak bir fikir birliğine varılarak misyon oluşturulmalıdır.

Bir misyon, işletmenin değerlerini ve önceliklerini tanımlamalıdır (Kemp ve Dwyer, 2003). Nitekim etkili veya doğru misyon ifadesi oluşturulurken, David (1989) misyon beyanında olması gereken dokuz

bileşenin var olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu dokuz bileşen, alanyazında çalışmalarda çok fazla tercih edilen (Bakoğlu ve Aşkun,2007; Dörtüol, 2015) ve ifadelerin pratik bir sisteme oturtulmasına olanak sağlayan bir nitelik taşımaktadır. Bundan hareketle bu çalışmanın misyon bileşenleri, David (1989) tarafından ortaya sunulan dokuz madde üzerinden değerlendirilmiştir. 9 bileşen sırayla; müşteriler, hizmet, pazar, teknoloji, kârlılık, felsefe, benlik, kamu imajı ve çalışanlar şeklinde sıralanmaktadır.

Bir misyonda olması gereken 9 bileşen, kısaca şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Müşteri/Pazar: İşletme müşteri olarak kimi görmektedir?
- Hizmet/Ürün: İşletmenin ana ürün ya da hizmeti nedir?
- Yer/Mevki: İşletme nerede faaliyet göstermektedir?
- Teknoloji/Yenilik: İşletmede kullanılan teknolojiler nelerdir?
- Büyüme, kârlılık: İşletme ekonomik olarak büyümekte kararlı mı?
- Kurum Felsefesi: İşletmenin temel değerleri ve felsefesi nedir?
- Yetkinlik: İşletmenin rakipleriyle rekabet ederken avantajı nedir?
- Kamu İmajı: İşletme sosyal konulara duyarlı mıdır?
- Çalışanlar: İşletmenin çalışanlarına karşı sorumlulukları nedir?

Vizyon Kavramı ve Bileşenleri

Vizyon, anlam olarak uzun dönemde ulaşılması istenilen hedefler olarak açıklanmaktadır. Bu durumu hayalden ya da hülyadan ayıran en belirgin özellik, vizyonun adım adım belirginleşen bir gelecek tasviri olmasıdır (Aktan, 2011) Dolayısıyla bir işletme için vizyon, uzun vadede neleri başarabileceğinin ve kendini piyasa içinde tam olarak nerede gördüğünün bugünden sınırlarını çizip saptamasıdır. Yani vizyon, bir işletmenin geleceğe bakış açısı ve amaçlarına giden yolda zihinsel tasarımıdır (Gill, 2003; Ramazanoğlu ve Bahçeci,2006). Çünkü vizyonun esas yapısında, geleceğin tasarlanması yer almaktadır. Eğer bir işletme başarılı olmak istiyorsa gelecek planlarını doğru yapmalı ve hamlelerini bu doğrultuda atmalıdır (Özdem, 2011). Ayrıca iyi bir vizyon için, bir işletmenin kendi mevcut durumunun farkında ve değerlerinin bilincinde olması gerekmektedir. Çünkü vizyon, ulaşmak istenen hedeflere giden bir süreçtir (Şimsek, 2002). Bu bakımdan bir işletme için doğru vizyonun oluşturulması ve düzgün ifade edilmesi, işletmenin kendi potansiyelini bilmesiyle yakından alakalıdır. Nitekim Humphreys'e (2004) göre iyi bir vizyon, gerçeklerin farkında olunmasıyla doğru orantılıdır.

Bir işletmede vizyon beyanlarında hangi bileşenlerin olması gerektiği hususu da tıpkı vizyonun tanımı gibi farklılıklar taşımaktadır. Örneğin Collins ve Porras (1996) bir vizyon oluşturulmasında iki temel unsurun olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunlardan birincisi örgütün temel ideolojisinin vizyona yansıtılması, ikincisi ise örgütün gelecekte neyi

başarmaya kararlı olduğudur. İlaveten Myrick (2017) yaptığı çalışmasında vizyon beyanında 6 temel unsurun olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu unsurları sırayla performans, amaç, insan, yer, zaman, ürün olarak kategorileştirmiştir.

Tablo 1: Vizyon bileşenleri unsurları ve bazı anahtar kelimeleri

Vizyon Bileşen	Bazı muhtemel sözcükler
Performans	Etkili, gelişmiş, ileri, ilk, kalite, öncü, verimli, yenilik
Amaç/Odak	Erişmek, geliştirmek, sağlamak, sunmak
İnsanlar/Kimlik	Çalışan, hasta, herkes, kurum, müşteri, paydaşlar, toplum
Yer/Alan	Altyapı, bölge, dünya, teknoloji, ulusal, uluslararası
Periyot/Zaman	Bugün, çağdaş, her, modern, olmak, sürekli
Hizmet/Ürün	(Sağlık) hizmeti, (tıbbi) hizmetler, (bakım) hizmeti

Kaynak: Myrick (2017) çalışmasından esinlenilmiştir.

Vizyon ifadelerinde bulunması gereken 6 bileşen ve bu bileşenlere atıfta bulunurken işletmelerin kullandığı bazı anahtar kelimelerden örnekler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Metodoloji

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, problemi, evren ve örnekleme, veri toplama aracı, evreni ve araştırma bulgularına yer verilmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı; 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren 20 şehir hastanesinin misyon ve vizyon bildiregelerindeki bileşenlerin ve ifadelerinin irdelenmesidir. Bu bağlamda çalışmada Türkiye’de toplam 20 şehir hastanesinin hem misyon hem vizyon bildirimlerinin hangi bileşenlere vurgu yaptıklarının ve hangi bileşenlere vurgu yapmadıklarının bulgulanması amaçlanmıştır. Çünkü sağlık sektöründe şehir hastaneleri modeli, kullanılan cihazlardan başlayıp personel eğitimine kadar yenilenmeyi hedefleyen bir sürecin başlangıcı kabul edilmektedir (Atasever, 2018).

Her işletmede olduğu gibi şehir hastanelerinde de stratejik planlama aşamasındaki öncelikli adım misyon ve vizyon beyanlarının ilan edilmesidir. Dolayısıyla Türkiye’de faaliyete geçen şehir hastanelerinin resmi internet sayfalarında beyan ettikleri misyon ve vizyon ifadeleri, bir anlamda ilgili kurumların stratejik planlama başarısına ve akabinde örgütsel kimliğine de katkıda bulunan unsurlar olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda alanyazın incelendiğinde Türkiye'deki şehir hastanelerinin misyon ve vizyon ifadelerinin içerik analizi yöntemiyle ele alındığı başka bir çalışmaya rastlanılmadığından ve güncel olarak yapımı devam eden 7 hastane ile birlikte (Sağlık Bakanlığı, 2022) nihayetinde şehir hastanelerinin sayılarının 36'ya ulaşması planlandığından, bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Sorusu

Araştırmanın soru cümlesini; “Türkiye’de faaliyet gösteren tüm şehir hastaneleri, misyon ve vizyon beyanlarında hangi ifadelere vurgu yapmakta ve hangi ifadelere vurgu yapmamaktadır?” oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmada 4 alt problem soru cümlesi bulunmaktadır.

Alt Problem 1: Şehir hastanelerinin misyon beyanlarında vurgu yapılan bileşenler nelerdir?

Alt Problem 2: Şehir hastanelerinin misyon beyanlarında vurgu yapılmayan bileşenler nelerdir?

Alt Problem 3: Şehir hastanelerinin vizyon beyanlarında vurgu yapılan bileşenler nelerdir?

Alt Problem 4: Şehir hastanelerinin vizyon beyanlarında vurgu yapılmayan bileşenler nelerdir?

Evren, Örneklem ve Veri Toplama Aracı

Araştırmada örneklem seçilmemiş 2023 Ocak ayı itibarıyla Türkiye’de açılışı gerçekleşmiş ve faaliyet gösteren 20 şehir hastanesinin tümü araştırmaya dâhil edilmiştir. Nitel bir araştırma deseni oluşturulan çalışmada, veri toplama aracı olarak doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan şehir hastanelerinin misyon ve vizyon beyanları, hastanelerin T.C. Sağlık Bakanlığı sayfası uzantılı resmi internet sitelerinden alınmıştır.

Toplamda 20 şehir hastanesinin web sitelerine ulaşmak için Google arama motoru kullanılmış ve 01.01.2023 ve 10.01.2023 tarihleri arasında tekrarlı aramalarla web siteleri incelenmiştir. Aramalar sonucunda örneklem kapsamındaki hastanelerin hepsinin resmi web sitelerinde, misyon ve vizyon beyanlarının var olduğu tespit edilmiştir.

Yöntem

Çalışmada 2023 yılı Ocak ayı itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren 20 şehir hastanesinin resmi sitelerinde stratejik planlarında yer alan misyon ve vizyon beyanları incelenerek hastanelerin, misyon ve vizyon beyanlarında en fazla hangi bileşenlere ve ifadelere vurgu yaptığı hangilerine vurgu yapmadığı incelenmiştir. Bu çalışmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi elde edilen verilerin içeriğine ilişkin, hem tekrarlanabilir hem geçerli

sonuçlar çıkarmak için kullanılan araştırma yöntemidir (Krippendorff,1980). Ayrıca çalışmaların tarafsızlığını azaltmakta ve oluşan temalar veya kategoriler bağlamında kıyaslama yapmaya imkân sağlamaktadır (Balcı, 2001; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitekim içerik analizi yöntemiyle ortaya çıkan sonuçlarda, benzeyen ortak kelimeler veya ortak kavramlar kategorileştirilmektedir (Büyüköztürk,2020). Bu çalışmada içerik analizi yöntemi seçilmesindeki maksat; doküman yöntemiyle elde edilen verileri sınıflandırmak, kıyaslamak ve birtakım sonuçlara varmaktır. Dolayısıyla ilgili kurumların yayımladıkları beyanatların, hangi içerikler doğrultusunda kategorileştiğini tespit etmektir.

Çalışmada hastanenin misyon bileşenlerini değerlendirmek için Pearce ve David (1987) tarafından oluşturulan ancak David (1989) tarafından bir madde daha eklenip geliştirilen 9 temel misyon kategorisi esas alınmıştır. Çalışmanın vizyon bileşenleri ise Myrick'in (2017) 6 temel vizyon sınıflandırılmasına göre kategori edilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Bu çalışma herhangi bir veri analiz programına tabi tutulmadan manuel sayma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği için; bu çalışmayı gerçekleştiren araştırmacı tarafından, şehir hastanelerinin misyon ve vizyon beyanlarına ilişkin temaların kategorileştirmesinde alanında uzman 1 akademisyenden destek alınmıştır. Bu bağlamda kendisinden temaların bağımsız olarak ölçülmesi istenmiş ve değerlendirme sonuçları araştırmacı tarafından kıyaslanmıştır. Araştırmacılar tarafından ifadeler incelenirken, daha önceden belirlenen kategorilerde mevcut olduğuna karar verilen bileşene “evet”, belirlenen kategorilerde mevcut olmayan bileşene ise “hayır” şeklinde bir kodlama yapılmıştır. Neticede kodlama tablosunda farklılıklar varsa, görüş birliği sağlanacak biçimde yeniden düzenlenmiştir.

Bulgular

Çalışmada misyon ve vizyon mesaj öğeleri için kelimeler esas alınmıştır. Araştırmada isimleri gizli tutulan şehir hastanelerine istinaden; çalışma boyunca S harfi kullanılmış ve hastaneler S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9, S10, S11, S12, S13, S14, S15, S16, S17, S18, S19, S20 şeklinde kodlanarak anılmıştır.

Şehir hastanelerinin misyon bildirelerinin bileşenlere göre değerlendirilmesi Tablo 2’de yer almıştır. Hastanelerin misyon bileşenlerinde vurgu yapanlara “+”, vurgu yapmayanlara “-” kodlaması yapılmıştır.

Tablo 2: Hastanelerin Misyon Beyanatlarının Değerlendirilmesi

Hastaneler	Müşteri/Pazar	Hizmet/Ürün	Mevki/Yer	Teknoloji/Yenilik	Büyüme/Kârlılık	Kurum Felsefesi	Yetkinlik/Benlik	Kamu İmajı	Çalışanlar	Toplam Vurgu
S1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
S2	+	+	-	-	-	+	+	+	-	5
S3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
S4	+	+	-	+	+	+	+	-	+	7
S5	+	+	-	+	-	+	+	-	+	6
S6	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
S7	+	+	+	+	-	+	+	+	+	8
S8	+	+	-	-	+	+	-	-	+	5
S9	+	+	-	+	-	+	-	+	-	5
S10	+	+	-	+	+	+	-	-	+	6
S11	+	+	-	+	-	+	+	-	+	6
S12	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
S13	-	+	+	+	+	+	+	-	-	6
S14	+	+	-	+	+	+	-	-	+	6
S15	+	+	-	+	-	+	+	-	-	5
S16	+	+	-	+	+	+	+	+	+	8
S17	+	+	+	+	+	+	+	+	+	9
S18	+	+	-	+	+	+	-	-	+	6
S19	+	+	-	+	-	+	+	-	+	6
S20	+	+	-	+	-	+	+	+	+	7
Vurgu Yapılan	19	20	7	18	12	20	15	10	16	
Vurgu Yapılmayan	1	0	13	2	8	0	5	10	4	

Araştırma grubundaki şehir hastanelerin misyon ifadelerinde yer alan bileşenlerde vurgu yapılan ifadelerle bakıldığında en çok vurgu yapılan bileşenler sırasıyla; 20 vurgu ile hizmet/ürün, 20 vurgu ile kurum felsefesi, 19 vurgu ile müşteri/pazar, 18 vurgu ile teknoloji/yenilik, 16 vurgu ile çalışanlar, 15 vurgu ile yetkinlik, 12 vurgu ile büyüme/kârlılık, 10 vurgu ile kamu imajı, 7 vurgu ile yer/mevki olmuştur.

Dolayısıyla şehir hastanelerinin misyon beyanlarında en çok vurgu yapılan bileşenler hizmet/ürün ve kurum felsefesi olurken, en az vurgu yapılan mevki yani yer bileşeni olmuştur.

Tablo 3: Misyon bileşenlerine atıfta bulunan şehir hastaneleri sayısı

Misyon Bileşen Sayısı	Hastane Sayısı
9 bileşen	5 hastane
8 bileşen	2 hastane
7 bileşen	2 hastane
6 bileşen	7 hastane
5 bileşen	4 hastane

Şehir hastanelerinin misyon bileşenlerine atıfta bulunan hastane sayısı Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre 9 misyon bileşeninin hepsine birden atıfta bulunan 5 hastane olduğu bulgulanmıştır. Daha sonra sırasıyla 8 bileşene atıfta bulunan 2 hastane, 7 bileşene atıfta bulunan 2 hastane, 6 bileşene atıfta bulunan 7 hastane, 5 bileşene atıfta bulunan ise 4 hastane olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Şehir hastanelerinin misyon bileşenlerinde vurgu oranı

Misyon Bileşen	Yüzde
Hizmet/Ürün	% 100
Kurum Felsefesi	% 100
Müşteri/Pazar	% 95
Teknoloji/Yenilik	% 90
Çalışanlar	% 80
Yetkinlik	% 75
Büyüme/Kârlılık	% 60
Kamu İmajı	% 50
Yer/Mevki	% 35

Şehir hastanelerinin misyon bileşenlerinde vurgu oranı Tablo 4'te yer almıştır. Buna göre şehir hastanelerinin misyon beyanlarında hizmet/ürün bileşenine %100, kurum felsefesi bileşenine %100, müşteri/pazar bileşenine %95, teknoloji/yenilik bileşenine %90, çalışanlar bileşenine %80, yetkinlik bileşenine %75, büyüme/kârlılık bileşenine %60, kamu imajı bileşenine %50, yer/mevki bileşenine %35 vurgu yapıldığı saptanmıştır.

Çalışmada şehir hastanelerinin misyon bileşenlerinde en çok vurgu yapılan ibareler Tablo 5'te yer almıştır. Buna göre sırasıyla bakıldığında

müşteri bileşeninde en fazla hasta ifadesinin kullanıldığı ikinci olarak toplum ifadesine yer verildiği görülmüştür. Fakat misyon beyanatlarında hasta bileşenine bağlı olarak, hastanın cinsiyeti veya yaşı gibi herhangi bir özelliğinden bahsedilmediği sadece hasta ifadesinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca misyon ifadelerinde yer alan hizmet bileşeninde 20 hastanenin hepsinde sağlık hizmeti ifadesine istisnasız yer verdiği dikkat çekmiştir. Çok nadir sayıda sağlık hizmetinin faaliyet alanına ilişkin koruyucu, iyileştirici gibi ifadelere de değinildiği görülmüştür.

Tablo5: Şehir hastanelerinin Misyon Bileşenlerinde Vurgu Yapılan İfadeler

Misyon Bileşen	Vurgulanan 1. İfade	Vurgulanan 2. İfade
Müşteri/Pazar	Hasta	Toplum
Hizmet/Ürün	Sağlık hizmeti	Koruyucu sağlık hizmeti
Yer/Mevki	Uluslararası	Ülke/Türkiye
Teknoloji/Yenilik	Teknoloji	Bilimsel
Büyüme/Kârlılık	Sürekli gelişme	Kesintisiz gelişme
Kurum Felsefesi	Etik değerler	İnsan odaklı
Yetkinlik	Öncü hastane	Tercih edilen hastane
Kamu İmajı	Tıp eğitimine katkı	Çevreye duyarlı
Çalışanlar	Çalışan memnuniyeti	Çalışan güvenliği

Misyon beyanları içinde teknoloji/yenilik bileşenine bakıldığında çoğunlukla teknoloji kelimesinin kendisine yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda misyon beyanlarında yüksek teknoloji, çağdaş teknoloji, son teknoloji, gelişmiş teknoloji gibi ifadeler baskın kullanılmıştır. Ayrıca hastanelerin; teknoloji ifadesinin akabinde bilimsel yenilikler, bilimsel araştırmalar, bilimsel çalışmalar gibi ögelere de sık değinildiği görülmüştür. Bu ifadelerle birlikte modern ve çağdaş kelimelerinin de kullanıldığı saptanmıştır.

Büyüme/kârlılık bileşeninde ise kâr sözcüğüne hiçbir hastanenin değinmediği fakat gelişme ve büyüme kavramlarına sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Kurum felsefesi bileşeninde en çok kullanılan ifadenin etik değerler, ikinci vurgu yapılan ifadenin ise insan odaklı olmak ve yaşam kalitesi olduğu görülmüştür. Ayrıca bir işletmenin temel yetkinliğini veya rekabet avantajını kendisi açısından değerlendirme hususunu ele alan yetkinlik bileşeninde, en çok öncü hastane daha sonra tercih edilen hastane ifadelerine atıf yapıldığı bulgulanmıştır.

Kamu imajı veya kamu kaygısı başlığı altında yer alan bileşende işletmelerin sosyal konulara ne kadar duyarlı olduğu hususu yer almalıdır. Çalışmada, şehir hastanelerinin misyon beyanatlarında, kamu kaygısı bileşenine %50 oranında vurguda bulunulduğu görülmüştür. Bu bağlamda

kamu kaygısı bileşeninde en fazla, tıp eğitimine katkı daha sonra çevreye duyarlı ifadelerine yer verildiği saptanmıştır.

Son olarak çalışanlar bileşeninde çoğunlukla çalışan memnuniyeti ögesine, akabinde çalışan güvenliği ifadesine yer verildiği gözlemlenmiştir. Hastanelerin misyon beyanlarında az sayıda da olsa çalışan haklarına değinildiği de bulgulanmıştır.

Çalışmada şehir hastanelerin vizyon bildirelerinde vurgu yapılan tüm bileşenlere bakıldığında, 6 vizyon bileşeninden hepsine birden atıfta bulunan hastane sayısı 16 iken, 5 vizyon bileşenine atıfta bulunan hasta sayısının 4 olduğu tespit edilmiştir.

Vizyon bileşenlerine atıfta bulunan şehir hastaneleri Tablo 6'da yer almıştır. Buna göre 16 şehir hastanesi 6 vizyon bileşeninin tamamına vurgu yaparken, 4 şehir hastanesinin sadece 1 bileşene vurgu yapmadığı görülmüştür.

Tablo 6: Vizyon bileşenlerine atıfta bulunan şehir hastaneleri sayısı

Vizyon Bileşen Sayısı	Hastane Sayısı
6 bileşen	16 hastane
5 bileşen	4 hastane

Şehir hastanelerin vizyon beyanlarının değerlendirilmesi Tablo 7'de yer almıştır. Buna göre performans ve amaç/odak bileşenlerine tüm hastanelerin vurgu yaptığı görülürken, insanlar bileşenine 19, yer bileşenine 19, periyot bileşenine 19, hizmet bileşenine 19 hastanelerin vurgu yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 7: Şehir Hastanelerin Vizyon Beyanlarının Değerlendirilmesi

Hastaneler	Performans	Amaç/Odak	İnsanlar/Kimlik	Yer/Alan	Periyot/Zaman	Hizmet/Ürün	Toplam Vurgu
S1	+	+	+	+	+	+	6
S2	+	+	+	+	-	+	5
S3	+	+	+	+	+	-	5
S4	+	+	+	+	+	+	6
S5	+	+	+	+	+	+	6
S6	+	+	+	+	+	+	6
S7	+	+	+	+	+	+	6

S8	+	+	+	+	+	+	6
S9	+	+	+	+	+	+	6
S10	+	+	+	+	+	+	6
S11	+	+	+	-	+	+	5
S12	+	+	+	+	+	+	6
S13	+	+	+	+	+	+	6
S14	+	+	+	+	+	+	6
S15	+	+	-	+	+	+	5
S16	+	+	+	+	+	+	6
S17	+	+	+	+	+	+	6
S18	+	+	+	+	+	+	6
S19	+	+	+	+	+	+	6
S20	+	+	+	+	+	+	6
Vurgu Yapılan	20	20	19	19	19	19	
Vurgu Yapılmayan	0	0	1	1	1	1	

Şehir hastanelerinin vizyon bileşenlerinde vurgu oranı Tablo 8’de yer almıştır. Buna göre şehir hastanelerinin vizyon bildirelerinde; performans ve amaç/odak bileşenlerine %100 oranında vurgu yapılırken, insanla/kimlik, yer/alan, periyot/zaman, hizmet/ürün bileşenlerine %95 oranında vurgu yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 8: Şehir hastanelerinin vizyon bileşenlerinde vurgu oranı

Vizyon Bileşen	Yüzde
Performans	% 100
Amaç/Odak	% 100
İnsanlar/Kimlik	% 95
Yer/Alan	% 95
Periyot/Zaman	% 95
Hizmet/Ürün	% 95

Çalışmada şehir hastanelerinde vizyon bileşenlerinde en çok vurgu yapılan kavramlar Tablo 9’da yer almıştır. Buna göre performans bileşeninde en fazla, güvenilir daha sonra kaliteli ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür. Örneğin “güveni artırmadaki kararlılık”, “kaliteli sağlık hizmeti” gibi ifadeler yer verilmiştir. İlâveten mükemmel, nitelikli ifadelerine de oldukça sık rastlanmıştır.

Tablo 9: Şehir hastanelerinde vizyon bileşenlerinde ifadeler

Vizyon Bileşen	Vurgulu 1. İfade	Vurgulu 2. İfade
Performans	Güvenilir	Kaliteli
Amaç/Odak	Sunmak	Erişmek
İnsanlar/Kimlik	Hastane	Hasta
Yer/Alan	Türkiye	Teknoloji
Periyot/Zaman	Olmak	Modern
Hizmet/Ürün	Sağlık hizmeti	Bakım hizmeti

Amaç/odak bileşene hastanelerin yarısından fazlasının sunmak ve erişmek öğeleri ile atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda “hizmet kalitesiyle eriştiği”, “kaliteli bir şekilde sunmak” gibi ifadeler kullanılmıştır.

İnsanlar/kimlik bileşeninde, en fazla hastane ifadesine yer verildiği, ikinci olarak hasta ifadesinin yoğun kullanıldığı görülmüştür. Örneğin “sağlıkta örnek teşkil edecek hastane olmak”, “lider bir hastane olmak” gibi ifadeler yer verilmiştir. Hasta ibaresinde ise hasta odaklı, hasta merkezli, hasta memnuniyeti gibi kavramlara ağırlık verildiği gözlemlenmiştir.

Ayrıca yer/alan bileşeninde en çok kullanılan ifade ise Türkiye, daha sonra teknoloji olmuştur. Bu kapsamda “yüksek hizmet kalitesiyle eriştiği bir Türkiye”, “Türkiye’de referans alınan”, “teknoloji ve zamana uyum sağlayan” gibi ifadeler yer verilmiştir.

Periyot/zaman bileşeninde, en fazla kullanılan ifade bir sürece bağlı manasına gelen “olmak” eylemi olurken, ikinci olarak modern ve çağdaş ifadeleri olmuştur. Örneğin “lider bir hastane olmak”, “öncü bir hastane olmak”, “modern ve çağdaş sağlık hizmetleri” gibi ifadelerin yer aldığı görülmüştür.

Vizyon bileşenlerinden sonuncusu olan hizmet/ürün bileşeninde en fazla atıf yapılan ifade sağlık hizmetidir. Örneğin “sağlık hizmetindeki gelişmeler”, “sağlık hizmeti talep edenlere” gibi ifadeler yer almıştır. Ayrıca sağlık hizmeti kapsamında olan; bakım hizmeti, tıbbi hizmetler, tedavi hizmetleri gibi ifadelerinin az da olsa kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç

Küreselleşme ile başlayıp dijital çağa kadar uzanan dünyadaki hızlı değişim süreci, sadece bireyleri değil kurumları da etkilemiştir. Dolayısıyla bu durum, işletmelerde birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü işletmeler, yaşamlarını sürdürebilmek için verdikleri hizmetleri gözden geçirmek ve buna göre yönetim stratejisi belirlemek durumundadır. Bu kapsamda işletmelerin, önemli yönetim stratejilerinden olan misyon ve vizyon beyanlarının oluşturulması çok daha elzem hale gelmiştir. Nitekim

misyon ve vizyon beyanları, bir işletmenin önce kendisi sonra rakipleri hakkında nasıl bir algıya sahip olduğunun göstergesi niteliğindedir. Keza tüm işletmelerde olduğu gibi sağlık kurumları da çağın bu hızlı dönüşümünden etkilenmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerini sunmakla görevli olan hastaneler, kaliteli hizmet için bir yandan dünyadaki sağlıkla ilgili gelişmeleri takip etmek bir yandan toplumsal değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır.

Şehir hastaneleri dünyadaki bu değişim sürecinin önemli bir aşamasını temsil etmektedir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında; alfabetik sırayla Adana, Ankara, Ankara Etlik, Balıkesir, Başakşehir Çam Şakura, Bursa, Elazığ Fethi, Eskişehir, Erzurum, Göztepe Prof. Dr. Süleyman Yalçın, Isparta, İstanbul Okmeydanı Prof. Dr. Cemil Taşçıoğlu, Kahramanmaraş Necip Fazıl, Kartal Dr. Lütfi Kırdar, Kayseri, Konya, Manisa, Mersin, Tekirdağ Dr. İsmail Fehmi Cumalıoğlu, Yozgat Şehir Hastaneleri olmak üzere toplam 20 şehir hastanesinin resmi web sitelerinden alınan hem misyon hem vizyon beyannameleri içerik analizi ile incelenmiştir.

Araştırma bağlamında isimleri gizli tutulan hastanelerin misyon ve vizyon beyannamelerinde hangi bileşenlere vurgu yapıp hangilerine vurgu yapmadıkları incelenmiştir. İlaveten vurgu yapılan bileşenlerin en fazla hangi ifadelere değindiği de araştırılmıştır. Bu kapsamda yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır. Bunun için çalışma aşamalı olarak üç farklı methodla ele alınmıştır. Birincisi hastanelerin misyon ve vizyon bildirelerinin tüm bileşenlere değinip değinmediği, ikincisi beyanların hangi bileşen altında kategori edildiği, üçüncüsü en fazla vurgulanan ibarelerin neler olduğudur.

Öncelikle çalışmada hastanelerin misyon beyanlarında, en az vurgu yapılan bileşenin %35 oranla “yer/mevki” bileşeni olduğu, diğer deyişle 13 şehir hastanesinin yer/mevki bileşenine atıfta bulunmadığı görülmüştür. Bunun bir nedeninin şehir hastanelerinin hemen hemen hepsinin isimlerinde bile hangi ilde olduğunun açıkça ifade edilmesi ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Hastanelerin misyon ifadelerinde yer bilgisine daha az atıfta bulunulmasının bir diğer sebebi de, hizmet ettikleri alanın sağlık olmasından kaynaklı olabileceği öngörülmektedir. Yani sağlık sektöründeki şehir hastaneleri; seyahat, turizm gibi varış noktası olan bir sektörde faaliyet göstermediğinden yer bileşenine daha az değinmiş olabileceği düşünülmektedir. Ancak Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilen (Atasever, 2018) ve tüm gözlerin çevrildiği mühim bir proje olan şehir hastanelerinin misyon beyanlarını hazırlarken her kelimedede daha titiz davranılması, hedeflenen amaçlara ulaşmak adına önemli olacağı düşünülmektedir.

20 şehir hastanesinin tamamı yani %100'ü, misyon beyanlarında “hizmet/ürün” ve “kurum felsefesi” bileşenlerine atıfta bulunmuştur. Bu durum şehir hastanelerinin, misyon beyanlarını okuyanların onların sağlık sektöründe olduklarının bilmesini istedikleri şekilde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda hastanelerin misyon beyanlarında “hizmet/ürün” bileşeninde en fazla vurgulanan ifadenin “sağlık hizmeti” olması bu düşünceyi doğrular niteliktedir. İlaveten alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde hizmet/ürün bileşenine yapılan atfın ilk sıralarda yer aldığı çalışmalar çoğunluktadır. Örneğin Altın (2022) bir Yükseköğretim kurumu ile yaptığı misyon içerik analizi incelemesinde hizmet bileşeninin %100 oranında kullanıldığını bulgulamıştır. Benzer şekilde Köse ve Ayhün (2018) 27 havayolu şirketi ile yaptıkları araştırmada hizmet/ürün bileşenine birinci sırada %93 oranında vurgu yapıldığını, ikinci sırada ise %70 oranında kurum felsefesine vurgu yapıldığını saptamışlardır.

Bu çalışmada “kurum felsefesine” de tıpkı hizmet/ürün gibi %100 oranında atıf yapılması, şehir hastanelerinin misyon ifadelerinde kurum değerlerini, önemli ölçüde yansıtıldığını göstermektedir. Bu kapsamda çalışmada ele alınan şehir hastanelerinin misyon beyanlarındaki “kurum felsefesi” bileşeninde de en çok kullanılan ibarelerin “etik değerler” ve “insan odaklı” olarak bulgulanması, kurumsal değere önem verildiği sonucunu destekler niteliktedir. Ayrıca kurum felsefesi bileşeninin vurgu oranının %100 olması paydaşların, etik ilkelerin oluşma sürecine dâhil edildiği anlamına da gelmektedir.

Misyon beyanlarında “çalışanlar” bileşenine bakıldığında %80 oranında vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Yani sadece 4 hastane, çalışanlar bileşenine atıf yapmamıştır. Aslında bu durum rakamsal olarak göze az görünse de tüm şehir hastanelerinin, bu konuya istisnasız yer vermesi gerektiği düşünülmektedir. Nitekim hastanelerde de diğer işletmeler gibi süreç yönetiminin başarısı tek bir koldan yürütülen basit bir sisteme değil, bütün ekibe bağlıdır. Üstelik sağlık çalışanları, son yıllarda yaşanan Covid-19 pandemisinden dolayı hem iş yoğunluğu artan (Uğurluoğlu, Gökkaya ve Erdem, 2019) hem de bundan en çok etkilenen meslek grupları içindedir (Özaydın, Vural, Balcı ve Güdük, 2022; Mert ve Öztekin, 2022). Fiziki alan ve imkânlarındaki artışa rağmen çalışan sayısında zaten kayda değer bir artış olmayan şehir hastanelerinin, “çalışanlar” konusuna misyon beyanlarında daha fazla yer verilmesi; şehir hastaneleri projesi ile sağlık sisteminde sunulmak istenen kaliteli hizmet açısından da mühim bir konudur.

Misyon beyanlarında “çalışanlar” bileşenine atıf yapan hastanelerin de en fazla “çalışan memnuniyeti” ve “çalışan güvenliği” ifadelerine yer verildiği saptanmıştır. Bu noktada sağlık çalışanlarının işlerinden memnun olmaları, yaptıkları işi daha severek yapmaları her örgüt gibi şehir hastanelerine de başarının kapısını açacaktır. Nitekim işyerinde artan

memnuniyet, çalışanların motivasyonunu artırarak onları çalıştıkları kuruma çok daha bağlı hale getirmektedir (Sageer, Rafat ve Agarwal, 2012: 32).

Şehir hastanelerinin misyon beyanlarında %50 oranında vurgu yapılan bileşenin “kamu imajı” olduğu görülmüştür. Yani sadece 10 hastane kamu kaygısı bileşenine değinmiştir. Kamu imajı ya da kamu kaygısı, bir işletmenin toplumsal konularda ne kadar kaygılı olduğunun bir göstergesi niteliğindedir. Zira faaliyette olan 20 hastane haricinde, 16 şehir hastanesinin daha açılması planlanan böylesi bir proje içinde yer alan öncü kuruluşların, kamu kaygısını önemsediklerini misyon beyanlarında açık şekilde ifade etmeleri, şehir hastanelerine karşı oluşabilecek olumsuz algı ve tutumların en aza indirilmesi hususunda önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda Lee (2013) kamu özel ortaklığı için önem olan hususun öncelikli sırada şeffaflık, daha sonra güven, üçüncü olarak da yeterlilik olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca şehir hastanelerinin misyon beyanlarında “kamu imajı” bileşeninde en çok vurgu yapılan ibarenin “tıp eğitimine katkı” olduğu görülmüştür. Bu ifade ile anlatılmak istenen aslında; hastanelerin, kanıt dayalı bilgi sağlamada daha tutarlı, araştırma ruhuna sahip, klinik yeterlilikleri ile bütüncül, insani farkındalığı yüksek, karmaşık konularla başa çıkma gücüne sahip olduklarıdır. Nitekim bütün bu alt metinde anlatılmak istenen yetkinliklerin, genel bir çerçeve ibaresiyle yani kapalı olarak değil de daha açık beyan edilmesi, stratejik yönetim sürecinin daha sağlıklı ilerlemesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmada misyon beyanlarına genel olarak bakıldığında 15 şehir hastanesinin misyon beyanlarında, iyi bir misyonda olması gereken ifadelerde birtakım eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim 4 şehir hastanesinin, 9 bileşen içinde sadece 5 bileşene vurgu yaptığı, geri kalan 4 bileşene hiç değinmedikleri saptanmıştır. Üstelik bu 4 hastanenin 3 tanesinin belirgin ortak noktası, “çalışanlar” bileşenine hiç atıfta bulunmamış olmalarıdır. Dolayısıyla ilgili hastanelerinin misyon belirleme hususundaki birtakım eksiklerinin olması, kuruluşların yönetim stratejisi bağlamında daha çok bilgilendirilmeye ve bunları tatbik etmeye ihtiyaçları olduğu izlenimi vermektedir.

Çalışmanın ikinci ögesi olan vizyon konusu için öncelikle hastanelerin resmi web sitelerine bakılmış, tüm hastanelerin istisnasız tümünün, vizyon beyanlarını ilan ettikleri görülmüştür. Bu durum oldukça önemlidir. Zira vizyon ile ilgili alanyazında yapılan diğer çalışmalara bakıldığında, Şahin ve Ocak (2020), Türkiye’de 1361 hastanenin vizyon ifadesini incelemiş ve hastanelerin yaklaşık %17’sinin vizyon ifadelerine hiç yer vermediğini bulgulamışlardır.

Öncelikle hastanelerinin tamamının yani %100’ünün, vizyon beyanlarında “performans” ve “amaç/odak” bileşenlerine atıfta buldukları

görülmüştür. Bu kapsamda vizyonda yer alan performans bileşeni için, en çok “güvenilir” ve “kaliteli” ibarelerinin kullanılması; hastanelerin vizyon bildirelerini okuyanlar açısından, şehir hastanelerine ve sağlık hizmetine duyulan güveni artırıcı olabileceği söylenebilir. Yine de hastanelerin vizyon ifadelerinde “kalite” vurgusunun öne çıkmasına, son dönemde T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik denetim mekanizmalarının tesir etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak çalışmada hastanelerinin misyon beyanlarında yer alan birtakım noksanlıklara karşın, 16 tanesinin yani büyük bir çoğunluğunun, vizyonlarını eksiksiz beyan ettikleri görülmüştür. Diğer deyişle 16 şehir hastanesinin 6 vizyon bileşeninin tamamına yani %100’üne, 4 şehir hastanesinin ise sadece %95’lik bir oranla 5 vizyon bileşenine değindiği saptanmıştır. Dolayısıyla çıkan bu neticeden şehir hastanelerinin stratejik yönetim sürecinin vizyon aşamasını iyi algıladıkları, bunları doğru şekilde uygulamaya geçirdikleri, gelecekteki rotalarını kurulum amacına uygun şekilde resmettikleri anlaşılmaktadır. Zira şehir hastanelerinin misyon ve vizyon ifadelerini oluşturma aşamasında gösterdikleri özen ve titizliğin, sadece hastanelerin kurumsal performansına değil aynı zamanda toplumun sağlık seviyesine de müspet kazanımlar getireceği bir gerçektir.

Kaynakça

- Acartürk, E. ve Keskin, S. (2012). Türkiye’de sağlık sektöründe kamu özel ortaklığı modeli. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 25-51.
- Aktan, C. C. (2011). Organizasyonlarda değişim yönetimi: değişim mühendisliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 67-78.
- Altın, B. B. (2022). Kurumsal İzomorfizm Kapsamında Havacılık Sektörüne Ara İnsan Kaynağı Yetiştiren Meslek Yüksekokullarının Misyon Cümlelerinin İncelenmesi. *Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 60-89. Doi: 10.52995/jass.1070789
- Aslan, S. ve Erdem, R. (2017). Hastanelerin tarihsel gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 7-21.
- Atasever, M. (2018). *Şehir hastaneleri araştırması*. Ankara: Sağlık-Sen Yayınları,
- Bakoğlu, R. ve Aşkun, B. (2007). Mission statements of socially responsible firms: A content analysis. *Journal of Global Strategic Management*, 1 (1), 66-74.
- Balcı, A. (2001) *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pagem Yayınevi.

- Bart, C. K. (2002). Creating effective mission statements. Recapturing the power and glory of mission is possible with careful planning and implementation. *Health Progress*, 83(5), 41-55.
- Bult-Spiering, M. ve Dewulf, G. (2008). Strategic issues in public-private partnerships in international perspective. *Blackwell Publishing*, UK: Oxford.
- Collins, J. C. ve Porras, J. I. (1996). Building your company's vision. *Harvard Business Review*, 74(5), 65.
- Çavmak, Ş. ve Çavmak, D. (2017). Türkiye’de sağlık hizmetlerinin tarihsel gelişimi ve sağlıkta dönüşüm programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(1), 48-57.
- Çeken, H., Ökten, Ş. ve Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 79-95.
- David, F. R. (1989). How companies define their mission. *Long Range Planning*, 22(1), 90-97.

Atıf için:

- Yıldırım, F. (2023). Şehir hastanelerinin misyon ve vizyon beyanlarının içerik analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 143-162. doi: 10.54558/jiss.1236281

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

COVID-19 Sürecinde Uzaktan Çalışmada İş Stresi, İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti

Ülviye Tüfekçi Yaman* 0000-0003-3299-9448 Selver Yıldız Bağdoğan**
0000-0003-0616-8691 Aşkın Keser*** 0000-0002-9272-2451

Öz

Amaç: 2020 yılının başlarından itibaren neredeyse tüm dünya ülkelerini etkileyen COVID-19 Pandemisi, çalışma hayatını da etkilemiş ve bazı değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Özellikle karantina uygulamaları çerçevesinde uzaktan çalışma zorunlu olarak uygulanmaya başlanmıştır. Uzaktan çalışma (evden çalışma), ilk defa pandemi ile hayatımıza girmemiş olsa da çok daha yaygın bir şekilde gündeme gelmiş ve çalışanların işe karşı tutumlarında da değişikliklere yol açmıştır. Görece yeni olan bu çalışma şekli, çalışma hayatının tüm aktörlerini de etkilemiştir. Bu çalışmada da pandemi süreci içinde uzaktan çalışanların iş streslerinin, iş tatminlerinin ve işten ayrılma niyetlerinin nasıl etkilendiği ve aralarında nasıl bir ilişkinin ortaya çıktığı incelenmiştir.

Yöntem: Araştırmada kolayda örneklem yoluyla 915 uzaktan çalışan katılımcıya ulaşılmıştır. Anket yöntemi ile hazırlanan soru formunda demografik soruların yanı sıra İş Stresi, İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Ölçekleri kullanılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında yer alan anket formu için Etik Kurul izni alınmıştır.

Bulgular: Elde edilen bulgular doğrultusunda, katılımcıların iş tatminleri, iş stresleri ve işten ayrılma niyetleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca iş tatmini ve iş stresinin işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi olduğu bulgusuna da erişilmiştir.

Sonuç: Çalışanlar arasında gelecek dönemlerde daha da yaygınlaşacağı tahmin edilen uzaktan çalışma esnasında çalışanların sağlığını korumak adına daha fazla önlemin düşünülmesi gerektiği bir gerçektir. Dolayısıyla iş tatmini, iş stresi ve işten ayrılma niyeti gibi çalışan davranışlarının değişimi ve gelişimi daha da önemli hale gelecektir. Yeni çalışma koşulları çalışanların psikososyal davranışları üzerinde de etkili olacaktır.

Özgülük: Alın yazın taraması yapıldığında, iş stresi, iş tatmini ve işten ayrılma niyetini inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak bu üç değişkeni uzaktan çalışma bağlamında ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Uzaktan çalışma, iş stresi, iş tatmini, işten ayrılma niyeti, pandemi.

* Araş. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Çal. Eko. ve End. İlişkileri Bölümü, utufekci@uludag.edu.tr

** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Çal. Eko. ve End. İlişkileri Bölümü, syildiz@uludag.edu.tr

*** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Çal. Eko. ve End. İlişkileri Bölümü, askin@uludag.edu.tr

Work Stress, Job Satisfaction, And Intent to Leave in Remote Work During Covid-19 Pandemic

Ülviye Tüfekçi Yaman* 0000-0003-3299-9448 Selver Yıldız Bağdoğan**
0000-0003-0616-8691 Aşkın Keser*** 0000-0002-9272-2451

Abstract

Purpose: The COVID-19 Pandemic, which has affected almost all countries of the world since the beginning of 2020, has also affected working life and led to some changes. Especially within the framework of quarantine practices, remote working has been started to be compulsory. Although remote working (working from home) did not enter our lives for the first time with the pandemic, it has come to the fore more widely and has led to changes in the attitudes of employees toward work. This relatively new way of working has also affected all actors in working life. This study examined how remote workers' work stress, job satisfaction, and intention to leave work were affected during the pandemic process and what kind of relationship emerged between them.

Method: In the research, 915 remote employees were reached through convenience employment. The questionnaire method and demographic questions, Job Stress, Job Satisfaction, and Intention to Leave Scales were used during the short question. Ethics committee approval was obtained for the study.

Findings: In line with the findings, it was determined that there were significant relationships between the participants' job satisfaction, job stress, and intention to leave. It has also been found that job satisfaction and job stress affect the intention to leave.

Implications: It is a fact that more measures should be considered to protect employees' health during remote work, which is expected to become more widespread among employees in the future. Therefore, the change and development of employee behaviors such as job satisfaction, job stress, and intention to leave will become even more important. The new working conditions will also have an impact on the psychosocial behaviors of the employees.

Originality: A limited number of studies examining job stress, job satisfaction, and turnover intention was found when the literature was reviewed. However, no study has been found that addresses these three variables in the context of remote work. In this context, it is thought that the study will contribute to the literature.

Keywords: Remote work, work stress, job satisfaction, intention to leave, pandemic.

* Dr. Research Assitant., Bursa Uludağ University, İİBF, ÇEKO, utufekci@uludag.edu.tr

** Assoc. Prof., Bursa Uludağ University, İİBF, ÇEKO, syildiz@uludag.edu.tr

*** Prof., Bursa Uludağ University, İİBF, ÇEKO, askin@uludag.edu.tr

Recieved : January 24, 2023
Type : Research

Accepted: March 14, 2023

Giriş

COVID-19 Pandemisi, tüm dünyanın yaklaşık 100 yıldır görmediği bir sağlık problemi olarak ortaya çıkmıştır. Çin'in Wuhan şehrinde başlayıp tüm dünyaya hızla yayılan Corona Virüs vakaları, Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Pandemi" olarak ilan edilmesiyle yepyeni bir çehre kazanmıştır. Bu sürecin en somut aksiyonu, ülkelerin aldığı kapanma ve karantina önlemleridir. Virüsün bulaşma hızını kesmek ve önlemek için kapanma ve karantina uygulamalarına gidilmiştir. Bu süreç ülkemiz açısından da benzer şekilde seyretmiş ve çalışma hayatının bu yeni sürece uyumu anlamında uzaktan çalışma uygulamasına geçilmiştir. Uzaktan çalışma, COVID-19 Salgını nedeniyle, "22 Mart 2020 Tarihli ve 31076 Sayılı Resmi Gazete 1. Mükerrer'de yayınlanan, COVID-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik İlave Tedbirler İlgili 2020/4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi" ile kamuda ve 10 Mart 2021 tarihli Resmi Gazete de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan "Uzaktan Çalışma Yönetmeliği" ile özel sektörde hayata geçirilmiştir. Yönetmeliğin 4. Maddesine göre "Uzaktan çalışma: İşçinin, işveren tarafından oluşturulan iş organizasyonu kapsamında iş görme edimini evinde ya da teknolojik iletişim araçları ile işyeri dışında yerine getirmesi esasına dayalı ve yazılı olarak kurulan iş ilişkisi" olarak tanımlanmıştır. Böylece üretim sürecinde fiziken işyerinde bulunması gereken çalışanlar dışında büyük oranda uzaktan çalışmaya geçilmiştir. Yapılan bir çalışmaya göre COVID-19 öncesi %2,3 oranında uzaktan çalışma tercih edilirken COVID-19 sonrası bu oran %20'ye yükselmiştir (Ozimek, 2020).

Makalenin ana değişkenleri olan "iş stresi", "iş tatmini" ve "işten ayrılma niyeti" kavramları geleneksel çalışma şekli olan işyerinden çalışma boyutuyla alanyazında sıklıkla incelenmektedir (Yahaya, vd., 2010, Paillé, 2011, Farguharson, vd., 2012, Park vd., 2017, Çalışkan ve Bekmezci, 2019; Ercan vd., 2019; Taş ve Özkara, 2020, Öztürk Başol, 2020, Yıldız ve Şimşek, 2020, Sivuk ve Seyhan, 2021, Başol ve Çömlekçi 2022a). Ancak söz konusu değişkenler, her ne kadar alanyazında sıklıkla çalışılmış olsa da COVID-19 sürecinin zorunlu bir çalışma şekli olan uzaktan/evden çalışmanın başka bir deyişle yeni normalde bu değişkenlerin araştırılması önem arz etmektedir. Bu süreçte, birçok sektör ve alan için zorunlu hale gelen uzaktan çalışma modelinde iş tatmini, iş stresi ve işten ayrılma niyeti değişkenlerinin çalışanlar üzerinde ne tür sonuçlara yol açtığı merak konusudur. Bu bağlamda çalışmanın ana amacı, uzaktan/evden çalışma sürecinde çalışanların iş tatminlerinin ve iş streslerinin işten ayrılma üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu bağlamda çalışmada önce bilimsel yazın taraması ve kavramsal çerçeve açıklanmış daha sonra araştırma, yöntem ve bulgular bölümleri yer almıştır. Araştırma bulguları, sonuç ve

tartışma bölümünde değerlendirilerek alanyazındaki yeri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilimsel Yazın Taraması

Uzaktan çalışma sonucunda bireylerin olumlu ve olumsuz çalışma deneyimleri yaşadıkları düşünülmektedir. Uzaktan çalışma ile birey işyerinde/ofiste gerçekleştirilen çalışmaya göre farklı bir ortamda bulunmak zorunda kalmıştır. Artan uzaktan çalışma, yüz yüze iletişimi azaltmış, bireyin psikolojik açıdan tükenmesine ve sosyal izolasyona yol açmıştır. Diğer yandan örgütün de çalışanların ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalması iş tatminini düşürmüştür (Golden-Veiga, 2005:303). Diğer yandan uzaktan çalışma ile iş tatmini arasında pozitif ilişki olduğuna yönelik araştırmalar da (Schall, 2019; Zakaria vd., 2021'den aktaran: Başol ve Çömlekçi, 2022:26) mevcuttur. Bireyin uzaktan çalışma sürecinde sahip olduğu özerkliğin varlığı (Başol ve Çömlekçi, 2022:26), görev ve sorumluluklarının yönetiminin bireyin kendisine ait olması ve iş-özel yaşam dengesini daha kolay sağlması uzaktan çalışmanın iş tatminini arttırmasını açıklayan nedenler arasında sayılmaktadır (Baltes, vd., 1999; Pierce ve Newstrom, 1980, 1983, Duxbury vd., 1992; Riley ve McClosky, 1997'den aktaran Golden-Veiga, 2005:303). Görgül araştırmaların gösterdiği üzere uzaktan çalışma ile iş tatmini arasında olumlu ilişki olduğu saptanmıştır.

Uzaktan çalışmanın bireylerin iş stresine etkisine yönelik farklı sonuçlar tartışılmaktadır. Bazı araştırma sonuçları uzaktan çalışmanın artan iş yükü ve çalışma zamanına yol açtığını göstermektedir (Keser ve Zencirkıran, 2021:293). Dolayısıyla da belirtilen durumun iş stresini artırdığı düşüncesini güçlendirmektedir. Bazı çalışmalarda ise tam tersi bulgulara ulaşılmıştır. Pandemi döneminde uzaktan çalışma ile stres ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada (Grover vd., 2020) stresin %74 oranında azaldığı bulgusuna erişilmiştir (Kondratowicz vd., 2021:3).

Uzaktan çalışma döneminde incelenmek istenen üçüncü değişken ise işten ayrılma niyetidir. Araştırma sonuçları (Gajendran ve Harrison, 2007; McNall vd., 2009) uzaktan çalışmanın işten ayrılma niyetini azalttığını göstermektedir. Ülkemizde gerçekleştirilen bir çalışma sonucuna göre (Yavuz, 1995) de uzaktan çalışmanın sağladığı özgürlükçü ortamın bireylere cazip fırsatlar sunduğu dolayısıyla işten ayrılma niyetini düşürdüğü bulgusuna erişilmiştir (Ayyıldız vd. 2021:144).

Alanyazın incelendiğinde, bu araştırmanın değişkenlerinden olan iş stresi, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu çerçevede değişkenlerin ikili ilişkileri hakkında şu değerlendirme yapılabilir: İş stresi ile iş tatmini arasında negatif; iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ve iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ilişkiler saptanmaktadır.

İş stresi ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların bulgularına baktığımızda: Bateman tarafından moda işletmelerinde görevli çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre, iş stresi ile iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Bateman, 2009:29). Allisey vd.'nin İngiltere'de polisler üzerinde gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre, iş stresi ile iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Allisey, 2014:759). Baltacı tarafından din görevlileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre, iş stresi ile iş tatmini arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki bulunmuştur (Baltacı, 2018:1529). Akçakanat'ın Hava Trafik Kontrolörleri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırma sonucuna göre, iş stresi ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı ilişki saptanmıştır (Akçakanat, 2019:911). Öztürk Başol'un Kırklareli'nde AVM çalışanları üzerine gerçekleştirdiği araştırmaya göre, iş stresi ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır (Öztürk Başol, 2020:38). Çini vd.'nin Konya ilinde görev yapmakta olan sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada iş stresi ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Çini, vd. 2021:2366). Kondratowicz vd.'nin gerçekleştirdiği araştırmada iş stresi ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Kondratowicz, 2021:6).

İş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların bulgularına baktığımızda: Bateman tarafından moda işletmelerinde görevli çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre, iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Bateman, 2009:29). İngiltere'de polisler üzerinde gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre, iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü ve güçlü bir ilişki vardır (Allisey, 2014:759). Baltacı tarafından din görevlileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre, iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü kuvvetli bir ilişki bulunmuştur (Baltacı, 2018:1529). Çalışkan ve Bekmezci'nin Mersin'de sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştirdiği araştırmaya göre, iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Çalışkan ve Bekmezci, 2019:407). Öztürk Başol'un 2020'de Kırklareli'nde AVM çalışanları üzerine gerçekleştirdiği araştırmaya göre, iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Öztürk Başol, 2020:38). Çini vd.'nin Konya ilinde sağlık kuruluşlarında görev yapmakta olan sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur (Çini, vd. 2021:2366).

İş stresi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların bulgularına baktığımızda: Bateman'ın moda işletmelerinde görevli çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki bulunmuştur (Bateman, 2009:29). Allisey vd.'nin İngiltere'de polisler üzerinde

gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır (Allisey, 2014:759). Baltacı tarafından din görevlileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki bulunmuştur (Baltacı, 2018:1529). Akçakanat tarafından Hava Trafik Kontrolörleri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırma sonucuna göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişki saptanmıştır (Akçakanat, 2019:911). Öztürk Başol'un Kırklareli'nde AVM çalışanları üzerine gerçekleştirdiği araştırmaya göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Öztürk Başol, 2020:38). Çetin Aydın vd.'nin Karaman ilinde Devlet hastanesinde görevli çalışanlar üzerinde gerçekleştirdikleri araştırma sonucuna göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çini vd.'nin Konya ilinde sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir (Çini, vd. 2021:2366). Tabur vd.'nin Ankara ilinde görevli sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştirdikleri çalışma sonucuna göre, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişki saptanmıştır (Tabur vd., 2022:229).

Araştırmanın diğer bir hedefi COVID 19 sürecinde uzaktan çalışan bireylerin iş tatmini ve iş stres düzeylerinin işten ayrılma niyetlerine etkisidir. Alanyazında yapılan pek çok çalışmada incelenen bu üç değişken arasındaki ilişki (Önbıçak vd., 2015; Baltacı, 2018; Ercan vd., 2019; Akçakanat, 2019, Çini vd., 2021) bu çalışmada COVID-19 sürecinde gerçekleştirilen uzaktan çalışma sürecinde test edilmek istenmektedir. Bu süreçte iş tatmini ve iş stresi değişkenlerinin işten ayrılma niyetine olan etkisinin araştırılması hedeflenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde “uzaktan çalışma” ve çalışmanın değişkenleri olan “iş tatmini”, “iş stresi” ile “işten ayrılma niyeti” kavramlarına yer verilecektir.

Uzaktan Çalışma

Uzaktan çalışma, tarihsel süreçte incelendiğinde, “çalışma zamanında esneklik” yaklaşımının bir yansıması şeklinde ortaya çıkmıştır (Olson, 1983, Popovici ve Popovici, 2020). Uzaktan çalışma günümüzde Pandemi sürecinin sonucu bir çalışma şekli olarak görülse de temelleri geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğine dayanan bir çalışma şeklidir. Uzaktan çalışma, Avrupa Birliği tarafından, “işçiler, kendi hesabına çalışanlar, ev işçileri tarafından, tümü veya önemli bir bölümü müşteriden, işverenden, geleneksel işyerinden uzakta bir mekânda yapılan, yeni bilgi teknolojileri ve telekomünikasyonunun etkin biçimde kullanıldığı çalışma şekli” olarak tanımlanmıştır (Tokol, 2003). ILO (2021) ise “yeni bilgi ve iletişim

teknolojileri aracılığıyla evde veya işverene ait işyeri dışında başka bir yerde çalışma” yı uzaktan çalışma olarak tarif etmiştir.

Esnek çalışmanın önemli bir türü olarak görülen uzaktan çalışma, değişen koşullarla birlikte ortaya çıkan taleplere uyum göstermenin önemli bir aracı olarak görülmektedir. Uzaktan çalışmanın geçmişinin geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğine dayanmasına rağmen uygulamasının çok fazla yaygınlaşmadığı da bilinmektedir. Son on yılda teknoloji ve bilişim sektöründe yer alan birçok büyük işletmelerde denenmiş (IBM vb.) daha sonraki yıllarda uygulamada görülen aksama ve çalışanların motivasyonlarındaki kayıplar nedeniyle geri dönmüştür (Goman, 2017). Dolayısıyla uzaktan çalışma şekli dünya ve ülkemiz açısından yabancı bir kavram değildir. Uygulaması çok yaygınlaşmamış, zaman zaman denenmiş ancak tam olarak işletmeler tarafından uygun bulunmuş bir yöntem değildir. Dolayısıyla uzaktan çalışma COVID-19 pandemisinin sonrasında ortaya atılan yeni bir kavram değildir. Uzaktan çalışmanın COVID-19 pandemisi nedeniyle “norm” şekline dönüştüğü ve tüm dünyada yoğun bir şekilde uygulanmaya başladığını söylemek mümkündür. Diğer yandan uygulamanın sonuçlarını değerlendiren pek çok örgüt uzaktan çalışma yönteminin bundan sonraki dönemde sıklıkla başvurulacağı konusunda niyetlerini belirtmektedirler (Bilginöglü, 2021:1105, 1100).

Bu çalışmanın amacını oluşturan çalışanların iş tatminlerinin ve iş streslerinin işten ayrılma niyetlerine etkisi, uzaktan çalışma modeli çerçevesinde incelenecektir. İşyerinde gerçekleştirilen çalışmanın alternatifi olan bu modelde, çalışanların bazı açılardan avantajlı bazı açılardan dezavantajlı olabilecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla anılan çalışma yaşamına ilişkin değişkenlerin sonuçlarının incelenmesi alanyazın açısından da önem arz etmektedir. Sıklıkla alanyazında yer verilen bu değişkenlerin çalışanların uzaktan çalışma modeline geçtikten sonra nasıl etkilendiğinin saptanması önemli görülmektedir. Bu nedenle araştırmanın dönemi COVID-19 pandemisinin yaşandığı ve çalışanların önemli bir bölümünün uzaktan çalışma dönem olarak belirlenmiştir.

İş Tatmini

İş tatmini kavramı, çalışan tutumları düşünüldüğünde ilk akla gelen ve alan yazında en fazla çalışılan konuların başında gelmektedir. Çalışma yaşamında yoğun bir şekilde seyretmekte olan rekabet olgusu, teknolojinin her geçen gün çalışma yaşamında kendini daha fazla hissettirmesi, yeni çalışma şekillerinin güncellenmesi ve yeni kuşakların çalışma yaşamına aktif katılımı kavramının önemini her geçen gün arttırmaktadır. Diğer yandan iş tatminsizliğinin sonuçlarının gerek birey gerekse örgüt açısından son derece olumsuz olması konuya olan ilginin artmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın değişkenleri arasında yer alan iş stresi ve işten ayrılma niyeti gibi temel kavramların iş tatmini konusu ile ilişkisi birçok çalışmada

bulgulanmıştır. Bu çerçevede iş tatmini konusu, davranış bilimleri, psikoloji, çalışma psikolojisi, örgüt psikolojisi ve örgütsel davranış gibi birçok disiplinin ilgisini çekmiş (Yürür ve Keser, 2010; Öztürk Başol, 2020; Başol ve Çömlekçi 2022a; Winkelhaus vd. 2022, Capone vd., 2022) ve sıklıkla çalışılan bir değişken olarak ortaya gözlenmiştir (Bakırcı ve Bekmezci, 2019:384)

Landy tarafından yapılan iş tatmini tanımı alanyazında yaygın bir şekilde kullanılan sade ve net bir tanımdır; “İş tatmini bireyin kendi yaptığı işe yönelik bireysel değerlendirmesine bağlı olarak gerçekleşen duygusal durumdur” (Keser ve Öngen Bilir, 2019:229). Diğer bir ifade ile iş tatmini bireyin işinden dolayı sahip olduğu memnuniyet ya da memnuniyetsizliğini açıklamaktadır (Keser ve Güler, 2021:231). İş tatminsizliğinin işten ayrılma niyeti ile de doğrudan ilişkili olması (Hellman, 1997) konunun önemini işaret etmektedir.

İş Stresi

Stres bireyin gerek gündelik yaşamında gerekse çalışma yaşamında da olumsuz etkileri olan bir kavramdır. Stres kavramının tarihsel kökeni yüzyıllar öncesine gitmekte, 17.yüzyılda felaket, bela gibi olumsuz durumları simgeleyen anlamlar taşıdığı bilinmektedir (Keser, 2014:13). Stres araştırmalarının isim babası olan Selye’ye göre stres, “vücudun kendisine gelen herhangi bir talebe spesifik olmayan şekilde verdiği tepkidir” (Selye, 1973, s. 692; Selye, 1976).

Stres ile sadece günlük yaşamda karşılaşılmamakta çalışma yaşamında da görülmektedir. Çalışma yaşamındaki stres için “iş stresi” kavramı kullanılmaktadır. İş stresi, bireyin yürütmekte olduğu işini yapmasını engel olacak düzeyde engellenme hissetmesi ve gerilim yaşaması şeklinde tanımlanabilir.

İş yaşamında strese yol açabilecek unsurlar, işin yapılış şekli ile ilgili olabileceği gibi, örgütün yapısından, fiziksel çevre koşullarından ya da bireylerin kendi özelliklerinden kaynaklı olabilir (Aytaç, 2002). İş stresinin alanyazında sürekli olarak güncelliğini koruyan bir konu olduğunu söylemek mümkündür (Tabur, 2022; Chen-Qi, 2022; Çetin Aydın vd.2021; Yıldız Bağdoğan vd. 2020; Eytmiş vd., 2022). İş stresinin birey üzerindeki yıkıcı etkileri dikkate alındığında alanyazında konuya olan merakın sürekli güncel kalması doğaldır. Bireyin motivasyonunu, verimliliğini ve performansını düşürmesi, tatminsizliğe yol açması (Yıldız Bağdoğan, vd. 2020:193), örgütsel bağlılığı azaltması ve işten ayrılma niyetini artırması gibi bazı sonuçlar konunun örgütler tarafından önemsenmesini zorunlu hale getirmektedir.

Ergonomik risk faktörleri sıralandığında fiziksel, çevresel, örgütsel, kişisel, bilişsel ve psiko-sosyal risk faktörleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çalışma hayatı içinde iş stresi ve iş tatmini hem bilişsel hem de

psiko-sosyal risk faktörleri içinde yer alır. Psiko-sosyal açıdan ergonomik olmayan çalışma ortamında hem çalışanın hem de işverenin parasal maliyetlere katlanması gerekir (Kocabaş, vd., 2018). Uzaktan çalışma beraberinde bireyler için farklı stresörler ortaya çıkacağından hem bireysel hem de örgütse farklı önlemlerin alınması gündeme gelmektedir.

Alanyazında hâkim olan iş stresi çalışmalarının aksine bu çalışmada uzaktan çalışma sürecindeki iş stresi incelenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilecek olan bulguların uzaktan çalışma öncesi gerçekleştirilmiş olan iş stresi çalışmaları ile karşılaştırılması söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda konunun uzaktan çalışma sürecinde önemli olduğu düşünülmüştür.

İşten Ayrılma Niyeti

İşten ayrılma niyeti konusu alan yazının yoğun olarak çalışılan konularından bir diğeridir. Özellikle iş tatmini (Yürür ve Keser, 2010), iş stresi (Öztürk Çiftci, 2022), tükenmişlik (Demirci, 2022), iş yükü (Öztürk Çiftci, 2022) ve işyerinde psikolojik şiddet (Kara ve Çelik, 2021) konuları işten ayrılma niyeti ile sıklıkla ilişkilendirilmekte ve araştırılmaktadır.

İşten ayrılma niyeti; “birey açısından yakın gelecekte, çalıştığı örgütten ayrılma olasılığını ve ayrılma davranışının öngörülmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Price ve Muller (1981: 546’den aktaran Tak ve Aydemir, 2008:158) ise kavramı “bireyin örgütte varlığını sürdürme ya da sürdürmeme ihtimali” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla işten ayrılma niyeti bireyin örgütüne yönelik negatif tutumunu yansıtmaktadır. Alan yazında sıklıkla incelenen konunun uzaktan çalışmadan nasıl etkilendiği bu çalışmanın ana hedeflerinden birisidir.

Yöntem

Alanyazın taramasında ve kavramsal çerçeve bölümleri dikkate alınarak aşağıda yer alan hipotezler geliştirilmiştir.

H₁: İş stresi ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: İş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: İş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: İş tatmini ve iş stresinin işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini uzaktan çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışanlar arasında sektör ayrımı dikkate alınmamıştır. Araştırma kapsamında kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan 915 katılımcı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Ayrıca belirli evrenler için kabul edilebilir örneklem büyüklükleri dikkate alındığında, eğer evren büyüklüğü 100.000'in üzerinde ise örneklem büyüklüğünün 384 ve üzerinde olması yeterli görülmektedir (Coşkun vd., 2015: 137). Çalışmamız açısından araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde uzaktan çalışan kişi sayısına ilişkin bir veriye ulaşılamadığından örneklem büyüklüğü belirlenirken bu sayı dikkate alınmıştır.

Veriler Temmuz 2021 ve Aralık 2021 arasında uzaktan çalışan bireylerden toplanmıştır. Veri toplama sürecinden önce, Bursa Uludağ Üniversitesi Etik Kuruluna başvurularak gerekli etik kurul izni alınmıştır. Verilerin bir kısmı Google formlar üzerinden bir kısmı da katılımcılara elden ulaşılarak elde edilmiştir.

Araştırmaya katılanların %55'i kadın, %45'i erkektir. Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında, en fazla katılımcının %46,9 oranı ile 26-35 yaş aralığında olduğu görülmüştür (429 kişi). Katılımcıların %51,5'i evli, %43,1'i bekârdır. Öğrenim durumları incelendiğinde, %68'i lisans, %10,9'u önlisans, %9,9'u da lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Çalışma süreleri dikkate alındığında, %46,8'i 1-5 yıldır, %29'u da 6-10 yıldır mevcut kurumlarında çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %34'ü kamu sektöründe, %66'sı ise özel sektörde çalışmakta ve %29,6'sının yöneticilik görevi bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın değişkenlerini ölçmek için kullanılan ölçekler:

- **İş Stresi Ölçeği:** House ve Rizzo (1972) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Efeoğlu (2006) tarafından yapılan 7 soruluk ve tek boyutlu "**İş Stresi Ölçeği**".
- **İş Tatmini Ölçeği:** Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen ve Judge, Locke, Durham ve Kluger (1998) tarafından güncellenen, Türkçeye uyarlaması Keser ve Öngen Bilir (2019) tarafından yapılan, 5 soruluk ve tek boyutlu "**İş Tatmini Ölçeği**".
- **İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği:** Grandey (1999) tarafından geliştirilen, Öz (2007) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan, 3 soruluk ve tek boyutlu "**İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği**".

Elde edilen veriler SPSS 26 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tüm ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiş, frekans analiziyle katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular tespit

edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Ayrıca, katılımcıların iş stresleri ve iş tatminlerinin işten ayrılma niyetleri üzerinde etkisinin bulunup bulunmadığını tespit edebilmek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Ölçeklerin Güvenilirlik Katsayıları

Ölçekler	Madde Sayısı	Cronbach' Alfa	Ortalama	Standart Sapma
İş Tatmini Ölçeği	5	,819	3,590	,80
İş Stresi Ölçeği	7	,836	2,816	,87
İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği	3	,883	2,093	1,09

Tablo 1'de yer alan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde tüm ölçeklerin yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Tabloda yer alan değişkenlere ilişkin ölçek ortalamaları incelendiğinde iş tatmini ortalamasının 5 üzerinden 3,59 olduğu görülmektedir. Bu değere göre, çalışmanın örneklemini oluşturan, pandemi döneminde uzaktan çalışan bireylerin iş tatminlerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Katılımcıların iş stresi ortalamaları incelendiğinde, 5 üzerinden 2,81 düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu oranın ortalama bir değer olarak değerlendirilmesi mümkün olabilecektir. İşten ayrılma niyeti ortalamalarına bakıldığında ise 5 üzerinden 2,09 düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, pandemi döneminde uzaktan çalışanların işten ayrılma niyetlerinin düşük düzeyde olduğu söylenebilecektir.

Tablo 2: Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3
1.İş Tatmini	1		
2.İş Stresi	-,397**	1	
3.İşten Ayrılma Niyeti	-,527**	,349**	1

***. p < 0,01 anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı*

Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, katılımcıların iş tatminleri, iş stresleri ve işten ayrılma niyetleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Tablo 2'de yer alan değerler incelendiğinde, iş tatmini ve iş stresi arasında anlamlı ve negatif bir ilişki ($r = -0,397$, $p < .001$); iş tatmini ve işten ayrılma niyeti arasında da anlamlı ve negatif bir ilişki ($r = -0,527$, $p < 0,001$) bulgusu

elde edilmiştir. Söz konusu ilişkilerin negatif yönlü olması, bu değişkenlerden biri artarken diğersinin azalacağı şeklinde değerlendirilebilecektir. Buna göre, “iş stresi ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde kurulmuş olan H₁ hipotezi ve “iş tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde kurulmuş olan H₂ hipotezi kabul edilmiştir.

Ayrıca, korelasyon sonuçlarına ilişkin değerler incelendiğinde iş stresi ve işten ayrılma niyeti arasında ise anlamlı ve pozitif bir ilişki ($r = 0,349$, $p < 0,001$) bulunmuştur. İlişkinin pozitif yönlü olması, değişkenlerden birinin artması durumunda diğersinde de artış görülmesi anlamına gelmektedir. Buna göre de “iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde kurulmuş olan H₃ hipotezinin de kabul edildiği söylenebilir.

Tablo 3: İş Tatmini ve İş Stresinin Bağımsız, İşten Ayrılma Niyetinin Bağımlı Değişken Olduğu Regresyon Analizi Sonuçları

Model Özeti ^b				
Model 1 (Uyarlanmış)	R	R ²	R ²	Standart Hata
	,549 ^(a)	,301	,300	,91857

a.Bağımsız Değişkenler: İş Tatmini, İş Stresi

b.Bağımlı Değişken: İşten Ayrılma Niyeti

ANOVA ^a					
Model 1	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	331,805	2	165,902	196,620	,000 ^b
Artık değer	769,521	912	,844		
Toplam	1101,326	914			

a.Bağımsız Değişkenler: İş Tatmini, İş Stresi

b.Bağımlı Değişken: İşten Ayrılma Niyeti

Katsayılar ^a					
Model 1	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	p
	B	Std.Hata	Beta		
Sabit	3,772	,216		17,487	,000
İş Stresi	,207	,038	,166	5,499	,000
İş Tatmini	-,630	,041	-,461	-15,298	,000

İş tatmini ve iş stresi değişkenlerinin işten ayrılma niyetini etkileyip etkilemediğini incelemek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları modelin anlamlı olduğu göstermektedir ($F=196,620$, $p < 0,01$). Tablo 3’de yer alan değerler dikkate alındığında, bağımsız değişkenler olan iş tatmini ve iş stresi, bağımlı değişken olan işten ayrılma niyetindeki değişiminin %30’unu açıklamaktadır. Modele göre, iş stresi işten ayrılma

işten ayrılma niyetini arttırırken, iş tatmininin işten ayrılma niyetini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular ışığında, “*iş tatmini ve iş stresinin işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi bulunmaktadır*” şeklinde kurulmuş olan H4 hipotezi kabul edilmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, pandemi sürecinde zorunlu olarak hayata geçirilen uzaktan çalışma konusunu çalışma psikolojisi disiplininin önemli değişkenleri olan iş stresi, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti bağlamında incelenmesini içermektedir. Bu amaçla gerçekleştirilen araştırma, karantina döneminde ve pandemi süreci boyunca uzaktan çalışanlar üzerinde anılan değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesini içermektedir. 915 katılımcının yer aldığı çalışmada uzaktan çalışanların iş tatminlerinin yüksek olduğu, iş streslerinin ortalama ve işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Uzaktan çalışma esnasında çalışanların sağlığını korumak adına Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından hazırlanan raporda çalışanların sağlığını korumak için bazı önlemlerin alınması ve uygulanmaya konulması için çağrı yapılmıştır. İşverenlerin uygulamaya koyması gereken önlemler arasında şunlar sıralanmıştır. Çalışanlara yeterli ekipmanın sağlanması, uzaktan çalışmanın psiko-sosyal etkilerini azaltmak için eğitimlerin verilmesi, etkili risk yönetiminin yapılması, bağlantı kesme hakkının tanınması ve yeterli dinlenme süresinin tanınması gibi. Ayrıca raporda işverenlerin çalışanlara yönelik ergonomi, akıl sağlığı ve psiko-sosyal destek vermek için gerekli altyapı ve önlemleri alması gerektiğine yer verilmiştir (ILO ve WHO, 2021).

Uzaktan çalışmanın hem olumlu hem de olumsuz birtakım etkilerinden bahsetmek mümkündür. Bunun yanında, uzaktan çalışmanın getirdiği koşullara çalışanların farklı yaklaşımlar gösterdiği, kimi çalışanın avantaj olarak gördüğü bir durumu diğer bir çalışanın sorun olarak algıladığı da görülebilmektedir. Örneğin, çalışma zamanının esnek olması kimi için ideal odaklanma ortamı, kimi için ise düzensizlik olarak algılanabilmektedir (Akbaş Tuna ve Türkmendağ, 2020: 3257-3258).

Bu çalışmanın bulgularını destekleyen araştırmalara alan yazında rastlamak mümkündür. Araştırmanın sonuçlarına göre uzaktan çalışan bireylerin iş tatminlerinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Çağrı merkezi çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, yalnızca evden çalışanlar ya da belirli günlerde evden belirli günlerde işyerinden çalışanların görevlerine ilişkin performans algılarının yalnızca iş yerinde çalışanlara oranla arttığı tespit edilmiştir (Aslan vd., 2021: 1255). Öztürk ve Eysel (2021: 26) tarafından telekomünikasyon sektöründe uzaktan çalışanlar üzerinde yapılan bir çalışmada, çalışanların iş tatmini ortalamasının oldukça yüksek

düzye de olduğu tespit edilmiştir. Hizmet sektöründe uzaktan çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da iş tatmini düzeyinin bu çalışmayla benzer olduğu görülmektedir (ort.: 3.78) (Yemenici, 2022: 21). Bir diğer çalışmanın sonuçlarına göre de kamu sektöründe çalışanların iş tatmini ortalamaları 3.76, özel sektör çalışanlarının ise 3,47 olarak ölçülmüştür (Yıldırım ve Tengilimoğlu, 2022: 629).

Çakan (2021: 241) tarafından yapılan nitel bir araştırmanın sonuçlarına göre, uzaktan çalışma çalışanların iş tatminleri üzerinde olumsuz bir etki yapmamaktadır. Güzel ve Aydın (2021: 132) tarafından banka çalışanları üzerinde yapılan çalışmada da pandemi döneminde iş tatmininin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar, salgınla birçok çalışanın ücretsiz izne ayrılmasına ve olumsuz ekonomik şartlara maruz kalmalarına rağmen, bankacıların çalışmaya devam edebiliyor olmaları, gelir elde etmeye devam etmeleri, terfi imkânlarının söz konusu olması ve evden çalışma imkânlarıyla sağlık tehditlerinden uzak kalabilmeleri gibi nedenlerle iş tatmininin yüksek olmasını açıklamaktadırlar.

Uzaktan çalışmanın stres üzerindeki etkisi dikkate alındığında, alanyazında farklı sonuçlar karşımıza çıkabilmektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre de katılımcıların iş stresi düzeylerinin ortalama bir değer aldığı görülmektedir. Baruch (2000: 42) çalışmasında, katılımcıların işe ilişkin streslerinin uzaktan çalışma durumunda daha düşük olduğunu ifade ederken, Song ve Gao (2020: 2659), işyerinden çalışmayla kıyaslandığında evden çalışmanın daha yüksek stresle ilişkilendirildiğini belirtmişlerdir. Sahni (2020: 38) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ise, katılımcıların stres düzeylerinin orta ile yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Wolor vd., (2020: 8362) COVID-19 pandemi döneminde uzaktan çalışanların bir yandan üretken kalmaları gerekirken diğer yandan da ev ve aileleriyle ilgilenmeleri gerekliliği nedeniyle stres yaşama eğilimlerinin arttığını ifade etmektedirler.

Demirel ve Bekiroğlu (2022: 693) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre ise, pandemi sürecinde uzaktan çalışma iş stresini negatif yönde etkilemektedir. Araştırmacılar bu sonucu, evde çalışırken bireylerin hastalığa yakalanma ihtimaline karşı kendilerini daha güvende hissetmeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Kutlutürk ve Yıkılmaz (2021: 303) tarafından akademisyenler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada da katılımcıların %41'i orta, %59'u yüksek düzeyde iş stresi bildirmişlerdir. Galanti vd. nin (2021: 429) çalışmasında iş stresi ortalaması bu çalışmanın bulgularıyla çalışmamızın bulgularıyla benzer şekilde 2,43 olarak ölçülmüştür.

Çalışmada bir diğer değişken olan uzaktan çalışan bireylerin işten ayrılma niyetlerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Öztürk ve Eysel (2021: 26) tarafından telekomünikasyon sektöründe uzaktan çalışanlar üzerinde yapılan çalışmada da çalışanların işten ayrılma

niyetlerinin önemli düzeyde düşük olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer çalışmada da uzaktan çalışmanın işten ayrılma niyetini negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Gajendran ve Harrison, 2007: 1533). McNall vd. tarafından yapılan bir çalışmada da evden çalışma gibi esnek çalışma uygulamalarının daha yüksek iş tatmini ve daha düşük işten ayrılma niyeti ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır (2010: 61).

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkilere yönelik olarak daha önce yapılmış çalışmalar incelendiğinde de araştırma bulgularıyla örtüşür nitelikte sonuçlara rastlanmaktadır. Irawanto vd. nin gerçekleştirdiği bir çalışmada, araştırma bulgularıyla uyumlu şekilde iş tatmini ve iş stresi arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (2021: 8). Diğer bir çalışmada da esnek çalışan bireylerin iş tatminlerinin işten ayrılma niyetleri üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Öztürk ve Eysel, 2021: 29). Benzer şekilde başka bir çalışmada da çalışanların iş tatminlerinin işten ayrılma niyetlerini negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Liu vd., 2019: 5).

Çalışmanın üç değişkeninin bir arada ele alındığı az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalarda genel olarak, iş tatmininin iş stresi ve işten ayrılma niyeti ile arasındaki ilişkilerin negatif yönlü, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin ise pozitif yönlü olduğu görülmektedir (Bateman, 2009; Allisey, 2014; Öztürk Başol, 2020). Bir diğer çalışmada da iş stresinin iş tatmini üzerinde ters yönlü, işten ayrılma niyeti üzerinde ise pozitif yönlü bir etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir (Chao vd., 2015: 827). Çini vd.'nin (2021: 2370) araştırma bulgularına göre de, iş stresinin artması çalışanların iş tatminlerini azaltmakta, iş tatminlerinin artması ise işte kalma niyetlerini de artırmakta yani işten ayrılma niyetlerini azaltmaktadır. Yapılan alanyazın taramasında uzaktan çalışma bağlamında bu üç değişkenin birlikte ele alındığı çalışmaya ise rastlanamamıştır.

Bu çalışmanın pandemi sürecinde zorunlu kapanmadaki uzaktan çalışmaya ilişkin bulguları tartıştığı dikkate alındığında, pandemi sonrası dönemde gerçekleştirilecek çalışmalara öncül teşkil ettiği düşünülebilir. Elde edilen bulguların sadece pandemi sürecini içermesi, çalışmanın kısıtı olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla bu çalışmanın gelecekte yapılacak uzaktan çalışma araştırmalarının bulguları ile kıyaslanma olanağı sağlaması açısından alanyazına katkı sunacağı düşünülmüştür. Ayrıca hem literatürde hem de uygulamada önemli ve geniş bir yer tutan iş tatmini, iş stresi ve işten ayrılma niyetinin birlikte el alan başka çalışmalara öncülük edip alanyazının zenginleşmesine katkı sağlanabileceği düşünülmüştür.

Kaynakça

- Allisey A.F., Noblet A.J, Lamontagne, A.D. ve Houdmont J. (2014). Testing a model of officer intentions to quit: the mediating effects of job stress and job satisfaction. *Criminal Justice and Behavior*, 41(6), 51-771.
- Akbaş Tuna, A. ve Türkmendağ, Z. (2020). COVID-19 pandemi döneminde uzaktan çalışma uygulamaları ve çalışma motivasyonunu etkileyen faktörler, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 3246-3260.
- Akçakanat, T. (2019). Hava trafik kontrolörlerinde algılanan iş stresinin işten ayrılma niyeti üzerine etkisinde iş tatmini ve öznel yorgunluk algısının rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (4) , 901-920.
- Aslan, M., Yaman, F., Aksu, A.ve Topgül, E. (2021). COVID-19 döneminde evden çalışma ve çalışanların görev performansı: çağrı merkezi çalışanlarında bir araştırma, *Business & Management Studies: An International Journal*, 9 (4), 1255-1269.
- Aytaç, S. (2002). İş yerindeki kronik stres kaynakları, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 4(1). <https://www.isguc.org/?p=makale&id=276&cilt=4&sayi=1&yil=2002>
- Ayyıldız, F., Çam, D.İ. ve Kuş, Y. (2021). Koronavirüs (COVID-19) salgın sürecinde evden çalışma ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide iş yaşamı kalitesinin aracı rolü, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 136-149.
- Baltacı, A. (2018). Din görevlilerinin iş doyumu, iş stresi, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiler: Çok örneklemlili bir çalışma. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(3), 1509-1536.
- Baruch, Y. (2000). Teleworking: Benefits and pitfalls as perceived by professionals and managers, *New Technology, Work and Employment*, 15 (1), 34-49.
- Başol, O. ve Çömlekçi, M.F. (2022). The effect of remote-work attitude on life satisfaction: investigating the mediating role of job satisfaction, *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 77, 23-36
- Bateman G. (2009). Employee perceptions of co-worker support and its effect on job satisfaction, work stress and intention to quit, *Dissertation Thesis, University of Canterbury*.
- Bilginoğlu, E. (2021). COVID-19 Pandemisi sırasında uzaktan çalışmanın artan önemi: bilinen yanlışlar ve doğruları, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2021/2, 1099-1146.

- Brayfield, A. H., ve Rothe, H. F. (1951). An index of job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 35(5), 307-311.
- Capone V, Borrelli R, Marino L. ve Schettino G. (2022). Mental well-being and job satisfaction of hospital physicians during COVID-19: relationships with efficacy beliefs, organizational support, and organizational non-technical skills, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6):3734.
- Chen, H. ve Qi, R. (2022). Restaurant Frontline employees' turnover intentions: Three-way interactions between job stress, fear of COVID-19, and resilience, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(7), 2535-2558.
- Chao, M. C., Jou, R. C., Liao, C. C., ve Kuo, C. W. (2015). Workplace stress, job satisfaction, job performance, and turnover intention of health care workers in rural Taiwan, *Asia-Pacific Journal of Public Health*, 27(2), 827-836.
- Çakan, S. (2021). Uzaktan/evden çalışmanın iş tatminine ve örgütsel bağlılığa etkisi üzerine bir araştırma: Bankacılık sektörü örneği, *Entrepreneurship & Management Inquiries*, 5 (9), 227-244.
- Çalışkan, A. ve Bekmezci, M. (2019). Aşırı iş yükünün işten ayrılma niyetine etkisinde iş tatmini ve yaşam tatmininin rolü, sağlık kurumu çalışanları örneği, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:11, Sayı:31, 381-431.
- Çetin Aydın, G., Aytaç, S. ve Şanlı, Y. (2021). İşe ilişkin duygular, iş stresi ve tükenmişliğin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi: Hemşireler üzerinde bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 80, 1-35.
- Çini, M.A., Erdirençelebi, M. ve Ertürk, E. (2021). COVID-19 Pandemi döneminde iş stresinin işte kalma niyetine etkisinde iş tatmininin aracılık etkisi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 2356-2375.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Demirci, U. (2022). Türkiye’de gerçekleştirilen güvenlik iş birliğinin özel güvenlik görevlilerinin tükenmişlik ve işten ayrılma niyetlerine etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), 583-604
- Demirel, Y. ve Bekiroğlu, Ç. (2022). COVID-19 Pandemi sürecinde evden çalışmanın iş stresi üzerine etkisi, *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4(9), 681-700.

- Dülgeroğlu, İ. ve Başol, O. (2017). İş stresi ve çalışma yaşamı kalitesi algısının yansımaları: Satış temsilcileri üzerine bir araştırma, *Business and Economics Research Journal*, 8(2), 293–304.
- Efeoğlu, İ. E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ercan, A., Kazançoğlu, İ. ve Küçükaltan, B. (2019). İş stresi, iş tatmini, örgütsel kıvanç ve işten ayrılma niyeti etkileşiminin iş performansı ile ilintisi, *Journal of Yasar University*, 14 (Special Issue), 101-114
- Eyitmiş, A.M., Sezer, F. ve Yıldırım, A. (2022). Uzaktan öğretim döneminde belirsizlik ve stresin okul yöneticileri üzerindeki etkisi, *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1-11.
- Farquharson, B., Allan, J., Johnston, D., Johnston, M., Choudhary, C., ve Jones, M. (2012). Stress among nurses working in a healthcare telephone-advice service: relationship with job satisfaction, intention to leave, sickness absence, and performance, *Journal of Advanced Nursing*, 68(7), 1624-1635
- Gajendran, R. S. ve Harrison, D. A. (2007). The good, the bad, and the unknown about telecommuting: Meta- analysis of psychological mediators and individual consequences, *Journal of Applied Psychology*, 92 (6), 1524–1541.
- Galanti, T., Guidetti, G., Mazzei, E., Zappala, S. ve Toscano, F. (2021). Work from home during the COVID-19 outbreak the impact on employees' remote work productivity, engagement, and stress, *American College of Occupational and Environmental Medicine*, 63(7), 426-impact
- Golden T.D. ve Veiga J.F. (2005). The impact of extent of consistent on job satisfaction: Resolving inconsistent findings. *Journal of Management*. 31(2), 301-318.
- Goman, K.C. (2017). Why IBM brought remote workers back to the office- and why your company might be next, Erişim Adresi: <https://www.forbes.com/sites/carolkinseygoman/2017/10/12> Erişim Tarihi: 03.08.2022
- Grandey, A. A. (1999). *The effects of emotional labor: Employee attitudes, stress and performance*, ProQuest Dissertation and Thesis Veri tabanından erişildi.
- Güzel, D. ve Aydın, G. (2021). Covid-19 döneminde uzaktan çalışma sisteminde iş performansını etkileyen faktörler: banka çalışanları üzerine bir uygulama, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 128-133.

- Hellman, C. M. (1997). Job satisfaction and intent to leave, *The Journal of Social Psychology*, 137:6, 677-689, DOI:10.1080/00224549709595491
- House, R. J., ve Rizzo, J. R. (1972). Role conflict and ambiguity as critical variables in model of organizational behavior. *Organizational Behavior and Human Performance*, 7, 467-505.
- ILO (2021). Working from home: From invisibility to decent Work. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_765806.pdf Erişim Tarihi: 01.10.2022.
- ILO ve WHO (2021). Healty and safe telework. Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_836419.pdf Erişim tarihi:06.09.2022.
- Irawanto, D. W., Novianti, K. R., ve Roz, K. (2021). Work from home: measuring satisfaction between work–life balance and work stress during the COVID-19 pandemic in Indonesia, *Economies*, 9 (96), 1-13.
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C., ve Kluger, A. N. (1998). dispositional effects on job and life satisfaction: The role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 207-241.
- Kara, E. ve Çelik, C. (2021). Psikolojik şiddet ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide örgütsel yabancılaştırmanın aracı rolünün belirlenmesi, 8. Örgütsel Davranış Kongresi, 5-6 Kasım 2021, Muğla, 24-38.
- Keser, A., (2014). *İş stresi kaynakları*, Türk Metal Yayınları, İstanbul.
- Keser, A. ve Kümbül Güler, B. (2021). *Çalışma Psikolojisi*, Umuttepe Yayınları, İzmit.
- Keser, A. ve Öngen Bilir, B. (2019). İş tatmini ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 229-239.
- Keser, A. ve Zencirkıran, M. (2021). Örgütsel Davranış, Yenilenmiş 2. Baskı, Dora Basım-Yayın, Bursa.
- Kocabaş, F., Aydın, U., Canbey Özgüler, V., İlhan, M., Demirkaya, S., Ak, N., ve Özbaş, C. (2018). Çalışma ortamında psikososyal risk etmenlerinin iş kazası, meslek hastalıkları ve işle ilgili hastalıklarla ilişkisi. *Sosyal Güvençe Dergisi*, 7(14),28-62.

- Kondratowicz, B., Godlewska-Werner, D., Połomski, P., ve Khosla, M. (2021). Satisfaction with job and life and remote Work in the COVID-19 Pandemic: The role of perceived stress, self-efficacy and self-esteem, *Current Issues in Personality Psychology*, 10(1):49-60
- Kutlutürk, S. ve Yıkılmaz, İ. (2021). COVID-19 pandemisi uzaktan çalışma sürecinde akademisyenlerin iş stresi, tükenmişlik algısı, fiziksel aktivite ve kas iskelet sistemi ağrılarının incelenmesi, *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 297-313.
- Liu, J., Zhu B., Wu, J. ve Mao, Y. (2019). Job satisfaction, work stress, and turnover Intentions among rural health workers: A cross-sectional study in 11 western provinces of China, *BMC Family Practice*, 20(9), 1-11.
- McNall, L. A., Masuda, A. D. ve Nicklin J. M. (2010). Flexible work arrangements, job satisfaction, and turnover intentions: the mediating role of work-to-family enrichment, *The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied*, 144(1), 61-81.
- Olson, M.H. (1983), Remote office work: changing work patterns in space and time, *Communication of the ACM*, 26(3), 182-187.
- Ozimek, A. (2020), The future of remote work (May 27, 2020). <https://ssrn.com/abstract=3638597> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3638597>
- Öz, E. Ü. (2007). *Effect of emotional labor on employees' work outcomes*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk Başol, R. (2020). İş stresi, iş doyumunu ve işten ayrılma niyeti ilişkileri: AVM çalışanları üzerine bir araştırma, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 22(2), 25-44.
- Öztürk Çiftci, D. (2022). Aşırı iş yükünün işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde iş stresinin aracılık rolü, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 17 (65), 15-38.
- Öztürk, E. B. ve Eysel, C. Ş. (2021). Esnek çalışmanın iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi: Telekomünikasyon sektöründe çalışanlar üzerinde bir araştırma, *International Journal of Management and Administration*, 5 (9), 17-32.
- Paillé, P. (2011). Stressful work, citizenship behaviour and intention to leave the organization in a high turnover environment: Examining the mediating role of job satisfaction. *Journal of Management Research*, 3(1), 1-14.
- Park, S.Y., Moon, S.S., Kyoung Hag Lee ve Park, J.(2017). The effects of occupational stress, work-centrality, self-efficacy, and job satisfaction

- on intent to quit among long-term care workers in Korea, *Home Health Care Services Quarterly*, 36:2, 96-111,
- Popovici, V. ve Popovici, A. L. (2020). Remote work revolution: Current opportunities and challenges for organizations, “*Ovidius*” *University Annals, Economic Sciences Series* , 20(1), 468-472.
- Sahni, J. (2020). Impact of COVID-19 on employee behavior: stress and coping mechanism during WFH (work from home) among service industry employees, *International Journal of Operations Management*, 1 (1), 35-48.
- Selye, H. (1973). Evolution of the stress concept. *American Scientist*, 61(6), 692-699.
- Selye, H. (1976). Forty years of stress research: principal remaining problems. *CMA Journal*, (115), 53-56.
- Sivuk, D. Ve Seyhan, F. (2021). Örgütsel çatışma, örgütsel stres, iş yaşam kalitesi, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: Sağlık çalışanlarının verimliliği üzerine bir araştırma, *Verimlilik Dergisi*, Ekim 2021, (4) , 185-201.
- Song, Y. ve Gao, J. (2020). Does telework stress employees out? a study on working at home and subjective well-being for wage/salary workers, *Journal of Happiness Studies*, 21, 2649-2668.
- Tabur, A., Choudhury, A., Emhan, A., Mengenci, C. ve Asan, O. (2022). clinicians’ social support, job stress, and intent to leave healthcare during COVID-19, *Healthcare*, 10, 229.
- Tak, B. ve Çiftçiöğlü, A.B. (2008). Mesleki bağlılık ile çalışanların örgütte kalma niyeti arasındaki incelemeye yönelik görgül bir çalışma, *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(4), 155-178.
- Taş, A. ve Özkara, Z.U. (2020). İş stresinin algılanan yönetici desteği ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide üstlendiği rol, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(21), 475-504.
- Tekingündüz, S. , Top, M. ve Seçkin, M. (2015). iş tatmini, performans, iş stresi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi: hastane örneği, *Verimlilik Dergisi*, (4) , 39-64
- Tokol, A., (2003). Tele çalışma geleceğin çalışma şekli olabilir mi?, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5(1).
- Winkelhaus, S., Grosse, E. H., ve Glock, C. H. (2022). Job satisfaction: an explorative study on work characteristics changes of employees in intralogistics 4.0. *Journal of Business Logistics*, 00, 1–25.

- Yemenici, A. D. (2022). COVID-19 sürecinde evden çalışanların öz yeterlikleri ve iş tatmini arasındaki ilişkide iş performansının aracılık rolü, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 13 (2), 14-27.
- Yıldız Bağdoğan, S., Tüfekçi Yaman, Ü., Öngen Bilir, K.B., ve Aytaç, S. (2020). Tükenmişlik ve işe ilişkin duygular arasında iş stresinin aracı rolü: kamu çalışanları örneği, *Journal of Economy Culture and Society*, 0(61), 189-205.
- Yıldız, T. ve Şimşek, Y. (2020). Sivil havacılık işletmelerinde çalışan işgörenlerin yaşam doyumlarının iş stresi ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: Kars Harakani Havalimanı Örneği, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 11:2, 59-76.
- Yahaya, N., Yahaya, A., Tamyas, F. A., Ismail, J., ve Jaalam, S. (2010). The effect of various modes of occupational stress, job satisfaction, intention to leave and absenteeism companies commission of Malaysia, Australian. *Journal of Basic and Applied Sciences*, 4(7), 1676-1684.
- Yürür, S. ve Keser, A. (2010). İşe bağlı gerginlik ile iş tatmini ilişkisinde duygusal tükenmenin aracı rolü, *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(4), 165-194.

Atıf için:

Tüfekçi Yaman, Ü., Yıldız Bağdoğan, S. ve Keser, A. (2023). COVID-19 sürecinde uzaktan çalışmada iş stresi, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 163-184. doi: 10.54558/jiss.1241552

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışmada 02.7.2021 tarih ve 2021-06 sayılı Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları etik kurulundan gerekli izinler alınmıştır.

Yazar Katkıları: “COVID-19 Sürecinde uzaktan çalışmada iş stresi, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti” başlıklı çalışmada yazar Ulviye Tüfekçi Yaman, araştırma verilerinin analiz edilmesinde ve bulgular bölümüne katkı sağlamıştır. Yazar Selver Yıldız Bağdoğan ve Aşkın Keser diğer başlıkların tamamlanmasında katkı sağlamıştır. 1. yazarın katkı oranı %35, 2. yazarın katkı oranı %35 ve 3. yazarın katkı oranı 30’dur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Üniversite Öğrencilerinde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık İlişkisi: Çankırı Örneği

Nurdan Yağlı Soykan* 0000-0002-1482-8250

Öz

Amaç: Araştırmanın temel amacı “Örneklem grubunun adil dünya inancı düzeyi ve dindarlık düzeyi arasında nasıl bir ilişki vardır?” ifadesine yanıt aramaktır. Alt amaçlar ise şu şekildedir: Demografik değişkenlere göre adil dünya inancı düzeyinde anlamlı bir farklılık var mıdır? Örneklem grubunun adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Yöntem: Üniversite öğrencilerinde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere gerçekleştirilen bu deneysel araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Örneklem grubu; Çankırı Karatekin Üniversitesinin farklı bölümlerinde eğitim gören 512 üniversite öğrencisidir. Örneklem evren içerisinden basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmada kişisel bilgi formu ile Gülmez tarafından geliştirilen “dindarlık ölçeği” ve Dalbert tarafından geliştirilen “adil dünya inancı ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi SPSS 19.0 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular: Araştırmada katılımcıların özelliklerine göre adil dünya inancı ve dindarlık düzeylerinin farklılaşma durumu ele alınmıştır. Bulgular, üniversite öğrencilerinde adil dünya inancı ile dindarlık arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Sonuç: Araştırma sonucunda; üniversite öğrencilerinin genel adil dünya inancı düzeylerinin kişisel adil dünya inancı düzeylerinden daha yüksek olduğu, dindarlık açısından en düşük ortalamaya ibadet boyutunda ve en yüksek ortalamaya iman boyutunda sahip olduğu, erkeklerin kişisel adil dünya inancı düzeylerinin kadınların kişisel adil dünya inancı düzeylerinden daha yüksek olduğu, kadınların dini duygu düzeyinin erkeklerden yüksek olduğu, üniversite öğrencilerinin yaşları fark etmeksizin adil dünya inancı düzeylerinin ve dindarlık düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özgünlük: Adil dünya inancı ile alakalı ülkemizde yapılan çalışmalar mevcuttur. Söz konusu kuramın dindarlık açısından ve özellikle üniversite öğrencilerinden oluşsan genç bir örneklem üzerinden ele alınması oldukça önemlidir. Araştıran, sorgulayan ve soru soran gençlerin dindarlık düzeylerinin bireysel ve genel adil dünya inançlarıyla ilişkisini anlamak açısından araştırma farklı alanlara da ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Üniversite Öğrencileri, Kişisel Adil Dünya İnancı, Genel Adil Dünya İnancı, Dindarlık

* Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, nurdanyagli@hotmail.com

The Relationship between Belief in a Just World and Religiosity among University Students: The Case of Çankırı

Nurdan Yağlı Soykan* 0000-0002-1482-8250

Abstract

Purpose: The main purpose of the research is "What is the relationship between the level of belief in a just world and the level of religiosity of the sample group?" is to seek an answer. The sub-objectives are as follows: Is there a significant difference in the level of belief in a just world according to demographic variables? Is there a significant difference between the just world belief and religiosity levels of the sample group?

Method: Quantitative research method was used in this experimental study, which was carried out to reveal the relationship between belief in a just world and religiosity among university students. Sample group are 512 university students studying in different departments of Çankırı Karatekin University. The sample was selected from the universe by simple random sampling method. In the research, the personal information form and the "religiousness scale" developed by Gülmez and the "just world belief scale" developed by Dalbert were used. The analysis of the obtained data was made using the SPSS 19.0 statistical program.

Findings: In the study, the difference between the belief in a just world and the level of religiosity according to the characteristics of the participants was discussed. The findings showed that there are significant relationships between belief in a just world and religiosity in university students.

Implications: As a result of the research; university students' general just world belief levels are higher than their personal just world belief levels, they have the lowest average in terms of religiosity in the worship dimension and the highest average in the belief dimension, men's personal just world belief levels are higher than women's personal just world belief levels, women's religious beliefs. It was concluded that the level of emotion of the students was higher than that of the men, and that the level of belief in a just world and the level of religiosity of the university students were similar regardless of their age.

Originality: There are studies in our country related to the belief in a just world. It is very important to consider the theory in question in terms of religiosity and especially through a young sample consisting of university students. The research also sheds light on different areas in terms of understanding the relationship between the level of religiosity of young people who research, question and ask questions, and their individual and general beliefs in a just world.

Keywords: Psychology of Religion, University Students, Personal Belief in a Just World, General Belief in a Just World, Religiosity

* Assist. Prof., Çankırı Karatekin University, Department of Philosophy and Religious Studies, nurdanyagli@hotmail.com

Giriş

İnsanlar, henüz çocukluk çağlarından itibaren kendisi de dâhil herkesin yaptığı davranışlarının karşılığını “etme bulma dünyası, hak elbet yerini bulur, ne ekersen onu biçersin, herkes kalbinin ekmeğini yer” gibi sözlerle bulduğu bir ilişkiler ağının içerisinde. Çünkü adalet insanoğlu için sosyal hayatın temelini oluşturan en güçlü değerlerden biridir. Adaletin üstün bir değer olarak kabul görmediği bir dünyada, bireyi koruyacak diğer değerlerin de gerek sosyal gerek hukuki açıdan bir karşılığı olması mümkün değildir (Tokur, 2017). Adalet değeri sayesinde birey dışarıdan gelebilecek her türlü olumsuzluğa ve kötülüğe karşı kendini güvende hissetmekte ve adaletin sağlanacağı duygusu güvenli bir liman işlevi görmektedir. Adil dünya inancı kuramı ise; bireylerin adaletsiz bir durumla karşılaştıklarında veya gözlemlediklerinde onu meşrulaştırma yöneliminde olmaları üzerine ortaya çıkmıştır.

Adil dünya inancına ilişkin yapılan ilk çalışmalarda, insanlar kurbanların acılarını reddederek ve onu aşağılayarak “herkes hak ettiğini alır” yönündeki temel yargılarını korumayı tercih etmişlerdir (Lerner ve Simmons, 1966). Daha sonra yapılan araştırmalarda da Lerner ve Simmons tarafından (1966) bireylerin adil dünya inançlarını test etmek üzere izlenen süreçler izlenmiş, katılımcılar canlı, ani ve görünüşte gerçek bir mağduriyet olayına tanıklık etmişlerdir. Sonuç olarak, gözlemciler tutarlı bir şekilde kurbanın karakterini acı çekerken (acı çekmemeye kıyasla) daha az olumlu olarak değerlendirmiştir (Dawtry vd. 2020, Kenrick ve diğerleri, 1976; Lerner, 1971; Lincoln & Levinger, 1972; Stokols & Schopler, 1973). Bu bulgular Lerner (1971)’in öğrencinin gerçekten şoka uğradığına inanan katılımcıların, onun oyunculuk yaptığına ya da çektiği sıkıntının telafi edileceğine inanan katılımcılara göre onu daha az olumlu olarak değerlendirdiği araştırmasının sonuçlarını destekler niteliktedir.

Bireysel ve toplumsal açıdan oldukça önemli olan adalet, “adil dünya inancı kuramı” şeklinde ilk olarak Lerner ve Miller tarafından (1978) geliştirilmiştir. Adaleti değerlendirici ve duygusal bileşenleri olan bir yargı olarak gören bu anlayış, insanların çevrelerinin genellikle hak ettiklerini aldıkları adil ve düzenli bir yer olduğuna inanma ihtiyacı duyduklarını belirtmektedir (Lerner, 1977). Bu şekilde, insanlar kendileri ve gelecekleri adına güvende hissettikleri istikrarlı, düzenli ve öngörülebilir bir ortam yaratmaktadırlar (Lerner, 1980; Lerner & Miller, 1978). Bunun bir parçası olmak için adil bir dünyaya inancı yüksek olan insanlar, kendilerini adil davranmak ve adaleti kendileri sağlamak zorunda hissetmekte, bu da dünya ile kendileri arasında bir sosyal sözleşmeye işaret etmektedir (Dalbert, 2002; Sutton vd., 2008).

Dalbert ise (1999, 2009) adil dünya inancını; kişisel/bireysel adil dünya inancı (dünyanın sadece kendisi için adil olduğuna inanmak) ve genel adil dünya inancı (dünyanın herkes için adil bir yer olduğuna inanmak)

olmak üzere iki boyutlu olarak ele almıştır. Lipkus ve arkadaşları da (1996) tıpkı Dalbert gibi bireysel adil dünya inancı ve genel adil dünya inancını birbirinden ayırmıştır. Süregelen araştırmalarda ise genel adil dünya inancı, adaletsizlikten muzdarip olanlara karşı daha fazla sosyal ayrımcılık ve daha sert sosyal tutumlar gibi olumsuz öteki odaklı değişkenlerle ilişkilendirilmiştir (Bègue & Bastounis, 2003; Sutton & Douglas, 2005). Bireysel adil dünya inancı ise toplum yararına davranışlar, daha yüksek öznel iyi oluş, psikolojik sağlık, yaşam memnuniyeti, duygusal denge ve daha düşük stres gibi olumlu göstergelerle ilişkilendirilmiştir (Sutton ve Douglas, 2005; Sutton, Stoeber ve Kambler, 2017; Sutton vd., 2008).

Doksanlı yıllara geldiğinde adil dünya inancının psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkileri üzerine de çeşitli araştırmalar başlamıştır. Tomaka ve Blascovich (1994) tarafından gerçekleştirilen araştırmada adil dünya inançları yüksek olan bireyler, strese ilişkin daha olumlu bilişsel değerlendirmelere sahip, herhangi bir tehdit veya meydan okumaya karşı ise daha dengeli otonomik tepkilerle birlikte değerlendirilmişlerdir. Mahkumlar üzerinde yapılan bir araştırmada ise; adil dünya inancı yüksek bireylerin cezaevi hayatına daha uyumlu oldukları, daha az disiplin sorunu ortaya çıkardıkları, başlarına gelen olayları ve yasal sonuçlarını daha adil olarak yorumladıkları, öfkeleriyle daha iyi başa çıkabildikleri, daha fazla özeleştiriyapabildikleri ve bu sayede geleceğe ilişkin planlar yaparak yeni bir hayat kurma noktasında daha fazla güven dolu oldukları görülmüştür. Ve adil dünya inancı genç mahkumların rehabilitasyon süreçleri açısından olumlu bir kaynak olarak önerilmiştir (Otto ve Dalbert, 2005).

Adil dünya inancı psikolojik sağlığın yanı sıra dindarlık gibi bileşenlerle ilişkili olarak da incelenmiştir. Hunt (2000) tarafından çok kültürlü bir örneklem üzerine yapılan araştırmada dini bağlılık adil dünya inancını şekillendiren önemli bir değişken olarak bulunmuş, ancak kiliseye bağlılık aynı etkiyi göstermemiştir. Türkiye örneğinde Kaplan (2012)'ın gerçekleştirdiği çalışmada ise, özellikle dindarlık ve adil dünya inancının soysa tutumlar üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Sonuç olarak “Nihai Adalet İnanç” ve bireysel adil dünya inancı dindarlıkla benzersiz bir şekilde ilişkili olarak bulgulanmıştır. Genel adil dünya inancı ve “İçkin Adalet İnanç” ise, yoksullara yönelik sert tutumlarla güçlü bir şekilde ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Dindarlık ile yoksullara yönelik olumsuz tutumlar arasında olumlu bir bağlantı bulgulanmamıştır. Şahbaz (2022) tarafından Türkiye örneğinde ergenler üzerine gerçekleştirilen araştırmada ise; adil dünya inancı ve dindarlık arasında çok zayıf düzeyde ancak aynı yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dindarlığın artması ile birlikte çok zayıf bir ilişki de olsa adil dünya inancı artış göstermiştir. Ayrıca adil dünya inancının yaklaşık %12'sinin dindarlıktan kaynaklandığı belirtilmiştir.

Problem

Bu araştırmanın konusu üniversite öğrencilerinde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkinin din psikolojisi açısından incelenmesidir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

2. Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

3. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

4. Üniversite öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

5. Üniversite öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

6. Üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği yere göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

7. Üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

8. Üniversite öğrencilerinin aileden ayrı kalma durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

9. Üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık var mıdır?

10. Adil Dünya İnancı Ölçeği boyutu ve Dindarlık Ölçeği boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

Amaç ve Önem

Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve katılımcıların özelliklerine göre adil dünya inancı ve dindarlık düzeylerinin farklılaşma durumunun incelenmesidir.

Ülkemizde alan yazında yer alan bazı çalışmalarda adil dünya inancı; atasözleriyle (Dik, 2010), suç işlemiş ergenlerle (Giray, 2009), iş davranışlarıyla (Öcel ve Aydın, 2010), toplumsal yönleriyle (Akgün, 2019), yakın kişiler arası ilişkilerle (Sayan Karahan, 2021) ve psikolojik süreçlerle (Uğur ve Akgün, 2015) ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Adalet kavramının bütün dinlerde “ilahi adalet” kavramıyla birlikte değerlendirildiği ve mutlak adaletin bu dünyada olmasa bile sonraki hayatta yerini bulacağı ise bilinen gerçektir. Dini literatür açısından da kendine oldukça sağlam yer bulan böylesi bir inancın din, dindarlık, dini yaşantı, dini tutum vb. konularla ilişkisi açısından çok az ele alındığı görülmektedir. Sınırlı sayıda yapılan araştırmalarda ise; adil dünya inancının dindarlık açısından ergenlik dönemiyle birlikte ele alındığı (Şahbaz, 2022), diğer bir çalışmada ise Tanrı Algısı bağlamında LGBTİ bireylerle yapıldığı görülmektedir (Nebioğlu ve Oktay, 2020). Gençlerle veya üniversite öğrencileriyle dindarlık, maneviyat, manevi yönelim gibi temalarla yapılmış bir araştırmaya ise rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırma günümüz gençlerinin araştıran, sorgulayan ve eleştiren yönleri dikkate alınarak farklı bölümlerde eğitim gören üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Demografik bilgi formunda ise sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan farklı değişkenlere yer verilmiş, bu değişkenlerin bireylerin gerek dindarlık düzeyleri gerekse adil dünya inançları üzerindeki etkisi ortaya koyulmak istenmiştir. Araştırmanın Din Psikolojisi alanında önemli bir boşluğu doldurması ve daha sonra yapılacak çalışmalara örnek olması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırmada ilişkisel tarama modeli uygulanmıştır. Bu modele uygun olarak bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin varlığı ve derecesi ortaya konmaya çalışılmıştır (Crano ve Brewer, 2002). Üniversite öğrencilerinde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Genel ve Kişisel Adil Dünya İnancı ölçeklerinin Türkçe’ye çevirisi Göregenli (2004) tarafından yapılmıştır. 13 maddelik ölçeğin 7 maddesi bireysel adil dünyacı, 6 maddesi ise genel adil dünya inancını ölçmek üzere tasarlanmıştır.

Çalışmada kullanılan Dindarlık Ölçeği ise Gülmez (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek iman, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere dört alt boyuttan ve 24 maddeden oluşmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmaya Çankırı Karatekin Üniversitesinde 2022 yılı itibariyle halen eğitim görmekte olan 512 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların özellikleri

Değişken	Düzeyleleri	n	%	Değişken	Düzeyleleri	n	%
Cinsiyet	Kadın	358	69,92	Yaşamınızın büyük bir bölümünü nerede geçirdiniz?	Köy	93	18,16
	Erkek	154	30,08		Kasabada	22	4,30
Yaş	18 yaş	31	6,05	Siz dâhil ailenizdeki birey sayısı nedir?	İlçede	126	24,61
	19 yaş	67	13,09		Şehirde	136	26,56
	20 yaş	121	23,63		Büyükşehirde	135	26,37
	21 yaş	127	24,80		2 kişi	6	1,17
	22 yaş	75	14,65		3 kişi	47	9,18
	23 yaş	41	8,01		4 kişi	114	22,27
	23'ten büyük	50	9,77		5 kişi	149	29,10
Sınıf	1. sınıf	110	21,48	Çocukluk döneminde ailenizden ayrı kaldınız mı?	6 kişi	90	17,58
	2. sınıf	168	32,81		7 kişi	43	8,40
	3. sınıf	153	29,88		7'den fazla	63	12,30
	4. sınıf	75	14,65		Hayır	384	75,00
	5. sınıf	4	0,78		Bir yıldan az	56	10,94
	6. sınıf	2	0,39		Bir yıldan fazla	72	14,06
Anne ve baba birlikte	Birlikte	482	94,14	Ailenizin konut kime ait?	Kendimizin	411	80,27
	Boşanmış	22	4,30		Kiralık	82	16,02
	Evli ama ayrı yaşıyor	8	1,56		Diğer	17	3,32
					Belirtmemiş	2	0,39
Anne yaşama durumu	Sağ	504	98,44	Ailen yaşadığı ev tipi	Apartman dairesi	285	56,66
	Vefat etmiş	8	1,56		Müstakil ev	197	38,48
Anne Öğrenim Durumu	Okur-yazar değil	62	12,11	Aile gelir düzeyi	Gecekondu	24	4,69
	Sadece okur yazar	30	5,86		Belirtmemiş	6	1,20
	İlkokul mezunu	236	46,09		Düşük	86	16,8
	Ortaokul mezunu	84	16,41		Orta	408	79,69
	Lise mezunu	74	14,45		Yüksek	18	3,52
	Yüksek okul veya üniversite mezunu	26	5,08		Zayıf	17	3,32
					Akademik başarı	Orta	257
Baba yaşama durumu	Sağ	487	95,12		İyi	200	39,06
	Vefat etmiş	25	4,88		Çok iyi	38	7,42
Baba Öğrenim Durumu	Okur-yazar değil	15	2,93				
	Sadece okur yazar	17	3,32				
	İlkokul mezunu	179	34,96				

Ortaokul mezunu	108	21,09
Lise mezunu	108	21,09
Yüksek okul veya üniversite mezunu	85	16,6

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %69,92'sinin (n = 358) kadın ve %30,08'inin (n = 154) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %6,05'i (n = 31) 18 yaşında, %13,09'u (n = 67) 19 yaşında, %23,63'ü (n = 121) 20 yaşında, %24,80'i (n = 127) 21 yaşında, %14,65'i (n = 75) 22 yaşında, %8,01'i (n = 41) 23 yaşında ve %9,77'si (n = 50) 23 yaşından büyüktür. Katılımcıların %21,48'i (n = 110) 1. sınıf, %32,81'i (n = 168) 2. sınıf, %29,88'i (n = 153) 3. sınıf, %14,65'i (n = 75) 4. sınıf, %0,78'i (n = 4) 5. sınıf ve %0,39'u (n = 2) 6. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %94,14'ünün (n = 482) annesi-babası birlikte, %4,30'unun (n = 22) annesi-babası boşanmış ve %1,56'sı (n = 8) anne-babası evli ama ayrı yaşıyor. Katılımcıların %98,44'ünün (n = 504) annesi sağ ve %95,12'sinin (n = 487) babası sağdır. Öğrenim durumu açısından incelendiğinde katılımcıların %12,11'inin (n = 62) annesi ve %2,93'ünün (n = 15) babası okuryazar değil; katılımcıların %5,86'sının (n = 30) annesi ve %3,32'sinin (n = 7) babası sadece okur yazar; katılımcıların %46,09'unun (n = 236) annesi ve %34,96'sı (n = 179) babası ilkokul mezunu; katılımcıların %16,41'inin (n = 84) annesi ve %21,09'unun (n = 108) babası ortaokul mezunu; katılımcıların %14,15'inin (n = 74) annesi ve %21,09'unun (n = 108) babası lise mezunu; katılımcıların %5,08'inin (n = 26) annesi ve %16,6'sının (n = 85) babası yüksek okul veya üniversite mezunudur. Araştırmaya katılanların %18,16'sı (n = 93) yaşamının büyük bir bölümünü köyde, %4,30'u (n = 22) kasabada, %24,61'i (n = 126) ilçede, %26,56'sı (n = 136) şehirde ve %26,37'si (n = 135) büyükşehirde geçirmiştir. Ailedeki birey sayısı açısından incelendiğinde %1,17'si (n = 6) 2 kişi, %9,18'i (n = 47) 3 kişi, %22,27'si (n = 114) 4 kişi, %29,10'u (n = 149) 5 kişi, %17,58'i (n = 90) 6 kişi, %8,40'ı (n = 43) 7 kişi ve %12,30'u (n = 63) 7'den fazla kişi yaşamaktadır. Katılımcıların %75'i (n = 384) çocukluk döneminde ailesinden ayrı kalmamış, %10,94'ü (n = 56) çocukluk döneminde ailesinden bir yıldan az süre ile ve %14,06'sı (n = 72) çocukluk döneminde ailesinden bir yıldan fazla süre ile ayrı kalmıştır. Katılımcıların %80,27'sinin (n = 411) ailesi kendi evinde ve %16,02'sinin (n = 82) ailesi kiralık evde kalmaktadır. Katılımcıların %56,66'sının (n = 285) ailesi apartman dairelerinde, %38,48'inin (n = 197) ailesi müstakil evde ve %4,69'unun (n = 24) ailesi gecekonduda yaşamaktadır. Aile gelir düzeyi açısından incelendiğinde katılımcıların %16,8'inin (n = 86) geliri düşük, %79,69'unun (n = 408) geliri orta ve %3,52'sinin (n = 18) geliri yüksektir. Akademik başarı açısından incelendiğinde katılımcıların %3,32'si (n = 17) akademik başarısı zayıf, %50,20'si (n = 257) akademik başarısı orta,

%39,06'sı (n = 200) akademik başarısı iyi ve %7,42'si (n = 38) akademik başarısı çok iyidir.

Sınırlılıklar

Araştırma;

- Çankırı Karatekin Üniversitesinde 2022-2023 eğitim yılı güz döneminde farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerden elde edilen verilerle sınırlıdır.

- Gençlerle ve onların verdikleri bilgilerle ilgili olması dolayısıyla 'insan' faktöründen kaynaklı sınırlılıklar bu çalışma için de geçerlidir.

- SPSS programının sınırlılıkları bu çalışma için de söz konusudur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Çankırı Karatekin Üniversitesinde 2022-2023 güz dönemi itibariyle öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada Çankırı Karatekin Üniversitesinin tercih edilmesinin nedeni çalışma grubuna ulaşmanın nispeten daha kolay olması dolayısıyladır. Evrenden (Çankırı Karatekin Üniversitesinde 19 bin civarı öğrenci bulunmaktadır.) tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiş 512 üniversite öğrencisi ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları ve Analiz

Katılımcıların demografik özelliklerinin belirtilmesinde frekans ve yüzde gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin cinsiyet, yaş, sınıf, anne-baba eğitim durumu, yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği yer, ailedeki birey sayısı, çocukken aileden ayrı kalma durumu ve akademik başarılarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılaşmasının incelenmesinde uygun analiz yöntemine karar vermek amacıyla puanların normal dağılım gösterme durumu incelenmiştir.

Normal dağılım varsayımı incelenirken çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olması ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. İki düzeye sahip değişkenlerin (cinsiyet, çocukken aileden ayrı kalma, akademik başarı) düzeylerinde ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği durumlarda ilişkisiz örneklem t testi ve ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği durumlarda Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İki'den fazla düzeye sahip değişkenlerin (yaş, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim durumu, yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği yer, ailedeki birey sayısı) düzeylerinde ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği durumlarda varyans analizi (ANOVA) ve ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği durumlarda Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Ölçek

Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Üniversite öğrencilerin cinsiyetlerine göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Kişisel Adil Dünya İnancı	Kadın	358	2,92	0,59	510	3,319*	0,001
	Erkek	154	3,12	0,73			
Genel Adil Dünya İnancı	Kadın	358	3,16	0,57	510	0,236	0,813
	Erkek	154	3,17	0,87			

*p<0,05

Tablo 4 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) görülürken, kişisel adil dünya inancı boyutu puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (p<0,05) tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde erkeklerin kişisel adil dünya inancı düzeylerinin kadınların kişisel adil dünya inancı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	t	p
İbadet	Kadın	358	3,43	0,66	510	1,732	0,084
	Erkek	154	3,32	0,78			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	Z	p
İman	Kadın	358	4,85	5,00	261,18	1,535	0,125
	Erkek	154	4,76	5,00	245,63		
Dini Duygu	Kadın	358	4,72	5,00	265,75	2,376*	0,017
	Erkek	154	4,54	4,92	235,01		
Etki	Kadın	358	4,41	4,50	262,38	1,405	0,160
	Erkek	154	4,16	4,50	242,83		

*p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) görülürken, Dindarlık Ölçeği dini duygu boyutu puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (p<0,05) tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde kadınların dini duygu düzeyinin erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
Kişisel Adil Dünya İnancı	18-19 yaş	98	3,01	0,59			
	20-21 yaş	248	3,00	0,63	(2, 509)	0,519	0,595
	22 yaş ve üstü	166	2,94	0,70			
Genel Adil Dünya İnancı	18-19 yaş	98	3,21	0,63			
	20-21 yaş	248	3,13	0,67	(2, 509)	0,583	0,559
	22 yaş ve üstü	166	3,18	0,70			

Tablo 6 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin yaşları fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
İbadet	18-19 yaş	98	3,29	0,65			
	20-21 yaş	248	3,38	0,71	(2, 509)	2,558	0,078
	22 yaş ve üstü	166	3,49	0,71			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd = 2)	P
İman	18-19 yaş	98	28,93	30,00	257,03		
	20-21 yaş	248	29,00	30,00	255,75	0,025	0,988
	22 yaş ve üstü	166	28,89	30,00	247,74		
Dini Duygu	18-19 yaş	98	27,95	30,00	251,52		
	20-21 yaş	248	27,93	30,00	269,10	2,221	0,329
	22 yaş ve üstü	166	28,11	30,00	247,74		
Etki	18-19 yaş	98	17,39	18,00	253,89		
	20-21 yaş	248	17,05	18,00	245,85	3,807	0,149
	22 yaş ve üstü	166	17,75	19,00	273,95		

Tablo 7 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman, dini duygu ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin yaşları fark etmeksizin dindarlık düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 8’te sunulmuştur.

Tablo 8. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd =3)	P
Kişisel Adil Dünya İnancı	1. sınıf	110	2,94	2,86	247,81	3,469	0,325
	2. sınıf	168	2,95	3,00	248,56		
	3. sınıf	153	3,06	3,00	275,08		
	4. sınıf*	81	2,92	3,00	249,69		
Genel Adil Dünya İnancı	1. sınıf*	110	3,09	3,00	240,81	2,609	0,456
	2. sınıf	168	3,15	3,17	254,36		
	3. sınıf	153	3,22	3,17	270,24		
	4. sınıf	81	3,19	3,00	256,30		

*5. ve 6. sınıf öğrencisi olan altı kişi dördüncü sınıf öğrencilerine dahil edilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
İbadet	1. sınıf	110	3,21	0,79	(3, 508)	4,656*	0,003
	2. sınıf	168	3,40	0,66			
	3. sınıf	153	3,53	0,67			
	4. sınıf**	81	3,40	0,68			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd = 3)	P
İman	1. sınıf	110	4,80	5,00	249,40	2,352	0,503
	2. sınıf	168	4,84	5,00	256,95		
	3. sınıf	153	4,85	5,00	265,94		
	4. sınıf**	81	4,78	5,00	247,36		
Dini Duygu	1. sınıf	110	4,53	4,83	222,01	12,068*	0,007
	2. sınıf	168	4,73	5,00	270,13		
	3. sınıf	153	4,73	5,00	273,10		
	4. sınıf**	81	4,58	5,00	243,70		
Etki	1. sınıf	110	4,14	4,50	232,08	5,531	0,137
	2. sınıf	168	4,37	4,50	257,21		
	3. sınıf	153	4,46	4,75	274,42		
	4. sınıf**	81	4,30	4,50	254,34		

* $p<0,05$; **5. ve 6. sınıf öğrencisi olan altı kişi dördüncü sınıf öğrencilerine dahil edilmiştir.

Tablo 9 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre Dindarlık Ölçeği iman ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı

farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülürken; Dindarlık Ölçeği ibadet ve dini duygu boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) saptanmıştır. Tespit edilen anlamlı farklılığın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla parametrik testler için Bonferroni ve parametrik olmayan testler için Dunn-Bonferroni testi yapılmıştır. Bonferroni testi sonuçlarına göre ibadet boyutu için tespit edilen anlamlı farklılığın 1. sınıf öğrencileri ile 3. sınıf öğrencileri ($p = 0,001$) arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde 3. sınıf öğrencilerinin ibadet boyutu puanlarının 1. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Dunn-Bonferroni testi sonuçlarına göre iman boyutu için tespit edilen anlamlı farklılığın 1. sınıf öğrencileri ile 2. sınıf öğrencileri ($p=0,021$) arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde 1. sınıf öğrencilerinin iman boyutu puanlarının 2. sınıf öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Dunn-Bonferroni testi sonuçlarına göre dini duygu boyutu için tespit edilen anlamlı farklılığın 1. sınıf öğrencileri ile 2. sınıf öğrencileri ($p=0,021$) ve 3. sınıf öğrencileri ($p = 0,014$) arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde 1. sınıf öğrencilerinin dini duygu boyutu puanlarının 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin dini duygu boyutu puanlarından daha düşük olduğu görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
Genel Adil Dünya İnancı	Okula gitmemiş	92	3,27	0,67	(3, 508)	3,301*	0,020
	İlkokul mezunu	236	3,15	0,67			
	Ortaokul mezunu	84	2,98	0,64			
	Lise ve üstü	100	3,24	0,69			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd=3)	P
Kişisel Adil Dünya İnancı	Okula gitmemiş	92	2,96	3,00	250,31	3,696	0,296
	İlkokul mezunu	236	2,96	3,00	252,18		
	Ortaokul mezunu	84	2,94	3,00	245,64		
	Lise ve üstü	100	3,09	3,00	281,52		

* $p<0,05$

Tablo 10 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre kişisel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülürken; genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) saptanmıştır. Tespit edilen anlamlı farklılığın anne öğrenim durumu değişkenin hangi düzeyleri arasında olduğunu belirlemek için Bonferronitesti yapılmıştır. Bonferroni testi sonuçlarına göre genel adil dünya inancı boyutu için tespit edilen anlamlı farklılığın annesi okula gitmemiş öğrenciler ile annesi ortaokul mezunu öğrenciler ($p = 0,029$)

arasında olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde annesi okula gitmemiş öğrencilerin genel adil dünya inancı boyutu puanlarının annesi ortaokul mezunu öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
İbadet	Okula gitmemiş	92	3,51	0,64	(3, 508)	1,427	0,234
	İlkokul mezunu	236	3,40	0,66			
	Ortaokul mezunu	84	3,30	0,72			
	Lise ve üstü	100	3,36	0,82			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd = 3)	P
İman	Okula gitmemiş	92	4,75	5,00	241,52	5,981	0,113
	İlkokul mezunu	236	4,87	5,00	266,02		
	Ortaokul mezunu	84	4,79	5,00	240,42		
	Lise ve üstü	100	4,82	5,00	261,33		
Dini Duygu	Okula gitmemiş	92	4,67	5,00	261,80	4,357	0,225
	İlkokul mezunu	236	4,71	5,00	265,53		
	Ortaokul mezunu	84	4,59	4,83	231,07		
	Lise ve üstü	100	4,61	5,00	251,68		
Etki	Okula gitmemiş	92	4,36	4,50	256,68	6,077	0,108
	İlkokul mezunu	236	4,40	4,75	265,94		
	Ortaokul mezunu	84	4,15	4,50	221,81		
	Lise ve üstü	100	4,33	4,75	263,20		

Tablo 11 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumuna göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman, dini duygu ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin anne öğrenim durumları fark etmeksizin dindarlık düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin baba öğrenim durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin baba öğrenim durumuna göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin baba öğrenim durumu fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Tablo 12. Üniversite öğrencilerinin baba öğrenim durumuna göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
Genel Adil Dünya İnancı	Okula gitmemiş	32	3,38	0,78		1,141	0,336
	İlkokul mezunu	179	3,11	0,67			
	Ortaokul mezunu	108	3,16	0,71	(4,		
	Lise mezunu	108	3,15	0,65	507)		
	Yüksek okul veya üniversite mezunu	85	3,21	0,61			
		n	\bar{X}	Medya n	Sıra Ort.	H (sd =4)	P
Kişisel Adil Dünya İnancı	Okula gitmemiş	32	2,94	2,71	225,94	6,047	0,196
	İlkokul mezunu	179	2,94	3,00	250,37		
	Ortaokul mezunu	108	2,91	3,00	241,54		
	Lise mezunu	108	3,05	3,00	276,58		
	Yüksek okul veya üniversite mezunu	85	3,07	3,00	274,39		

Üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yere göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. Üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yere göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd =3)	P
Kişisel Adil Dünya İnancı	Köy-Kasaba	115	3,02	3,00	263,39	0,455	0,929
	İlçede	126	3,00	3,00	258,32		
	Şehirde	136	2,96	3,00	251,97		
	Büyükşehirde	135	2,95	3,00	253,49		
Genel Adil Dünya İnancı	Köy-Kasaba	115	3,24	3,17	269,57	2,596	0,458
	İlçede	126	3,14	3,17	248,62		
	Şehirde	136	3,19	3,17	264,75		
	Büyükşehirde	135	3,09	3,00	244,41		

Tablo 13 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yere göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yer fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yere göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yere göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	F	p
İbadet	Köy-Kasaba	115	3,44	0,63	(3, 508)	0,781	0,505
	İlçede	126	3,44	0,71			
	Şehirde	136	3,38	0,63			
	Büyükşehirde	135	3,33	0,81			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd = 3)	p
İman	Köy-Kasaba	115	4,84	5,00	258,78	0,341	0,952
	İlçede	126	4,83	5,00	259,57		
	Şehirde	136	4,82	5,00	255,36		
	Büyükşehirde	135	4,81	5,00	252,84		
Dini Duygu	Köy-Kasaba	115	4,73	5,00	261,70	0,472	0,925
	İlçede	126	4,68	5,00	256,76		
	Şehirde	136	4,66	5,00	257,96		
	Büyükşehirde	135	4,60	5,00	250,36		
Etki	Köy-Kasaba	115	4,36	4,50	251,87	5,818	0,121
	İlçede	126	4,44	4,75	281,86		
	Şehirde	136	4,35	4,50	253,17		
	Büyükşehirde	135	4,21	4,50	240,13		

Tablo 14 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yere göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman, dini duygu ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin yaşamının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği yer fark etmeksizin dindarlık düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısına göre göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısına göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısı fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Tablo 15. Üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısı göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

	n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd=5)	p	
Kişisel Adil Dünya İnancı	2-3 kişi	53	3,06	3,00	265,75	6,083	0,298
	4 kişi	114	2,92	2,93	241,38		
	5 kişi	149	3,03	3,00	273,81		
	6 kişi	90	2,97	3,00	250,22		
	7 kişi	43	2,83	2,71	223,43		
	7'den fazla	63	3,01	3,00	266,69		
Genel Adil Dünya İnancı	2-3 kişi	53	3,18	3,17	256,70	2,401	0,791
	4 kişi	114	3,12	3,17	252,17		
	5 kişi	149	3,18	3,17	259,38		
	6 kişi	90	3,11	3,00	240,51		
	7 kişi	43	3,24	3,17	278,70		
	7'den fazla	63	3,21	3,17	265,06		

Üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16. Üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

	n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	H (sd=5)	p	
İbadet	2-3 kişi	53	3,40	3,57	259,34	4,062	0,541
	4 kişi	114	3,36	3,43	253,46		
	5 kişi	149	3,37	3,43	251,45		
	6 kişi	90	3,38	3,43	245,40		
	7 kişi	43	3,38	3,43	252,45		
	7'den fazla	63	3,57	3,57	290,17		
İman	2-3 kişi	53	4,76	5,00	257,67	4,273	0,511
	4 kişi	114	4,81	5,00	248,11		
	5 kişi	149	4,87	5,00	265,97		
	6 kişi	90	4,83	5,00	241,81		
	7 kişi	43	4,83	5,00	265,73		
	7'den fazla	63	4,80	5,00	262,98		
Dini Duygu	2-3 kişi	53	4,58	5,00	244,87	8,369	0,137
	4 kişi	114	4,61	5,00	247,16		
	5 kişi	149	4,66	5,00	253,42		
	6 kişi	90	4,69	4,83	244,78		
	7 kişi	43	4,72	5,00	268,56		
	7'den fazla	63	4,78	5,00	298,98		
Etki	2-3 kişi	53	4,33	4,75	269,33	5,449	0,364
	4 kişi	114	4,23	4,75	250,60		
	5 kişi	149	4,40	4,50	260,54		
	6 kişi	90	4,26	4,50	230,23		
	7 kişi	43	4,30	4,75	263,07		
	7'den fazla	63	4,52	4,75	279,88		

Tablo 16 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısına göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman, dini duygu ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görölmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin ailedeki birey sayısı fark etmeksizin dindarlık düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumlarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17. Üniversite öğrencilerin çocukken aileden ayrı kalma durumlarına göre göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Kişisel Adil Dünya İnancı	Hayır	384	3,01	0,58	510	1,837	0,067
	Evet	128	2,89	0,80			
Genel Adil Dünya İnancı	Hayır	384	3,17	0,62	510	0,524	0,600
	Evet	128	3,14	0,81			

Tablo 17 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumuna göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görölmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumu fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumlarına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumlarına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	t	p
İbadet	Hayır	384	3,39	0,69	510	0,400	0,689
	Evet	128	3,42	0,74			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	Z	p
İman	Hayır	384	4,84	5,00	258,84	0,873	0,383
	Evet	128	4,79	5,00	249,48		
Dini Duygu	Hayır	384	4,68	5,00	258,28	0,520	0,603
	Evet	128	4,61	5,00	251,16		
Etki	Hayır	384	4,39	4,75	263,39	1,870	0,061
	Evet	128	4,19	4,50	235,84		

Tablo 18 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumuna göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman, dini duygu ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği

($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin çocukken aileden ayrı kalma durumu fark etmeksizin dindarlık düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin çocukken akademik başarılarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. Üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına göre Adil Dünya İnancı Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	t	p
Kişisel Adil Dünya İnancı	Zayıf-orta	274	2,96	0,67	510	0,831	0,406
	İyi-çok iyi	238	3,00	0,61			
Genel Adil Dünya İnancı	Zayıf-orta	274	3,13	0,71	510	1,230	0,219
	İyi-çok iyi	238	3,20	0,63			

Tablo 19 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına göre hem kişisel adil dünya inancı hem de genel adil dünya inancı boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin akademik başarı durumları fark etmeksizin adil dünya inancı düzeyleri benzerdir.

Üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının farklılık gösterme durumu incelenmiş ve sonuçlar Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20. Üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına göre Dindarlık Ölçeği puanlarının incelenmesi

		n	\bar{X}	ss	sd	t	p
İbadet	Zayıf-orta	274	3,37	0,68	510	1,093	0,275
	İyi-çok iyi	238	3,43	0,72			
		n	\bar{X}	Medyan	Sıra Ort.	Z	p
İman	Zayıf-orta	274	4,82	5,00	252,41	0,945	0,345
	İyi-çok iyi	238	4,84	5,00	261,21		
Dini Duygu	Zayıf-orta	274	4,64	5,00	248,10	1,519	0,129
	İyi-çok iyi	238	4,69	5,00	266,17		
Etki	Zayıf-orta	274	4,32	4,50	252,73	0,634	0,526
	İyi-çok iyi	238	4,36	4,50	260,84		

Tablo 20 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına göre Dindarlık Ölçeği ibadet, iman, dini duygu ve etki boyutu puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin akademik başarıları fark etmeksizin dindarlık düzeyleri benzerdir.

Adil Dünya İnancı Ölçeği boyutu ve Dindarlık Ölçeği boyutu puanları arasında ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir ve sonuçlar Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 21. Adil Dünya İnancı Ölçeği boyutu ve Dindarlık Ölçeği boyutu puanları arasında ilişkiler

			Dindarlık Ölçeği			
			İman	Dini Duygu	Etki	İbadet
Adil Dünya İnancı	Kişisel Adil	r	0,065	0,099*	0,182*	0,210*
	Dünya İnancı	p	0,140	0,025	0,000	0,000
	Genel Adil	r	0,119*	0,235*	0,250*	0,336*
	Dünya İnancı	p	0,007	0,000	0,000	0,000

*p<0,05

Tablo 21 incelendiğinde kişisel adil dünya inancı boyutu puanları ile iman boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir. Kişisel adil dünya inancı boyutu puanları ile dini duygu, etki, ibadet boyutu puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde (sırasıyla $r = 0,099$; $0,182$; $0,210$) ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, üniversite öğrencilerin dini duygu, etki ve ibadet düzeyleri arttıkça kişisel adil dünya inancı düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Genel adil dünya inancı boyutu puanları ile iman, dini duygu, etki boyutu puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde (sırasıyla $r = 0,119$; $0,235$; $0,250$) ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) ilişki saptanmıştır. Genel adil dünya inancı boyutu puanları ile ibadet boyutu puanları arasında pozitif yönlü orta düzeyde ($r = 0,336$) ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) ilişki belirlenmiştir. Buna göre, üniversite öğrencilerin iman, dini duygu, etki ve ibadet düzeyleri arttıkça genel adil dünya inancı düzeylerinin de arttığı yorumu yapılabilir.

Sonuç

Üniversite öğrencilerinde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmada katılımcılara dindarlık ölçeği, adil dünya inancı ölçeği ve demografik bilgi formu uygulanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, üniversite öğrencilerinde dindarlık açısından “dini duygu, etki ve ibadet düzeyleri” arttıkça kişisel adil dünya inancı düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Genel adil dünya inancı açısından sonuçlar incelendiğinde ise; üniversite öğrencilerin iman, dini duygu, etki ve ibadet düzeyleri arttıkça genel adil dünya inancı düzeylerinin de arttığı yorumu yapılabilir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinde yani gençlerde özellikle dini duygu, etki ve ibadet düzeyleri adil dünya inancını etkileyen önemli bir faktör olarak bulgulanmıştır. Alanyazında sınırlı sayıda gerçekleştirilen araştırmalarla elde edilen bulguların örtüştüğü söylenebilir (Şahbaz, 2022).

Ayrıca araştırmada demografik değişkenlerle dindarlık ve adil dünya inancı arasındaki ilişki de incelenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde erkeklerin kişisel adil dünya inancı düzeylerinin kadınların kişisel adil dünya inancı düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu Şahbaz (2022) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarından farklılık arz etmektedir. Dindarlık ve cinsiyet değişkenleri açısından ise; kadınların dini duygu düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu Yapıcı (2012)'nin Türk toplumu özelinde yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla benzer nitelik arz etmektedir. Ayrıca Korkmaz (2020) tarafından daha yakın tarihli gerçekleştirilen ve 84 tezin incelendiği meta-analiz çalışmasında da kadınların dindarlık açısından erkeklere göre daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir. Yine Doğan ve Karaca (2021) 177 tez üzerinde yaptıkları araştırmada cinsiyet faktörünün kadınlar açısından az da olsa dindarlığı güçlendiren bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Dindarlık ve cinsiyet arasındaki ilişkide sonuçlar her zaman kadın dindarlığını destekler nitelikte olmamaktadır. Nitekim; Ok ve Cirhinlioğlu (2011) tarafından yapılan meta-analizde kadınlar daha dindar gibi görünseler de dini kaygı belirsizlikleri daha fazla deneyimledikleri ve özellikle dindarlığın duygu boyutuna daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın bulgularının daha önce yapılan cinsiyet ve dindarlık araştırmalarını desteklediği söylenebilir.

Yine araştırmanın sonuçları dindarlık ölçeği açısından incelendiğinde; üniversite öğrencilerinin en düşük ortalamaya ibadet boyutunda ve en yüksek ortalamaya iman/inanç boyutunda sahip oldukları görülmüştür. Pür (2022) tarafından üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen yakın zamanlı bir araştırmada da katılımcılar arasında dindarlığın inanç boyutu yüksek çıkarken ibadet boyutu en düşük olarak bulgulanmıştır. Araştırmanın bulguları söz konusu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Adil dünya inancı kuramı, farklı değişkenlerle farklı örneklemeler üzerinden çalışılarak literatüre önemli katkılar sunulabilir. Nicel araştırma yönteminin adil dünya inancı kuramıyla alakalı çalışmalarda daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle ülkemizde yapılacak çalışmalarda daha geniş örneklemeler ve farklı yaş grupları tercih edilebilir. Özellikle bireylerin kendi kontrollerinde olmayan doğal afet, saldırı, cinsel istismar gibi durumlarda adil dünya inançları sarsılabilir. Yeni yapılacak araştırmalarda bahsi geçen deneyimleri yaşamış gruplar tercih edilebilir. Ağır deneyimler yaşamış bu tarz bireylerle daha derinlemesine ve detaylı veri elde etmek için nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak adil dünya inancı konusu çalışılabilir.

Kaynakça

Akgün, S. (2019). Adil Dünya İnancı ve Toplumsal Sonuçları . *OPUS International Journal of Society Researches* , 14 (20) , 2227-2247.

- Bègue, L. ve Bastounis, M. (2003). Two spheres of belief in justice: Extensive support for the bidimensional model of belief in a just world. *Journal of Personality*, 71(3), 435–463.
- Cirhinlioğlu, F. ve Ok, Ü. (2011). “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?”, ZFWT: Zeitschrift für die Welt der Türken 3/1, 121-141.
- Crano, W. D. ve Brewer, M. B. (2002). *Principles and methods of social research* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum ASSOCIATES Publishers.
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity. *Social Justice Research*, 12(2), 79–98.
- Dalbert, C. (2002). Beliefs in a just world as a buffer against anger. *Social Justice Research*, 15(2), 123–145.
- Dalbert, C. (2009). Belief in a just world. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (pp. 288–297). The Guilford Press.
- Dawtry, R. J., Callan, M. J., Harvey, A. J., ve Gheorghiu, A. I. (2020). Victims, Vignettes, and Videos: Meta-Analytic and Experimental Evidence That Emotional Impact Enhances the Derogation of Innocent Victims. *Personality and social psychology review : an official journal of the Society for Personality and Social Psychology, Inc*, 24(3), 233–259.
- Dik, T. (2010). Atasözlerinde adil dünya inancı. *Milli Folklor Dergisi*, 11(88), 28 – 32.
- Doğan, M. ve Karaca, F. (2021). Cinsiyetin Dindarlık Üzerine Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması. *Bilimname*, (45) , 219-260.
- Giray, F. S. (2009). *Suç İşlemiş ve İşlememiş Ergenlerin Adil Dünya İnancı ve Bağışlayıcılık Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göregenli, Melek. *Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler*. İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2004.
- Gülmez, Ç. (2014). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözülme ve Dindarlık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Hunt, M. O. (2000). Status, Religion, and the “Belief in a Just World”: Comparing African Americans, Latinos, and Whites. *Social Science Quarterly*, 81(1), 325–343.

- Kaplan, H. (2012). Belief in a just world, religiosity and victim blaming. *Archiv für Religionspsychologie / Archive for the Psychology of Religion*, 34(3), 397–409.
- Kenrick, D. T., Reich J. W. ve Cialdini R. B. (1976). Justification and compensation: Rosier skies for the devalued victim. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 654–657.
- Kılınç S. Ve Torun F. (2011). Adil Dünya İnancı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 3(1): 1-14.
- Korkmaz, S. (2020). Cinsiyete göre dindarlık: bir meta-analiz çalışması. *Bilimname*, (43), 437-460 .
- Lerner, M. J. (1971). Observers evaluation of a victim: Justice, guilt, and veridical perception. *Journal of Personality and Social Psychology*, 20, 127–135.
- Lerner, M. J. (1977). The justice motive: Some hypotheses as to its origins and forms. *Journal of Personality*, 45(1), 1–52.
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. Springer.
- Lerner, M. J. Ve Miller D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85, 1030–1051.
- Lerner, M.J. ve Simmons CH. Observer’s reaction to the “innocent victim”: compension or rejection? *J Pers Soc Psychol* 1966; 4:203-210
- Lincoln, A. ve Levinger G. (1972). Observers’ evaluations of the victim and the attacker in an aggressive incident. *Journal of Personality and Social Psychology*, 22, 202–210.
- Lipkus, I. M., Dalbert, C., ve Siegler, I. C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus others. *Pers. Soc. Psychol. Bull.* 22: 666-677.
- Nebioğlu, G. ve Oktay, F. (2020). Tanrı Algısının Adil Dünya İnancı Kuramı ve Adalet Kavramları Üzerinden İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (51) , 288-307 .
- Otto, K. ve Dalbert, C. (2005). Belief in a just world and its functions for young prisoners. *Journal of Research in Personality*, 39(6), 559–573.
- Öcel, H., ve Aydın, O. (2010). Adil dünya inancı ve cinsiyetin üretim karşıtı iş davranışları üzerindeki etkisi [The effects of belief in a just world and gender on counterproductive work behaviors]. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(66), 73–83.

- Pür, İ. (2022). “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1, 327-353.
- Sayan Karahan, A. (2021). Adil Dünya İnancının Yakın Kişilerarası İlişkiler Açısından Ele Alınması . *Humanistic Perspective* , 3 (3) , 626-642.
- Stokols, D. Ve Schopler, J. (1973). Reactions to victims under conditions of situational detachment: The effect of responsibility, severity, and expected future interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25, 199–209.
- Sutton, R. M., Douglas, K. M., Wilkin, K., Elder, T. J., Cole, J. M., ve Stathi, S. (2008). Justice for Whom, Exactly? Beliefs in Justice for the Self and Various Others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(4), 528–541.
- Sutton, R. M., Douglas, K. M., Wilkin, K., Elder, T. J., Cole, J. M., ve Stathi, S. (2008). Justice for Whom, Exactly? Beliefs in Justice for the Self and Various Others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(4), 528–541.
- Sutton, R. M., Stoeber, J., ve Kamble, S. V. (2017). Belief in a just world for oneself versus others, social goals, and subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 113, 115–119.
- Sutton, R.M., ve Douglas, K.M. (2005). Justice for all, or just for me? More support for the self-other distinction in just-world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 39, 637-645.
- Şahbaz, M. (2022). Ergenlerde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık İlişkisi. *Journal of Analytic Divinity* 6 / 2 174-197.
- Tokur, B. (2017). Dindarlığın Kurucu Unsuru Olarak Doğruluk. *Journal of Turkish Studies*, 12/27 , 359-372.
- Tomaka, J., ve Blascovich, J. (1994). Effects of justice beliefs on cognitive appraisal of and subjective physiological, and behavioral responses to potential stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 732–740.
- Uğur, D. ve Akgün, S. (2015). Bireysel ve genel dünya inancının depresyon ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1). 103-116.

Atıf için:

Yağlı Soykan, N. (2023). Üniversite öğrencilerinde adil dünya inancı ve dindarlık ilişkisi: Çankırı örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 185-210. doi: 10.54558/jiss.1258060

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışmada 25.10.2022 tarih ve 01 sayılı kararla Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulundan gerekli izinler alınmıştır